
**КИЇВСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ІМЕНІ ТАРАСА ШЕВЧЕНКА
ІНСТИТУТ МІЖНАРОДНИХ ВІДНОСИН**

**АКТУАЛЬНІ ПРОБЛЕМИ
МІЖНАРОДНИХ ВІДНОСИН**

**ВИПУСК 119
(частина II)**

ACTUAL PROBLEMS OF INTERNATIONAL RELATIONS

ISSN 2308-6912

2 308691 200005 >

КИЇВ – 2014

Актуальні проблеми міжнародних відносин : Збірник наукових праць.
Випуск 119 (частина II).

К. : Київський національний університет імені Тараса Шевченка.
Інститут міжнародних відносин, 2014. – 193 с.

У збірнику представлені публікації науково-практичних конференцій: «Міжнародна економіка: позиції глобальних акторів», «Україна – ЄС: новий етап економічної інтеграції», які були проведена 14 березня та 10 квітня 2014 р. в Інституті міжнародних відносин Київського національного університету імені Тараса Шевченка кафедрою світового господарства і міжнародних економічних відносин і кафедрою міжнародних фінансів за участі всеукраїнської громадської організації «Українська асоціація економістів-міжнародників».

Редакційна колегія

Головний редактор: Копійка В. В., доктор політичних наук, професор, Інститут міжнародних відносин Київського національного університету імені Тараса Шевченка.

1-ий заступник головного редактора (науковий редактор): Дорошко М. С., доктор історичних наук, професор, Інститут міжнародних відносин Київського національного університету імені Тараса Шевченка.

2-ий заступник головного редактора: Хмара М. П., кандидат економічних наук, науковий співробітник, Інститут міжнародних відносин Київського національного університету імені Тараса Шевченка.

Відповідальний редактор: **Макєєнко Л. Ф.**, Інститут міжнародних відносин Київського національного університету імені Тараса Шевченка.

Члени редакційної колегії

Арнольд Райнер, доктор юридичних наук, професор, Регенсбурзький університет (м. Регенсбург, Федеративна Республіка Німеччина).

Балюк Валенти, доктор політичних наук, професор, Університет Марії Кюрі-Скłodовської (м. Люблін, Республіка Польща).

Вергун В. А., доктор економічних наук, професор, Інститут міжнародних відносин Київського національного університету імені Тараса Шевченка.

Губерський Л. В., доктор філософських наук, академік НАН України, Київський національний університет імені Тараса Шевченка.

Дайнеко В. В., кандидат філологічних наук, професор, Інститут міжнародних відносин Київського національного університету імені Тараса Шевченка.

Дец Йоахім, доктор політичних наук, професор, Ягеллонський університет (м. Краків, Республіка Польща).

Довгерт А. С., доктор юридичних наук, професор, Інститут міжнародних відносин Київського національного університету імені Тараса Шевченка.

Кашкин С. Ю., доктор юридичних наук, професор, Московський державний юридичний університет ім. О. Є. Кутафіна (м. Москва, Російська Федерація).

Кисіль В. І., доктор юридичних наук, професор, Інститут міжнародних відносин Київського національного університету імені Тараса Шевченка.

Коппель О. А., доктор історичних наук, професор, Інститут міжнародних відносин Київського національного університету імені Тараса Шевченка.

Крижанівський В. П., доктор історичних наук, професор, Інститут міжнародних відносин Київського національного університету імені Тараса Шевченка.

Крушинський В. Ю., доктор політичних наук, професор, Інститут міжнародних відносин Київського національного університету імені Тараса Шевченка.

Кремон Маріза, доктор юридичних наук, професор, Європейський академічний інститут (м. Флоренція, Італійська Республіка).

Мальгін А. В., доктор політичних наук, професор, Московський державний інститут міжнародних відносин (Університет) (м. Москва, Російська Федерація).

Манжоло В. А., доктор історичних наук, професор, Інститут міжнародних відносин Київського національного університету імені Тараса Шевченка.

Матвієнко В. М., доктор історичних наук, професор, Інститут міжнародних відносин Київського національного університету імені Тараса Шевченка.

Муравйов В. І., доктор юридичних наук, професор, Інститут міжнародних відносин Київського національного університету імені Тараса Шевченка.

Пахомов Ю. М., доктор економічних наук, професор, академік НАН України.

Перепелиця Г. М., доктор політичних наук, професор, Інститут міжнародних відносин Київського національного університету імені Тараса Шевченка.

Пирожков С. І., доктор економічних наук, професор, член-кореспондент НАН України.

Пузанов І. І., доктор економічних наук, професор, Інститут міжнародних відносин Київського національного університету імені Тараса Шевченка.

Рижков М. М., доктор політичних наук, професор, Інститут міжнародних відносин Київського національного університету імені Тараса Шевченка.

Розач О. І., доктор економічних наук, професор, Інститут міжнародних відносин Київського національного університету імені Тараса Шевченка.

Сіскос Євангелос, доктор економічних наук, професор, Державний технологічний навчальний інститут (м. Касторія, Грецька Республіка).

Скороход Ю. С., доктор політичних наук, професор, Інститут міжнародних відносин Київського національного університету імені Тараса Шевченка.

Філіпенко А. С., доктор економічних наук, професор, Інститут міжнародних відносин Київського національного університету імені Тараса Шевченка.

Фурса С. А., доктор юридичних наук, професор, Київський національний університет імені Тараса Шевченка.

Шемшученко Ю. С., доктор юридичних наук, професор, академік НАН України.

Циганов С. А., доктор економічних наук, професор, Інститут міжнародних відносин Київського національного університету імені Тараса Шевченка.

Шнирков О. І., доктор економічних наук, професор, Інститут міжнародних відносин Київського національного університету імені Тараса Шевченка.

Адреса редакційної колегії:

04119, Київ, вул. Мельникова, 36/1, Інститут міжнародних відносин, тел. 483-11-25.

Збірник наукових праць «Актуальні проблеми міжнародних відносин» заснований у 1996 році. Засновник: Інститут міжнародних відносин Київського національного університету імені Тараса Шевченка.

Збірник наукових праць внесено до переліку наукових фахових видань України з юридичних, політичних і економічних наук.

Постанова президії ВАК України № 1-05/8 від 22. 12. 2010 р.

Електронну версію видання розміщено на сайті «Актуальні проблеми міжнародних відносин» за адресою <http://journals.iir.kiev.ua> і передано до Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського на депозитарне зберігання та представлення на порталі наукової періодики: <http://www.nbuv.gov.ua>.

Автори опублікованих матеріалів несуть повну відповідальність за підбір, точність наведених фактів, цитат, економіко-статистичних даних, імен власних та інших відомостей.

Всі права застережені. All right reserved. При цитуванні обов'язкове посилання на Збірник наукових праць «Актуальні проблеми міжнародних відносин».

© Інститут міжнародних відносин. 2014.

УДК 339.9

ЧЕРГОВИЙ РАУНД ПЕРЕГОВОРІВ КРАЇН-ЧЛЕНІВ СОТ І ГІПОТЕТИЧНІ МОЖЛИВОСТІ ВПЛИВУ ЙОГО РЕЗУЛЬТАТІВ НА УМОВИ РОЗВИТКУ СВІТОВОЇ ТОРГІВЛІ ТА ЗОВНІШНЬОЇ ТОРГІВЛІ УКРАЇНИ ЗОКРЕМА

Андрійчук В. Г.

Доктор економічних наук, професор, завідувач кафедри світової економіки та міжнародної економічної інтеграції Українського державного університету фінансів та міжнародної торгівлі, заслужений діяч науки і техніки України, академік Академії наук Вищої школи України.

Іванов Є. І.

Аспірант кафедри світової економіки та міжнародної економічної інтеграції Українського державного університету фінансів та міжнародної торгівлі.

Анотація. Незважаючи на численні протиріччя в рамках СОТ, що зумовлювали її не-ефективність в регулюванні глобального торговельного середовища на початку ХХІ ст., дев'ята Міністерська конференція в м. Балі у грудні 2013 р. завершилась підписанням відповідного пакета домовленостей щодо подальшої лібералізації міжнародної торгівлі. Сільське господарство, спрощення митних процедур та надання преференцій найменш розвинутим країнам стали основними сферами, в яких було досягнуто спільної точки зору поміж усіма членами СОТ.

В статті проаналізовано передумови підписання Балійського пакета, положення трьох основних блоків угоди, визначено їх роль і вплив на лібералізацію та розвиток світової торгівлі. Охарактеризовано виклики, що стоять перед інститутом багатосторонніх переговорів в торгівлі на сучасному етапі. Досліджено виклики та можливості, що постають перед Україною у зв'язку з набуттям чинності нових правил регулювання міжнародної торгівлі на наднаціональному рівні.

Ключові слова: СОТ, Балійський пакет, Доха-раунд, «Група-33», експортні субсидії, «зелена скринька», продовольча безпека, найменш розвинуті країни.

Постановка проблеми. Основним викликом для функціонування сучасної системи міжнародних економічних організацій (у тому числі й для СОТ) є зменшення їх впливу на розвиток світової економіки, а зокрема щодо СОТ – втрата своєї провідної ролі у становленні глобального торговельного середовища. Це пов'язано, в першу чергу, з глибинними протиріччями серед широкого кола країн-членів цієї організації та з визначальним впливом на міжнародні економічні відносини світової фінансово-економічної кризи.

Хоча підписаний 7 грудня 2013 р. за результатами дев'ятої Міністерської конференції у м. Балі пакет домовленостей (так званий Балійський пакет) є показовим винятком із зазначених тенденцій. Адже відбулася, по суті, перша з 1995 р. (коли за підсумками Уругвайського раунду була створена сама СОТ) глобальна домовленість між усіма без винятку учасниками організації, що потребує всебічного аналізу та наукової оцінки.

Зазначений пакет домовленостей щодо вдосконалення системи регулювання міжнародної торгівлі на глобальному рівні має певний потенціал вплинути на подальший розвиток низки економік світу й передусім в країнах, що розвиваються. Поряд з іншими факторами, він здатний внести корективи у сучасний ландшафт глобального торговельного середовища, що висуває нові вимоги до вітчизняної зовнішньоторговельної полі-

тики як інструменту забезпечення максимальних вигод та мінімізації ризиків для української економіки від очікуваних змін.

Мета статті – проаналізувати сутність досягнутих домовленостей між країнами-членами СОТ за підсумками Дев'ятої конференції міністрів торгівлі в м. Балі, визначити загальну успішність та результативність переговорного процесу в рамках СОТ та дослідити виниклі можливості та виклики для України внаслідок набуття чинності нових правил глобальної торгівлі.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Дослідженню характерних особливостей функціонування СОТ в контексті розвитку глобального торговельного середовища присвячено роботи як провідних науково-дослідних інститутів [1], так і вітчизняних вчених-економістів, зокрема А. С. Філіпенка [2], О. І. Шниркова [3], І. В. Бураковського [4], Т. М. Циганкової [5], І. Іващук [6] та ін. Однак аналіз результатів переговорів СОТ в Балі ще не мав належного висвітлення у вітчизняній науковій літературі. З огляду на це постає також питання визначення можливих наслідків від набуття чинності пакету домовленостей і для України як однієї зі сторін, що доєдналася до угоди.

Основні результати дослідження. Функціонування в СОТ потужних груп впливу з діаметрально протилежними позиціями та інтересами у поєднанні з амбітними цілями раунду багатосторонніх переговорів «Доха-розвиток» (розпочато ще у 2001 р.) щораз призводили до провалу переговорного процесу впродовж 12 років, під час яких відбулося 8 Міністерських конференцій.

Значною мірою цьому сприяв і продовжує сприяти сам формат СОТ, яка станом на січень 2014 р. налічує 160 країн світу. Такий формат передбачає наявність в рядах організації країн з різними інтересами, зовнішньоекономічними пріоритетами, економічним потенціалом і рівнем розвитку, що створює передумови для набуття державами різного рівня розвитку взаємовигідної позитивної результативності від участі в СОТ, а отже, й від реалізації їхньої зовнішньоторговельної політики. Очевидно, що знайти спільну позицію та ухвалити одностайне рішення при наявності таких протиріч навряд чи можливо.

Як наслідок, найвагоміші досягнення щодо зняття торгових обмежень на початку ХХІ ст. відбуваються на двосторонньому або регіональному рівнях в рамках укладання угод про преференційну торгівлю чи зону вільної торгівлі. Якщо до періоду реорганізації ГАТТ в СОТ у 1994 р. між країнами світу було укладено всього 37 угод про ЗВТ (а лібералізація міжнародної торгівлі відбувалася здебільшого за рахунок багатосторонніх переговорів), то станом на даний час таких угод укладено понад 200 [7, с. 1]. Кожна країна-член СОТ наразі є учасником хоча б однієї регіональної чи двосторонньої угоди про надання преференцій в торгівлі.

Однак попри низку невдач та загальний скептицизм щодо можливості СОТ здійснювати реальний вплив на процеси лібералізації міжнародної торгівлі, результати дев'ятого засідання Міністерської комісії СОТ у м. Балі (Індонезія) в рамках Доха-раунду (відбувалось з 3 по 7 грудня 2013 р.) засвідчили, що можливості світової спільноти знаходити взаємовигідні рішення щодо усунення бар'єрів у русі товарів і послуг наразі не є вичерпаним.

Успіх підписання Балійського пакету став можливим насамперед завдяки відмові від принципу «все або нічого», завдяки чому було досягнуто домовленості з окремих питань, які були внесені у порядок денний раунду «Доха-розвиток». Таким чином, Балійський пакет являє собою той мінімум, щодо якого всі сторони змогли дійти компромісу. Він містить напрацювання, що стосуються [8]:

1. змін і доповнень до Угоди про сільське господарство 1994 р. відносно експортних субсидій в контексті забезпечення продовольчої безпеки, а також щодо встановлення тарифних квот на сільськогосподарську продукцію для країн, що розвиваються;

2. спрощення митних процедур і забезпечення прозорішого та сприятливішого для суб'єктів зовнішньоторговельної діяльності функціонування митних служб;

3. надання найменш розвинутим країнам низки преференцій у сфері обкладання митними тарифами, встановлення квот та правил визначення походження товарів.

Домовленості з приводу сільського господарства є основним та найбільш проблемним питанням порядку денного Дохійського раунду. Відсутність будь-яких позитивних зрушень в рамках цього раунду, а з ними й дискредитація інструменту багатосторонніх переговорів впродовж 2001-2013 рр. мали місце саме через різні точки зору західних країн і країн, що розвиваються, і низки питань, які стосуються передусім розмірів державних субсидій у сільськогосподарській сектор.

Причиною тривалих невдач у вирішенні питання субсидування у сільському господарстві під час раунду «Доха-розвиток» слід також вважати закладені в порядку денному радикальні трансформації в цій сфері. Якщо в попередньому, Уругвайському раунді, скорочення підтримки сільського господарства розвиненими країнами становило 20%, то в рамках Дохійського раунду підлягали обговоренню втричі значиміші обсяги скорочення субсидій на сільське господарство. І якщо розвинені країни погодилися зменшити витрати на експортні субсидії на 21%, то на Дохійському раунді постало питання щодо повного скасування експортних субсидій.

Несприйняття розвиненими країнами сценарію відміни субсидування експорту спричиняється тотальною залежністю їх сільськогосподарського сектора від державної допомоги. Оскільки в країнах ЄС 34% бюджету співтовариства (293 млрд. євро) виділяється на субсидії аграріям, і рівень державних субсидій у відсотках до вартості виробленої сільськогосподарської продукції в країнах ЄС становить 45%. А в Японії частка державних субсидій у вартості сільськогосподарської продукції становить 63%, Норвегії – 70%, у Швейцарії – аж 73% [9, с. 6].

У свою чергу країни, що розвиваються, також не готові йти на поступки й відкривати свої продовольчі ринки, адже це призводитиме до розорення селян і міграції десятків мільйонів людей у міста. Такі прогнози достатньо обґрунтовані, адже, наприклад, в сільському господарстві Індії зайняті 60% усіх трудових ресурсів (310 млн. чоловік), які виробляють майже п'яту частину ВВП. У Китаї в аграрному секторі працюють 43% всіх зайнятих (345 млн. чоловік), які виробляють 12% ВВП [10]. У містах цих держав швидко зростає середній клас, що змінює характер споживання продуктів. А зі збільшенням доходів міські жителі все більше переходять з рису і овочів на м'ясо, рибу. Відтак, на думку індійських і китайських політиків, це робить продовольчу безпеку (самозабезпечення за ключовими видами продуктів) пріоритетом зовнішньоторговельної політики.

Що ж до успіху переговорів у Балі з сільськогосподарського питання, то він став можливим лише в результаті задоволення низки вимог озвучених країнами, що розвиваються, та цілком прийнятних для забезпечення своїх інтересів й розвинутими державами. По-перше, домовлено збільшити перелік експортних субсидій у сільське господарство, що підпадатимуть під категорію «зеленої скриньки» (внутрішньої підтримки, яка не спотворює, або спотворює мінімально, умови міжнародної торгівлі і допускається без обмежень), на чому наполягали, в першу чергу країни «Групи-33»¹ (об'єднання з 46 країн на чолі з Індією, які мають значну кількість дрібних фермерів) та «Африканської групи». По-друге, країнам, що розвиваються, встановлено перехідний період для зменшення обсягів державного втручання в сільськогосподарську галузь, пов'язаного із забезпеченням продовольчої безпеки.

Таким чином, згідно досягнутих в на Дев'ятій міністерській конференції домовленостей «зелена скринька» Угоди СОТ про сільське господарство (що уже з дозволяла з 2006

р. допомогу держави у науково-дослідних роботах, боротьбі з хворобами та шкідниками, наданні консультаційних послуг, здійсненні інспектування, просуванні товарів на ринок, забезпеченні інфраструктури) доповнюється додатковими видами недискримінаційних державних послуг, спрямованими на розвиток сільського господарства й подолання бідності, а саме на відновлення родючості земель; збереження якості ґрунтів; забезпечення системою зрошення та допомога в боротьбі й запобіганні повеням; забезпечення програми зайнятості сільського населення; видача документів на право власності [11].

Другою вимогою зі сторони країн «Групи-33» на дев'ятій Конференції міністрів СОТ стала безкомпромісна позиція щодо питання створення запасів державою сільськогосподарської продукції для забезпечення продовольчої безпеки, що викликало напружену дискусію. Зокрема Індія в ультимативній формі поставила вимогу – якщо країни, що розвиваються, не одержать більшої гнучкості для своїх програм закупівлі продовольчих товарів, домовленості не буде досягнуто.

Предметом переговорів стала вимога країн «Групи-33» не вважати сільгосппродукцію, куплену державою за фіксованими цінами, як таку, що підпадає під визначення сукупних заходів підтримки «жовтої скриньки» для забезпечення продовольчої безпеки. В протилежному разі Індія буде змушена, як мінімум у півтора рази, перевищувати встановлений Угодою СОТ про сільське господарство ліміт субсидованих продовольчих резервів у розмірі 10% від річної вартості виробництва валової сільськогосподарської продукції. З іншого боку, багато країн висловили стурбованість тим, що харчові запаси, сформовані таким чином, можуть бути продані на світових ринках, спотворюючи міжнародну конкуренцію у торгівлі сільгосппродукцією.

Компромісним стало рішення, згідно з яким передбачається захист від судових позовів стосовно програм продовольчої безпеки до кінця 2017 р., що дає змогу країнам, які розвиваються, перевищувати передбачені обсяги запасів сільгосппродукції за рахунок продовольства придбаного державою за фіксованими цінами, без санкцій зі сторони СОТ.

Таким чином, зазначені винятки в пакеті сільськогосподарських домовленостей свідчать, що досягнення раунду «Доха-розвиток» на конференції в Балі щодо усунення експортних субсидій полягає не стільки в погодженні обмежити державне втручання в сільське господарство (що прозвучало на рівні декларацій), скільки в легалізації (переведенні до категорії дозволених) тих видів субсидій, які давно стали звичним і необхідним явищем для багатьох економік країн світу.

Розглядаючи можливі наслідки зазначених домовленостей для розвитку аграрного сектора в Україні, необхідно звернути увагу на характерні тенденції в державному субсидуванні відповідної галузі вітчизняної економіки.

Як засвідчують дані (табл. 1), останніми роками мало місце значне зменшення прямої підтримки сільського господарства, закладеної в державному бюджеті України: з 4,08 млрд. грн. у 2011 р. до 2,82 млрд. у 2012 р. та до 1,97 млрд. у 2013 р. (зменшення відповідно на 30,88 та 30,14%). Передбачені в бюджеті на 2014 р. 2,31 млрд. грн., складають менший обсяг не тільки відносно наданої сільському господарству підтримки у 2008 р. в 5,09 млрд. грн. (темп росту – 45,38%), але й навіть узгодженого між Україною та СОТ у 2008 р. максимального річного сукупного виміру підтримки сільського господарства у розмірі 3,43 млрд. грн. (темп росту – 67,29%). Тоді як ще у 2011 р., окрім інструментарію річного сукупного виміру підтримки, Україна використала й зазначений 10-відсотковий ліміт «жовтої скриньки» для субсидування річної вартості виробництва продукції сільського господарства задля забезпечення продовольчої безпеки.

Таблиця 1.
Динаміка фінансування заходів прямої підтримки аграрного сектору України
з Державного бюджету в 2011-2014 рр.

Показники	2011	2012	2013	2014
Пряма підтримка сільського господарства з державного бюджету України				
Млрд. грн.	4.08	2.82	1.97	2.31
% до загального обсягу аграрного бюджету	38.97	33.34	22.59	27.14
Темп приросту, у % до попереднього року	-	-30.88	-30.14	17.26
Темп росту, у % до 2008 р. ¹	80.16	55.40	38.70	45.38
% до граничного рівня державної допомоги ²	118.90 ³	82.22	57.43	67.29
Загальний бюджет Міністерства аграрної політики і продовольства України				
Млрд. грн.	10.47	8.45	8.72	8.51
Темп приросту, % до попереднього року	-	-19.29	3.19	-2.41

Примітки:

1. У 2008 р. обсяг прямої підтримки сільському господарству з державного бюджету склав 5,09 млрд. грн.
2. Домовлений між Україною та СОТ річний сукупний вимір підтримки сільського господарства у розмірі 3,43 млрд. грн.
3. Перевищення обумовленого обсягу підтримки сільського господарства відбулося за рахунок використання інструменту субсидування 10% від річної вартості виробництва валової продукції сільського господарства задля забезпечення продовольчої безпеки.

Укладено авторами. Джерела: [12]; [13]; [14]; [15].

Водночас спостерігається також тенденція до скорочення, як в сумарному виразі, фінансування з бюджету всього аграрного сектору (з 10,47 млрд. грн. у 2011 р. до 8,51 млрд. у 2014 р.), так і частки виділених бюджетних коштів на заходи прямої підтримки (з 38,97% у 2011 р. до 27,14% у 2014 р.). Отже, через недофінансування Україна наразі не забезпечила використання правомірного потенціалу захисту вітчизняного сільгоспвиробника на рівні 2008 р. Це робить малоімовірним використання нею заходів розширеної «зеленої скриньки» Балійського пакета. Зокрема, державним бюджетом на 2014 р., (порядком «одобрямсу» без обговорення) субсидування нововведених домовленістю в Балі позицій не передбачено.

В частині узгодженостей, що відбулися в м. Балі – так званому «пакеті сприяння торгівлі» – поставлено за мету знизити рівень бюрократизму в ході здійснення митних процедур, зробити їх прозорішими, і таким чином, як оцінюють експерти [16], прискорити торговельні потоки та зменшити витрати при проведенні зовнішньоторговельних операцій на 10% для розвинутих країн і на 15% для країн, що розвиваються. Отже, домовленості щодо спрощення міжнародної торгівлі, (за наявності кризово-реcesійних явищ в низці регіонів світу), безперечно покликані забезпечити необхідний імпульс для економічного зростання та створення нових робочих місць.

Адже, виконання положень досягнутих домовленостей, за даними, наведеними в доповіді генерального директора СОТ Роберто Азеведо [8], сприятиме щорічному зростанню світового ВВП додатково на 1 трлн. дол. США (за підсумками 2012 р. світовий ВВП становив 72,4 трлн. дол. [17]), генеруванню до 21 млн. робочих місць, зростанню на 10% експорту країн, що розвиваються, і – на 4,5% експорту розвинутих країн.

Особливий акцент в пакеті сприяння торгівлі зроблено на інтернаціоналізації малого і середнього бізнесу, оскільки саме він є найбільш уразливим перед бюрократією митних служб, діяльність яких спрямована передусім на оформлення крупних партій товарів

транснаціональних корпорацій. Також гарантується надання технічної допомоги країнам, що розвиваються, (насамперед найменш розвиненим країнам) для реалізації цих модернізаційних реформ, що допоможе їм краще інтегруватися в глобальні торговельні потоки.

Головними напрямками реалізації домовленостей щодо зменшення витрат на зовнішньоторговельні операції стануть, зокрема:

- гармонізація митної документації;
- спрощення митних процедур (зокрема, розмитнення продукції до її прибуття на митницю);
- передбачуваність положень діяльності митних служб (забезпечення чітких правил митного очищення товару, прозоре нарахування митного тарифу).

Саме пакет сприяння торгівлі, по суті, є головним досягненням переговорів у Балі, оскільки його виконання забезпечить дотримання генеральної лінії СОТ – лібералізацію міжнародної торгівлі. Хоча необхідно зауважити, що на сучасному етапі, як засвідчують дані (табл. 2), вже існує чітка диференціація країн за простотою і зручністю здійснення зовнішньоторговельних операцій.

Таблиця 2.

Середня тривалість і вартість зовнішньоторговельних операцій країн світу у 2013 р.

Країни	Експорт		Імпорт		Індекс сприйняття корупції ²
	Тривалість здійснення, дні	Вартість, дол. США ¹	Тривалість здійснення, дні	Вартість, дол. США ¹	
Венесуела	56	3490	82	3695	20
Україна	29	1930	28	2505	25
Росія	22	2615	21	2810	28
Бразилія	13	2215	17	2275	42
Румунія	13	1485	13	1495	43
Польща	17	1050	14	1025	60
США	6	1090	5	1315	73
Німеччина	9	905	7	940	78
Швеція	9	725	6	735	89
Фінляндія	9	615	7	625	89

Примітки:

1. Подана середня вартість оренди й розмитнення одного контейнера.
2. Індекс сприйняття корупції за даними організації Transparency International за 2013 р. Розраховується за шкалою від 1 до 100: вище значення показника відображає нижчий рівень корупції.

Укладено авторами. Джерела: [18]; [19].

Так, наприклад, якщо в Україні тривалість експортно-імпортних операцій в середньому складає 28-29 днів, то в Польщі – 14-17 днів, а в Швеції – 6-9 днів. Аналогічна послідовність простежується і в середній вартості транспортування контейнеру з продукцією через митний кордон: в країнах з невеликим рівнем економічного розвитку вона здебільшого перевищує 2000 дол. США, тоді як для більшості країн-членів ОЕСР є нижчою за 1000 дол.

Більше того, простежується певна кореляція між масштабами перепон у зовнішній торгівлі та рівнем індексу сприйняття корупції країни. Як засвідчують дані (табл. 2), США та країни Європи з індексами сприйняття корупції в діапазоні 60-89 уже спромоглися ство-

рити набагато сприятливіші умови для міжнародної торгівлі, ніж Україна з відповідним показником 25 (що ставить її на 144 місце з 177 країн світу) [19]. Таким чином, можна зробити висновок, що основною запорукою полегшення умов для агентів зовнішньої торгівлі в Україні є передусім невідкладне активне проведення внутрішніх антикорупційних реформ, без яких досягнуті домовленості на Дев'ятій міністерській конференції СОТ матимуть мінімальний, а то й зовсім не матимуть впливу на зниження вітчизняного рівня бюрократизму та непрозорості при здійсненні зовнішньоторговельних операцій.

І нарешті третя частина Балійського пакету – домовленостей так званого «пакету розвитку» – містить низку узгодженостей, щодо надання підтримки найменш розвиненим країнам, які передбачають однобічну лібералізацію режиму торгівлі послугами зі сторони розвинутих держав для цих країн, усунення тарифів і квот для товарного експорту з найменш розвинутих країн, а також необхідні кроки відносно спрощення правил походження товарів для відкриття їм нових експортних можливостей. Такий диференційований підхід щодо НРК, за оцінками країн-членів СОТ, є необхідним для забезпечення рівноваги та ефективності системи багатосторонніх переговорів.

Хоча з об'єктивної точки зору варто зазначити, що тарифні бар'єри (в сучасній системі регулювання світової торгівлі) не відіграють вагомій ролі. Оскільки середньозважена ставка митного тарифу серед розвинутих країн складає близько 4%, при цьому понад половина щорічного обсягу міжнародної торгівлі здійснюється в безмитному режимі. Квоти, як засвідчують дані (табл. 3), також не є найпоширенішими інструментом серед превалюючих за своїм впливом нетарифних заходів регулювання.

Таблиця 3.

Частка тарифних ліній та обсягу світової торгівлі охоплених окремими нетарифними заходами регулювання зовнішньої торгівлі у світі¹ в 2012 р.

Види заходів регулювання зовнішньої торгівлі	Частка тарифних ліній, охоплених відповідними нетарифними заходами, %	Частка світової торгівлі, охопленої відповідними нетарифними заходами, %
Технічні бар'єри у торгівлі	28	31
Санітарні й фіто-санітарні норми	13	14
Ліцензування та квоти	16	20
Заходи контролю за цінами ²	2	5

Примітки:

1. Показники розраховані на основі даних 29 країн Африки, Азії та Латинської Америки, що розвиваються, та Японії і Європейського Союзу.

2. Під заходами контролю за цінами слід розуміти встановлення урядом референтних та мінімальних цін, антидемпінгові та компенсаційні заходи

Укладено авторами. Джерело: [20, с. 7].

Натомість технічні бар'єри у торгівлі та санітарні й фіто-санітарні норми охоплюють значно більшу частку (41%) тарифних ліній (відповідно 28 та 13%) та в сукупності перешкоджають переміщенню значно більшої кількості найменувань товарів через кордони митних територій. Система ліцензування і квот, які не підпадають під два попередні види заходів, охоплює 20% світового обсягу імпорту, причому на квоти припадає невелика частка в цій групі. Більшість із цих 20%, як свідчать джерела [20, с. 8], складає неавтоматичне ліцензування, що застосовується здебільшого як адміністративний метод управління імпортом.

Таким чином, попри надання «пакетом розвитку» найменш розвинутим країнам певних преференцій, проблема використання основних механізмів обмеження торговельних потоків з цих країн поки що продовжує залишатися на порядку денному переговорів.

Висновки. Досягнення узгоджених домовленостей на Дев'ятій міністерській конференції СОТ стало можливим завдяки виваженому збалансуванню інтересів всіх сторін переговорів. Завдяки домовленостям щодо спрощення митних процедур розвинуті країни одержать новий імпульс для економічного зростання через активізацію міжнародної торговельно-економічної діяльності не лише транснаціональних корпорацій, але й малого і середнього бізнесу цих країн. А країни, що розвиваються, одержали сприятливі умови для розвитку власного сільськогосподарського сектора, в першу чергу, завдяки об'єднанню у неформальну коаліцію в рамках СОТ, що показало ефективність і дієвість даного механізму у відстоюванні національних економічних інтересів.

Однак попри очевидні успіхи дев'ятої Міністерської конференції з окремих питань регулювання міжнародної торгівлі, вирішення найбільш гострих та актуальних проблем – таких як усунення нетарифних бар'єрів, протиріччя між регіональними та глобальними торговельними угодами – досі залишаються поза межами впливу СОТ. Зрештою, досвід раунду «Доха-розвиток» та специфіка Балійського пакету свідчать про те, що вірогідність укладення подальших великих глобальних угод продовжує залишатися проблематичним.

З огляду на поки що недосконалу внутрішню і зовнішню торговельно-економічну політику в сферах, що стали предметом домовленостей в Балі, Україна, на наш погляд, найімовірніше, старатиметься залишитися осторонь процесів імплементації Балійського пакета, що стосується глобальних правил торгівлі, не використовуючи нові можливостей активнішого залучення в систему міжнародних економічних відносин.

Список використаної літератури

1. Клименко І. В. Три роки членства в СОТ: тенденції зовнішньої торгівлі України в посткризовий період / І. В. Клименко, О. А. Федірко, І. В. Ус. – К. : НІСД, 2011. – 72 с.
2. Філіпенко А. С. Політекономія світового господарства / А. С. Філіпенко // Журнал європейської економіки. – 2012. – № 1. – С. 3-13.
3. Шнирков О. І. Політика Європейського союзу у сфері міжнародної торгівлі: особливості сучасного етапу / О. І. Шнирков // Економічний часопис ХХІ. – 2010. – № 5. – С. 9-16.
4. Аналіз економічних наслідків вступу України до СОТ / За ред. І. Бураковського, В. Мовчан. – К. : ІЕД, 2008. – 122 с.
5. Циганкова Т. Сучасні коаліції та угруповання СОТ при формуванні глобальної торгової політики / Т. Циганкова, Г. Солодковська // Міжнародна економічна політика. – 2011. – № 12-13. – С. 22-40.
6. Іващук І. Суперечності застосування країнами інструментів захисту національних інтересів в умовах прихованого протекціонізму / І. Іващук // Схід: Аналітично-інформаційний журнал. – 2012. – № 6. – С. 30-37.
7. Fugazza M., Nicita A. On the Importance of Market Access for Trade / Marco Fugazza, Alessandro Nicita. – New York and Geneva: UNCTAD, 2011. – 35 p.
8. Офіційний сайт Світової організації торгівлі [Електронний ресурс] – Режим доступу: <http://www.wto.org>.
9. Дем'яненко М. Я. Державна підтримка як фактор забезпечення конкурентоспроможного сільського виробництва / М. Я. Дем'яненко // Економіка АПК. – 2009. – № 9. – С. 3-9.

10. OECD-FAO Agricultural Outlook 2013-20. – Mode of access: <http://stats.oecd.org/index.aspx?queryid=48183>.
11. WTO Ministerial decision of 7 December 2013 on General Services. – Mode of access: http://wto.org/english/thewto_e/minist_e/mc9_e/desci37_e.html.
12. Закон України «Про державний бюджет України на 2011 рік» від 23.12.2010 № 2857-VI [Електронний ресурс] – Режим доступу: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/2857-17>.
13. Закон України «Про державний бюджет України на 2012 рік» від 22. 12. 2011 № 4282-VI [Електронний ресурс] – Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/4282-17>.
14. Закон України «Про державний бюджет України на 2013 рік» від 06. 12. 2012 № 5515-VI [Електронний ресурс] – Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/5515-17>.
15. Закон України «Про державний бюджет України на 2014 рік» від 16. 01. 2014 № 719-VII [Електронний ресурс] – Режим доступу: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/719-18>.
16. Palmer D. WTO closes \$1T trade deal in Bali / Doug Palmer // Politico. – Mode of access: <http://www.politico.com/story/2013/12/wto-edges-closer-to-deal-on-bali-package-100783.html>.
17. Офіційний сайт Групи Світового банку [Електронний ресурс] – Режим доступу: <http://www.worldbank.org>.
18. Doing Business 2014: Understanding Regulations for Small and Medium-Size Enterprises. – Washington: World Bank, 2013. – 306 p.
19. Офіційний сайт організації Transparency International [Електронний ресурс] – Режим доступу: <http://www.transparency.org>.
20. Nicita A. A preliminary analysis on newly collected data on non-tariff measures / Alessandro Nicita, Julien Gourdon. – New York and Geneva: UNCTAD, 2013. – 24 p.

REGULAR ROUND OF WTO NEGOTIATIONS AND HYPOTHETICAL POSSIBILITY OF ITS INFLUENCE ON CONDITIONS OF WORLD TRADE AND FOREIGN TRADE OF UKRAINE IN PARTICULAR

Andriichuk V. G.

Doctor of Economics, Professor, Chair of World Economy and International Economic Integration of Ukrainian State University of Finance and International Trade; Honored Worker of Science of Ukraine, academician of the Academy of Sciences of Higher School of Ukraine.

Ivanov Y. I.

Postgraduate Department of World Economy and International Economic Integration of Ukrainian State University of Finance and International Trade.

Abstract. *Despite many contradictions within the WTO, which caused ineffectiveness in regulating the global trade environment in the early twenty-first century, Ninth Ministerial Conference in Bali on December 2013 ended with the signing of agreements on further international trade liberalization. Agriculture, customs procedures simplification and preferences for the least developed countries were the main areas in which mutual understanding among all WTO members was achieved.*

The paper analyzes the prerequisites of signing of Bali package and provisions of three main blocks of agreement; their role and influence on the development and liberalization of world trade is defined. The challenges facing the institution of multilateral negotiations in trade are

characterized. The challenges and opportunities facing Ukraine in connection with the entry into force of new rules of international trade regulation at the supranational level are investigated.

Key words: *WTO, Bali package, Doha Round, «G-33», export subsidies, «green box», food security, least developed countries.*

Referances

1. Klymenko I. V. Try roky chlenstva v SOT: tendentsiyi zovnishn'oi torhivli Ukrainy v postkryzovyi period / I. V. Klymenko, O. A. Fedirko, I. V. Us. – K. : NISD, 2011. – 72 s.
2. Filipenko A. S. Politekonomiya svitovoho hospodarstva / A. S. Filipenko // Zhurnal yevropeis'koyi ekonomiky. – 2012. – № 1. – S. 3-13.
3. Shnyrkov O. I. Polityka Yevropeis'kogo soiuzu u sferi mizhnarodnoi torhivli: osoblyvosti suchasnoho etapu / O. I. Shnyrkov // Ekonomichnyi chasopys XXI. – 2010. – № 5. – S. 9-16.
4. Analiz ekonomichnykh naslidkiv vstupu Ukrainy do SOT / Za red. I. Burakovs'koho, V. Movchan. – K : IED, 2008. – 122 s.
5. Tsyhankova T. Suchasni koalitsii ta ugrupovannia SOT pry formuvanni global'noi torhovoi polityky / T. Tsyhankova, H. Solodkovs'ka // Mizhnarodna ekonomichna polityka. – 2011. – № 12-13. – S. 22-40.
6. Ivashchuk I. Superechnosti zastosuvannia krainamy instrumentiv zakhystu natsional'nykh interesiv v umovax prykhovanoho protektsionizmu / I. Ivashchuk // Skhid: Analitychno-informaciyni zhurnal. – 2012. – № 6. – S. 30-37.
7. Fugazza M., Nicita A. On the Importance of Market Access for Trade / Marco Fugazza, Alessandro Nicita. – New York and Geneva: UNCTAD, 2011. – 35 p.
8. Ofitsiyni sait Svitovoi orhanizatsii torhivli [Electronic resource] – Rezhym dostupu: <http://www.wto.org>.
9. Demianenko M. Y. Derzhavna pidtrymka yak faktor zabezpechennia konkurentospromozhnoho sil's'koho vyrobnytstva / M. Y. Demianenko // Ekonomika APK. – 2009. – № 9. – S. 3-9.
10. OECD-FAO Agricultural Outlook 2013-20. – Mode of access: <http://stats.oecd.org/index.aspx?queryid=48183>.
11. WTO Ministerial decision of 7 December 2013 on General Services. – Mode of access: http://wto.org/english/thewto_e/minist_e/mc9_e/desci37_e.html.
12. Zakon Ukrainy «Pro derzhavnyi biudzheth Ukrainy na 2011 rik» vid 23. 12. 2010 № 2857-VI [Electronic resource] – Rezhym dostupu: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/2857-17>.
13. Zakon Ukrainy «Pro derzhavnyi biudzheth Ukrainy na 2012 rik» vid 22.12.2011 № 4282-VI [Electronic resource] – Rezhym dostupu: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/4282-17>.
14. Zakon Ukrainy «Pro derzhavnyi biudzheth Ukrainy na 2013 rik» vid 06. 12. 2012 № 5515-VI [Electronic resource] – Rezhym dostupu: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/5515-17>.
15. Zakon Ukrainy «Pro derzhavnyi biudzheth Ukrainy na 2014 rik» vid 16.01.2014 № 719-VII [Electronic resource] – Rezhym dostupu: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/719-18>.
16. Palmer D. WTO closes \$1T trade deal in Bali / Doug Palmer // Politico. – Mode of access: <http://www.politico.com/story/2013/12/wto-edges-closer-to-deal-on-bali-package-100783.html>.
17. Ofitsiyni sait Grupy Svitovoho banku [Electronic resource] – Rezhym dostupu: <http://www.worldbank.org>.
18. Doing Business 2014: Understanding Regulations for Small and Medium-Size Enterprises. – Washington: World Bank, 2013. – 306 p.
19. Ofitsiyni sait orhanizatsii «Transparency International» [Electronic resource] – Rezhym dostupu: <http://www.transparency.org>.
20. Nicita A. A preliminary analysis on newly collected data on non-tariff measures / Alessandro Nicita, Julien Gourdon. – New York and Geneva: UNCTAD, 2013. – 24 p.

ОЧЕРЕДНОЙ РАУНД ПЕРЕГОВОРОВ СТРАН-ЧЛЕНОВ ВТО И ГИПОТЕТИЧЕСКИЕ ВОЗМОЖНОСТИ ВЛИЯНИЯ ЕГО РЕЗУЛЬТАТОВ НА УСЛОВИЯ РАЗВИТИЯ МИРОВОЙ ТОРГОВЛИ И ВНЕШНЕЙ ТОРГОВЛИ УКРАИНЫ В ЧАСТНОСТИ

Андрійчук В. Г.

Доктор экономических наук, профессор, заведующий кафедрой мировой экономики и международной экономической интеграции Украинского государственного университета финансов и международной торговли, заслуженный деятель науки и техники Украины, академик Академии наук Высшей школы Украины.

Иванов Е. И.

Аспирант кафедры мировой экономики и международной экономической интеграции
Украинского государственного университета финансов и международной торговли.

Аннотация. *Несмотря на многочисленные противоречия в рамках ВТО, которые обусловили ее неэффективность в регулировании глобальной торговой среды в начале XXI века, Девятая Министерская конференция в Бали в декабре 2013 завершилась подписанием соответствующего пакета договоренностей о дальнейшей либерализации международной торговли. Сельское хозяйство, упрощения таможенных процедур и предоставление преференций наименее развитым странам стали основными сферами, в которых было достигнуто общей точки зрения между всеми членами ВТО.*

В статье проанализированы предпосылки подписания Балийского пакета, положения трех основных блоков соглашения, определены их роль и влияние на либерализацию и развитие мировой торговли. Охарактеризованы вызов, стоящие перед институтом многосторонних переговоров в торговле на современном этапе. Исследованы вызовы и возможности, стоящие перед Украиной в связи с вступлением в силу новых правил регулирования международной торговли на наднациональном уровне.

Ключевые слова: *ВТО, Балийский пакет, Доха-раунд, «Группа-33», экспортные субсидии, «зеленая шкатулка», продовольственная безопасность, наименее развитые страны.*

УДК 352.1

АДАПТАЦІЯ МУНІЦИПАЛЬНОГО УПРАВЛІННЯ В УКРАЇНІ ДО ДЕМОКРАТИЧНИХ СТАНДАРТІВ У КОНТЕКСТІ ЄВРОПЕЙСЬКОЇ ІНТЕГРАЦІЇ

Монастирський Г. Л.

Доктор економічних наук, професор, директор НДІ інноваційного розвитку та державотворення, професор кафедри державного і муніципального управління Тернопільського національного економічного університету.

Анотація. *Сьогодні адміністративно-територіальний устрій України характеризується надзвичайною подрібненістю і об'єктивною нежиттєздатністю територіальних спільнот низового рівня. Результативність заходів, спрямованих на укрупнення первинних територіальних утворень, можлива лише за умови застосування в процесі управління їх комплексним розвитком підходу, який би базувався на принципах муніципального менеджменту, що успішно застосовуються в країнах Європейського Союзу.*

Муніципальний менеджмент є системою управлінських важелів, які застосовуються органами місцевого самоврядування для ефективного управління економічним і соціальним розвитком найменших адміністративно-територіальних одиниць країни – муніципальних утворень – шляхом реалізації їх конкурентних переваг та раціонального використання ресурсного потенціалу для забезпечення стандартів життя населення надання на основі надання комплексу послуг територіальній громаді. Підхід до управління розвитком територіальних спільнот низового рівня, що базується на концепції менеджменту, докорінно відрізняється від практики управління територіальним розвитком радянського та пострадянського періоду. Механізм муніципального менеджменту в системі забезпечення розвитку територіальних спільнот низового рівня реалізується через спеціальний економічний інструментарій, який є комплексною системою взаємопов'язаних та взаємозалежних інструментів, застосування яких спрямоване на ефективне досягнення стратегії розвитку муніципальних утворень.

Інтеграційні прагнення країн Європейського континенту до політичного, економічного та культурного зближення об'єктивно зумовлюють зростання ролі місцевих самоврядних спільнот як чинників забезпечення стабільності та цілісності надскладної системи ЄС. Сьогодні між країнами ЄС відбувається взаємний обмін технологіями муніципального управління в рамках процесу трансферту управлінських інновацій. Системне впровадження елементів інструментарію муніципального менеджменту в діяльність органів місцевого самоврядування в Україні блокується низкою організаційних, правових та фінансово-економічних проблем.

Створення відповідних умов для формування повноцінного місцевого самоврядування та забезпечення реалізації принципів, закладених у Європейській Хартії місцевого самоврядування, є необхідною умовою інтеграції України в Європейський Союз, адже управління розвитком територіальних спільнот низового рівня є одним із об'єктів постійного моніторингу Ради Європи.

Ключові слова: *муніципальне управління, муніципальний менеджмент, місцеве самоврядування, адміністративно-територіальна реформа, ресурси місцевого розвитку.*

Постановка проблеми. У Програмі діяльності Кабінету Міністрів України одним з основних завдань регіональної політики України визначено створення правових, економічних і організаційних умов для ефективної реалізації функцій місцевого самоврядування [1], що є можливим лише в процесі проведення адміністративно-територіальної реформи на низовому рівні управління.

Сьогодні адміністративно-територіальний устрій України характеризується надзвичайною подрібненістю і об'єктивною нежиттєздатністю територіальних спільнот низового рівня: в Україні ці утворення в 2,4 рази менші, ніж в Польщі, за площею та в 3,8 рази за чисельністю населення. З Швецією ця відмінність є ще разючішою, відповідно, в 30 та 7,6 рази менше [18]. До того ж, навіть з урахуванням існування великих міських територіальних громад, середня чисельність населення муніципального утворення в Україні не відповідає мінімальному рівню, який за оцінкою фахівців повинен бути не менший п'ятишести тисяч осіб [2, с. 87]. Перший етап адміністративно-територіальної реформи в Україні покликаний забезпечити формування самодостатніх базових адміністративно-територіальних утворень, ресурсний потенціал яких би дозволив ефективно реалізовувати функції і повноваження місцевого самоврядування.

Формування повноцінної територіальної громади за критерієм величини та чисельності населення не є самоціллю адміністративно-територіальної реформи, оскільки наявність цих характеристик не гарантує забезпечення економічного й соціального розвитку територіальних спільнот низового рівня. Результативність заходів, спрямованих на укрупнення первинних територіальних утворень, можлива лише за умови застосування в процесі управління їх комплексним розвитком підходу, який би базувався на принципах муніципального менеджменту, що успішно застосовуються в країнах Європейського Союзу. Необхідність визначення шляхів імплементації муніципального менеджменту в Україні і визначає актуальність дослідження.

Мета статті – обґрунтування можливості та формування практичних рекомендацій щодо застосування досвіду країн Європейського Союзу в процесі формування інноваційної моделі управління розвитком первинних адміністративно-територіальних утворень в Україні на засадах муніципального менеджменту.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. В Україні недостатніми є фундаментальні методологічні та практичні наукові дослідження з проблем модернізації муніципального управління. Посібники з муніципального менеджменту за редакціями В. Кравченка та В. Воронкової розглядають управління розвитком базових адміністративно-територіальних одиниць як юридично-правове явище [1, 2], що не забезпечує системний підхід до розуміння первинних територіальних спільнот як складних систем. У працях Р. Брусака, Г. Дробенка, В. Куйбіди, О. Невелєва, І. Салія, Ю. Свірського, Ю. Шарова [5; 6; 7; 8; 9] досліджуються лише окремі функціональні механізми управління розвитком міст. Зі сфери наукових досліджень практично випала проблема впровадження інноваційних механізмів у процес забезпечення розвитку сіл та селищ. Комплексне використання напрацювань зарубіжних вчених [10; 11; 12; 13; 14; 15; 16; 17] у нашій державі є обмеженим, внаслідок значних інституційних відмінностей між європейськими країнами та Україною.

Основні результати дослідження. З урахуванням зарубіжного досвіду можемо стверджувати, що муніципальний менеджмент є системою управлінських важелів, які застосовуються органами місцевого самоврядування для ефективного управління економічним і соціальним розвитком найменших адміністративно-територіальних одиниць країни – муніципальних утворень – шляхом реалізації їх конкурентних переваг та раціонального використання ресурсного потенціалу для забезпечення стандартів життя насе-

лення надання на основі надання комплексу послуг територіальній громаді. Підхід до управління розвитком територіальних спільнот низового рівня, що базується на концепції менеджменту, докорінно відрізняється від практики управління територіальним розвитком радянського та пострадянського періоду, яка базується на адміністративно-управлінській реалізації владних повноважень та нормативно-правових актів органами місцевого самоврядування, оскільки його вихідними принципами є: інноваційність (постійне удосконалення існуючих та впровадження нових технологій в процес управлінської діяльності органів місцевого самоврядування); креативність (відсутність жорстких адміністративних рамок та шаблонного підходу до діяльності органів місцевого самоврядування); інтегративність (комплексне використання елементів ресурсного потенціалу муніципального утворення на основі закону синергії); ефективність (визначення чітких критеріїв діяльності органів місцевого самоврядування); соціальна спрямованість (визнання забезпечення соціального добробуту населення метою розвитку муніципального утворення); корпоративність (застосування переваг функціонування муніципального утворення як корпорації); демократичність (використання потенціалу територіальної громади як первинного суб'єкта місцевого самоврядування); науковість (реалізація механізму муніципального менеджменту потребує спеціальної фахової підготовки).

Механізм муніципального менеджменту в системі забезпечення розвитку територіальних спільнот низового рівня реалізується через спеціальний економічний інструментарій, який є комплексною системою взаємопов'язаних та взаємозалежних інструментів, застосування яких спрямоване на ефективне досягнення стратегії розвитку муніципальних утворень. Необхідність формування конкретних практичних пропозицій з цілеспрямованого впровадження інструментарію муніципального менеджменту в діяльність органів місцевого самоврядування в Україні вимагає його структуризації, яку ми пропонуємо здійснювати з позиції врахування ресурсно-функціональних компонент розвитку муніципальної системи в умовах мінливого висококонкурентного середовища, виокремлюючи стратегічне управління, муніципальний фінансовий менеджмент, муніципальну логістику, муніципальний маркетинг, проектний менеджмент, кадровий менеджмент, інформаційні технології, ризик-менеджмент, антикризове управління, ситуаційне муніципальне управління [18]. Кожен з інструментів муніципального менеджменту реалізується через застосування низки управлінських технологій.

Інтеграційні прагнення країн Європейського континенту до політичного, економічного та культурного зближення об'єктивно зумовлюють зростання ролі місцевих самоврядних спільнот як чинників забезпечення стабільності та цілісності надскладної системи ЄС. Забезпечення контрольованості та динамічності процесу формування політичних та економічних засад місцевого самоврядування відбувається в рамках Європейської Хартії місцевого самоврядування, яка встановлює шляхи його розвитку в сучасній Європі. В її основу покладено принцип субсидіарності, за яким питання, які можна вирішувати на низових рівнях управління, немає сенсу передавати наверх. Хартія зобов'язує держави, які її підписали, гарантувати і зміцнювати політичну, адміністративну та фінансову самостійність місцевих спільнот. Положення Європейської Хартії місцевого самоврядування зорієнтовані на формування рамкових умов реалізації інструментарію муніципального менеджменту. Так, дотримання принципів, передбачених Хартією, дозволяє країнам-учасникам створити передумови для застосування технологій антикризового управління, ризик-менеджменту та ситуаційного управління розвитком муніципальних утворень, оскільки, добре знаючи справжній стан справ на підпорядкованих територіях, органи місцевого самоврядування здатні більш ефективно і раціонально,

аніж органи державної влади центрального та регіонального рівнів, вирішувати локальні проблеми, оперативно реагувати на непередбачувані ситуації і конфлікти.

Узагальнення досвіду муніципального менеджменту в країнах ЄС вказує на те, що в цих державах застосовується комплексний підхід до використання його спеціального економічного інструментарію, що дозволяє максимально задіяти існуючі резерви розвитку муніципальних утворень на основі формування гнучкої моделі управління. Сьогодні між країнами ЄС відбувається взаємний обмін технологіями муніципального управління в рамках процесу трансферу управлінських інновацій. Так, цікавим є досвід Польщі та Німеччини щодо розроблення альтернативних стратегій розвитку муніципального утворення з позиції технологічної, економічної та соціальної можливості. В країнах Західної Європи більшість муніципалітетів мають статус корпорацій, що функціонують як повноправні суб'єкти ринкової економіки з метою отримання економічного ефекту для територіальної громади. В цьому контексті корисним є досвід Франції, в якій практикується об'єднання комун – створення асоціацій місцевого управління (комунальних синдикатів), що мають статус юридичних осіб, засновниками яких є комуні. Корпоратизація виступає однією з ефективних технологій антикризового управління та муніципального фінансового менеджменту.

Комплексний аналіз практики управління розвитком первинних територіальних утворень в Україні вказує на те, що в діяльності вітчизняних органів місцевого самоврядування застосовуються лише окремі технології спеціального економічного інструментарію муніципального менеджменту (розроблення стратегічних планів соціально-економічного розвитку міст, випуск облігацій місцевої позики, використання елементів муніципального маркетингу). Дослідження показує, що практично не використовуються технології муніципальної логістики, проектного менеджменту, ризик-менеджменту та антикризового управління.

Системне впровадження елементів інструментарію муніципального менеджменту в діяльність органів місцевого самоврядування в Україні блокується низкою організаційних, правових та фінансово-економічних проблем [18], зокрема: застосуванням переважно галузевого підходу в процесі формування виконавчих органів місцевого самоврядування на низовому рівні; недосконалою та неструктурованою законодавчою базою місцевого самоврядування; парцелізацією територіальних громад, яка посилилася в останнє десятиріччя минулого століття; ресурсною неспроможністю місцевого самоврядування на первинному рівні; невідповідністю службовців органів місцевого самоврядування до професійного використання технологій муніципального менеджменту; відсутністю відповідного рівня інформаційно-аналітичного забезпечення компетенційної сфери органів місцевого самоврядування.

Висновки. Для створення умов імплементації технологій муніципального менеджменту, напрацьованих країнами ЄС, в Україні необхідно:

1. Забезпечити внесення змін в Конституцію України, які б дозволили об'єднання територіальних громад різних населених пунктів з метою формування життєздатного муніципального утворення. Внести зміни до Податкового кодексу України, прийняти Закони України «Про комунальну власність», «Про адміністративно-територіальний устрій України», «Про територіальну громаду та об'єднання територіальних громад», «Про місцеву позику», «Про банкрутство та санацію територіальних громад». У перспективі необхідним є формування Муніципального кодексу України, який б систематизував нормативно-правову базу в сфері муніципального управління, що відповідає практиці муніципального права країн ЄС.

2. Покласти в основу побудови організаційної структури виконавчих органів місцевого самоврядування не галузевий, а функціональний принцип. В умовах необхідності застосування технологій ситуаційного муніципального управління слід передбачити можливість трансформації організаційної структури місцевих рад та їх виконавчих органів в штабну з елементами програмно-цільової (проектної), що передбачає формування в їх складі тимчасових комісій (робочих груп) та функціонально-проектних підрозділів для виконання завдань програм соціально-економічного і культурного розвитку територіальних спільнот низового рівня, реалізації технологій окремих інструментів спеціального економічного інструментарію муніципального менеджменту.

3. Передбачити підготовку професійних муніципальних менеджерів за фаховим напрямком «Адміністративний менеджмент» чи «Муніципальне управління» за освітньо-кваліфікаційними рівнями «бакалавр-магістр». Без залучення професійних менеджерів представницька виборна система влади на первинному муніципальному рівні об'єктивно приречена на декларативність.

4. Забезпечити формування ефективної комунальної власності, як у матеріальному, так і фінансовому розрізі. Слід завершити процес розмежування земель державної і комунальної власності із залученням коштів державного бюджету та міжнародних фондів. Необхідним є уможливлення функціонування прибуткових комунальних підприємств на засадах підприємницької ініціативи та ефективного використання конкурентних переваг муніципального утворення, залучення територіальних громад до участі в акціонерному капіталі. Основу місцевих бюджетів, відповідно до Європейської Хартії місцевого самоврядування, повинні складати фіскально спроможні місцеві податки і збори.

5. Провести адміністративно-територіальну реформу на первинному рівні з дотриманням законодавчо закріплених критеріїв інтеграції територіальних громад на основі врахування їх історичних, етнічно-національних, культурних, соціальних особливостей та економічної доцільності. Територіальному об'єднанню громад повинен передувати комплексний ретроспективний аналіз їх розвитку в контексті взаємодії з іншими населеними пунктами для оптимізації інтеграційних процесів та отримання позитивних економічних і соціальних результатів.

6. Розробити методики використання технологій спеціального економічного інструментарію муніципального менеджменту на основі адаптації зарубіжних підходів до інституційних умов розвитку територіальних спільнот низового рівня в Україні.

Створення відповідних умов для формування повноцінного місцевого самоврядування та забезпечення реалізації принципів, закладених у Європейській Хартії місцевого самоврядування, є необхідною умовою інтеграції України в Європейський Союз, адже управління розвитком територіальних спільнот низового рівня є одним із об'єктів постійного моніторингу Ради Європи. Вироблення рекомендацій щодо практичного застосування окремих управлінських технологій муніципального менеджменту становитиме проблемне поле подальших наукових розвідок у сфері муніципального управління.

Список використаної літератури

1. Програма діяльності Кабінету Міністрів України [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.kmu.gov.ua>.
2. Кравченко В. І. Місцеві фінанси України: навчальний посібник / В. І. Кравченко. – К. : Т-во «Знання», КОО, 1999. – 487 с.
3. Кравченко В. В. Основи муніципального менеджменту: навчальний посібник / В. В. Кравченко, М. В. Пітцик, І. М. Салій. – К. : Атіка-Н, 2003. – 304 с.

4. Воронкова В. Г. Муніципальний менеджмент: навчальний посібник / В. Г. Воронкова. – К. : Професіонал, 2004. – 256 с.
5. Дробенко Г. О. Стратегічне планування розвитку територіальних громад / Г. О. Дробенко, Р. Л. Брусак, Ю. І. Свірський. – Львів : Сполом, 2001. – 118 с.
6. Невелєв О. М. Програмний соціально-економічний розвиток Києва / О. М. Невелєв. – К. : НДІСЕП, 2000. – 143 с.
7. Салій І. Українські міста: питання власності і муніципального управління / І. Салій. – К., 2001. – 416 с.
8. Шаров Ю. Стратегічне планування в муніципальному менеджменті: концептуальний аспект / Ю. Шаров. – К. : Вид-во УАДУ, 2001. – 302 с.
9. Куйбіда В.С. Принципи і методи діяльності органів місцевого самоврядування: монографія / В.С. Куйбіда. – К.: МАУП, 2004. – 432 с.
10. Муниципальный менеджмент: справочное пособие / В. В. Иванов, А. Н. Коробова. – М. : Инфра-М, 2002. – 718 с.
11. Рой О. М. Система государственного и муниципального управления / О. М. Рой. – СПб.: Питер, 2003. – 301 с.
12. Bennet R. Territory and administration in Europe / Bennet R. – London : Printer, 1989.
13. Deante B. Local government reorganization in Western democracies / Deante B. – London : SAGE, 1998.
14. Działalność marketingowa gminy / pod. red. Z. Frankowskiego. – Ciechanów, 2000. – 140 s.
15. Gorzym-Wilkowski W. Zarys ekonomiki gminy / Gorzym-Wilkowski W., Miszczuk A.– Lublin, Norbertinum, 1999. – 254 s.
16. Maurel M.-C. Small communities and rural areas: decentralization reforms in France / Maurel M.-C. – London : Belhaven, 1993.
17. Wojciechowski E. Samorząd teretorialny w warunkach gospodarki rynkowej / Wojciechowski E.. – Warszawa : PWN, 1997. – 150 s.
18. Монастирський Г. Л. Модернізаційна парадигма управління економічним розвитком територіальних спільнот базового рівня: монографія / Г. Л. Монастирський. – Тернопіль : Вид-во «Економічна думка» ТНЕУ, 2010. – 464 с.

ADAPTATION OF MUNICIPAL GOVERNMENT IN UKRAINE TO DEMOCRATIC STANDARDS IN THE CONTEXT OF EUROPEAN INTEGRATION

Monastyrskiy G. L.

Doctor of Economics, professor, director of the Research Institute of Innovative Development and Statehood, professor, Department of state and municipal management, Ternopil National Economic University.

Abstract. *Today the administrative-territorial structure of Ukraine is characterized by extreme dissemination and objectively unviability of local grassroots communities. Effectiveness of measures aimed at consolidation of the primary subdivisions, is possible only if the application in their management of integrated development approach that would be based on the principles of municipal management, successfully applied in the European Union.*

Municipal management is a system of administrative levers, which are used by local governments to effectively manage the economic and social development of the smallest administrative units of the country – municipalities – through the implementation of competitive advantage and sustainable use of the resource potential for the provision of living standards by providing a range of services for territorial population. Managing approach to the development

of local communities, grassroots-based management concept is fundamentally different from the management practices of territorial development of the Soviet and post-Soviet period. Mechanism of municipal management in the system of local communities' development is implemented through grassroots special economic tools, which is a complex system of interrelated and interdependent tools, the use of which is aimed at achieving an effective strategy for the development of municipalities.

Integration aspirations of European countries to the political, economic and cultural convergence objectively determine the increasing role of local self-governing communities as factors in ensuring the stability and integrity of the highly complex EU system. Today, within the EU, there is interchange technologies of municipal government in the process of management innovations' transfer. Systematic implementation of municipal management toolkit elements at the local level in Ukraine is currently blocked by the number of organizational, legal, financial and economic problems.

Creation the relevant conditions for the formation of a full-fledged local government and implementation of the principles laid down in the European Charter of Local Self-Government is a necessary condition for the integration of Ukraine into the European Union because the management of territorial development of grassroots communities is one of the objects of Council of Europe's continuous monitoring.

Key words: *municipal management, local government, administrative and territorial reform of local resource development.*

References

1. Programa diyalnosti Kabinetu Ministriv Ukrayiny [Electronic resource]. – Rezhym dostupu: <http://www.kmu.gov.ua>.
2. Kravchenko V. I. Miscevi finansy Ukrayiny: navchalnyj posibnyk / V.I. Kravchenko. – K. : T-vo «Znannya», KOO, 1999. – 487 s.
3. Kravchenko V. V. Osnovy municypal'nogo menedzhmentu: navchalnyj posibnyk / V. V. Kravchenko, M. V. Pitcy'k, I. M. Salij. – K. : Atika-N, 2003. – 304 s.
4. Voronkova V. G. Municypalnyj menedzhment: navchalnyj posibnyk / V. G. Voronkova. – K. : Profesional, 2004. – 256 s.
5. Drobenko G. O. Strategichne planuvannya rozvytku terytorialnyx gromad / G.O. Drobenko, R.L. Brusak, Yu.I. Svirs'ky'j. – Lviv : Spolom, 2001. – 118 s.
6. Nevelyev O. M. Programnyj socialno-ekonomichnyj rozvytok Kyryeva / O. M. Nevelyev. – K. : NDISEP, 2000. – 143 s.
7. Salij I. Ukrayinski mista: pytannya vlasnosti i municypalnogo upravlinnya / I. Salij. – K., 2001. – 416 s.
8. Sharov Y. Strategichne planuvannya v municypalnomu menedzhmenti: konceptualnyj aspekt / Y. Sharov. – K. : Vy'd-vo UADU, 2001. – 302 s.
9. Kujbida V.S. Pryncypy i metody diyalnosti organiv misceвого samovvryaduvannya: monografiya / V. S. Kujbida. – K. : MAUP, 2004. – 432 s.
10. Municypalnyj menedzhment: spravochnoe posobyе / V. V. Ivanov, A. N. Korobova. – M. : Infra-M, 2002. – 718 s.
11. Roj O. M. Systema gosudarstvennogo i municypalnogo upravlenyya / O. M. Roj. – SPb. : Pyter, 2003. – 301 s.
12. Bennet R. Territory and administration in Europe / Bennet R. – London: Printer, 1989.
13. Deante B. Local government reorganization in Western democracies / Deante B. –London : SAGE, 1998.
14. Działalność marketingowa gminy / pod. red. Z.Frankowskiego. – Ciechanów, 2000. – 140 s.
15. Gorzym-Wilkowski W. Zarys ekonomiki gminy / Gorzym-Wilkowski W., Miszczuk A. – Lublin, Norbertinum, 1999. – 254 s.
16. Maurel M.-C. Small communities and rural areas: decentralization reforms in France / Maurel M.- C. – London: Belhaven, 1993.
17. Wojciechowski E. Samorząd teretorialny w warunkach gospodarki rynkowej / Wojciechowski E. – Warszawa: PWN, 1997. – 150 s.

18. Monastyrskij G. L. Modernizacijna paradygma upravlinnya ekonomichnym rozvytkom terytorialnyx spilnot bazovogo rivnya: monografiya / G. L. Monastyrskij. – Ternopil' : Vyd-vo «Ekonomichna dumka» TNEU, 2010. – 464 s.

АДАПТАЦИЯ МУНИЦИПАЛЬНОГО УПРАВЛЕНИЯ В УКРАИНЕ К ДЕМОКРАТИЧЕСКИМ СТАНДАРТАМ В КОНТЕКСТЕ ЕВРОПЕЙСКОЙ ИНТЕГРАЦИИ

Монастырский Г. Л.

Доктор экономических наук, профессор, директор НИИ инновационного развития и государственности, профессор кафедры государственного и муниципального управления Тернопольского национального экономического университета.

Аннотация. *Сегодня административно-территориальное устройство Украины характеризуется чрезвычайной измельченностью и объективной нежизнеспособностью территориальных сообществ низового уровня. Результативность мероприятий, направленных на укрупнение первичных территориальных образований, возможна лишь при условии применения в процессе управления их комплексным развитием подхода, который бы базировался на принципах муниципального менеджмента, успешно применяемого в странах Европейского Союза.*

Муниципальный менеджмент является системой управленческих рычагов, применяемых органами местного самоуправления для эффективного управления экономическим и социальным развитием наименьших административно-территориальных единиц страны – муниципальных образований, путем реализации их конкурентных преимуществ и рационального использования ресурсного потенциала для обеспечения стандартов жизни населения, предоставления комплекса услуг территориальному сообществу. Подход к управлению развитием территориальных сообществ низового уровня, базируемый на концепции менеджмента, в корне отличается от практики управления территориальным развитием советского и постсоветского периода. Механизм муниципального менеджмента в системе обеспечения развития территориальных сообществ низового уровня реализуется через специальный экономический инструментарий, который является комплексной системой взаимосвязанных и взаимозависимых инструментов, направленных на эффективное достижение стратегии развития муниципальных образований.

Интеграционные устремления стран Европейского континента к политическому, экономическому и культурному сближению объективно определяют рост роли местных самоуправляющихся сообществ как факторов обеспечения стабильности и целостности сверхсложной системы ЕС. Сегодня между странами ЕС происходит взаимообмен технологиями муниципального управления в рамках процесса трансферта управленческих инноваций. Системное внедрение элементов инструментария муниципального менеджмента в деятельность органов местного самоуправления в Украине блокируется рядом организационных, правовых и финансово-экономических проблем.

Создание соответствующих условий для формирования полноценного местного самоуправления и обеспечения реализации принципов, заложенных в Европейской Хартии местного самоуправления, является необходимым условием интеграции Украины в Европейский Союз, ведь управление развитием территориальных сообществ низового уровня является одним из объектов постоянного мониторинга Совета Европы.

Ключевые слова: *муниципальное управление, муниципальный менеджмент, местное самоуправление, административно-территориальная реформа, ресурсы местного развития.*

УДК 339.92:332.1

ТРАНСПОРТНІ КОРИДОРИ В СИСТЕМІ ТРАНСКОРДОННОГО СПІВРОБІТНИЦТВА УКРАЇНИ

Кіщак І. Т.

Доктор економічних наук, професор, декан факультету економіки Миколаївського національного університету ім. В. О. Сухомлинського.

Шевчук С. П.

Кандидат педагогічних наук, професор кафедри менеджменту зовнішньоекономічної діяльності Миколаївського національного університету ім. В. О. Сухомлинського.

Анотація. У статті розкрито роль транспортних коридорів у розвитку транскордонного співробітництва регіонів України в умовах активізації євроінтеграційних процесів. Висвітлено проблеми співробітництва у рамках єврорегіонів, міжнародних організацій та асоціацій, програм сусідства, інфраструктурних проектів.

Значну увагу приділено аналізу проблем і перспектив морегосподарського комплексу Українського Придунав'я, транспортно-логістичний потенціал якого використовується не повною мірою, через що основні вантажопотоки здійснюються автотрасою або залізницею через територію Республіки Молдова. Для вирішення проблеми нагальними заходами є будівництво дороги через Дністровський лиман та будівництва мостового переходу через Дунай «Орловка-Ісакча» (як альтернатива – поромна переправа «Ізмаїл-Тулча»). Будівництво автотраси на півдні Одеської області має велике значення для міжнародних перевезень і розвитку туризму.

Обґрунтовано шляхи реалізації проекту Євро-Азійського міжнародного нафтотранспортного коридору в енергетичній сфері Чорноморського регіону, практична реалізація якого передбачає створення державного інвестиційного фонду.

Таким чином, поглиблення транскордонного співробітництва дає можливість реалізувати великі міждержавні проекти, запроваджувати нові моделі регіонального співробітництва.

Ключові слова: транспортні коридори, транскордонне співробітництво, Єврорегіони.

Постановка проблеми. Одним із пріоритетів сучасної зовнішньоекономічної політики України є розвиток співпраці з Організацією економічного співробітництва й розвитку (ОЕСР). Підписання у березні 2014 року політичної частини Угоди про асоціацію Євросоюзу з Україною відкриває нові перспективи економічного розвитку, розширення міжнародних зв'язків та співпраці, зокрема у сфері транскордонного співробітництва, як для держави в цілому, так і на рівні регіонів.

Сучасні геополітичні зміни та пов'язані з ними макроекономічні процеси значною мірою спонукали розширення масштабів всієї системи транскордонного співробітництва (ТКС) в Європі, особливо на східному кордоні Європейського Союзу, включаючи Україну. Нові реалії ТКС знайшли втілення в політиці Європейського Союзу під назвою «Східне партнерство». З іншого боку ці процеси стали підґрунтям розробки концепції Державної програми розвитку транскордонного співробітництва на 2011-2015 рр., схваленої розпорядженням Кабінету Міністрів України 15 вересня 2010 р.

Незважаючи на значний потенціал регіонів України, розвиток транскордонного співробітництва нині гальмується через недостатній рівень розвиненості соціальної, економічної та екологічної сфери прикордонних областей України та фінансової підтримки його реалізації. В цьому контексті вбачається актуальною реалізація стратегії Європейського союзу країн Дунайського регіону, яка була схвалена Європейським парламентом у 2011 р.

Мета статті – розкрити роль транспортних коридорів у розвитку транскордонного співробітництва регіонів України.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Теоретичні та практичні проблеми транскордонного співробітництва привертають увагу багатьох зарубіжних та вітчизняних вчених. Зокрема, проблеми і тенденції розвитку транскордонних об'єднань європейських країн, практика транскордонної співпраці регіонів України та інші проблеми ТКС висвітлені у наукових роботах Беленького П., Будкіна В., Вишнякова О., Гонти О., Долішнього М., Дорогунцова С., Клімонта Д., Клімчука Б., Лендшел М., Луцишина П., Макогона Ю., Максименка С., Мікули Н., Павлова В., Пили В., Писаренко С., Стеценка Д., Студеннікова І., Суховірського Б., Федонюка С., Чернюк Л., Чмир О. та інших.

Незважаючи на значну кількість наукових праць відповідної проблематики, їх аналіз свідчить про недостатнє наукове осмислення транскордонного співробітництва за участю регіонів нашої держави з урахуванням динамічних змін, що відбулися в Україні на початку 2014 року.

Основні результати дослідження. Транскордонне співробітництво України здійснюється у різних формах, серед яких слід виділити єврорегіони. Єврорегіон – організаційна форма співробітництва адміністративно-територіальних одиниць держав, що здійснюється відповідно до дво- або багатосторонніх угод про транскордонне співробітництво згідно ст. 1 Закону України «Про транскордонне співробітництво (2004 р.)» [3]. Співробітництво у рамках єврорегіонів здійснюється з метою об'єднання зусиль в економічній сфері, розбудови соціальної, інформаційної та виробничої інфраструктури, будівництва та модернізації інфраструктури кордону, розвитку транспортної мережі, наукової та культурної співпраці, охорони навколишнього природного середовища.

На території прикордонних областей функціонують вісім єврорегіонів – Буг, Верхній Прут, Дніпро, Карпатський, Нижній Дунай, Слобожанщина, асоціація «Чорноморський Єврорегіон» та Ярославна. Завершується робота із створення єврорегіону Донбас, що включає території м. Донецька та Луганської області. Прикордонні області України розвивають транскордонне співробітництво на основі укладених угод про співпрацю з сусідніми територіями суміжних країн.

Важливу роль у розвитку транскордонного співробітництва відіграють міжнародні організації та асоціації: Асамблея Європейських Регіонів, Конгрес Регіональних та Місцевих влад Європи, Асоціація європейських прикордонних регіонів, Конференція приморських регіонів Європи та інші. Регіони України активно співпрацюють з Комітетом регіонів Євросоюзу, відповідними структурами Ради Європи та ЄС, Асоціацією європейських прикордонних регіонів (АЕВР), Радою європейських муніципалітетів та регіонів (СЕМР), Конференцією периферійних морських регіонів Європи (СРМР), об'єднанням найбільших європейських міст (EUROCITIES).

Дієвою формою транскордонного співробітництва України та Європейського Союзу є програми сусідства. На зміну колишнім інструментам транскордонного співробітництва (програма TACIS) приходять нові програми: IPA, ENPI, TAIEХ та інші. Так, метою програми ENPI (Інструмент Європейського сусідства та партнерства) є спрощення існуючих процедур надання технічної допомоги та підвищення її загальної ефективності, сприяння

сталому розвитку і зближенню з політикою і стандартами ЄС (бюджет програми на 2007-2013 роки складав 11,2 млрд. євро. Фінансові витрати на новий шестирічний період прогнозуються до збільшення) [8]. В рамках цієї програми здійснюється проект «Транскордонне співробітництво на новому східному кордоні – вивчення фінського та норвезького досвіду» («Cross – Border Cooperation on EU's Eastern Border – Learning from Finnish and Norwegian Experience»). Проект здійснюється міжнародною робочою групою за підтримки Міністерств закордонних справ Фінляндії та Норвегії. Аналітичні розробки робочої групи стосуються актуальних проблем в різних сегментах – від Скандинавії до Карпат [8].

Значну частину фінансової допомоги, передбаченої програмою ENPI-CBC (cross-border cooperation), спрямовано на розвиток транскордонного співробітництва: існуючі програми сусідства трансформуються в програми прикордонного співробітництва. Так, програма сусідства «Угорщина – Словаччина – Україна» (в Україні поширюється на Закарпатську область) трансформована у програму прикордонного співробітництва «Україна-Угорщина-Словаччина-Румунія»; програма сусідства «Румунія – Україна» (в Україні поширюється на Закарпатську, Івано-Франківську, Одеську та Чернівецьку області) змінюється у тристоронній формат (Україна, Румунія та Молдова). Без змін залишається діюча програма сусідства «Україна-Польща-Білорусь» (в Україні поширюється на Волинську, Закарпатську, Львівську області). Започатковується нова програма «Чорне море», в рамках якої братимуть участь всі держави чорноморського басейну [9].

На прохання Мінрегіонрозвитку Республіки Молдова Українською стороною розроблено проект із упровадження моніторингу транскордонних процесів між Молдовою та Румунією, який здійснюється в рамках програми ENPI «Румунія – Молдова – Україна».

В рамках розвитку міждержавних відносин Україною в 2012 році підписано Додаткову Угоду з Європейським Союзом до Договорів щодо фінансування спільних операційних програм «Угорщина – Словаччина – Румунія – Україна 2007-2013 роки», «Польща – Білорусь – Україна 2007-2013 роки» та «Румунія – Україна – Молдова 2007-2013 роки», що дає можливість продовження терміну дії Договорів. Це в свою чергу є основою укладення контрактів для нових великомасштабних інфраструктурних проектів.

Особливе значення у системі транснаціонального співробітництва України має євро-регіон «Нижній Дунай», до якого входять Одеська область (Україна), повіти Галац, Тульча, Бреїла (Румунія), райони Кагул та Кантемір (Республіка Молдова). Площа Євро регіону складає 53,55 тис. кв. км, чисельність населення, яке проживає на його території – 3833,3 тис. осіб, з яких 2394,7 тис. осіб – жителі Одеської області [6].

Морегосподарський комплекс Українського Придунав'я включає у себе 3 морських торговельних порти – Рені, Ізмаїл, Усть-Дунайськ та державну судноплавну компанію ВАТ «Українське Дунайське пароплавство». Однак основні вантажопотоки здійснюються або по автотрасі Одеса-Рені через ділянку в районі села Паланка, яке донедавна належало Республіці Молдова, або залізницею, яка проходить територією Республіки Молдова (включно з територію невизнаної Придністровської Молдавської республіки), що значно ускладнює транспортування вантажів. Виходячи з цього, в Програмі комплексного розвитку Українського Придунав'я на 2004-2011 рр. було поставлене завдання щодо будівництва дороги за новим напрямком (через Дністровський лиман). Будівництво означеної автотраси мало бути прив'язане до інших транспортних проектів, зокрема, до будівництва мостового переходу через Дунай «Орловка-Ісакча» (як альтернатива — поромна переправа «Ізмаїл-Тулча»). На даний момент автотранспортне сполучення між Україною та Румунією здійснюється через прикордонні переходи у Чернівецькій та Закарпатській обла-

стях, або транзитом через Молдову. Будівництво нової автотраси на півдні Одеської області могло б стати оптимальним варіантом для міжнародних автоперевізників, а також додатковим стимулом як для розвитку туризму у самому Придунав'ї, так і для активізації туристичних маршрутів на Болгарію та Румунію. Однак питання будівництва автотраси за новим маршрутом досі не вирішено.

Об'єднавчим стрижнем країн Дунайського регіону виступає річка Дунай, яка має для них політичне і економічне значення. З урахуванням цього, в Україні в 2004 році затверджено «Комплексну програму розвитку Українського Придунав'я до 2010 року», яка передбачала охоплення всіх аспектів: від розвитку транспортної інфраструктури до економічних питань. Позитивним чинником реалізації програми стало поновлення робіт з будівництва каналу Дунай – Чорне море через гирло Бистре. Для України, як і для усіх придунайських держав, важливе, в першу чергу, економічне та політичне, значення має судноплавство по Дунаю. Частка дунайського судноплавства в загальному обсязі перевезень внутрішніми водними шляхами Європи в 2012 році становила близько 10%, що свідчить про його значимість, наявний потенціал та резерви. Дунайською стратегією визначаються масштабні завдання в сфері судноплавства, серед яких – усунення вузьких місць на річці з метою досягнення ефективного перевезення вантажів протягом року та розвиток ефективних терміналів у дунайських портах для зв'язку внутрішніх водних шляхів із залізничним і автомобільним транспортом [2].

Основною причиною слабкості дунайського судноплавства на території України є нерозвиненість інфраструктури і нерівномірність розвитку її окремих елементів. Саме це гальмує впровадження на Дунаї нових, насамперед швидкіших, технологій перевезень, які за часом і вартістю були б конкурентоздатними із залізницею та автомагістралями.

Транспорт і логістика є одними з найбільш конкурентоспроможних секторів української економіки. При цьому «Дунайський коридор» в системі наземних і водних міжнародних транспортних коридорів характеризується низкою проблемних питань на національному та міжнародному рівнях [4].

Нагальним завданням відповідних державних органів нині є не тільки обговорення проблемних питань, пов'язаних з використанням потенціалу дунайського коридору (Голос України від 3 серпня 2013 р.; Урядовий кур'єр від 24 грудня 2013 р.), а здійснення практичних кроків, визначених міждержавними та регіональними документами щодо створення та реалізації спільних проектів містобудівного розвитку транскордонних регіонів Україна – Румунія, Україна – Молдова, Україна – Угорщина та інших для досягнення синергетичного ефекту у сфері судноплавства. Реалізація спільних проектів дозволяє узгодити просторовий розвиток прикордонних територій, уникнути незбалансованого використання територій по обидва боки кордону, стимулює ефективне функціонування низки сумісних галузей (готельне господарство, транспортне забезпечення, система громадського харчування тощо).

В практичному плані для забезпечення зазначеного необхідна активна робота України щодо оновленої «Конвенції про режим судноплавства на Дунаї» в частині відстоювання принципу власного вільного доступу до ринку перевезень, уникнення будь-яких видів дискримінації при здійсненні діяльності на річці Дунай.

В енергетичній сфері Чорноморського регіону важлива роль відводиться Євро-Азіатському міжнародному нафтотранспортному коридору (м. Одеса – Броди (Україна) – Полоцьк (Білорусь) – Гданськ (Польща)). Метою діяльності СП «Сарматія» з пайовими правами Азербайджан, Грузія, Польща, Україна (приблизно по 25%) та Литва (біля 1%) є ефективне задіяння коридору на відрізьку Одеса-Броди, продовження газопроводу до гілок

Одеса – Гданськ та Полоцьк – Гданськ з виходом на Балтійське море [1]. Практична реалізація ідеї коридору потребує створення державного інвестиційного фонду з обсягом фінансування приблизно 100 млн. дол. США, що дозволить фінансувати 25-30% вартості перспективних, але ризикованих інвестиційних проектів суб'єктами підприємницької діяльності.

Поглиблення міжнародного співробітництва дає можливість реалізувати великі міждержавні проекти, зокрема проект «Вікінг». Це поїзд комбінованого транспорту, який працює з 2003 року і проходить через Литву, Білорусь і Україну та з'єднує морські контейнерні лінії Балтійського та Чорного морів. У 2012 році до цього проекту приєднались Грузія, Болгарія, Румунія, в 2013 році – залізничні магістралі Молдови. Урядом України затверджено правила перевезень у залізнично-поромному сполученні з портами Туреччини (2013 р.), що дає можливість продовжити маршрут потягу «Вікінг» до останньої. Тут Парламентська асамблея Чорноморського економічного співробітництва (ПАЧЕС) реалізує конструктивну роль розробника нової моделі регіонального співробітництва спрямованого на розвиток країн-учасниць проекту. Це обумовлено тим, що країни Чорноморського басейну мають практичний успішний досвід у питаннях поромного сполучення, поромні переправи є у всіх портах Чорного моря, які ніби «змивають» морський простір [7].

Висновки. Транскордонне співробітництво України здійснюється у різних організаційних формах, серед яких для України слід виокремити євро регіонів, які функціонують на основі укладених угод про співпрацю з сусідніми територіями суміжних країн. Важливу роль у розвитку транскордонного співробітництва відіграють міжнародні організації та асоціації: Асамблея Європейських Регіонів, Асоціація європейських прикордонних регіонів та інші. Дієвою формою транскордонного співробітництва України та Європейського Союзу є програми сусідства.

Особливе значення у системі транснаціонального співробітництва України має євро регіон «Нижній Дунай». Однак реалізація цього потенціалу характеризується низкою проблемних питань на національному та міжнародному рівнях. Дунайською стратегією визначаються масштабні завдання в сфері судноплавства, серед яких – усунення вузьких місць на річці з метою досягнення ефективного перевезення вантажів та розвиток ефективних терміналів у дунайських портах для зв'язку внутрішніх водних шляхів із залізничним і автомобільним транспортом.

Вирішенню проблем, пов'язаних з використанням потенціалу дунайського коридору та досягненню синергетичного ефекту у сфері судноплавства сприятимуть міждержавні та регіональні проекти містобудівного розвитку транскордонних регіонів Україна – Румунія, Україна – Молдова, Україна – Угорщина та інші.

Перспективним напрямом є поглиблення міжнародного співробітництва в енергетичній сфері (міжнародний нафтотранспортний коридор (м. Одеса – Броди (Україна) – Полоцьк (Білорусь) – Гданськ (Польща)), це дає можливість реалізувати інші великі міждержавні проекти, зокрема, проект «Вікінг». Конструктивну роль у розробці нової моделі регіонального співробітництва відіграє Парламентська асамблея Чорноморського економічного співробітництва.

Список використаної літератури

1. Алієв Н. Співпраця між державами в енергетичній галузі визначена як стратегічна / Н. Алієв // Урядовий кур'єр. – 2010. – 17 грудня.
2. Гриневецький С. Дунайське питання виходить за межі однієї галузі й одного регіону / С. Гриневецький // Голос України. – 2013. – 3 серпня.

3. Закон України «Про транскордонне співробітництво». [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/1861-15>.
4. Кіщак І. Т. «Дунайський коридор»: проблеми та перспективи розвитку / І. Т. Кіщак // Перші економіко-правові дискусії. Матеріали міжнародної науково-практичної Інтернет-конференції. – Львів, 2014. – С. 82 – 85.
5. Концепція Державної програми розвитку транскордонного співробітництва на 2011-2015 роки (схвалена розпорядженням Кабінету Міністрів України від 15 вересня 2010 р. № 1838-р). [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/1838-2010-%D1%80>.
6. Мельник Ю. В., Різникова Я. А., Филипенко А. О. Щодо удосконалення транскордонного співробітництва у рамках Єврорегіону «Нижній Дунай». Аналітична записка [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.niss.gov.ua/articles/1325>.
7. Нетецька О. Україна вірна принципам добросусідства / О. Нетецька // Голос України. – 2013. – 14 вересня.
8. Нитка В. Регіональна співпраця сусідів – це парадні сходи до європейського дому / В. Нитка // Голос України. – 2013. – 23 січня.
9. Регіональне та транскордонне співробітництво між Україною та ЄС [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://comeuroint.rada.gov.ua/komevrint/control/uk/publish/article;jsessionid=81E893A2A6001F7E035EB5077E4C86EA?art_id=47149&cat_id=47123.

TRANSPORT CORRIDORS CROSS-BORDER COOPERATION IN THE UKRAINE

Kischak I. T.

Doctor of Economics, Professor, Dean of the Faculty of Economics Nikolaev National University named V. Sukhomlinsky.

Shevchuk S. P.

Candidate of pedagogical sciences, professor of the Department of Foreign Economic Management National University Nikolaev named V. Sukhomlinsky.

Abstract. *The article deals with the role of Transportation corridors in the development of cross-border cooperation regions of Ukraine in terms of activation of the European integration process.*

Deals with cooperation in the European regions and international organizations and associations, neighbourhood programs, infrastructure projects.

Special attention is paid to the analysis of problems and prospects of Ukrainian Danube maritime economy, transportation and logistics capacity which is not fully used, which is the main cargo carried along the road or railway through the territory of the Republic of Moldova.

To solve the problem, the challenge is to build a road through the Dniester firth and construction of the bridge over the Danube "Orlovka - Isaccea" (alternatively - ferry "Ismail Tulcea").

Construction of the highway to the south of Odessa region is important for the international transport and tourism.

Deals with ways to implement the Euro-Asian Oil Transportation Corridor in the international energy sector of the Black Sea region, the practical implementation of which involves the creation of sovereign wealth funds.

Thus, the deepening of cross-border cooperation makes it possible to implement a large international projects, introduce new models of regional cooperation.

Key words: *transportation corridors, cross-border cooperation, European regions.*

Referances

1. Aliev N. Spivpratsia mizh derzhavamy v energetychnii galuzi vyznachena yak strategichna / N. Aliev // Uryadovyi kur'yer. – 2010. – 17 grudnya.
2. Grynevets'kyi S. Dunays'ke pytannya vychodyt' za mezhi odniyeyi galuzi i odnogo regionu / S. Grynevets'kyi // Golos Ukrayiny. – 2013. – 3 serpnia.
3. Zakon Ukrayiny «Pro transkordonne spivrobitnytstvo» [Electronic resource]. – Rezhym dostupu: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/1861-15>.
4. Kishchak I. T. «Dunays'kyi korydor»: problemy ta perspektyvy rozvytku / I. T. Kishchak // Pershi ekonomiko-pravovi dyskusii. Materialy mizhnarodnoyi naukovy-praktychnoyi Internet-konferentsii. – L'viv, 2014. – S. 82-85.
5. Kontseptsiya Derzhavnoyi programy rozvytku transkordonnogo spivrobitnytstva na 2011-2015 roky (skhvalena rozporядzhennyam Kabinetu Ministriv Ukrayiny vid 15 veresnya 2010 r. № 1838-r) [Electronic resource]. – Rezhym dostupu: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/1838-2010-%D1%80>.
6. Mel'nyk Y. V., Riznykova Y. A., Fylypenko A. O. Shchodo udoskonalennya transkordonnogo spivrobitnytstva u ramkakh Yevroregionu «Nyzhnyi Dunay». Analitichna zapyska [Electronic resource]. – Rezhym dostupu: <http://www.niss.gov.ua/articles/1325>.
7. Netets'ka O. Ukrayina virna pryntsypan dobrosusidstva / O. Netets'ka // Golos Ukrayiny. – 2013. – 14 veresnya.
8. Nytko V. Regional'na spivpratsia susidiv – tse paradni skhody do yevropeys'kogo domu / V. Nytko // Golos Ukrayiny. – 2013. – 23 sichnya.
9. Регіональне та Regional'ne та transkordonne spivrobitnytstvo mizh Ukrayinoyu ta YS [Electronic resource]. – Rezhym dostupu: http://comeuroint.rada.gov.ua/komevoint/control/uk/publish/article?jsessionid=81E893A2A6001F7E035EB5077E4C86EA?art_id=47149&cat_id=47123.

ТРАНСПОРТНЫЕ КОРИДОРЫ В СИСТЕМЕ ТРАНСГРАНИЧНОГО СОТРУДНИЧЕСТВА УКРАИНЫ

Кищак И. Т.

Доктор экономических наук, профессор, декан факультета экономики Николаевского национального университета им. В. А. Сухолинского.

Шевчук С. П.

Кандидат педагогических наук, профессор кафедры менеджмента внешнеэкономической деятельности Николаевского национального университета им. В. А. Сухолинского.

Аннотация. *В статье раскрыта роль транспортных коридоров в развитии трансграничного сотрудничества регионов Украины в условиях активизации евроинтеграционных процессов. Исследованы проблемы сотрудничества в рамках еврорегионов, международных организаций и ассоциаций, программ соседства, инфраструктурных проектов.*

Значительное внимание уделено анализу проблем и перспектив морехозяйственного комплекса Украинского Придунавья, транспортно - логистический потенциал которого используется не полностью, в связи с этим основные грузопотоки осуществляются по автотрассе, или по железной дороге через территорию Республики Молдова. Для решения проблемы неотложными задачами являются строительство дороги через Днестровский лиман и строительства мостового перехода через Дунай «Орловка-Исакча» (как альтернатива – паромная переправа «Измаил-Тулча»). Строительство автотрассы на юге Одесской области имеет большое значение для международных перевозок и развития туризма.

Исследованы пути реализации проекта Евро-Азиатского международного нефте-транспортного коридора в энергетической сфере Черноморского региона, практическая реализация которого предусматривает создание государственного инвестиционного фонда..

Таким образом, углубление трансграничного сотрудничества дает возможность реализовать крупные межгосударственные проекты, внедрять новые модели регионального сотрудничества.

Ключевые слова: *транспортные коридоры, трансграничное сотрудничество, Евро-регионы.*

УДК 339.924 (5-191.2)

СОЦІАЛЬНО-ЕКОНОМІЧНІ НАСЛІДКИ ПОГЛИБЛЕННЯ ІНТЕГРАЦІЙНИХ ПРОЦЕСІВ МІЖ УКРАЇНОЮ ТА ЄС

Чичкало-Кондрацька І. Б.

Доктор економічних наук, завідувач кафедри міжнародної економіки та маркетингу Полтавського національного технічного університету імені Юрія Кондратюка.

Анотація. У зв'язку з підписанням політичної частини Угоди про асоціацію між Україною та ЄС, а також підготовкою до підписання економічної частини угоди для нашої країни відкриваються нові можливості для модернізації економіки, розвитку зовнішньої торгівлі, міграційних процесів, соціальної сфери, інноваційної та інвестиційної діяльності й ін. Але, крім вигод, євроінтеграційні процеси можуть спричинити і певні ризики. У статті досліджено соціально-економічні наслідки і проблеми, які можуть очікувати Україну у разі підписання економічної частини Угоди про асоціацію.

На основі вивчення досвіду країн-членів ЄС виявлено можливість виникнення таких ризиків, як ослаблення потенціалу економічного зростання, боргова криза, тінізація капіталу, диспропорції в соціальній сфері, скорочення обсягів та неефективна структура зовнішньої торгівлі. Серед безумовних позитивних наслідків обґрунтовано такі: підвищення енергоефективності й рівня інноваційності економіки, культури ведення бізнесу; вирівнювання та підтримка соціально-економічного розвитку країн прийнятих в євроспільноту; надходження сучасних технологій і прямих іноземних інвестицій з ЄС; легалізація трудової міграції; зростання конкурентоспроможності економіки й ефективності влади, зниження рівня корупції; підвищення соціальних стандартів і рівня життя населення.

Ключові слова: інтеграційні процеси, Угода про асоціацію між Україною та ЄС, соціально-економічні наслідки, економічне зростання, борг, зовнішня торгівля, іноземні інвестиції, трудова міграція.

Постановка проблеми. Характерною рисою сучасного світового розвитку країн є активізація інтеграційних процесів у світі та Європі зокрема. При цьому, навіть ті країни, які не входять до складу ЄС, неминуче відчують на собі його вплив. Після розширення Євросоюзу Україна стала його безпосереднім сусідом. Це відкриває нові можливості для поглиблення співпраці між Україною та ЄС.

Відносини України та ЄС були започатковані після здобуття нашою країною незалежності. Позиція України щодо ЄС була сформована вперше на законодавчому рівні в Основних напрямках зовнішньої політики України, що були схвалені Верховною Радою України 2 липня 1993 р. З того моменту Україна почала тяжіти до європейського інтеграційного об'єднання і робила послідовні кроки щодо приєднання до ЄС.

Парафування 30 березня 2012 р. Угоди про асоціацію між Україною та ЄС дало початок якісно вищому рівню взаємних відносин і, безсумнівно, надало юридичне підтвердження остаточному вибору Україною європейського вектора у зовнішній політиці. Даною угодою передбачено поглиблення інтеграційних процесів на основі політичного партнерства. 21 березня 2014 р. у Брюсселі було підписано політичну частину Угоди про

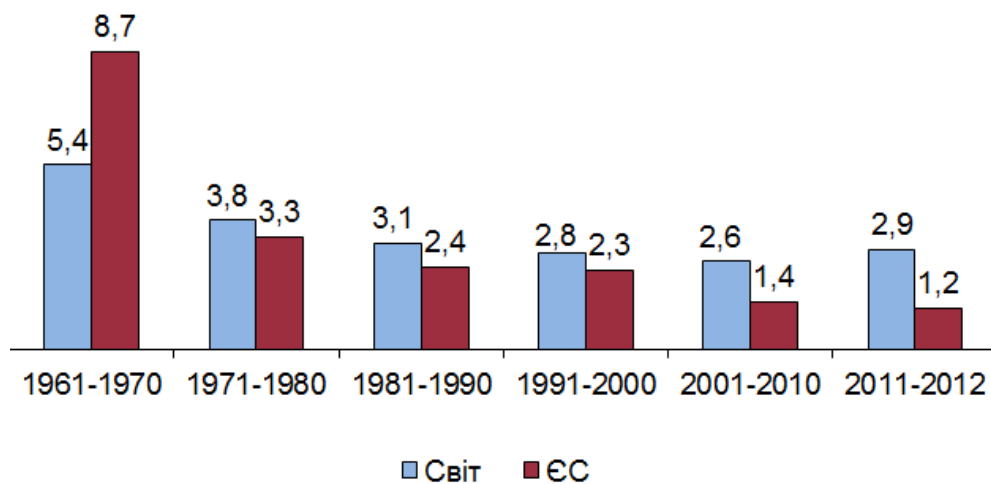
асоціацію між Україною та ЄС, що стало символом підтримки України з боку Євросоюзу. Економічну частину угоди планується підписати у червні цього року.

Мета статті – на основі вивчення досвіду країн – членів ЄС та соціально-економічної ситуації в Україні обґрунтувати привабливість євроінтеграційних процесів для нашої країни, визначити соціально-економічні наслідки, вигоди і ризики, що можуть очікувати Україну після підписання економічної частини Угоди про асоціацію між нею та ЄС.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Дослідження проблеми інтеграції та співпраці України з ЄС знайшли своє відображення у наукових працях таких авторів, як І. Бережнюк, З. Бжезинський, С. Боротничек, А. Гальчинський, О. Дугіна, І. Залуцький, О. Киричук, О. Корнієвський, О. Ледаєва, Я. Малик, В. Опришко, Н. Пирець, В. Посельський, М. Тонев, Є. Холстїніна, С. Хантінгтона, В. Чалий та ін.

Основні результати дослідження. Сьогодні Україна потребує сталого економічного розвитку та підвищення добробуту населення і розраховує досягти цієї мети шляхом євроінтеграції. У цьому контексті доцільно чітко визначити, які соціально-економічні наслідки і проблеми можуть очікувати Україну у разі підписання економічної частини Угоди про асоціацію між Україною та ЄС.

По-перше, є ризик ослаблення потенціалу економічного зростання. Починаючи з другої половини ХХ ст. середньорічний приріст ВВП у країнах – членах ЄС значно коливався (з 8,7% у 60-х роках до 2,3% у 90-х роках). З початку ХХІ ст. приріст ВВП впав до 1,2% у 2012 р. і став більш, ніж вдвічі нижчим порівняно із загальносвітовим рівнем (рис. 1).

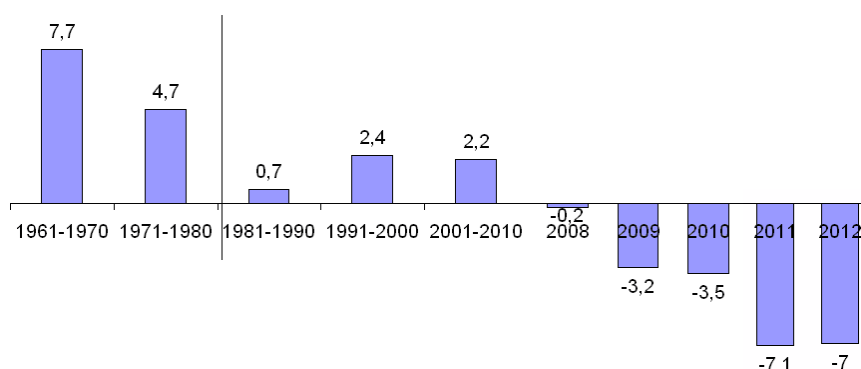

Джерело: авторська розробка за даними UNCTAD [3].

Рис. 1. Середньорічні темпи приросту ВВП, %

Для України доцільним є вивчення євроінтеграційного досвіду нових членів Євросоюзу – країн Центральної та Східної Європи (ЦСЄ). Середньорічні темпи приросту ВВП у країнах ЦСЄ за період після їх вступу в ЄС (2005-2012 рр.) виявились значно нижчими, ніж були за аналогічний період до вступу в ЄС (1997 – 2004 рр.). За 10 років до вступу в ЄС країни Балтії, Словенія та Угорщина мали середньорічні темпи приросту ВВП від 4 до 7%, а після вступу – від 0,4 до 4%, тобто у 2-3 рази нижчі [3].

Ще більш очевидними інтеграційні проблеми Євросоюзу виглядають на прикладі Греції, яка є членом ЄС з 1981 р. За 20 років до вступу в ЄС Греція мала приріст ВВП у 6,8%. Після набуття членства в ЄС приріст ВВП за період з 1981 по 1990 рр. становив 0,7% і був втричі нижчий, ніж в ЄС-15. Сьогодні Греція переживає ще більший економічний спад, ніж після свого вступу в ЄС (рис. 2).

Джерело: авторська розробка за даними UNCTAD [3].

Рис. 2. Середньорічні темпи приросту ВВП в Греції, %.

Неоднозначна ситуація і у засновників і донорів євроспільноти – Німеччини та Франції. У 2012 р. приріст ВВП Німеччини зменшився до рекордно низького рівня (0,7%). Німеччина активно експортує свою продукцію до країн ЄС. На ЄС припадає 80% її позитивного сальдо зовнішньої торгівлі. Однак режим економії в країнах-імпортерах спричинив суттєве обмеження імпорту загалом. Отже, негативні наслідки вступу в ЄС можуть мати як короткочасний, так і довготривалий характер.

По-друге, світова економічна криза, яка почалась у 2008 р., виявила найбільш гостру проблему євросони – боргову кризу. З 1990 р. рівень державного боргу до ВВП зріс у 1,5 разу [4]. Особлива ситуація з державними боргами склалася в країнах ЦСЄ. З початком кризи державні борги у розрахунку на 1 грн. ВВП у цих країнах різко зросли – з 38 до 49%, а в Угорщині – до 80%, що перевищує Маастрихтський критерій (60%).

Різне зростання державних боргів в країнах ЄС і євросони призвело до значних бюджетних дефіцитів. Так, дефіцит державних бюджетів країн ЄС зріс з 0,8% ВВП у 2007 р. до 6,8% ВВП у 2009 р. Найбільше зростання дефіциту бюджету в роки кризи було зафіксовано в Ірландії – 31,3%, Греції – 10,6%, Великобританії – 10,3%, Португалії – 9,8%, Іспанії – 8,3%. У 2011-2012 рр. дефіцит державного бюджету дещо зменшився в ЄС загалом і в окремих країнах (рис. 3) [5].

Джерело: авторська розробка за даними Economy watch [5].

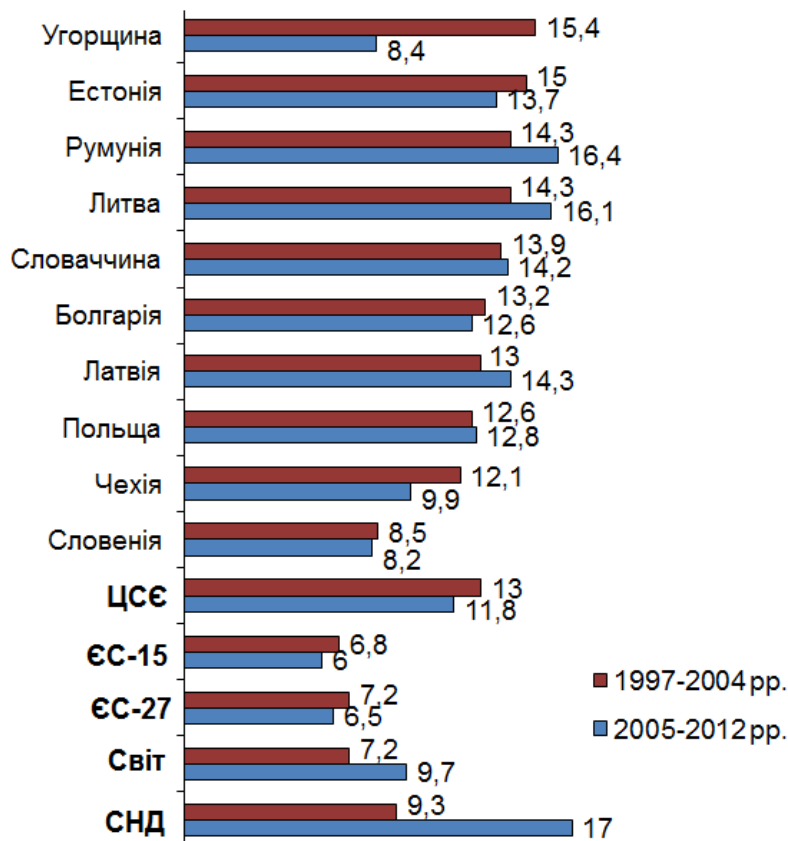
Рис. 3. Державний борг та дефіцит бюджету ЄС, % до ВВП.

По-третє, є ризик зменшення обсягів зовнішньої торгівлі. За 8 років після вступу країн, наведених на рис. 4, до ЄС, в порівнянні з аналогічним періодом перед вступом, середньорічні темпи приросту зовнішнього товарообороту дещо знизились. В одних країнах торгівля дещо пожвавилася, а в інших – навпаки сповільнилась, і найсуттєвіше в Угорщині, Болгарії, Чехії, Словенії. Тим часом в країнах СНД і в світі загалом, за період 2005-2012 рр. в порівнянні з періодом 1997-2004 рр. зовнішня торгівля істотно зросла [3].

Український ринок може бути перенасичений імпортомними товарами з високими споживчими властивостями, загостриться конкуренція на ньому. У разі недостатньої конкурентоспроможності вітчизняних товарів обсяги їх виробництва будуть стрімко скорочуватися, що може викликати навіть банкрутство підприємств. Скоріше всього, зростуть ціни на деякі категорії товарів, практично зникнуть дешеві товари.

По-четверте, приплив прямих іноземних інвестицій часто наводиться в якості найвагомішого аргументу привабливості євроінтеграції. Але досвід країн ЦСЄ свідчить про можливе скорочення обсягів іноземних інвестицій. За 8 років після вступу країн ЦСЄ в ЄС ситуація з інвестиціями в них суттєво погіршилась. Середньорічні темпи залучення інвестицій знизились у 7 – 10 разів (рис. 5). Причина в тім, що можливості вкладення інвестицій західними інвесторами у країни ЦСЄ були використані ще до вступу останніх в ЄС.

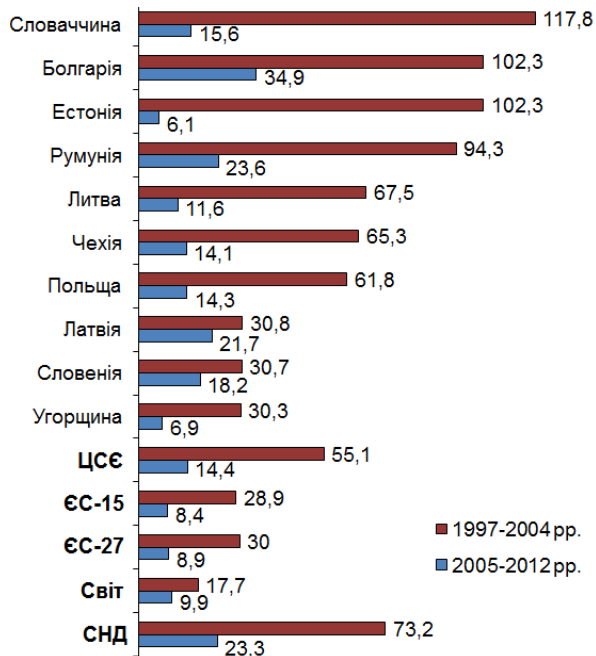
Джерело: авторська розробка за даними UNCTAD [3].

Рис. 4. Середньорічні темпи приросту обороту зовнішньої торгівлі, %.

По-п'яте, якщо у 2004 р. рівень фінансової офшоризації і тінізації в ЄС склав 21,9% до ВВП, а неєвропейських країн ОЕСР 11,9% до ВВП, то у 2013 р. відповідно в ЄС – 18,4%, а у неєвропейських країн ОЕСР – 8,6% [6]. Серед країн ЄС найвищий рівень фінансової тінізації спостерігається на Кіпрі, у країнах Балтії, Румунії, Болгарії (25-30%). Досить високий рівень тінізації також в Італії, Греції (20-25%). Найнижчий показник ха-

рактерний для Франції та Великобританії (5-10%).

Таким чином, офшоризація та тіннізація капіталу разом із зростанням боргової залежності в ЄС суттєво знижує його інтеграційну привабливість як в загальноекономічному, так і у фінансовому плані.

Джерело: авторська розробка за даними UNCTAD [3].

Рис. 5. Середньорічні темпи приросту прямих іноземних інвестицій, %.

По-шосте, криза, яка почалася у 2008 р., виявила серйозні диспропорції у соціальній сфері країн ЄС, і особливо єврозони. Основна причина соціального перевантаження – завищена оцінка робочої сили. Зокрема, в шести країнах ЄС, які широко використовують так звану шведську модель соціалізму (Бельгія, Данія, Швеція, Франція, Італія, Фінляндія), робоча сила у розрахунку до ВВП дуже переоцінена. Ще в 10 країнах ЄС робоча сила просто переоцінена. Лише в країнах ЦСЄ робоча сила недооцінена. У деяких країнах ЄС (Греція, Італія, Португалія, Ірландія) видатки на соціальний захист населення та соціальну допомогу становлять від третини до половини ВВП на одного жителя.

Не дивлячись на суттєве ослаблення за останні десятиліття інтеграційного потенціалу ЄС, його економіка залишається дуже привабливою для України. Ця привабливість має абсолютний і відносний вимір. У абсолютному вимірі значення ЄС для України полягає в тому, що його провідні країни мають високо розвинену економіку, ефективну ринкову систему, яка може стати зразком для України. У відносному вимірі роль ЄС полягає в тому, що основні показники розвитку провідних країн ЄС у 5-7 разів вищі, ніж в Україні. ЄС має потужний інтелектуальний та інноваційний ресурс, який дуже привабливий для освоєння Україною. Досить високі економічні і соціальні стандарти ЄС створюють потужний мотиваційний інтерес для досягнення їх Україною.

Економічна привабливість ЄС для України пов'язана з можливістю покращити бізнес-клімат та підвищити культуру ведення бізнесу. Провідні країни ЄС – це територія високо ефективної економіки. Середній показник ВВП на жителя в ЄС майже у 8 разів більший за український [7]. Продуктивність праці в єврозоні у 4 рази вища, ніж в Україні.

У сучасних умовах енергетичних криз та боротьби з вуглецевим навантаженням на клімат, глобальним завданням є підвищення енергоефективності економіки. За цим показником ЄС займає провідні позиції у світі. Середній рівень енергоефективності еконо-

міки в ЄС в 4 рази вищий, ніж в Україні. Сьогодні ЄС є лідером у світі за розвитком зеленої економіки та енергетики за рахунок освоєння перспективних секторів альтернативної енергетики, особливо вітрової та сонячної. Так, частка відновлювальних джерел енергії в енергетичному балансі в ЄС становить 4,8%. ЄС дає більше 40% енергії світової відновлювальної енергетики [7]. Україна за цим показником у другій сотні рейтингу країн.

В Україні є можливість запровадити, хоча б вибірково, високі стандарти екологічної безпеки, підвищити якість як імпортованих, так і вітчизняних товарів, що сприятиме зростанню безпеки життя населення.

Важливою рисою інтеграційної привабливості ЄС є вирівнювання та підтримка економічного і соціального розвитку країн, які прийняті в євроспільноту. Ця політика реалізується в ЄС уже більше 40 років через економічні, бюджетні, інвестиційні механізми, різні програми і проекти ефективної підтримки країн з нижчим рівнем розвитку (рис. 6).

ЄС має дуже ефективний інструмент міжкраїнового вирівнювання розвитку у вигляді загальносоюзного бюджету (близько 1 трлн. євро). При цьому деякі країни з високим рівнем розвитку у взаєминах з бюджетом ЄС несуть значні втрати. Це стосується Нідерландів (втрати становлять 65% до внесків), Великобританії (55%), Німеччини та Швеції (52%). Водночас країни з нижчим рівнем розвитку отримують фінансування з бюджету ЄС значно більше, ніж сплачують внесків до нього. Це стосується Польщі (у 3 рази більше), Румунії, Греції, Чехії і Португалії (у 2-2,5 рази) [9].

Джерело: авторська розробка за даними World Bank [8].

Рис. 6. Середні показники на жителя, тис. дол.

Більшість країн ЦСЄ отримують з бюджету ЄС від 1,5 до 2,5 тис. євро на жителя. Болгарія і Румунія одержує більше 1 тис. євро, що вдвічі більше бюджетних коштів на жителя в Україні [9].

ЄС давно став лідером із ввезення прямих іноземних інвестицій в Україну. Ще 12 років тому на ЄС припадала лише третина інвестицій в Україну, у 2012 р. – вже три четвертих. Навіть якщо відняти третину інвестицій, які надходять з офшорних зон країн ЄС, залишається дуже вагома частина дійсно іноземних інвестицій (рис. 7). До того ж, динаміка надходження прямих іноземних інвестицій з ЄС в Україну уже тривалий час швидко зростає, тоді як з інших країн – сповільнюється.

На нашу думку, підписання Угоди про асоціацію між Україною та ЄС сприятиме лібералізації торгівлі, зокрема послугами, оскільки передбачається скасування імпорتنих мит, певних кількісних обмежень, а також уніфікація технічних регламентів, стандартів та оцінки відповідності; відкривається перспектива залучення вітчизняних підприємств до європейського ланцюга виробництва і постачання. Але зростання товарообігу між Україною та ЄС відбудеться в основному за рахунок традиційних експортоорієнтованих галузей. Безумовно, щоб отримати додаткові торговельні переваги, необхідно нарощувати експортний потенціал країни в галузях, які випускають продукцію з високою часткою доданої вартості, та підвищувати її конкурентоспроможність.

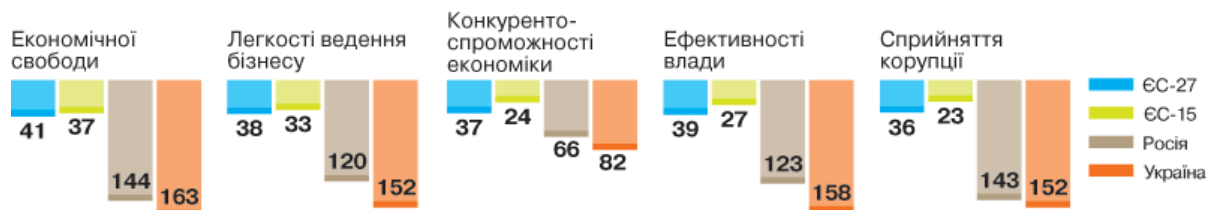

Джерело: авторська розробка за даними Держкомстат України [10].

Рис. 7. Надходження прямих іноземних інвестицій в Україну на початок року, %.

Позитивним наслідком від євроінтеграції України має стати її прискорений інноваційний розвиток, технічне і технологічне оновлення національного виробництва, оскільки рівень інноваційної активності в країнах ЄС в 5-7 разів вищий, ніж в Україні [7].

Для ЄС характерні високі показники реформ і модернізації суспільства. У рейтингах економічної свободи, легкості ведення бізнесу, конкурентоспроможності економіки, ефективності влади, сприйняття корупції Україна значно відстає від країн ЄС (рис. 8). В нашій країні в процесі євроінтеграції має підвищитися рівень прозорості у прийнятті державних управлінських рішень.

Джерело: авторська розробка за даними Центру гуманістичних технологій [11].

Рис. 8. Рейтинг модернізації і реформ, місце.

Важливими соціальними наслідками, на нашу думку, можуть бути легалізація трудової міграції, підвищення рівня зарплати і доходів населення, досягнення європейських соціальних стандартів. За даними Міжнародної організації з питань міграції, в ЄС працює близько 2 млн. українців. За оцінками деяких експертів кількість українських трудових мігрантів в ЄС сягає від 5 до 7 млн. осіб, а бажаючих працювати набагато більше. З країн ЄС в Україну щорічно від них надходить близько 15 млрд. євро. Сьогодні українці в ЄС зайняті переважно в торгівлі та низькооплачуваній сфері послуг. Водночас зростає попит на висококваліфікованих фахівців, насамперед в ІТ-сфері, оплата праці яких значно вища.

Актуальним питанням залишаються умови Угоди про асоціацію між Україною та ЄС. Після приєднання України до СОТ у 2008 р. ЄС і Україна почали переговори щодо Угоди

про створення глибокої і всеохоплюючої зони вільної торгівлі (ЗВТ+). Цьому передували тривалі консультації між сторонами. Особливістю Угоди є сильний регуляторний характер. Угода про асоціацію між Україною з ЄС має спричинити значну гармонізацію нормативної практики України з європейськими правилами і нормами.

Висновки. Узагальнюючи результати дослідження щодо інтеграційних процесів України в контексті даного дослідження слід розуміти, що європейська інтеграція для України є шляхом покращення та модернізації економіки, залучення іноземних інвестицій і новітніх технологій, підвищення конкурентоспроможності вітчизняного товаровиробника, вільний рух в середині інтеграційного об'єднання кваліфікованої робочої сили, товарів, послуг, факторів виробництва, а також це все передбачає вихід на єдиний спільний ринок. Крім того, є можливість вивести співробітництво між Україною та ЄС у багатьох галузях і сферах на якісно новий рівень, що сприятиме наближенню нашої держави до високих європейських стандартів, підвищенню рівня життя та добробуту населення.

Список використаної літератури

1. Малик Я. Європейський Союз / Я. Малик, О. Киричук, І. Залуцький. – Львів : ЛРІДУ НАДУ, – 2009. – 610 с.
2. Чалий В. Перспективы евроинтеграции Украины / В. Чалий // Аргументы и факты – 2011. – № 25. – С. 6-10.
3. United Nations Conference on Trade and Development (UNCTAD). [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://unctad.org/en/Pages/Statistics.aspx>.
4. International Monetary Fund (IMF). [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.imf.org/external/data.htm>.
5. Economy watch. The Economic Statistics and Indicators Database. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.economywatch.com/economic-statistics/>.
6. Harvard University. Department of Economics. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://economics.harvard.edu/>.
7. Президентський фонд Леоніда Кучми «Україна». Україна – ЄС: проблеми інтеграції. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.kuchma.org.ua/ico/research/10958/>.
8. World Bank Group. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.worldbank.org/projects>.
9. Open Europe Briefing Note. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.openeurope.org.uk/Page/Research/en/LIVE>.
10. Державний комітет статистики України. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.ukrstat.gov.ua/>.
11. Центр гуманістических технологій АХАЛАР. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://ahalar.org/publications>.

SOCIAL AND ECONOMIC IMPACTS OF THE DEEPENING OF THE INTEGRATION PROCESSES BETWEEN UKRAINE AND THE EU

Chychkalo-Kondratska I. B.

Doctor of Economics, Head of the Department of International Economics and Marketing, the Poltava National Technical Yuriy Kondratiuk University.

Abstract. *In connection with signing the political part of Ukraine-European Union Association Agreement, and also with preparation for the signing of the economic part of Agreement for our country new opportunities are opening in modernization of the economy, development*

of foreign trade, migration processes, social sphere, innovation and investment activity and others. But apart the benefits, the European integration processes may cause certain risks. In the article are investigated social and economic impacts and problems, which Ukraine can expect in the case of signing the economic part of Association Agreement.

On the basis of the experience of the EU Member States are revealed the potential risks such as weakening of economic growth potential, the debt crisis, shadow capital, disproportion in social sphere, reduction of the volumes and inefficient structure of foreign trade. Among unconditional positive effects are substantiated such as improving of energy efficiency and innovative level of the economy, business culture; alignment and support of social and economic development of the countries adopted in European Community; revenues of modern technologies and foreign direct investment from the EU; legalization of labor migration; growth of competitiveness of the economy and efficiency of the government, reduction of corruption; improvement of social and living standards of the population.

Key words: *integration processes, Ukraine-European Union Association Agreement, social and economic impacts, economic growth, debt, foreign trade, foreign investment, labor migration.*

Referances

1. Malik Ya. Evropeyskiy Soyuz / Ya. Malik, O. Kirichuk, I. Zalutskiy–Lviv : LRIDU NADU, 2009. – 610 s.
2. Chaliy V. Perspektivy evrointegratsii Ukrainy / V. Chaliy // Argumenty i fakty – 2011. – № 25 – S. 6-10.
3. Konferentsiya OON z tovgivli ta rozvitku (YuNKTAD). [Electronic resource]. – Rezhym dostupu: <http://unctad.org/en/Pages/Statistics.aspx>.
4. Mizhnarodniy Valyutniy Fond (MVF). [Electronic resource]. – Rezhym dostupu: <http://www.imf.org/external/data.htm>.
5. Economy watch. The Economic Statistics and Indicators Database. [Electronic resource]. – Rezhym dostupu: <http://www.economywatch.com/economic-statistics/>.
6. Harvard University. Department of Economics. [Electronic resource]. – Rezhym dostupu: <http://economics.harvard.edu/>.
7. Prezidentskiy fond Leonsda Kuchmi «Ukrayina». Ukrayina – ES: problemi sntegratsiyi. [Electronic resource]. – Rezhym dostupu: <http://www.kuchma.org.ua/ico/research/10958/>.
8. World Bank Group. [Electronic resource]. – Rezhym dostupu: <http://www.worldbank.org/projects>.
9. Open Europe Briefing Note. [Electronic resource]. – Rezhym dostupu: <http://www.openeurope.org.uk/Page/Research/en/LIVE>.
10. Derzhavniy komitet statistiki Ukrayini. [Electronic resource]. – Rezhym dostupu: <http://www.ukrstat.gov.ua/>.
11. Tsentri Gumanisticheskikh Tehnologiy AHALAR. [Electronic resource]. – Rezhym dostupu: <http://ahalar.org/publications>.

СОЦИАЛЬНО-ЭКОНОМИЧЕСКИЕ ПОСЛЕДСТВИЯ УГЛУБЛЕНИЯ ИНТЕГРАЦИОННЫХ ПРОЦЕССОВ МЕЖДУ УКРАИНОЙ И ЕС

Чичкало-Кондрацкая И. Б.

Доктор экономических наук, заведующая кафедрой международной экономики и маркетинга Полтавского национального технического университета имени Юрия Кондратюка.

Аннотация. *В связи с подписанием политической части Соглашения об ассоциации между Украиной и ЕС, а также подготовкой к подписанию экономической части соглашения для нашей страны открываются новые возможности для модернизации экономики, развития внешней торговли, миграционных процессов, социальной сферы, инновационной и инвестиционной деятельности и др. Но, кроме выгод, евроинтеграционные процессы могут вызвать и определенные риски. В статье исследованы социально-экономические последствия и проблемы, которые могут ожидать Украину в случае подписания экономической части Соглашения об ассоциации.*

На основе изучения опыта стран-членов ЕС выявлена возможность возникновения таких рисков, как ослабление потенциала экономического роста, долговой кризис, теннизация капитала, диспропорции в социальной сфере, сокращение объемов и неэффективная структура внешней торговли. Среди безусловных положительных последствий обоснованы следующие: повышение энергоэффективности и уровня инновационности экономики, культуры ведения бизнеса; выравнивание и поддержка социально-экономического развития стран, принятых в евросообщество; поступление современных технологий и прямых иностранных инвестиций из ЕС; легализация трудовой миграции, рост конкурентоспособности экономики и эффективности власти, снижение уровня коррупции; повышение социальных стандартов и уровня жизни населения.

Ключевые слова: *интеграционные процессы, Соглашение об ассоциации между Украиной и ЕС, социально-экономические последствия, экономический рост, долг, внешняя торговля, иностранные инвестиции, трудовая миграция.*

УДК 332.711:334.061

РЕГУЛЮВАННЯ ІНТЕГРАЦІЇ НАСЕЛЕНИХ ПУНКТІВ В УКРАЇНІ НА ОСНОВІ ВПРОВАДЖЕННЯ ДОСВІДУ ЄС

Панухник О. В.

Доктор економічних наук, доцент, професор кафедри фінансів, обліку і контролю Тернопільського національного технічного університету імені Івана Пулюя.

Анотація. Коли певній стадії розвитку економіки країни не відповідає і об'єктивно не може відповідати адекватний рівень макроекономічного та політичного устрою держави, реалізація локальних інтересів в умовах, що склалися, може здійснюватися через інтеграцію населених пунктів.

Саме на регіональному рівні виникають об'єктивні умови для об'єднання зусиль і засобів, перш за все, між населеними пунктами, що знаходяться у територіальному зіткненні або географічній близькості. В результаті подібного об'єднання стає можливою, наприклад, мінімізація збитку від різного роду кризових явищ, що періодично виникають в сучасній економіці. На рівні регіону таке об'єднання отримує практичну реалізацію з подальшим виникненням міжрегіональних економічних угруповань. Як показує практика регіонального розвитку в Україні, організація ефективних інституційних структур або навіть просто спільних дій населених пунктів на регіональному рівні є досить часто недосяжною, координація зусиль поселенських систем виникає фрагментарно в окремих регіонах країни. У цьому контексті надзвичайно цікавим є досвід ЄС щодо забезпечення поселенської інтеграції. Вказане обумовлює необхідність формування механізму регулювання інтеграційних процесів на регіональному рівні.

Створення територіального соціально-економічного комплексу і формування напрямів управління ним можливі при застосуванні дієвого механізму вирішення проблем ефективного використання ресурсної, промислової, наукової, культурної, інших складових в умовах залучення інвестиційної підтримки, як з боку держави, регіонів, вітчизняних інвесторів, так і з боку зарубіжних господарюючих суб'єктів та створення умов пільгового оподаткування на території українських регіонів. При цьому для поліпшення інтеграційного соціально-економічного розвитку територій необхідне створення і функціонування інтегральної схеми державного регулювання в системі управління територіальною економічною інтеграцією.

Для формування дієвого механізму управління територіальною економічною інтеграцією необхідним є державне регулювання, що включає систему заходів законодавчого, виконавчого і контролюючого характеру, спрямованих на досягнення намічених цілей, що здійснюються органами державного управління.

Ключові слова: населений пункт, інтеграція населених пунктів, регулювання інтеграції населених пунктів, європейський досвід територіальної інтеграції.

Постановка проблеми. Коли певній стадії розвитку економіки країни не відповідає і об'єктивно не може відповідати адекватний рівень макроекономічного та політичного устрою держави, реалізація локальних інтересів в умовах, що склалися, може здійснюватися через інтеграцію населених пунктів.

Саме на регіональному рівні виникають об'єктивні умови для об'єднання зусиль і засобів, перш за все, між населеними пунктами, що знаходяться у територіальному зіткненні або географічній близькості. У результаті подібного об'єднання стає можливою, наприклад, мінімізація збитку від різного роду кризових явищ, що періодично виникають в сучасній економіці. На рівні регіону таке об'єднання отримує практичну реалізацію з подальшим виникненням міжрегіональних економічних угруповань. Це, у свою чергу, забезпечує створення інституційної основи, яка, в умовах централізації та глобалізації економіки, необхідна для якнайкращого відстоювання локальних інтересів.

Як показує практика регіонального розвитку в Україні, організація ефективних інституційних структур або навіть просто спільних дій населених пунктів на регіональному рівні є досить часто недосяжною, координація зусиль поселенських систем виникає фрагментарно в окремих регіонах країни. У цьому контексті надзвичайно цікавим є досвід ЄС щодо забезпечення поселенської інтеграції. Вказане обумовлює необхідність формування механізму регулювання інтеграційних процесів на регіональному рівні, що визначає актуальність представленої дослідження.

Мета статті – напрацювання теоретичних та практичних підходів до формування ефективного механізму інтеграції населених пунктів в рамках регіональних територіально-господарських систем в Україні на основі використання європейського досвіду.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Значний внесок у розвиток досліджень формування регулятивного механізму розвитку регіональних територіально-господарських систем зробили вітчизняні вчені М. Долішній [1, с. 13-145], А. Єпіфанов, І. Сало [2, с. 5-47], С. Максименко [8, с. 12-67], М. Чумаченко, М. Підмогильний, В. Коломийчук [3, с. 3-54], А. Мельник [5, с. 3-59], Г. Монастирський [4], Д. Стеченко [10, с. 12-35], С. Романюк [9, с. 11-48], В. Павлов, С. Лукін [6, с. 18-56]. У рамках поглиблення існуючих напрацювань з урахуванням інтеграційної складової регіонального розвитку ми пропонуємо системний підхід до забезпечення регулювання інтеграційних процесів на рівні населених пунктів регіону.

Основні результати дослідження. Результат економічних реформ в Україні висунув сьогодні як одну з актуальних проблем необхідність теоретичного осмислення політичних і соціально-економічних процесів, що відбуваються в країні.

Необхідність становлення життєздатних первинних суб'єктів місцевого самоврядування визначається загальносвітовими процесами пошуку оптимальної основи управління на муніципальному рівні. Процес створення міцної первинної одиниці місцевого самоврядування (що отримав назву «процесу комунізації») відбувався у Франції та Швеції шляхом формування комун; у США, в яких тауни та тауншини, спеціальні й шкільні округи як інтегровані населені пункти успішно забезпечують надання членам територіальної самоврядної спільноти місцевих послуг. У Польщі, яка мала подібні до України вихідні соціально-економічні та політичні умови постсоціалістичного розвитку, гміни як комунізовані низові суб'єкти місцевого самоврядування здійснюють ефективну управлінську та господарську діяльність.

Однак, слід враховувати, що автоматичне перенесення як концептуальних підходів, так і практичного досвіду будь-якої національної системи на іншу є небезпечним. Особливо це стосується України з її історичними традиціями, геополітичним положенням. На наш погляд, аналізуючи перехідні процеси, з урахуванням можливості територіальної економічної інтеграції, слід розділяти три абсолютно різні проблемні сфери, а саме: «системні перетворення» (системна трансформація), «стабілізація економіки» (оперативне управління) і «збереження систем життєзабезпечення» (антикризові заходи). При цьому, в поняття «трансформація» необхідно включити процеси перетворення системи адміні-

стративного господарства у систему ринкового господарства, формування українського ринкового економічного порядку. Це, перш за все, створення інституційних структур ринкового господарства, зміна стосунків власності, визначення державних, муніципальних і ринкових секторів господарювання, структурні перетворення, будівництво ієрархічних стосунків, включаючи проблему інтеграційної децентралізації управління (розподіл предметів відання і повноважень), створення податково-бюджетної, фінансово-кредитної і валютної систем. а також надійної системи грошового обігу, систем соціального забезпечення і ринку праці, системи забезпечення ефективного функціонування приватної власності та розвитку конкуренції, тобто всієї системи ринкового господарювання, що забезпечує зрештою підвищення життєвого рівня населення. При цьому державна політика економічної трансформації може сприяти або, навпаки, перешкоджати закріпленню основних досягнень ринкових перетворень.

Системна трансформація в економіці здійснюється в тісному взаємозв'язку з формуванням державності. Вищезазвані процеси не можна розглядати у відриві один від одного при формуванні методології управління територіальною економічною інтеграцією за умови створення ефективної ринкової економіки. У даний час не створена модель територіальної економічної інтеграції, яка б відповідала історичним, суспільним, культурним і інституційним особливостям держави, що, на наш погляд, є однією з причин непрофесійного здійснення процесів інтеграції, з використанням тільки підходів, що не враховують української специфіки.

Створення територіального соціально-економічного комплексу і формування напрямів управління ним можливі при застосуванні дієвого механізму вирішення проблем ефективного використання ресурсної, промислової, наукової, культурної і інших складових в умовах залучення інвестиційної підтримки, як з боку держави, регіонів, вітчизняних інвесторів, так і з боку зарубіжних господарюючих суб'єктів та створення умов пільгового оподаткування на території українських регіонів.

При цьому, на наш погляд, для поліпшення інтеграційного соціально-економічного розвитку територій необхідне створення і функціонування інтегральної схеми державного регулювання в системі управління територіальною економічною інтеграцією.

Для формування дієвого механізму управління територіальною економічною інтеграцією необхідним, на наш погляд, є державне регулювання, що включає систему заходів законодавчого, виконавчого і контролюючого характеру, спрямованих на досягнення намічених цілей, що здійснюються органами державного управління.

Європейський досвід показує, що в завдання державного регулювання процесів територіальної економічної інтеграції повинно входити:

1) створення правової основи і здійснення контролю за дотриманням правових норм і законодавства, спрямованого на захист інтересів економічних суб'єктів в умовах формування і управління територіальною економічною інтеграцією;

2) вдосконалення ринкового механізму і умов вільного здійснення територіальної економічної інтеграції на території України;

3) забезпечення соціально-економічного розвитку України, її регіонів та окремих населених пунктів та підвищення на цій основі добробуту населення і його платоспроможного попиту.

Зміст державного регулювання процесами територіальної економічної інтеграції визначається принципами, функціями і методами державного управління економікою, які спрямовані на досягнення конкретних цілей, що розробляються державними органами влади в кожній країні з урахуванням специфічних особливостей на різних етапах розвитку економіки і соціальних потреб суспільства.

Державне регулювання формування і управління територіальною економічною інтеграцією може здійснюватися в різних формах. Провідну роль відіграє в даному випадку правове регулювання, що реалізується за допомогою різних галузей права: конституційного, адміністративного, цивільного, трудового, кримінального. Державне регулювання формування і управління територіальною економічною інтеграцією повинне органічно поєднуватися з ринковими механізмами, не замінюючи і не пригнічуючи їх дії. Державне регулювання – це органічний складник сучасного ринкового господарства, що в значній мірі визначає його цілі і засоби.

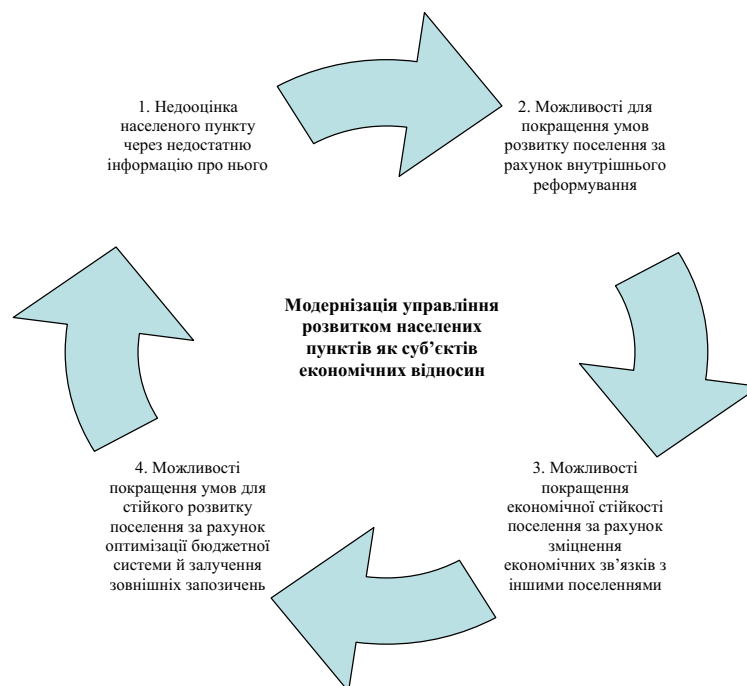
На наш погляд, для формування напрямів управління інтеграцією поселень на основі використання досвіду ЄС необхідно, щоб державне регулювання їх взаємної інтеграційної співпраці включало наступні основні функції:

- функцію організації, гарантії економічної і соціальної безпеки муніципальних корпорацій, що включає створення і забезпечення організаційно-правової основи формування і управління територіальною економічною інтеграцією; створення умов функціонування всіх ринкових механізмів; створення організаційної основи господарської діяльності;
- функцію контролю, що включає контроль за дотриманням правових норм і законодавства щодо діяльності муніципальних корпорацій; контроль за розвитком зовнішньоекономічних зв'язків; контроль за виконавчими органами влади;
- функцію координації, що включає узгодження напрямів діяльності територіальних інтеграційних утворень; координацію ініціатив у сфері інвестиційної політики; розробку заходів і засобів регулювання діяльності муніципальних корпорацій; координацію інтересів муніципальних корпорацій і соціальної відповідальності держави за інтереси суспільства в цілому;
- функцію захисту ринкових основ господарювання, спрямовану на регулювання рівня концентрації виробництва і капіталу на основі законодавчих актів про формування і управління муніципальними корпораціями; регулювання ступеня монополізації галузей і ринків; забезпечення нормального функціонування конкуренції; створення цивілізованих основ ринку, тобто захист свободи муніципальних корпорацій в реалізації своїх економічних інтересів;
- функцію управління макроекономічним розвитком, що включає діяльність держави, спрямовану на забезпечення макроекономічної стабільності шляхом впливу на інвестиційну активність і споживання за допомогою грошової політики, політики кредитування, створення сприятливих умов функціонування територіальних утворень, стимулювання їх ініціативи при наданні податкових пільг, субсидій, патентного захисту; оптимізацію структури економіки шляхом розробки і реалізації структурної, промислової, інвестиційної, науково-технічної політики, спрямованих на вдосконалення галузевої структури і розвиток технологічно нових і пріоритетних галузей; проведення регіональної політики, що забезпечує оптимальне розміщення виробництва з точки зору наближення до трудових, інвестиційних, сировинних ресурсів, і більш рівномірну зайнятість населення при формуванні інтегрованого економічного простору; сприяння залученню іноземних інвестицій і новітніх технологій в передові галузі, що розвиваються, з метою підвищення їх ефективності; стимулювання економічного зростання шляхом кредитно-фінансової політики і забезпечення окупності капітальних вкладень у довгостроковому періоді за рахунок цільових дотацій, розробки економічних і соціальних програм за галузями економіки, що реалізуються за рахунок державного фінансування; забезпечення основ соціально-економічного розвитку, який передбачає проведення активної соціальної політики для підвищення якості життя і добробуту населення; управління об'єктами територіальної економічної інтеграції;

• функцію сприяння розвитку і управління населеними пунктами, спрямовану на надання фінансової та організаційної допомоги муніципальним корпораціям, що входять у структуру територіальної економічної інтеграції, шляхом надання фінансової підтримки для адаптації до умов, що змінюються, ринкової кон'юнктури; сприяння ефективності їх діяльності шляхом надання податкових пільг, зниження витрат виробництва; створення сприятливих економічних умов для активізації діяльності суб'єктів територіальної економічної інтеграції; сприяння забезпеченню просування муніципальних корпорацій на галузеві та регіональні ринки.

Для того, щоб сформувати напрями управління складно організованими утвореннями, якими є населені пункти та їх інтегративні об'єднання, необхідно, на наш погляд, визначити нормовані значення показників, провести ранжування населених пунктів, визначити, які з цих поселень володіють найбільшим потенціалом за такими напрямками, як наука, техніка, економіка, промисловість, інновації, культура, забезпеченість кваліфікованими кадрами тощо. Для проведення ранжування населених пунктів необхідно розрахувати нормовані значення таких показників, як: валовий муніципальний продукт, обсяги промислової продукції; експорту, імпорту, інвестицій в основний капітал, іноземних інвестицій, грошові доходи населення, роздрібний товарообіг і податкові доходи бюджету. Нормоване значення кожного поселення певного регіону показує, у скільки разів значення певного показника населеного пункту перевищує його середню величин по регіону (значення кожного показника по населеному пункту регіону ділять на його середнє значення, отримане по всіх поселеннях регіону). За такого підходу нормоване значення, рівне одиниці, є межею, яка розподіляє показники на «кращі» і «гірші», забезпечуючи при цьому зіставність різнорідних за своєю економічною суттю показників.

Для забезпечення умов щодо стійкого розвитку поселення в умовах перспектив економічної інтеграції програма економічної діяльності муніципальної влади може бути описана за допомогою модифікованої схеми формування управлінських впливів для забезпечення умов щодо інтегрованого розвитку населених пунктів (рис. 1).

Рис. 1. Структурна схема формування управлінських впливів щодо забезпечення умов для інтегрованого розвитку населених пунктів.

Перший етап – подолання недооцінки населеного пункту вітчизняними і іноземними інвесторами. При цьому муніципальна влада повинна переконати потенційних бізнес-партнерів в тому, що їм необхідно брати участь в проекті, що розробляється, а також в ефективності інвестицій, що вкладаються у цей проект.

Другий етап – полягає у підвищенні привабливості населеного пункту за рахунок реалізації внутрішньо муніципальної програми реформування. При цьому така програма може включати:

1) проведення заходів з мінімізації бюджетних витрат і створення на цій основі можливостей для надання податкових пільг інвесторам, найбільш привабливих на даному етапі розвитку;

2) аналіз структури муніципального господарського комплексу і виокремлення в ньому економічно корисних і економічно шкідливих суб'єктів з метою подальшого здійснення заходів з проведення реструктуризації або ліквідації останніх;

3) аналіз сильних і слабких сторін муніципального господарського комплексу, а також можливостей і загроз його розвитку, створюваних зовнішнім для нього середовищем (SWOT-аналіз) з тим, щоб на цій базі знайти оптимальне вирішення проблеми формування в поселенні «кластерів розвитку», тобто груп взаємодоповнюючих підприємств, здатних спільно виробляти конкурентоздатну продукцію;

4) здійснення заходів щодо підвищення інформаційної прозорості населеного пункту для ділових партнерів, розташованих тут підприємств і інвесторів;

5) прискорення підготовки і перепідготовки управлінських кадрів для муніципалітету.

Третій етап – поліпшення умов для розвитку населеного пункту за рахунок формування взаємовигідних зв'язків з іншими поселеннями.

Четвертий етап – оптимізація муніципальної бюджетної системи та її підготовка до залучення засобів на інфраструктурні проекти за допомогою інструментів грошового ринку. Постановка такого завдання можлива тільки після того, як населений пункт вже зарекомендував себе і досяг позитивних тенденцій в реформуванні. У свою чергу, розвиток муніципальної інфраструктури ще більш підвищує привабливість поселення для залучення інвестицій, що впливає безпосередньо на стійке зростання доходів населення і місцевого бюджету в цілому.

Висновки. Таким чином, узагальнення досвіду ЄС дозволяє стверджувати, що активна участь держави в регулюванні економічних процесів в умовах відмови від безпосереднього управління територіальною економічною інтеграцією є одним із основних чинників забезпечення ефективності цього процесу. Це, у свою чергу, потребує розроблення практичних технологій участі органів влади у реалізації інтеграційних можливостей населених пунктів на регіональному рівні.

Список використаної літератури

1. Долішній М. І. Нові підходи до територіального управління / М. І. Долішній // Урядовий кур'єр. – 2002. – 26 лютого. – С. 6.
2. Єпіфанов А. О. Регіональна економіка: навчальний посібник / А. О. Єпіфанов, І. В. Сало. – К. : Наукова думка, 2000.
3. Коломийчук В. С. Соціально-економічний розвиток адміністративного району в умовах перехідної економіки / В. С. Коломийчук. – Тернопіль : Укрмедкнига, 2001. – 440 с.
4. Монастирський Г. Л. Модернізаційна парадигма управління економічним розвитком територіальних спільнот базового рівня: монографія / Г. Л. Монастирський. – Тернопіль : «Економічна думка» ТНЕУ, 2010. – 464 с.

5. Організаційно-економічний механізм розвитку регіону: трансформаційні процеси та їх інституційне забезпечення: Монографія / кол. авт.; За ред. А. Ф.Мельник. – Тернопіль : Економічна думка, 2003. – 608 с.
6. Павлов В. І., Лукін С. О. Економічний потенціал регіону: діагностика та реалізація: монографія / В. І. Павлов, С. О. Лукін. – Луцьк : Надстир'я, 2002. – 108 с.
7. Панухник О. В. Теорія і практика територіальних інтеграційних процесів в регіональних соціально-економічних системах: монографія / О. В. Панухник. – Херсон : Айлант, 2012. – 358 с.
8. Розвиток громад і регіонів України / за ред. Максименка С. – К. : Логос, 1999. – 164 с.
9. Романюк С. А. Політика регіонального розвитку в Україні: сучасний стан і нові можливості: монографія / С. А. Романюк. – К. : УАДУ, 2001. – 112 с.
10. Стеченко Д. М. Інноваційні форми регіонального розвитку: навч. посібник / Д. М. Стеченко. – К. : Вища школа, 2002. – 254 с.

REGULATION OF SETTLEMENTS' INTEGRATION IN UKRAINE ON THE BASIS OF THE INTRODUCTION OF THE EU EXPERIENCE

Панухник О.

Doctor of Economics, Professor, Department of Finance, Accounting and Control, Ternopil National Ivan Pul'uj Technical University.

Abstract. *When an adequate level of macro-economic and political structure of the state does not and can not correspond to a certain stage of economic country's development, the implementation of local interests under such circumstances can be realized through the integration of human settlements.*

The objective conditions for consolidation of efforts and resources, primarily between settlements located in the territorial contacts or geographical proximity appear at the regional level. Because of this unity, for example, minimizing of losses from various types of crises phenomena that periodically arise in today's economy is possible. At the regional level such unity gets a practical implementation, followed by the emergence of inter-regional economic groupings. As the practice of regional development in Ukraine shows the organization of effective institutional structures or even simply common actions of settlements at the regional level are often elusive, coordinating the efforts of settlement systems appears fragmented in some regions of the country.

In this context, the experience of the EU settlements' integration becomes extremely interesting. It necessitates the formation mechanism of the integration processes' regulation at the regional level.

The creation of regional socio-economic complex and the formation of its management areas are possible with the use of an effective mechanism for solving the problems of efficient use of resource, industrial, scientific, cultural and other components in attracting investment support, both from the state, regional, local investors, and foreign business entities as well as the creation of tax reliefs in the Ukrainian regions. Thus, to improve the integration of socio-economic environment it is necessary to create functioning and integrated circuit state regulation in the management of territorial economic integration.

To form an effective mechanism for managing territorial economic integration it is necessary to introduce state regulation, including the system of legislative, executive and supervisory measures aimed at the achieving of the objectives carried out by the bodies of state administration.

Key words: *settlement, settlements' integration, regulation of settlements' integration, the European experience of territorial integration.*

Referances

1. Dolishnii, M. I. (2002), «New approaches to the territorial administration», Uriadovi kurier, pp. 6.
2. Yepifanov, A. O. (2000), Regionalna ekonomika [The regional economy], textbook, Naukova dumka, Kyiv, Ukraine.
3. Kolomuichuk, V. S. (2001), Sotsialno ekonomichni rozvytok administratyvnoho raionu v umovakh perekhidnoi ekonomiky [Social economy development of administration district in the transition economy], textbook, Ukrmedknyga, Ternopil, Ukraine, 440 p.
4. Monastyrskiy, G. L. (2010), Modernizatsiina paradygma upravlinnia ekonomichnym rozvytkom terytorialnykh spilnot bazovogo rivnia [Management paradigm's modernization of the local communities baseline development], textbook, Ekonomichna dumka TNEU, Ternopil, Ukraine, 464 p.
5. Melnyk, A. F. (2003), Organizatsiino ekonomichniy mekhanizm rozvytku regionu: transformatsiini protsesy ta jikh instytutsiine zabezpechennia [Organization and economic mechanism of the region's development: transformational processes and their institutional support], textbook, Ekonomichna dumka TNEU, Ternopil, Ukraine, 608 p.
6. Pavlov, V. I., Lukin S. O. (2002), Ekonomichniy potentsial regionu: diagnostyka ta realizatsiia [Economic potential of the region: diagnosis and implementation], textbook, Nadstyriia, Lutsk, Ukraine.
7. Panukhnyk, O. V. (2012), Teoriia i praktyka terytorialnykh integratsijnykh protsesiv v regionalnykh sotsialno-ekonomichnykh systemakh [Theory and practice of territorial integration processes in the regional socio-economic systems], textbook, Ajlant, Kherson, 358 p.
8. Maksymenko, S. (1999), Rozvytok gromad i regioniv Ukrainy [Development of the Ukrainian communities and regions], textbook, Logos, Kyiv, Ukraine, 164 p.
9. Romaniuk, S. A. (2001), Polityka regionalnogo rozvytku v Ukraini: suchasnyi stan i novi mozhlyvosti [Regional development policy in Ukraine: current status and future opportunities], textbook, UADU, Kyiv, Ukraine, 112 p.
10. Stechenko, D. M. (2002), Innovatsiini formy regionalnogo rozvytku [Innovative regional development forms], textbook, Vyscha shkola, Kyiv, Ukraine, 254 p.

РЕГУЛИРОВАНИЕ ИНТЕГРАЦИИ НАСЕЛЕННЫХ ПУНКТОВ В УКРАИНЕ НА ОСНОВЕ ВНЕДРЕНИЯ ОПЫТА ЕС

Панухник Е. В.

Доктор экономических наук, доцент, профессор кафедры финансов, учета и контроля Тернопольского национального технического университета имени Ивана Пулюя.

Аннотация. *Когда определенной стадии развития экономики страны не отвечает и объективно не может отвечать адекватный уровень макроэкономического и политического уклада государства, реализация локальных интересов в сложившихся условиях может осуществляться через интеграцию населенных пунктов.*

Именно на региональном уровне возникают объективные условия для объединения усилий и средств, прежде всего, между населенными пунктами, находящимися в территориальном столкновении или географической близости. В результате подобного объединения становится возможной, например, минимизация убытка от разного рода кризисных явлений, возникающих в современной экономике. На уровне региона такое объединение получает практическую реализацию с последующим возникновением межрегиональных экономических группировок. Как показывает практика регионального развития в Украине, организация эффективных институциональных структур или даже просто общих действий населенных пунктов на региональном уровне достаточно часто недосягаема, координация усилий поселенческих систем возникает фрагментарно в отдельных регионах страны. В этом контексте чрезвычайно интересным является опыт ЕС относительно обеспечения поселенческой интеграции. Указанное обуславливает необхо-

димосьть формирования механизма регулирования интеграционных процессов на региональном уровне.

Создание территориального социально-экономического комплекса и формирование направлений управления им возможны при применении действенного механизма решения проблем эффективного использования ресурсной, промышленной, научной, культурной, других составляющих в условиях привлечения инвестиционной поддержки, как со стороны государства, регионов, отечественных инвесторов, так и со стороны зарубежных субъектов хозяйствования и создания условий льготного налогообложения на территории украинских регионов. При этом для улучшения интеграционного социально-экономического развития территорий необходимо создание и функционирование интегральной схемы государственной регуляции в системе управления территориальной экономической интеграцией.

Для формирования эффективного механизма управления территориальной экономической интеграцией необходимым является государственное регулирование, включающее систему мероприятий законодательного, исполнительного и контролирующего характера, направленных на достижение намеченных целей, осуществляемых органами государственного управления.

Ключевые слова: населенный пункт, интеграция населенных пунктов, регулирование интеграции населенных пунктов, европейский опыт территориальной интеграции.

ТЕНДЕНЦІЇ ТА ЗАКОНОМІРНОСТІ РОЗВИТКУ СВІТОВОЇ ПРОДОВОЛЬЧОЇ ГАЛУЗІ

Скрипчук П. М.

Доктор економічних наук, професор кафедри менеджменту Національного університету водного господарства та природокористування.

Хоменко А. Є.

Студент спеціальності «Менеджмент». Інститут економіки, менеджменту та права, Національний університет водного господарства та природокористування.

Анотація. У статті досліджено та узагальнено основні тенденції функціонування сучасних продовольчих ринків через призму розвитку світової агропродовольчої системи в цілому з її проблемами та суперечностями, оцінено основні важелі впливу на кон'юнктуру світових ринків продовольства та визначено стратегічні пріоритети їх перспективного розвитку. Значна увага приділена проблемам загострення міжнародної конкуренції, а також посилення ролі транснаціональних корпорацій у межах світової агропродовольчої системи.

Продовольчі ринки забезпечують найважливіші життєво необхідні потреби людини, що визначає їх центральне місце в ринковій системі. Зростання населення призвело до чотирикратного збільшення світового попиту на продовольство за останні 50 років. Проте експерти Організації економічного співробітництва і розвитку (ОЕСР) наголошують, що світове сільське господарство спроможне забезпечити попит на харчові продукти навіть при очікуваному в найближчі 20 років щорічному збільшенні населення планети на 80 млн. чоловік.

Ключові слова: світова продовольча галузь, агропродовольча система, сільське господарство, харчові продукти.

Постановка проблеми. Проблема забезпечення людства продовольством правомірно посідає одне з чільних місць в ієрархії глобальних проблем. Продовольча безпека країн є неодмінною умовою і гарантією збереження їх суверенітету й незалежності, забезпечення сталого соціально-економічного розвитку, формування високих рівня та якості життя населення, відтворення людського капіталу. Важливим чинником сталого соціально-економічного розвитку є належне продовольче забезпечення. Як важлива складова частина державної політики, продовольче забезпечення зачіпає різнобічні аспекти життєдіяльності окремої людини, родини, села, міста, області й держави в цілому. Тут перетинаються вузлові проблеми макроекономічного росту й розвитку з питаннями розвитку економіки країн, регіонів, муніципальних утворень. Тому продовольче забезпечення – це проблема, яка має вирішуватися як на загальнодержавному, так і на регіональному рівні, вона пов'язана із забезпеченням життєдіяльності людини, що робить дослідження особливо актуальним.

Мета статті – вивчення тенденцій та закономірностей розвитку світової продовольчої галузі, як складової проблеми продовольчої безпеки, обґрунтування теоретико-методологічних основ щодо врегулювання проблем продовольчого забезпечення.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Значний внесок у розробку теоретичних та прикладних аспектів управління аграрним сектором економіки, регулювання ринків

продовольства, продовольчої безпеки України та її регіонів, визначення та задоволення населення в продовольчих товарах зробили Алтухов А., Алимбеков С. С., Борщевський П. П., Балабанов В. С., Балабанов Г. В., Білик Ю. Д., Гордєєв А. В., Данилишин Б. М., Дейнеко Л. В., Жигалов А. М., Колесняк А. А., Копитко В. І., Крисанов Д. Ф., Кукса І. М., Лиसेцький А. С., Овчинніков О. Г., Пасхавер Б. Й., Прядко В. В., Саблук П. Т., Трегобчук В. М., Трейсі М., Ушачов І. Г., Чернюк Л. Г., Євдокименко В. К. та ін. Водночас питання продовольчого забезпечення в сучасних умовах розглядались переважно в контексті продовольчої безпеки, функціонування агропромислового комплексу і ринків продовольчих товарів, тоді як спеціальні системи досліджень питань продовольчого забезпечення за роки незалежності України практично не проводилися, хоча актуальність його постійно зростає як в умовах економічного, адміністративного реформування, так і в умовах інтеграції до світових економічних структур.

Основні результати дослідження. Світовий ринок продовольства остаточно склався на початку ХХ ст. в результаті тривалого історичного процесу, багатовікової еволюції продуктивних сил, поглиблення міжнародного поділу праці, поступового й неухильного включення економік у загальну систему світових господарських зв'язків, що стало наслідком розвитку суспільного виробництва. Світовий ринок сільського господарства визначає продукція спільного господарства економічно розвинених країн. Міжнародна торгівля продовольчими товарами включає торгівлю продукцією землеробства, тваринництва, рибальства, лісового господарства, а також напівфабрикатами і готовими товарами.

Наша планета має досить сприятливі умови для розвитку сільського господарства. Із загальної площі суші – 13,5 млрд. га (без обліку територій з багаторічними льодовиками) – в активному сільськогосподарському обороті перебуває лише 1,4 млрд. га, тобто дещо більше 10%; луки та пасовища займають 3,06 млрд. га. Отже, на всі сільськогосподарські угіддя припадає 4,46 млрд. га, що становить близько 34% загальної площі суші. На ринок сільськогосподарської продукції основний вплив мають наступні загальні та специфічні фактори, з-поміж яких земля виступає головним засобом виробництва. Значну питому вагу займають сезонні роботи. Істотний вплив на розвиток сільського господарства та його спеціалізацію справляють природно-кліматичні умови, характер розселення населення тощо. Концентрація засобів виробництва на одиницю площі в ньому значно менша, ніж в інших галузях господарства.

Об'єктивною закономірністю розвитку світового господарства є інтернаціоналізація виробництва та інтеграція в міжнародні економічні структури, що сприяє активізації експортно-імпортних операцій на зовнішньому рівні. Серед ринків традиційних товарів даний ринок займає особливе місце.

По-перше, немає жодної країни, яка б не брала участі у процесі міжнародного обороту сільськогосподарських продуктів в якості експортера, імпортера або одержувача гуманітарно-продовольчої допомоги.

По-друге, сільськогосподарське виробництво – найдавніший вид людської діяльності. Тому практично у будь-якій країні і світу існує агропромисловий сектор, що виробляє якусь продукцію.

По-третє, саме продовольство і сільськогосподарська сировина – найдавніші товари в історії розвитку міжнародної торгівлі [1].

Робота, викопана «Групою ФАО по вивченню тенденцій», дозволили виокремити десять найбільших світових тенденцій, які необхідно включити в аналіз при вивченні проблем розвитку продовольчої галузі.

1) Попит на продовольство зростає, а моделі харчування змінюються у бік споживання більшої кількості продуктів тваринництва, рослинних олій і цукру у все більшій мірі двигуном зростання світового попиту на продовольство стають населення, економічне зростання та урбанізація, особливо в країнах, що розвиваються.

Як очікується, ця тенденція збережеться і в наступні десятиліття, а до 2050 року загальний попит на продовольство зросте на 70 відсотків. У той же час моделі харчування змінюються у бік споживання більшої кількості продуктів тваринництва, в тому числі риби, рослинних олій і в меншій мірі цукру, причому ця тенденція посилюється вирівнюванням стилю життя між міським і сільським населенням, якому сприяють комунікаційні технології. На ці три групи продуктів харчування в сукупності тепер припадає 29% споживання продовольства в країнах, що розвиваються. Їх частка, як очікується, ще більше зросте і складе в 2030 році 35%. Однак ці зміни не носять загального характеру, і зберігається широке міжрегіональна та міжкраїнова різноманітність в тому, що стосується частки різних груп товарів у загальному обсязі споживаного продовольства. Ці нові моделі споживання підвищують також роль харчових продуктів, що зазнали технологічної обробки, що відкриває нові можливості для розгортання діяльності, що створює додаткову вартість і приносить дохід [2].

Одним з важливих інструментів задоволення цього зростаючого попиту і уповільнення гонки за нарощуванням виробництва продуктів харчування є скорочення втрат продовольства. За оцінками, одна третина від загального обсягу виробленого продовольства втрачається або безглуздо псується при переробці, збуті та споживанні.

2) Загострення конкуренції при падінні якості та зменшення кількості природних ресурсів, а також скорочення екосистемних послуг.

Перспективи на 2050 рік свідчать про наростаючу нестачу сільськогосподарських земель, води, лісів, морських промислових ділянок і ресурсів біорізноманіття. Це пояснюється прискореною інтенсифікацією діяльності людини при наростаючому тиску на природні сільськогосподарські ресурси, що загрожує пагубним спотворенням екологічного функціонування Землі і в той же час робить більш складним досягнення загальної економічної стійкості. Конкуренція за природні ресурси з метою отримання продовольчих та непродовольчих продуктів не нова, але природа і активність конкурентної боротьби за низкою параметрів за останнє десятиліття значно змінилися, і очікується, що ця тенденція збережеться. Споживання зернових та олійних культур для виробництва палива зростає нарівні з іншими видами використання подібної біомаси у якості заміни нафтохімічних продуктів.

Така конкурентна боротьба може призвести до відволікання ресурсів від виробництва продовольства, впливаючи тим самим на продовольчі ціни, але відкриє можливості для отримання додаткового доходу в сільському секторі, підвищуючи внесок сільського господарства в економічну діяльність. Загострюється конкуренція за землю для розширення міст, інфраструктури, промислових підприємств, шахт, виробництва продовольства, біоенергії і непродовольчої сировини, деревини, послуг та інших продуктів. Скорочення природних ресурсів буде пов'язане із зростанням екологічних, соціальних та економічних витрат на екосистемні послуги, зменшенням опору і підвищенням уразливості дрібних фермерів. Негативні наслідки цього процесу стануть відчутні для громад та країн, що володіють зниженим потенціалом у справі забезпечення продовольчої безпеки та розширення джерел існування сільського населення.

На національному, регіональному та міжнародному рівнях знадобляться потужні механізми управління для забезпечення необхідного балансу між потребами, які вступають

у суперечність і можливостями та для застосування правильної правової бази, що регулює права власності на природні ресурси [3].

3) Енергетична безпека і брак енергії.

Сільське господарство та енергетика тісно взаємопов'язані, але характер і сила цих зв'язків в різний час були різними. Використання викопних видів палива в сільському господарстві сприяло зростанню світового виробництва продовольства за рахунок застосування механізації, добрив і поліпшення переробки продукції та перевезень. В результаті цього утворився міцний зв'язок між цінами на енергію і продовольство, і недавнє розширення застосування біопалива зміцнило цей зв'язок. Найбільша частка додаткового 70-відсоткового приросту виробництва продовольства, необхідного для того, щоб прогодувати населення світу в 2050 році, повинна бути отримана за рахунок інтенсифікації сільського господарства.

Сукупне зростання потреб в енергії та значна залежність від викопних видів палива для виробництва продовольства є причиною для занепокоєння з приводу стійкості, досягнення продовольчої безпеки та негативного впливу на зміну клімату. Тому найважливіше значення набуває аналіз шляхів розвитку сільського господарства. Зокрема, агропродовольчий ланцюг необхідно буде поступово звільнити від залежності від викопних видів палива, щоб на вироблене продовольство йшло менше енергії і при цьому наносилася менша шкода навколишньому середовищу. Таким чином, сільське господарство також стане важливою частиною глобальної стратегії пом'якшення наслідків зміни клімату та адаптації. Біоенергія може стати важливою частиною цієї стратегії і в той же час додатковим джерелом економічної діяльності та доходу для сільського населення [4].

4) Зростання цін на продовольство і значна нестабільність цін.

Різкі стрибки цін на продовольство мають найбільш негативні наслідки, оскільки учасникам ринку важко будувати плани на майбутнє і доводиться підлаштовуватись під ознаки коливань ринку. У довгостроковому плані підвищення цін на сировинні товари могло б піти на користь їх світовим виробникам і країнам, що спеціалізуються тільки на експорті продовольства, але негативно позначиться на споживачах у всьому світі, посилить відсутність продовольчої безпеки для бідних споживачів і негативно вплине на макроекономічне становище країн, повністю орієнтованих на імпорт. Ці позитивні і негативні наслідки змусили багато країн приступити після 2008 року до проведення політики обмеження торгівлі та / або регулювання внутрішніх цін [6].

5) Зміна аграрних структур, агроіндустріалізація і глобалізація виробництва продовольства.

Розвиток систем виробництва продовольства за останні десятиліття характеризувався посиленою інтеграцією між сільським господарством, рибальством і лісовим господарством та іншими видами економічної діяльності. Поява комплексних і різноманітних агроіндустріальних виробничих ланцюжків спричинило за собою якісну і кількісну зміну попиту на сировинні матеріали, а також розподіл доходів між секторами й групами населення. Внаслідок цього розподіл виробничих ресурсів почав змінюватися, починаючи з розширення числа великих виробників сировини, поряд зі зростанням кількості дрібних операцій. Зростання кількості великих фермерських компаній, більш капіталомістких і які діють на основі договірних угод при наймі робочої сили і обслуговуванні ферм, було документально зафіксовано в регіонах, що володіють великими земельними площами, зокрема в Латинській Америці, Східній Європі, Центральній Америці, Південно-Східній Азії та зовсім недавно в деяких частинах Африки на південь від Сахари. Ця тенденція обумовлена економією масштабу, але одночасно є реакцією на збої ринку в області кре-

дитування і страхування та протидією ринковим силам на протязі всього виробничого ланцюга.

Ці зміни аналогічні тим, що відбуваються в агропромисловому секторі, де великі комерційні компанії, в тому числі лісогосподарства, зосереджують у своїх руках все більшу частку виробництва, розподілу та оптової торгівлі продовольством. Ця вертикальна інтеграція відбувається на національному і на світовому рівні, що простежується у розвитку великих і комплексних світових виробничо-збутових ланцюгів, і у багатьох випадках включає транснаціональні компанії. Потенційні наслідки агропромислового розвитку та розширення іноземної присутності в країнах, що розвиваються можуть бути різноманітними. З одного боку, вони відкривають нові можливості для економічної діяльності та зростання. З іншого боку, за певних умов, вони можуть призвести до витіснення місцевих компаній і виникнення труднощів для дрібних виробників сировини, яким нелегко буде відповідати кількісним вимогам і більш строгим якісним стандартам. Це може спричинити за собою дроблення мікроекономічного сегмента виробничих ланцюгів. До того ж ці процеси структурних перетворень змінюють функціонування ринку і розподіл процентних часток між різними учасниками виробничо-збутового ланцюга на національному рівні та на міжнародному ринку [2].

Крім того, продовольчі системи повинні відповідати досить різним вимогам і потребам різних соціальних секторів. Всі ці потенційно небажані умови являють собою нові і важливі виклики, що стосуються політики, суспільних інтересів і підвищення культури управління, які необхідні для поліпшення доступу на ринки і транспарентності ринку, націлених на забезпечення розвитку та процвітання дрібних і сімейних фермерських господарств, і появи нових можливостей диференціації продуктів, що приносить дохід діяльності, включаючи виконання вимог щодо безпеки харчових продуктів. Успішне проведення необхідної політики, для чого потрібна висока культура управління, визначатиме остаточний результат агроіндустріалізації в країнах, що розвиваються.

б) Зміна моделей торгівлі сільгосппродуктами і зміна торгової політики.

За останнє десятиліття торгівлю продуктами сільського господарства і рибальства характеризували три основні тенденції:

а) значне збільшення обсягів товарообігу, які були величезними, але могли б бути більшими, якби не існувало жорсткого протекціонізму; в перерахунку на постійні ціни загальний обсяг сільськогосподарського експорту зріс з 3,5 млрд. дол. США в 1961-1963 роках до майже 110 млрд. дол. США в 2009 році, відображаючи тенденцію, яка, як очікується, збережеться і в майбутньому; це зростання відображає зростання як внутрішньорегіональної торгівлі, так і торгівлі між віддаленими один від одного країнами; країни, що розвиваються активно брали участь в цьому розширенні торгівлі;

б) відбулися фундаментальні зміни, що стосуються походження і напрямків торговельних потоків ряду найважливіших сировинних сільгосппродуктів; більш бідні країни, що розвиваються, зокрема група найменш розвинутих країн, перетворилися на великих чистих імпортерів, а країни з економікою, що формується з Латинської Америки, Східної С в ропи та Азії заявили про себе як про великих чистих експортерів, особливо в секторі зернових і олійних культур, знизивши роль країн ОЕСР, і, як очікується, ця тенденція в майбутньому теж збережеться;

в) політика, що змінюється в бік більшої відкритості при одночасному заохоченні маси регіональних і преференційних угод, які в останні кілька років стали більш популярною формою роботи, ніж багатостороння координація; хоча важко передбачити, як будуть видозмінюватися багатосторонні торговельні угоди після дохійських переговорів, оскільки ситуація, що складається не обіцяє нічого хорошого, крім того, що внаслідок продоволь-

чої кризи 2008 року низка країн, найпомітніше в Латинській Америці, Східній Європі та Азії, прийняли протекціоністські заходи для контролю внутрішніх цін на продовольство і підвищили роль урядів за рахунок проведення комерційної та торговельної політики.

Ці тенденції, ймовірно, виявляться ще помітнішими в майбутньому і загострять ряд торгових проблем, таких як:

а) зростання диференціації продукції і заклопотаність питаннями безпеки, які приведуть до більш широкого застосування стандартів, у тому числі приватних стандартів; відносна роль урядів і приватного сектора також буде змушена змінитися;

б) теми, подібні до «вуглецевого сліду» продуктів, будуть набувати все більшої ваги, і тому екологічні питання, ймовірно, будуть отримувати відображення в правилах торгівлі;

в) вплив торгівлі на продовольчу безпеку і важливість комерційної політики в країнах, що розвиваються;

г) укрупнення компаній, що діють в агропродовольчому секторі та ускладнення виробничих ланцюгів будуть викликати занепокоєння з приводу сили ринку і підштовхувати до кроків по його регулюванню;

д) у великих сільськогосподарських країнах з економікою, що формується, які орієнтуються як на ринки імпорту, так і на ринки експорту, з недавніх пір все більшу роль відіграє держава, що змінює структуру і функціонування міжнародних ринків [3].

Більша частина цих проблем пов'язана зі складними політичними питаннями, які країнам доведеться вирішувати. Це означає, що політичні дослідження і політичні консультації з торгових питань будуть охоплювати більш широке коло проблем і виходити за рамки традиційних і домінуючих проблем, пов'язаних з тарифним протекціонізмом і субсидуванням. Країнам, що розвиваються доведеться готуватися до подолання цих нових труднощів.

7) Зміна клімату буде все більше впливати на сільське господарство.

Зміна клімату тепер ні в кого не викликає сумнівів і, як очікується, в наступні десятиліття проявиться ще більше, незважаючи на можливе вживання заходів щодо пом'якшення його наслідків. Воно вже впливає на стан сільського господарства, лісів і океанських рибних промислів, і, як очікується, цей вплив у майбутньому стане наростати, по-різному відбиваючись на підсекторах і регіонах. У доповіді Міжурядової групи зі зміни клімату (МГК) за 2007 рік вказується, що попередження системи клімату є недовозначним і потепління на 0,2°C за десятиліття пов'язується з рядом сценаріїв викидів.

Глобальне потепління негативно позначиться на сільському господарстві по ряду напрямків, в тому числі:

а) досить імовірно, стануть частіше аномальні підвищення температур, хвилі спеки і рясних опадів;

б) ймовірно, посиляться сила тропічних циклонів;

в) досить ймовірно, стануть ряснішими опади у високогірних районах і рідшими дощі в більшості субтропічних регіонів [6].

8) *Наука і технологія як основне джерело підвищення продуктивності сільського господарства поступово стають товаром індивідуального споживання, і ці процеси контролюються приватним сектором.*

Здебільшого зростання світового виробництва і продуктивності в сільському господарстві базувалося на зростанні врожайності з гектара. Зернові і масляні культури відігравали найважливішу роль в цьому процесі. Однак показові коефіцієнти урожайності скоротилися з 3,2% на рік в 1960 році до 1,5% на рік в 2000 році. Крім того, тенденції в показниках врожайності дуже неоднорідні і різняться в залежності від регіонів, а також

від різних зернових культур, підтверджуючи неоднаковий вплив сучасних сортів і пов'язаних з ними технологічних нововведень. Спостереження за джерелами підвищення продуктивності фермерських господарств показує, що майбутнє зростання врожайності стане серйозно залежати від виведення адаптованих і поліпшених сортів і від їх відповідного розповсюдження і використання. Поява біотехнології як основного джерела інновацій у сільському господарстві зрушило «технологічний простір» у бік приватного сектора.

Хоча державні капіталовкладення в сільськогосподарські дослідження і розробки (СГДР) у всьому світі збільшилися з майже 16 млрд. дол. США у 1981 році до 23 млрд. дол. США в 2000 році, інвестиції при ватного сектора зростали швидше, досягнувши в 2000 році 16 млрд. дол. США або 40 відсотків від загального обсягу. Загальна сума інвестицій у СГДР припадає на декілька країн. Близько 50 відсотків державних капіталовкладень розміщуються в п'яти країнах: США, Японії, Китаї, Індії та Бразилії, і 93 відсотки приватних інвестицій в розвинених країнах. Можливості, що відкриваються при володінні біотехнологічними продуктами, масштаби і простий доступ на ринки пояснюють настільки великі інвестиції приватного сектора, який концентрує увагу на зернових культурах і умовах ринково орієнтованого виробництва. Оскільки відбувається все більша стандартизація захисту інтелектуальної власності, виникає необхідність у збільшенні масштабів інвестицій, а складність наукових розробок робить високу кваліфікацію керівників найважливішим фактором. Ці тенденції швидше за все закріпляться.

9) Зростаюче визнання центральної ролі держави в управлінні процесами розвитку.

За минуле десятиліття умови розвитку багато в чому змінилися. З одного боку, на національному та міжнародному рівні широкі зацікавлені сторони, в тому числі приватний сектор, громадянське суспільство, організацій та фонди, отримують все більш широке визнання як суб'єкти, що мають свій законний голос при обговоренні. Створюються нові механізми для залучення їх представників до прийняття рішень, а також до здійснення спільно розроблених видів діяльності. До того ж визнано, що для досягнення цілей глобального, регіонального і національного розвитку – не в останню чергу для забезпечення продовольчої безпеки і скорочення бідності – будуть потрібні участь зацікавлених сторін, що виходить далеко за рамки сільськогосподарського сектора, подальше розширення кола зацікавлених сторін, їх думок та інтересів. Приділення підвищеної уваги поточним проблемам, таким як гендерні та екологічні, ще більше ускладнює ситуацію. Подальше ускладнення становища вимагає поліпшення і посилення управління і створення ефективних, дієвих та підзвітних установ та заохочення участі, рівності, прозорості, заснованої на фактичній інформації та прийняття рішень [3].

Другою важливою зміною є загальне визнання того, що успішні процеси розвитку повинні ініціюватися і підтримуватися самими країнами і що для цього потрібні узгоджені стратегії і програми діяльності, Подібні погляди були детально обговорені на ряді міжнародних форумів (Рим – 2002 рік, Париж – 2005 рік, Аккра – 2008 рік, Бусан – 2011 рік). Ці нові умови розвитку призвели до появи нових політичних та інституційних потреб і в той же час відкрили нові можливості для дій на рівні країн, регіональному і світовому рівнях, які мають важливі наслідки для багатосторонніх організацій.

10) Підвищення вразливості перед обличчям природних і техногенних катастроф та криз.

Безліч загроз продовольчої безпеки, їх негативний і сукупний вплив і чіткий взаємозв'язок між потрясіннями і голодом свідчать про крихкість нинішніх систем виробництва продовольства і їх вразливості перед обличчям катастроф, кризи і конфліктів. У минулі роки катастрофи негативно відбилися на житті і завдали шкоди для існування мільйонів людей, причому особливо постраждали бідні й політично маргіналізовані верстви

населення. Наслідки надзвичайно великих мега-катастроф, подібних землетрусу на Гаїті в січні 2010 року і повеней в Пакистані у липні 2010 року, показують, наскільки тісно взаємопов'язані ризик катастроф та злидні. Криза, спровокована посухою 2011 року в районі Африканського Рогу, підкреслює взаємозв'язок між природним лихом і конфліктними ситуаціями, що збільшують негативні наслідки посухи. Повені в Австралії, землетрус у Новій Зеландії та землетрус, цунамі і ядерна катастрофа в Японії, що припали на 2011 рік, є жорстким нагадуванням про те, що розвинені країни також вельми схильні до небезпеки стихійних лих.

Менш помітні в міжнародному масштабі сотні більш дрібних лих, пов'язаних зі зміною клімату, принесли з собою величезний збиток і втрати. За останні 20 років відбувся помітний ріст кількості районів, звідки надходять відомості про негативний вплив на людські і природні ресурси. Ці події свідчать про те, як катастрофи послідовно виникають у результаті поєднання факторів ризику (наприклад, ризики природних лих екосистем, таких як болота, мангрові зарості й ліси; високий рівень відносної бідності і погано організований розвиток міст і регіонів), які доповнюються конфліктами. Крім того, з'являються ризики і нові фактори уразливості, пов'язані зі складністю і взаємозалежністю технологічних та екологічних систем, від яких залежить суспільство. Попереду нас чекають також ризики, пов'язані з наростаючим поширенням і проникненням у нові географічні райони шкідників рослин і хвороб тварин.

Схильність населення до великого числа нових ризиків, які збільшуються в масштабах і стають все більш частими в результаті глобалізації (в тому числі зростання і коливання цін на продовольство/сировину, фінансової нестабільності, можливостей зайнятості), і нові види уразливості можуть спровокувати взаємопов'язані системні збої різного масштабу, які здатні різко збільшити негативні наслідки. За відсутності відповідного політичного реагування ризики набувають структурний характер і обходяться окремим людям і всьому суспільству дуже дорого. При всіх найбільших небезпеках для бідніших країн (особливо у разі складних надзвичайних ситуацій або затяжної кризи), де система управління слабкіша, як правило, характерні куди більш висока смертність і відносно економічна шкода в порівнянні з більш благополучними країнами, де система управління надійніша [5].

Скорочення і регулювання ризику катастроф для забезпечення продовольчої безпеки життєво важливо для гарантії одного з найбільш фундаментальних прав людини – «права на достатнє харчування і свободу від голоду».

Висновки. Проаналізувавши тенденції та закономірності розвитку світової продовольчої галузі можна дійти до таких висновків.

По-перше, у все більшій мірі двигуном зростання світового попиту на продовольство стають: населення, економічне зростання та урбанізація, особливо в країнах, що розвиваються.

По-друге, різкі стрибки цін на продовольство мають найбільш негативні наслідки, оскільки учасникам ринку важко будувати плани на майбутнє і доводиться підлаштовуватися під ознаки коливань ринку, що змусило багато країн приступити після 2008 року до проведення політики обмеження торгівлі та / або регулювання внутрішніх цін.

По-третє, безліч загроз продовольчої безпеки, їх негативний і сукупний вплив і чіткий взаємозв'язок між потрясіннями і голодом свідчать про крихкість нинішніх систем виробництва продовольства і їх вразливості перед обличчям катастроф, кризи і конфліктів.

По-четверте, глобальний ринок продовольства на сучасному етапі змінюється під впливом розвитку науково-технічного прогресу. Результатом сучасного впливу НТП на сільськогосподарське виробництво стало його розшарування на три типи технологічних

систем і відповідно диференціація світового ринку продовольства на три типи товарів: традиційні, генетично модифіковані та органічні.

По-п'яте, загострення конкуренції між ТПК супроводжуватиметься збільшенням ступеня їхньої співпраці в галузі формування нової сегрегованої системи виробництва та збуту ГМП.

По-шосте, недооціненим фактором, що впливає на кон'юнктуру ринку продовольства залишається клімат і погоди і умови. Також новою загрозою сучасній продовольчій безпеці виступає розвиток біоенергетики. Передумови сучасного загострення продовольчої проблеми походять від розподілу прані між промисловістю і сільським господарством.

Важливим є те, що проблемою продовольчої безпеки світу все більше переймаються впливові країни і міжнародні урядові і неурядові організації, які пропонують свої шляхи вирішення. Так, ідея «продовольчого суверенітету» набирає ваги серед світової спільноти як реальний шлях забезпечення продовольчої безпеки кожної країни, а отже і світу в цілому.

Отже, альтернативи домінуючої агрокультурної моделі, яка породжує бідність, голод, нерівність і зміну клімату, дійсно існують. І вони вимагають зламу капіталістичної логіки, нав'язаної сільськогосподарському виробництву, боротьби за право народів світу на продовольчий суверенітет.

Список використаної літератури

1. Голиков А. П., Грещак Ю. П., Казакова Н. А. и др.; под ред. А. П. Голикова. География мирового хозяйства: Учебн. пос. – К.: Центр учебной лит-ры, 2008. – 130 с.
2. Абсава Л. О. Формування глобального продовольчого ринку // Економіка АПК. – 2009 – № 5. – С. 122-127.
3. ФАО: Комітет з проблем сировинних ринків. Мировые тенденции и будущие вызовы в работе Организации. [Електронний ресурс]. Режим доступу: <http://www.fao.org/docrep/meeting/025/md953r.pdf>.
4. FAO / Bioenergy and Food Security. The BEFS Analytical Framework. 2010. – [Електронний ресурс]. Режим доступу: <http://www.fao.org/docrep/013/i/1968e/i/1968e00.htm>.
5. Бахалим Аммад. В поисках выхода из продовольственного кризиса International Centre for Trade and Sustainable Development/ – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://ictsd.org/i/news/bridgesrussian/55832>.
6. Воздействие изменения климата на будущие цены на продовольство недооценено. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://below2.ru/2012/10/13/foodprice>.

TRENDS AND DEVELOPMENT PATTERNS OF THE WORLD FOOD INDUSTRY

Skrypchuk P. M.

Doctor of economic studies, professor of the Chair of management of the National University of Water Management and Natural resources Use.

Khomenko A. Y.

Management specialty student. Institute of Economics, Management, and Law of the National University of Water Management and Natural resources Use.

Abstract. *The article studies and generalizes the main trends in the functioning of modern food markets through the angle of development of the world agricultural and food system in general with its problems and contradictions; assesses main leverages impacting world food market opportunities and determines strategic priorities of their further development. Consid-*

erable attention is focused on the problems of increasing international competition, as well as strengthening of the role of transnational corporations in the world agricultural and food system.

Food markets provide for the peoples most vitally important needs, which in turn determines their central place in the market system. Population growth has cause the quadrupling of the world demand for food during the past 50 years. However, experts of the Organization of Economic Cooperation and Development (OECD) emphasize that world agriculture has the capacity to cover the demand for food products even in the case of expected increase of population by 80 million people during the next 20 years.

Key words: world food industry, agricultural and food system, agriculture, food products.

Referances

1. Golikov A. P., Greshhak Yu. P., Kazakova N. A. i dr.; Pod red. A. P. Golikova. Geografiya mirovogo khozyajstva: Uchebn pos. – K.: Czentr uchebnoj lit-ry, 2008. – 130 s.
2. Absava L. O. Formuvannya global'nogo prodovol'chogo rynku // Ekonomika APK. – 2009 – № 5. – С. 122-127.
3. FAO: Komitet z problem syrovynnyx rynkiv. Myrovye tendencyy i budushhye vyzovy v rabote Organizatsyy. [Elektronnij resurs]. – Rezhim dostupu: <http://www.fao.org/docrep/meeting/025/md953r.pdf>.
4. FAO / Bioenergy and Food Security. The BEFS Analytical Framework. 2010. – [Elektronnij resurs]. – Rezhim dostupu: <http://www.fao.org/docrep/013/i/1968e/i/1968e00.htm>.
5. Baxalim Ammad. V poiskax vy'xoda iz prodovol'stvennogo krizisa International Centre for Trade and Sustainable Development / – [Elektronnij resurs]. – Rezhim dostupu: <http://ictsd.org/i/news/bridgesrussian/55832>.
6. Vozdejstvie izmeneniya klimata na budushhie czeny na prodovol'stvo nedooczeneno. – [Elektronnij resurs]. – Rezhim dostupu: <http://below2.ru/2012/10/13/foodprice>.

ТЕНДЕНЦИИ И ЗАКОНОМЕРНОСТИ РАЗВИТИЯ МИРОВОГО ПРОДОВОЛЬСТВЕННОГО ОБЛАСТИ

Скрипчук П. М.

Доктор экономических наук, профессор кафедры менеджмента Национального университета водного хозяйства и природопользования.

Хоменко А. Е.

Студент специальности «Менеджмент». Институт экономики, менеджмента и права Национального университета водного хозяйства и природопользования.

Аннотация. В статье исследованы и обобщены основные тенденции функционирования современных продовольственных рынков через призму развития мировой агропродовольственной системы в целом с ее проблемами и противоречиями, оценены основные рычаги влияния на конъюнктуру мировых рынков продовольствия и определены стратегические приоритеты их перспективного развития. Значительное внимание уделено проблемам обострения международной конкуренции, а также усилению роли транснациональных корпораций в пределах мировой агропродовольственной системы.

Продовольственные рынки обеспечивают важнейшие жизненно необходимые потребности человека, определяют их центральное место в рыночной системе. Рост населения привело к четырехкратного увеличения мирового спроса на продовольствие за последние 50 лет. Однако эксперты Организации экономического сотрудничества и развития (ОЭСР) отмечают, что мировое сельское хозяйство способно обеспечить спрос на пищевые продукты даже при ожидаемом в ближайшие 20 лет ежегодном увеличении населения планеты на 80 млн. человек.

Ключевые слова: мировая продовольственная отрасль, агропродовольственная система, сельское хозяйство, пищевые продукты.

УДК: 330.101

ВПРОВАДЖЕННЯ МЕРЕЖЕВОЇ ПАРАДИГМИ ЯК ЗАПОРУКИ ВИСОКОЇ КОНКУРЕНТОСПРОМОЖНОСТІ КРАЇНИ

Мазуренко В. П.

Кандидат економічних наук, доцент, професор кафедри міжнародного бізнесу Інституту міжнародних відносин Київського національного університету імені Тараса Шевченка.

Анотація. *В статті обґрунтовано необхідність розгляду мережевої парадигми побудови економічних зв'язків як фактора забезпечення підвищення конкурентоспроможності країни в умовах глобалізованої економіки. Охарактеризовано теоретичну сутність мережевої парадигми та визначено особливості сучасної мережевої економіки, заснованої на цій парадигмі. Зокрема, сучасна мережева економіка базується на п'ятому технологічному устрої, створює сприятливі можливості для глобалізації ринків фінансів, товарів, робочої сили; встановлює прямі горизонтальні зв'язки між різними індивідуумами тощо.*

Показано трансформацію змісту та властивостей функціонування ринкової економіки в нових умовах.

Окреслено завдання, виконання яких необхідне для переходу економіки до мережевого типу з метою забезпечення її конкурентоспроможності в сучасних умовах глобалізації. Серед основних завдань є запровадження управління проектами інноваційного глобального бізнесу, комерціалізація результатів наукових досліджень, ведення глобального бізнесу, розвиток конкуренції тощо.

Розглянуто роль держави у формуванні національних переваг. Вона полягає у впливі на параметри виробничих факторів шляхом грошово-кредитної, податкової, митної політики уряду.

Аналіз економічної політики різних держав показує, що країни, що розвиваються, повинні йти шляхом раціонального включення національної економіки в складну мережу господарських зв'язків. В зв'язку із цим їхня зовнішньоекономічна політика повинна передбачати: створення умов для розвитку експортних галузей або орієнтацію галузей на експортне виробництво; оцінку доцільності розвитку тих або інших галузей і прийняття програми згортання тих, які не можуть конкурувати з імпортом виробництвом; митний захист, фінансове й фіскальне стимулювання.

Ключові слова: *мережева парадигма, мережева економіка, конкурентоспроможність країни, глобалізація, комунікаційні системи, інформаційно-комунікаційні технології, інновації.*

Проблема та її зв'язок з науковими та практичними завданнями. Як суб'єкт міжнародних економічних відносин національна економіка має свідомо входити до системи світогосподарських зв'язків з метою якнайефективнішого використання усіх можливостей цих зв'язків та підвищення рівня власної міжнародної конкурентоспроможності. Саме підвищення конкурентоспроможності економіки є тим орієнтиром, завдяки якому країна має змогу чітко окреслити свою роль та місце в світовій економіці. Успіх у досягненні конкурентоспроможності економіки значною мірою залежить від раціонального поєднання загальнодержавних пріоритетів з виділенням та підтримкою конкурентних

переваг як країни в цілому, так і окремих її регіонів, галузей, підприємств, як фактору активізації природно-ресурсного та економічного потенціалу національної економіки [12-13; 15; 17].

В цьому контексті процес формування глобального економічного середовища відкриває принципово нові можливості в різних сферах соціально-економічної діяльності людини і призводить до формування нової парадигми існування та розвитку економічної системи – мережевої парадигми [18; 20]. Ця парадигма заснована на інтенсифікації використання мережевого і інформаційного потенціалів суспільства як поновлюваного ресурсу його стійкого прогресивного розвитку, що забезпечує значне підвищення його ефективності в порівнянні з матеріальним виробництвом індустріального суспільства і, як наслідок, робить значний вплив на динаміку розвитку сучасної цивілізації в середньостроковій і довгостроковою перспективі. У зв'язку з цим актуалізується необхідність в дослідженні розвитку мережевої економіки, моніторингу її стану і динаміки, що враховує усе різноманіття чинників її розвитку.

Мета статті – обґрунтування необхідності розгляду мережевої парадигми побудови економічних зв'язків як фактора підвищення конкурентоспроможності країни в умовах глобалізованої економіки.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Найважливіше теоретичне значення для дослідження проблематики міжнародної конкурентоспроможності має теоретична база, закладена Р. Солоу, М. Портером, Адамом Смітом, К. Шапіро, Д. Фарелл, Г. Салонером, Е. Голдратом та іншими авторами – класиками економічної теорії.

Між вченими-економістами не припиняються дискусії про форми та засоби побудови ефективних моделей та методів підвищення конкурентоспроможності національних економік. На думку сучасних вчених досягти цього неможливо без узгодженої, логічно побудованої, стабільної системи взаємозв'язків між економічними суб'єктами як всередині країни так і на міжнародному рівні, між ними та державою, між державами. Лише за цієї умови можливе досягнення синергетичного ефекту від використання конкурентних переваг окремих суб'єктів у вигляді підвищення конкурентоспроможності, а отже й ефективності економіки країни в цілому. Саме під таким кутом в роботах сучасних вчених досліджується характер та зміст ефективної зовнішньоекономічної політики держави, що має будуватись та реалізовуватись на визначених пріоритетах функціонування країни – її конкурентних перевагах, та забезпечувати їх постійний розвиток, цієї позиції дотримується і автор даної статті.

Аналіз процесів ефективного використання та розвитку потенціалу підвищення конкурентоспроможності національних економік висвітлені в наукових працях вітчизняних та російських вчених В. Дергачова, Е. Кочетова, В. Новицького, І. Пилипенко, Г. Куликова, В. Козик та багатьох інших.

Серед авторів, які займалися дослідженням мережевого суспільства, мережевої економіки, мережевої парадигми, ієрархічних і мережевих структур в економіці, інноваційного розвитку мережевих організацій, мережевих організацій віртуального типу, мережевого розвитку економіки, мережевої комунікації, парадигми економіки XXI століття, управління підприємствами мережевої економіки Бавико О., Воронкова В., Горденко Л., Гощинський А., Дзядук Т., Носова Т., Плахотнік О., Савельєва Т. та інші.

Проте до цього часу немає прийняттого підходу до обґрунтування мережевої парадигми як основи для обґрунтування впливу певних факторів розвитку сучасного суспільства та економіки (НТП, інформаційно-комунікаційні технології, глобалізація тощо) на

підвищення конкурентоспроможності національних економік на ефективність політики держави.

Внаслідок характеру процесів глобалізації, ролі та місця різних форм організації взаємодії економічних суб'єктів в умовах глобалізації, так і через потребу розвитку теорії, що описує вказані процеси, в літературі спостерігається різнобій у визначенні сутності та значення економіки, заснованої на мережевій парадигмі. Потребує також наукового дослідження взаємозв'язок процесів формування такої економіки з процесами забезпечення конкурентоспроможності країн в сучасній економіці.

Основні результати дослідження. Сучасний світовий ринок є складною системою, постійно змінюється під впливом попиту та пропозиції на товари та послуги. На ці процеси впливають виникнення нових потреб, нові технологічні зв'язки, нові організаційні форми співпраці, нові методи конкурентної боротьби.

У самому загальному вигляді конкурентоспроможність національної економіки можна визначити як здатність національної економіки в умовах вільної конкуренції виробляти товари й надавати послуги, що задовольняють вимоги світового ринку, реалізація яких збільшує добробут країни в цілому і її окремих її громадян.

Спільне трактування конкурентоспроможності, прийняте в Організації економічного та соціального розвитку (ОЕСР), визначає її як здатність компаній, галузей, регіонів і націй створювати порівняно високий рівень доходів і заробітної плати, залишаючись відкритими для міжнародної конкуренції [19, с. 54]. Аналогічної думки дотримуються й відомі американські вчені Д. Долар і Е. Вульф, які стверджують, що конкурентоспроможною є країна, яка поєднує досягнення успіху в міжнародній торгівлі на базі високої технології та продуктивності з високими доходами і заробітною платою.

На думку Воронкової В. Г. «вступ людства до нової фази цивілізаційного розвитку приніс нові оптимістичні прогнози, які були характерними для населення і вчених з розвинутих країн, де розповсюдження сучасних інформаційно-комунікаційних технологій дозволило не тільки укріпити їх економічне лідерство, але й зміцнити ринкову глобалізацію у світовому господарстві» [2, с. 19].

Існує потреба обґрунтування теоретичної бази забезпечення конкурентоспроможності країни в сучасних умовах.

У 1997 році вийшла важлива робота американських дослідників Бредфорда Де Лонга і Фрумкіна [18], у якій стверджувалося, що сучасні технології починають підривати властивості, які роблять «Невидиму Руку» ринкової системи ефектним і ефективним засобом для організації виробництва і розподілу продукції. Автори вивчили три класичні аспекти функціонування ринкової економіки і дійшли висновку, що за нових умов встановлення глобальної комунікаційної системи вони починають працювати не так, як це було за часів А. Сміта. Так, вони все ще непогано відповідають сучасній економіці, але є спостереження, що вони досить погано співвідноситимуться з майбутньою економікою (табл. 1, на основі [18]) – стор. 63.

Таблиця 1.
Аспекти функціонування ринкової економіки та їх трансформація за нових умов встановлення
глобальної комунікаційної системи

Аспект	Традиційний зміст	Трансформація змісту та властивостей в нових умовах
Винятковість	Здатність продавців в ринковій економіці змусити споживачів стати покупцями	У новій економіці власник товару вже не в змозі простими і дешевими засобами виключити конкурентів зі свого сегменту, тобто електронні можливості тиражування і доставки продукції, таким чином, практично знищують винятковість, яка стоїть в списку основ риночної системи на першому місці. За відсутності винятковості потенційні користувачі втрачають ефективний спосіб дати знати ринковій системі наскільки сильний їх попит і на що конкретно він спрямований
Конкуренція	Розуміється як наявність виробників що виконують одну і ту ж операцію з різними витратами	Оскільки гранична вартість тиражування інформаційних продуктів стає близькою до нуля, то в мережевій економіці зникають конкурентні відмінності між продавцями за їх витратами на обслуговування додаткових замовлень. Через це здаються недосяжними такі характеристики «хорошого» ринку як «конкуренція з метою обмеження проявів приватної економічної потужності, віддача від інвестицій і трудових зусиль відповідно до доданої соціальної цінності, достатність стимулів для інновацій і розвитку нових продуктів
Прозорість	Розуміється ясне розуміння індивідів що їм треба і що є на продаж	У багатьох секторах економіки купівля товарів нині перестає бути прозорою, оскільки транзакція, що відповідає їй, відразу не закінчується. Акт купівлі все більше означає виникнення довгострокових стосунків між продавцем і покупцем. Ця нова риса особливо добре помітна по ринку програмних продуктів: періодичне оновлення версій програмного забезпечення неминуче перетворює акт купівлі на процес довгострокового «співробітництва» між покупцем і продавцем

У роботі Подольного і Карена [20, с. 58-75] вивчення мережевої парадигми організації суспільства було продовжене – вона порівнювалася з ієрархічною формою управління за наступними параметрами: освоєння нових навичок або знань; отримання легітимності; поліпшення економічного функціонування; управління ресурсною залежністю.

Так на думку Савельєвої Т. П. «глобальні зміни, які відбуваються в соціальній реальності, вже є беззаперечним фактом. Новий модус існування соціальної реальності низка вчених визначає як «мережеве суспільство», при цьому акцентується увага на змінах у всіх сферах діяльності, превалюванням у ньому мережеских відносин, зростаючій ролі мережеских структур. Мережева організація суспільства передбачає залученість людей до

глобального інформаційного простору що формується, з його різноманітними мережевими структурами, нову організацію сфер життєдіяльності індивіда, соціальних інститутів суспільства. Провідну роль в ньому відіграє комунікація, що має на сьогоднішній день різноманітні форми і завдяки якій організується «мережа» [16, с. 185].

Економічні переваги мережеских форм описуються авторами роботи таким чином: «Створенням кращих комунікацій, ніж це може зробити ринок, мережескі форми організації полегшують кращу координацію перед обличчям змін, важливість яких не може бути повністю передана або зрозуміла через цінові сигнали. В цей же час, внаслідок того, що межі мережеских форм організації зазвичай легше керувати, ніж межі ієрархій, легшими є модифікації композиції мережеских організацій як реакція у відповідь на ці зміни» [20].

Головною відмінністю мережеских форм управління від ринкових та ієрархічних є:

- а) тривалість зв'язків між агентами, які
- б) регламентуються цими ж агентами без участі вищестоящої влади.

Відповідно, в ринкових стосунках є присутнім пункт «б», але відсутній пункт «а», оскільки ринкові взаємодії в чистому вигляді засновані на епізодичних зв'язках, що створюються для цілей обміну і закінчуються відразу після здійснення транзакції. У ієрархічних структурах зв'язки можуть тривати довше, ніж на ринку, але вони регламентуються вищестоящою владою [20].

Перейдемо тепер від концептуальних визначень мережескої парадигми до більш практичного поняття – мережескої економіки. Потрібно розуміти, що при такому рівні опису з'являються дрібні деталі явища. Проте з'являється можливість спробувати зрозуміти економіку у рамках ширшої парадигми. У доповіді, підготовленій Європейською Комісією, мережеска економіка визначається як середовище, в якому будь-яка компанія або індивід, що знаходиться у будь-якій точці економічної системи, можуть контактувати легко і з мінімальними витратами з будь-якою іншою компанією або індивідом з приводу спільної роботи, для торгівлі, для обміну ідеями і ноу-хау або просто для задоволення [21].

Щоб продемонструвати наскільки по-різному розуміють термін «мережеска економіка» різні автори, згадаємо теорію російського дослідника С. І. Парінова, присвячену феномену «нової економічної парадигми», де переконливо доведено, що економічні стосунки, що отримують нове далеке бачення за рахунок комунікацій, вже не можуть бути зведені до ринкових стосунків [10]. Кількість переходить тут в якість, і народжується нова форма стосунків. Парінов пропонує концепцію мережескої економіки, яка стверджує, що мережеска економіка – це якісно нова форма економічного порядку, яка витісняє командно-ієрархічні та ринкові форми з обслуговування економічних стосунків в суспільстві [11].

Особливо значимий внесок у перетворення нашого світу зробила поява глобального Інтернету. Технічна революція розсунула межі обміну інформаційними сигналами до масштабів усієї планети. Можна сказати навіть, що стрибок технологій призвів до «просвітлення» системи в інформаційному сенсі. В результаті склалась наступна цікава ситуація: область прямих комунікацій, яка забезпечується тепер усією потужністю і різноманітністю сучасних технічних засобів, тепер така, що усі агенти економічної діяльності перебувають усередині неї. У якій би точці соціально-економічного простору людина не знаходилася, вона може легко увійти до прямого контакту з іншим індивідом. Це дає можливість агентам кооперуватися для якоїсь діяльності без участі держави.

Очевидно, що це виклик для командно-ієрархічної системи управління, оскільки стара роль держави як посередника-організатора обміну інформаційними сигналами в економічному середовищі нівелюється. Це не означає, що існування держави миттєво позбавляється сенсу, оскільки сучасна держава виконує багато інших функцій. Проте сама

тенденція говорить про потенційну можливість в майбутньому виникнення в новому комунікаційному середовищі «народного електронного уряду».

Ринок виникає як природна відповідь системи на свою слабку інформаційну проникність і необхідність організації обміну сигналами на довгих відстанях. Цей обмін зводиться до розповсюдження примітивних за змістом цінових сигналів. У нових умовах мережеві форми організації економічної діяльності отримують явні переваги. На місце хаотичного обміну ціновими сигналами приходять здатність агентів до самоорганізації і координації своєї діяльності. Виходить, що сучасні мережеві форми управління виявляються нащадками громадських (колективних або примітивно-мережевих) форм ведення господарської діяльності. У табл. 2 наведено порівняльні характеристики трьох основних форм організації економіки, що існують на даний момент: командної, ринкової і мережевої.

Таблиця 2.
Порівняльна характеристика форм організації економічної діяльності

Ознака	Форми організації економічної діяльності		
	Командні	Ринкові	Мережеві
Пріоритет системного підходу	Підлеглисть політичним цілям	Рівноправність відносин економічних агентів	Підлеглисть інтересам мережевої організації
Розміщення продуктивних сил	Директивне	Економічне	Соціально-ринкове
Оборот товару та капіталу	Визначається адміністративною структурою	Регулюється конкурентними стосунками	Спрямоване на задоволення соціально-економічних потреб учасників мережі
Адаптивність до змін зовнішнього середовища	Жорсткість зв'язків, велика інерційність	Залежність від змін, що передаються через цінові сигнали	Висока ступінь координації учасників економічної діяльності
Динамічність модифікації та масштабування	Односпрямованість нарощування організаційної структури	Стохастична трансформація організаційної структури	Гнучкість модифікації структури за рахунок модульної побудови
Відповідність умовам глобалізації інформаційно-економічного середовища	Використовується лише вертикальна складова інформаційно-економічного середовища	Використовується підвищення ефективності ринкових відносин	Сприяє широкому (аж до повного) впровадженню в глобальне інформаційно-економічне середовище

Відмітимо головну перевагу мережевої економіки перед своїми конкурентами – це можливість високої міри координації своєї діяльності через безпосередній обмін повноцінними інформаційними сигналами. Координація призводить до високої міри гнучкості структури і, як наслідок, високої адаптивності до зовнішніх змін.

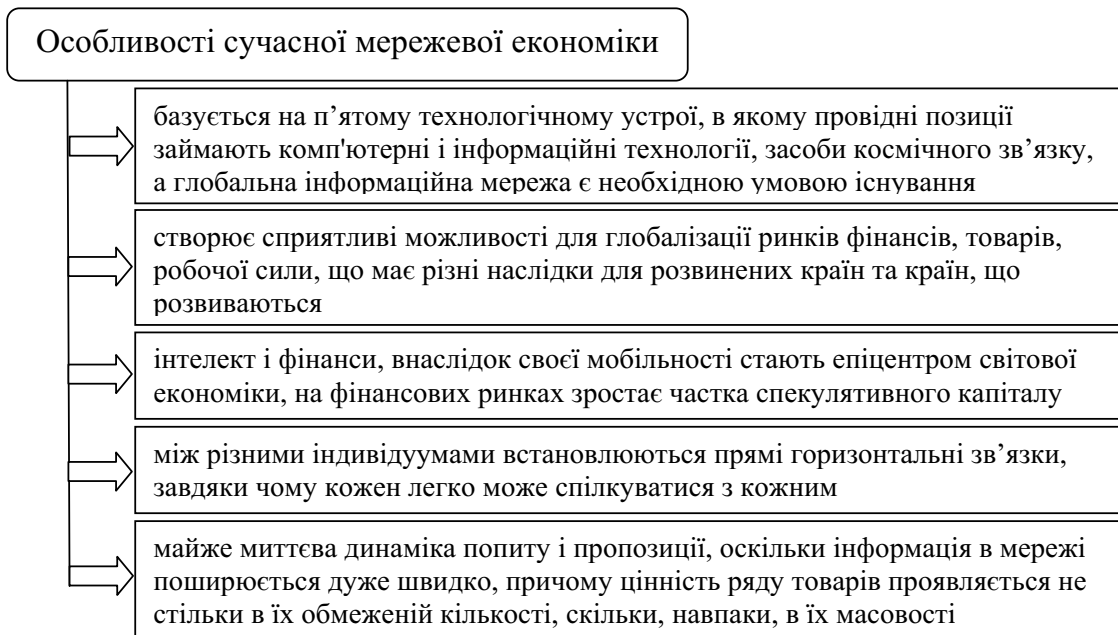
Кравчук І. П. зазначає, що «у сучасному глобальному економічному середовищі стійкі конкурентні переваги швидше отримують ті, хто використовує методи спільної роботи та інструментальні засоби, що дозволяють партнерам зв'язуватися один з одним і взаємо-

діяти в будь-якому місці в будь-який час за допомогою інформаційно-комунікаційних технологій (ІКТ). Економіка, яка побудована на технологічному фундаменті, дозволить організаціям та приватним громадянам продуктивно працювати і співпрацювати один з одним незалежно від їх місцезнаходження» [7, с. 1].

Якщо переваги мережевої форми перед командно-ієрархічною очевидні, то порівняно з ринковою економікою ці переваги потрібно сформулювати точніше. Ринкова економіка, що базується на обміні хаотичними ціновими сигналами, адаптується наосліп.

Причому, зміни ринкової економіки, що адаптується, не завжди відбуваються в інтересах всього соціуму як цілого: як відомо, головна мета будь-якого економічного агента тут – отримання прибутку. Мережева економіка – це форма дій і реакцій самого мережевого соціуму, діючого в інтересах усієї мережі в цілому. Головна мета агента в мережевій економіці – розширення свого інформаційно-економічного простору.

Мережева економіка [8] – форма економічної діяльності, що базується на глобальному електронному середовищі з переважанням в якості найважливіших елементів продуктивних сил знань і інформації і прискореній динаміці між попитом і пропозицією. Особливостями сучасної мережевої економіки є наступні (рис. 1, на основі [6; 8]):

Рис. 1. Особливості сучасної мережевої економіки.

В умовах глобалізації всесвітні економічні відносини стають більш пріоритетними за національні. Знецінення дієвості звичних регулюючих функцій держави веде до того, що країна втрачає можливість самостійно справлятися з економічними, екологічними, соціальними та іншими проблемами і об'єднується з іншими країнами в різні інтеграційні групи. Регіоналізм, що є наслідком цього, з одного боку, є способом впоратися з глобальною трансформацією, з іншого – настільки масове формування мережі регіональних і міжрегіональних зв'язків веде до видозміни угруповань у всесвітню зону вільної торгівлі, тобто регіоналізація переростає у глобалізацію

Головний фактор успішного функціонування в епоху глобалізації – перехід від наздоганяючого розвитку до розвитку на технологічній основі. Україна на даний час використовує модель наздоганяючого розвитку, використовуючи досвід і запозичуючи виробничі та управлінські технології провідних країн. При виході на технологічну основу розвитку

внаслідок досягнення високого рівня добробуту можливості розвитку за рахунок трансферу технологій помітно скорочуються. Перед країною постає завдання переходу до зростання за рахунок інновацій (а не до зростання в «інноваційних» галузях, що нерідко видають за інноваційне зростання). Для переходу країни до розвитку на технологічній основі необхідно виконання наступних завдань:

1. Формування необхідних компетенцій, в тому числі у сферах:
  - ведення глобального бізнесу;
  - управління проектами інноваційного глобального бізнесу;
  - комерціалізації результатів наукових досліджень;
  - стимулювання творчого мислення (креативного свідомості);
  - розвитку системи освіти впродовж життя.
2. Зняття бар'єрів на шляху створення нових підприємств і експериментування, спрямованого на підвищення ефективності діяльності бізнесу та органів державної влади. З цією метою необхідні:
  - розвиток конкуренції;
  - відхід від «економіки недовіри» шляхом відмови від жорстких законодавчих обмежень при одночасному посиленні контролю, в тому числі на основі незалежної та професійної судової системи;
  - ліквідація перешкод для виходу з бізнесу неефективних підприємств і перетворення неефективних робочих місць в ефективні.

Епоха глобалізації в останні два десятиліття характеризується зростанням кількості альянсів, поглинань та інших мережевих взаємодій з закордонними партнерами, які наближують концентрацію виробництва товарів і послуг світового ринку. Одночасно з цим помітне зростання спеціалізації фірм, активний розвиток аутсорсингу, формування бізнес-мереж. Це веде до звуження сфери діяльності організацій, зменшення їх розмірів.

Роль великих компаній в еру глобалізації, безумовно, велика. Ці організації в більшій своїй частині вже задіяні на світовому ринку, а подальший їх розвиток може перерости в ТНК.

Середні компанії стають рівноправними партнерами в міжнародних стратегічних альянсах, спеціалізованими постачальниками транснаціональних компаній, учасниками реальних і віртуальних підприємницьких мереж на глобальному рівні. Міжнародні економічні зв'язки дозволяють їм розширити свої ринки і канали дистрибуції, реалізувати нові форми економії на масштабах, отримувати прибуток від продажу і лізингу технологічних активів.

Як показує практика інших країн, мале підприємництво виступає одним з головних генераторів інновацій. Підтримка дрібних фірм дозволить в короткі терміни просунути їх на будь-які ніші світового ринку, куди вхід великим компаніям скрутний в силу їх негнучкості і односторонньої спрямованості.

Мережеві структури побудовані на горизонтальних взаємних зв'язках – обміні інформацією, співпраці і кооперації. Головні переваги мережевої структури – креативність, гнучкість і мультиплікативний ефект. Мережева структура:

- дозволяє підвищити взаємодію усередині мережі;
- може бути використана у боротьбі проти аутсайдерів, що не входять до мережі.

Один з яскравих прикладів мережевого управління на макрорівні – транснаціональні корпорації (ТНК), що формують глобальні мережі для встановлення панування у світі. ТНК – велетенські фінансово-промислові об'єднання, національні або інтернаціональні за капіталом, побудовані за принципом централізованого планування і управління у світо-

вому масштабі, беруть участь в міжнародному розподілі праці і використовуючі переваги від інтернаціоналізації господарського життя для максимізації прибутку. Нині близько 20% продукції світової економіки виробляється філіями ТНК. Третина світової торгівлі відбувається за угодами між базовими компаніями і їх зарубіжними філіями і ще одна третина – на торгівлю між компаніями, що входять в транснаціональні стратегічні союзи. До переліку найбільших ТНК ХХ ст. входили: General Electric (США), Microsoft (США), Royal-Dutch/Shell (Великобританія / Нідерланди), Coca-Cola (США), IBM (США) General Motors (США), Hitachi (Японія), Мацусіта (Японія), Nestle (Швейцарія), Ford (США), Alcatel (Франція), Philips (Нідерланди), Mobile Oil (США), Ace Braun Bovary (Швейцарія), Volkswagen (Німеччина), Toyota (Японія), Siemens (Німеччина), British Petroleum (Великобританія), Unilever (Великобританія / Нідерланди).

Готовність економіки країни до діяльності на основі мережевої парадигми багато в чому залежить від того, наскільки основні агенти економіки зацікавлені і підготовлені до використання інформаційно-комунікаційних технологій (ІКТ) у своїй повсякденній діяльності. Мережева економіка передбачає реальне використання ІКТ основними економічними агентами, а також значний вплив ІКТ на збільшення ефективності і продуктивності.

Про потенціал розвитку мережевої економіки свідчать економічні і соціальні наслідки, що отримуються від ІКТ, для підвищення конкурентоспособності економіки країни і добробуту суспільства. При цьому вплив на економіку виявляється у впливі ІКТ на конкурентоспроможність країни, а також на перехід економіки до наукомісткої моделі розвитку.

Потенціал міжнародної конкурентоспроможності економіки являє собою комплексну характеристику, що відображає матеріальні й інтелектуальні можливості участі країни в торговельному співробітництві з іншими країнами. У даному аспекті імперативом економічного розвитку повинна стати збалансована та обґрунтована державна зовнішньоекономічна політика шляхом активної й зацікавленої участі владних структур на місцях у реалізації проектів, які сприяють підвищенню конкурентоспроможності і просуванню продукції країни на зовнішні ринки.

Роль держави у формуванні національних переваг полягає у впливі на параметри виробничих факторів шляхом грошово-кредитної, податкової, митної політики уряду.

Аналіз економічної політики різних держав показує, що країни, що розвиваються, повинні йти шляхом раціонального включення національної економіки в складну мережу господарських зв'язків. В зв'язку із цим їхня зовнішньоекономічна політика повинна передбачати:

- створення умов для розвитку експортних галузей або орієнтацію галузей на експортне виробництво;
- оцінку доцільності розвитку тих або інших галузей і прийняття програми згортання тих, які не можуть конкурувати з імпортом виробництвом;
- митний захист, фінансове й фіскальне стимулювання.

Підвищення конкурентоспроможності національних економік відповідно до мережевої парадигми має здійснюватись через структурні зрушення у галузях економіки, що приводять до появи прогресивних і відмирання або модифікації старих традиційних секторів економіки та промислово-фінансових мережевих зв'язків, народження нових видів діяльності та зміни суспільного поділу праці як наслідок реалізації потенціалу підвищення міжнародної конкурентоспроможності країн. Це є процесом зміни технологічних способів виробництва, переходу від однієї якості факторів виробництва до іншої, від одного типу відтворення та зростання до іншого.

Висновки. Формування конкурентоспроможності країни – динамічне явище, яке передбачає створення і підтримку певних конкурентних переваг країни, спрямованих на забезпечення його стійкого положення в стосунках з іншими суб'єктами економіки всередині та зовні країни. Саме ці стосунки в сучасних умовах стають все більш розвиненими, створюючи основу для формування мережевого типу економіки. В цьому сенсі, для підвищення конкурентоспроможності країни, вкрай потрібне узгодження дій окремих суб'єктів економіки з державою з метою отримання оптимальної комбінації конкурентних переваг, що найбільшою мірою сприятиме реалізації національної стратегії підвищення конкурентоспроможності економіки країни в цілому. Конкурентоспроможність національної економіки в умовах мережевої економіки є одночасно й засобом (де мета – підвищення рівня життя населення країни), і метою (лише більш конкурентоспроможні країни мають більш високий рівень життя), що робить її надзвичайно важливим орієнтиром при формуванні інструментарію зовнішньоекономічної політики.

Слід відзначити потребу у створенні через реалізацію ефективної економічної політики держави такого інституційно-регуляторного середовища, яке б щонайкраще сприяло мобілізації мережевих зв'язків економічних суб'єктів, стимулювало бізнес і вело до зростання продуктивності праці, тобто створювало в першу чергу умови для підвищення конкурентоспроможності економік. Для цього у розпорядженні економістів є широкий перелік теоретичних розробок, теорій, втілення яких є актуальним (зокрема – мережевої парадигми).

Список використаної літератури

1. Бавико О. Є. Просторово-мережевий розвиток економіки регіону: теоретико-методологічний аспект : [монографія] / О. Є. Бавико. – Херсон : Айлант, 2012. – 331 с.
2. Воронкова В. Г. Нова парадигма філософії економіки ХХІ століття // Гуманітарний вісник ЗДА. – 2011. – № 46. – С. 19-32
3. Городенко Л. Теорія мережевої комунікації : монографія / Леся Городенко ; Київ. нац. ун-т ім. Тараса Шевченка. – К. : Академія Української Преси : Центр Вільної Преси, 2012. – 387 с.
4. Гоцинський А. В. Інноваційний розвиток мережевих організацій віртуального типу (на прикладі інформаційно-комунікаційного сектора економіки) : автореф. дис. ... канд. екон. наук : 08.00.03 / Гоцинський Андрій Володимирович ; НАН України, Ін-т регіон. дослідж. – Л., 2010. – 20 с.
5. Дзядук Т. В. Формування та розвиток мережевої економіки : автореф. дис. ... канд. екон. наук : 08.00.01 / Дзядук Тетяна Вікторівна ; Київ. нац. ун-т ім. Т. Шевченка. – К., 2011. – 20 с.
6. Кашбиева Р. Р. Сетевая экономика как новый этап в эволюции систем управления / Р. Р. Кашбиева // X Международная научная конференция «Россия: ключевые проблемы и решения», Москва: ИНИОН РАН, 17-18 декабря 2009 г. // [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <http://www.rkpr.inion.ru/files/download/100013811/100013811.doc?1274691372847>.
7. Кравчук І. П. Концептуальні основи формування мережевої економіки в умовах регіонального співробітництва // Економіка. Управління. Інновації. – 2013. – № 2 (10). – С. 1-10.
8. Матюшок В. М. Сетевая экономика и глобализация экономической деятельности / В. М. Матюшок // Информационное общество. – 1999. – № 6. – С. 47-53.
9. Носова Т. Ю. Інституційна конкурентоспроможність ієрархічних і мережевих струк-

- тур в економіці : автореф. дис. ... канд. екон. наук : 08.00.01 / Носова Т. Ю.; Харк. нац. ун-т ім. В. Н. Каразіна. – Х., 2010. – 16 с.
10. Паринов С. И. К теории сетевой экономики / С. И. Паринов – Новосибирск : ИЭОПП СО РАН, 2002. – 168 с.
  11. Паринов С. И. Экономика 21 века на базе Интернет-технологий / С. И. Паринов, Т. И. Яковлева [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <http://rvles.ieie.nsc.ru/parinov/economy21.htm>.
  12. Пилипенко И. В. Анализ основных зарубежных теорий конкурентоспособности стран и регионов в мировом хозяйстве / И. В. Пилипенко // Известия Академии Наук. Серия географическая. – М., 2003. – № 6. – С. 15-25.
  13. Пилипенко И. В. Конкурентоспособность и эволюция теоретической мысли / И. В. Пилипенко // Конкурентоспособность стран и регионов в мировом хозяйстве. – Смоленск : Ойкумена, 2005. – С. 17-43.
  14. Плахотнік О. О. Інформаційно-комунікаційний механізм управління підприємствами мережевої економіки : монографія / О. О. Плахотнік ; Дніпродзержин. держ. техн. ун-т (ДДТУ). – Дніпродзержинськ : ДДТУ, 2013. – 290 с.
  15. Портер М. Международная конкуренция / М. Портер: пер. с англ. под ред. В.Д. Щетинина. – М. : Междунар. отношения, 1993. – 316 с.
  16. Савельева Т. П. Медіатизація в мережевому суспільстві: зміст та тенденції // Сучасне суспільство. – 2012. – Вип. 2. – С. 185-192.
  17. Швандар К. В. Исторический аспект развития концепции международной конкурентоспособности / К. В. Швандар – М. : МАКС Пресс, 2005. – 227 с.
  18. Bradford De Long J. The Next Economy / J. Bradford De Long, A. M. Froomkin. April 1997, <http://www.law.miami.edu/~froomkin/articles/newecon.htm>
  19. OECD Reviews of Regional Innovation. Competitive Regional Clusters: National Policy Approaches, 2007. – 352 p.
  20. Podolny J. M., Karen L. P. Network Forms of Organization / J. M. Podolny, L. P. Karen // Annual Review of Sociology, 1998. – V. 24. – pp. 57-76.
  21. Status Report on European Telework: Telework 1997, European Commission Report, 1997, <http://www.eto.org.uk/twork/tw97eto>.

INTRODUCTION OF NETWORK PARADIGM AS MORTGAGES OF HIGH COMPETITIVENESS OF COUNTRY

Mazurenko V. P.

Candidate of economic sciences, associate professor, professor of department of international business of Institute of international relations of Kyiv National Taras Shevchenko University.

Abstract. *The article concerns the rationale for consideration of the network paradigm of building economic relations as a factor ensuring the country's competitiveness in the globalized economy. Theoretical nature of the network paradigm is characterized and features of modern network economy, based on this paradigm, are determined herein. In particular, current network economy is based on the fifth technological structure; it creates opportunities for the globalization of financial, goods and labor markets, establishes direct horizontal links between different individuals etc.*

Transformation of content and properties of the market economy in the new environment is shown. The tasks essential to transforming the economy to the network type in order to ensure its competitiveness in the current context of globalization are described. The key problems of the

article are introduction of project management innovation of global business, commercialization of scientific research results, management of global business, development of competition etc.

The role of a state in shaping national preferences is considered. The monetary, fiscal and customs policies of the state affect the parameters of production factors.

Analysis of the economic policies of different countries shows that developing countries should rationally incorporate their national economies in a complex network of economic relations. Having regard to the above, foreign policy should include creation of conditions for development of export industries or sectors oriented to export production; assessment of the appropriateness of certain industries development and closing industries, unable to compete with import production; border protection, financial and fiscal incentives.

Key words: *network paradigm, network economy, the country's competitiveness, globalization, communication systems, information and communication technology innovation.*

Referances

1. Bavyko O. Ye. Prostorovo-merezhevyi rozvytok ekonomiky rehionu: teoretyko-metodolohichni aspekt : [monohrafiia] / O. Ye. Bavyko. – Kherson : Ailant, 2012. – 331 s.
2. Voronkova V. H. Nova paradyhma filosofii ekonomiky KhKhI stolittia // Humanitarnyi visnyk ZDIA. – 2011. – № 46. – S. 19-32.
3. Horodenko L. Teoriia merezhevoi komunikatsii : monohrafiia / Lesia Horodenko ; Kyiv. nats. un-t im. Tarasa Shevchenka. – K. : Akademiia Ukrainskoi Presy : Tsentri Vilnoi Presy, 2012. – 387 s.
4. Hoshchynskiy A. V. Innovatsiyni rozvytok merezhevykh orhanizatsii virtualnoho typu (na prykladi informat-siino-komunikatsiinoho sektora ekonomiky) : avtoref. dys. ... kand. ekon. nauk : 08.00.03 / Hoshchynskiy Andrii Volodymyrovych ; NAN Ukrainy, In-t rehion. doslidzh. – L., 2010. – 20 s.
5. Dziaduk T. V. Formuvannia ta rozvytok merezhevoi ekonomiky : avtoref. dys. ... kand. ekon. nauk : 08.00.01 / Dziaduk Tetiana Viktorivna ; Kyiv. nats. un-t im. T. Shevchenka. – K., 2011. – 20 s.
6. Kashbyeva R. R. Setevaia ekonomyka kak novyi etap v evoliutsyy system upravleniya / R. R. Kashbyeva // X Mezhdunarodnaia nauchnaia konferentsiya «Rossiya: kluchevye problemy u resheniya», Moskva: YNYON RAN, 17-18 dekabria 2009 h. // [Elektronniy resurs]. – Rezhym dostupa: <http://www.rkpr.inion.ru/files/download/100013811/100013811.doc?1274691372847>.
7. Kravchuk I. P. Kontseptualni osnovy formuvannia merezhevoi ekonomiky v umovakh rehionalnoho spivrobitnystva // Ekonomika. Upravlinnia. Innovatsii. – 2013. – № 2 (10). – S. 1-10.
8. Matiushok V. M. Setevaia ekonomyka y hlobalyzatsiya ekonomicheskoi deiatelnosti / V. M. Matiushok // Ynformatsyonnoe obshchestvo. – 1999. – № 6. – S. 47-53.
9. Nosova T. Iu. Instytutsiina konkurentosposobnost i hierarkhichnykh i merezhevykh struktur v ekonomitsi : avtoref. dys. ... kand. ekon. nauk : 08.00.01 / Nosova Tetiana Yuriivna ; Khark. nats. un-t im. V. N. Karazina. – Kh., 2010. – 16 s.
10. Parynov S. Y. K teoryi setevoi ekonomiky / S. Y. Parynov – Novosybyrsk: YЭОПР SO RAN, 2002. – 168 s.
11. Parynov S. Y. Ekonomyka 21 veka na baze Ynternet-tekhnoholyy / S. Y. Parynov, T. Y. Yakovleva [Elektronniy resurs]. – Rezhym dostupa: <http://rvles.ieie.nsc.ru/parinov/economy21.htm>.
12. Pylypenko Y. V. Analiz osnovnykh zarubezhnykh teoryi konkurentosposobnosti stran y rehyonov v myrovom khoziaistve / Y. V. Pylypenko // Yzvestyia Akademyy Nauk. Seryia heorafycheskaia. – M., 2003. – № 6. – S. 15-25.
13. Pylypenko Y. V. Konkurentosposobnost y evoliutsiya teoreticheskoi mysly / Y. V. Pylypenko // Konkurentosposobnost stran y rehyonov v myrovom khoziaistve. – Smolensk: Oikumena, 2005. – S. 17-43.
14. Plakhotnik O. O. Informatiino-komunikatsiyni mekhanizm upravlinnia pidpriemstvamy merezhevoi ekonomiky : monohrafiia / O. O. Plakhotnik ; Dniprodzerzhyn. derzh. tekhn. un-t (DDTU). – Dniprodzerzhynsk : DDTU, 2013. – 290 s.
15. Porter M. Mezhdunarodnaia konkurentsya / M. Porter: per. s anhl. pod red. V.D. Shchetynyna. – M.: Mezhdunar. otnosheniya, 1993. – 316 s.
16. Savelieva T. P. Mediatyzatsiia v merezhevomu suspilstvi: zmist ta tendentsii // Suchasne suspilstvo. – 2012. – Vyp. 2. – S. 185-192.
17. Shvandar K. V. Ystorycheskyi aspekt razvytyia kontseptsyy mezhdunarodnoi konkurentosposobnosti / K. V. Shvandar – M.: MAKSS Press, 2005. – 227 s.

18. Bradford De Long J. The Next Economy / J. Bradford De Long, A. M. Froomkin. April 1997, <http://www.law.miami.edu/~froomkin/articles/newecon.htm>
19. OECD Reviews of Regional Innovation. Competitive Regional Clusters: National Policy Approaches, 2007. – 352 p.
20. Podolny J. M., Karen L. P. Network Forms of Organization / J. M. Podolny, L. P. Karen // Annual Review of Sociology, 1998. – V. 24. – pp. 57-76.
21. Status Report on European Telework: Telework 1997, European Commission Report, 1997, <http://www.eto.org.uk/twork/tw97eto>.

ВНЕДРЕНИЕ СЕТЕВОЙ ПАРАДИГМЫ КАК ЗАЛОГ ВЫСОКОЙ КОНКУРЕНТОСПОСОБНОСТИ СТРАНЫ

Мазуренко В. П.

Кандидат экономических наук, доцент, профессор кафедры международного бизнеса Института международных отношений Киевского национального университета имени Тараса Шевченко.

Аннотация. *В статье обосновано необходимость рассмотрения сетевой парадигмы построения экономических связей как фактора обеспечения повышения конкурентоспособности страны в условиях глобализации экономики. Охарактеризована теоретическая сущность сетевой парадигмы и определены особенности современной сетевой экономики, основанной на этой парадигме. В частности, современная сетевая экономика базируется на пятом технологическом устройстве, создает благоприятные возможности для глобализации рынков финансов, товаров, рабочей силы; устанавливает прямые горизонтальные связи между различными индивидуумами и т. д.*

Показано трансформацию содержания и свойств функционирования рыночной экономики в новых условиях.

Определены задачи, выполнение которых необходимо для перехода экономики к сетевому типу с целью обеспечения ее конкурентоспособности в современных условиях глобализации. К основным задачам отнесено внедрение управлением проектами инновационного глобального бизнеса, коммерциализация результатов научных исследований, введение глобального бизнеса, развитие конкуренции и прочее.

Рассмотрена роль государства в формировании национальных преимуществ. Она заключается в воздействии на параметры производственных факторов через денежно-кредитную, налоговую, таможенную политики правительства.

Анализ экономической политики разных государств показывает, что развивающиеся страны, должны идти путем рационального включения национальной экономики в сложную сеть хозяйственных взаимосвязей. Поэтому их внешнеэкономическая политика должна предусматривать: создание условий для развития экспортных отраслей или ориентацию отраслей на экспортное производство; оценку целесообразности развития тех или иных отраслей и принятие программы свертывания тех, которые не могут конкурировать с импортным производством; таможенная защита, финансовое и фискальное стимулирование.

Ключевые слова: *сетевая парадигма, сетевая экономика, конкурентоспособность страны, глобализация, коммуникационные системы, информационно-коммуникационные технологии, инновации.*

УДК 37.012-047.22(100)

ЦИКЛІЧНІСТЬ У КОМПЕТЕНТНІСНОМУ ПІДХОДІ: СУЧАСНИЙ СВІТОВИЙ ДОСВІД

Ільницький Д. О.

Кандидат економічних наук, доцент, докторант кафедри міжнародної економіки Київського національного економічного університету імені Вадима Гетьмана.

Василькова Н. В.

Кандидат економічних наук, доцент кафедри маркетингу Київського національного економічного університету імені Вадима Гетьмана.

Анотація. Розглядається питання існування циклів в межах компетентнісного підходу в освіті на основі узагальнення світового досвіду сучасного розуміння його сутності. Проведено порівняння основних моделей компетенцій за різними підходами, визначені рівні володіння компетенцією. Запропонована суб'єктна модель компетентнісного підходу в освіті та ідентифіковані напрямки міжнародного співробітництва в ньому.

Ключові слова: компетенція, компетентнісний підхід, суб'єктна модель, циклічність, вища освіта, управління університетом.

Постановка проблеми. Розвиток національних ринків освітніх послуг, поглиблення процесів інтернаціоналізації у сфері вищої освіти, імплементація досягнень технічного прогресу в освітній процес зумовлюють підвищення актуальності досліджень щодо мети функціонування освітньої системи та системи вищої освіти зокрема. Діяльність основних операторів вищої освіти – університетів, – є досить багатоаспектною, оскільки пов'язана не лише з наданням освітніх послуг, а й з прикладними і фундаментальними дослідженнями та комерціалізацією знань. Нами вбачається, що сьогодні основною метою освітньої діяльності університету світового класу є динамічне доповнення індивідуальних компетенцій студента такими, що нададуть їм можливість успішно реалізувати свої прагнення та здібності у майбутньому. При цьому знання все більше розуміються як ресурс, яким професіонал має вміти управляти. Однак українські університети, на наш погляд, ще не повною мірою усвідомлюють особливості застосування компетентнісного підходу (далі – КП) в освіті, не бачать потреби у всебічній взаємодії з усіма зацікавленими суб'єктами на постійній (регулярній, періодичній) основі і роблять наголос на навчанні переважно як на набутті сукупності знань. Ймовірно, це є однією з основних причин того, що сьогодні вітчизняні ВНЗ недостатньо представлені у провідних міжнародних рейтингах університетів.

Мета статті. Виходячи з окресленої аргументації сформульовано такі цілі дослідження: узагальнити сучасний світовий досвід щодо розуміння сутності КП в освіті, окреслити складові, що визначають циклічність в межах КП, розкрити ключові характерні риси моделей компетенцій за різними підходами, визначити рівні володіння компетенцією та запропонувати на основі КП в освіті модель, що враховує циклічність в управлінні освітньою діяльністю університету.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. У вітчизняній науковій літературі питання імплементації КП в освіті розглядалося багатьма дослідниками (Березюк О., Гура О., Даниленко Л., Іванюк І., Клепко С., Локшина О., Овчарук О., Петрук В. та ін.). Слід визнати здобутки науковців щодо окреслення КП в середній освіті [2] та при реалізації національних рамок кваліфікацій, що вдало реалізовано, наприклад, в гірництві [5]. Окремі автори розглядають КП через призму компетентності [1]; є публікації як щодо особливостей застосування КП до вивчення окремих курсів [4], так і щодо КП як методології професійної підготовки у вищій школі [3]. Однак, у працях практично відсутні посилання на те, що суб'єкти мають регулярно переглядати як принципи діяльності, так й зв'язки з іншими суб'єктами, обмінюватися знаннями та знову повертатися до взаємодії. Водночас, аналіз новітніх іноземних публікацій свідчить про перехід на якісно новий рівень розгляду цієї проблеми у провідних країнах у зв'язку з широким впровадженням ІКТ та розвитком економіки знань.

Основні результати дослідження. *Сутність компетентнісного підходу в освіті.* В США університети звернулись до компетентнісного підходу досить давно. Ще у 1970-1980-ті роки Американська асоціація менеджменту ідентифікувала п'ять кластерів компетенцій, які вважались такими, що асоціюються з ефективною управлінською поведінкою [16; 14; 15]. Пізніше акредитаційні вимоги Американської асоціації коледжів та шкіл бізнесу сприяли впровадженню та просуванню КП бізнес-школами університетів США [8]. Сам же термін «компетенція» має давню історію. Тобон С. ідентифікував 7 етапів його становлення:

- 1) грецька філософія;
- 2) сучасна філософія та соціологія;
- 3) зміни в робочому світі;
- 4) освіта для роботи;
- 5) когнітивна психологія;
- 6) психологія промислової організації;
- 7) етап глобальних змін [13].

Разом з тим, Гончі А. та Атанасоу Дж. виділяють три підходи до розуміння компетенції [13]:

- 1) компетенція як перелік завдань;
- 2) компетенція як сукупність характеристик;
- 3) компетенції як цілісні або інтегровані взаємовідносини.

У світі поширеними є декілька моделей компетенцій (табл. 1, стор. 75):

- 1) модель компетенцій, що спирається на біхейвіористську теорію (походить з США);
- 2) модель, що спирається на робоче місце (походить з Великої Британії);
- 3) модель, що спирається на бізнес-стратегії (набула поширення в Японії та США);
- 4) модель, що спирається на когнітивний підхід (характерна для європейської та американської наукових шкіл);
- 5) модель, що спирається на холістичний підхід (поширилася в США, Іспанії, Пуерто-Ріко, Великій Британії).

Аналіз літератури дозволяє стверджувати, що значною мірою сучасна розробка компетентнісного підходу спирається на виміри когнітивного процесу Блума (1956 року) (рис.1, стор. 75) та рівні глибини знань за Веббом (рівень 1 – запам'ятовувати та відтворювати; рівень 2 – навички та концепції; рівень 3 – короткострокове стратегічне мислення; рівень 4 – розширене мислення), динаміку розвитку яких характеризують його слова «описати, пояснити, інтерпретувати» [6; 20].

Джерело: складено за [6].

Рис. 1. Графічна інтерпретація таксономії освітніх цілей Б. Блума.

Таблиця 1.
Порівняльна характеристика основних моделей компетенцій

	Модель компетенцій, що спирається на				
	робоче місце	біхейвіористську теорію	стратегії бізнесу	когнітивний підхід	холістичний підхід
Характеристика	Спирається на важливі посадові функції, які мають суттєво вплинути на досягнення очікуваних результатів. Завданням працівника є усвідомлення себе по відношенню до своїх завдань та інших своїх функцій. Для встановлення компетенцій працівник диверсифікує відносини в організації, порівнює очікувані результати працівників та їх умінь, знань, навичок. Стандарти розробляються та встановлюються промисловістю і спираються на результати. Вважається, що можливості відображають спроможність індивіда. Галузі промисловості погоджують набір характеристик, що відповідають компетентному виконанню обов'язків.	Вважається, що можливості відображають спроможність індивіда та описують, що йому необхідно робити, а чого робити не треба. Це передусім визначається поведінкою індивіда в його виконанні роботи і розглядає конкретні результати в наперед визначеному контексті. Групи компетенцій розробляються шляхом досліджень, що спираються на відмінних виконавців. Стандарти, орієнтовані на результати. Специфікація чудового виконання визначається на основі освітніх досліджень.	Компетенція є реальністю, яка дозволяє спрямовувати зусилля компанії визначеним шляхом, і тому вимагає певних здібностей від його учасників. Вона вводить поняття ключової компетенції.	Компетенції відносяться до пізнавальної діяльності, яка визначається як «здатність і готовність до дій і інтерпретацій». З іншого боку, вона визначає компетенції і їх показники, що спираються на таксономію Н. Блума (використана Блумом для категоризації знання).	Компетенція визначається як результат поєднання основних особистих якостей, таких як спілкування, самовдосконалення, креативність, аналіз і рішимість. Аспекти формують головну ціль компетенцій, яка допускає існування когнітивних, функціональних, поведінкових та етичних компетенцій, та які разом визначають професійну компетентність. Вона є відображенням самого робочого місця, а виконання завдань є катализатором процесу генерування компетенцій. Формування рефлексивної і критичної особистості, значне і інноваційне навчання через співробітництво, спільне лідерство, навчання та викладання, а також розвиток фундаментальних компетенцій, які є такими, що передаються і є поперечними, є основними для цього підходу.
Сфера	професійна діяльність	професійна діяльність / освіта	професійна діяльність	освіта	освіта / професійна діяльність
Підхід	емпіричний	поведінковий	поведінковий	конструктивістський, раціоналістичний, емпіричний	гештальтний, системний, екзистенціалістський

Джерело: складено за [13].

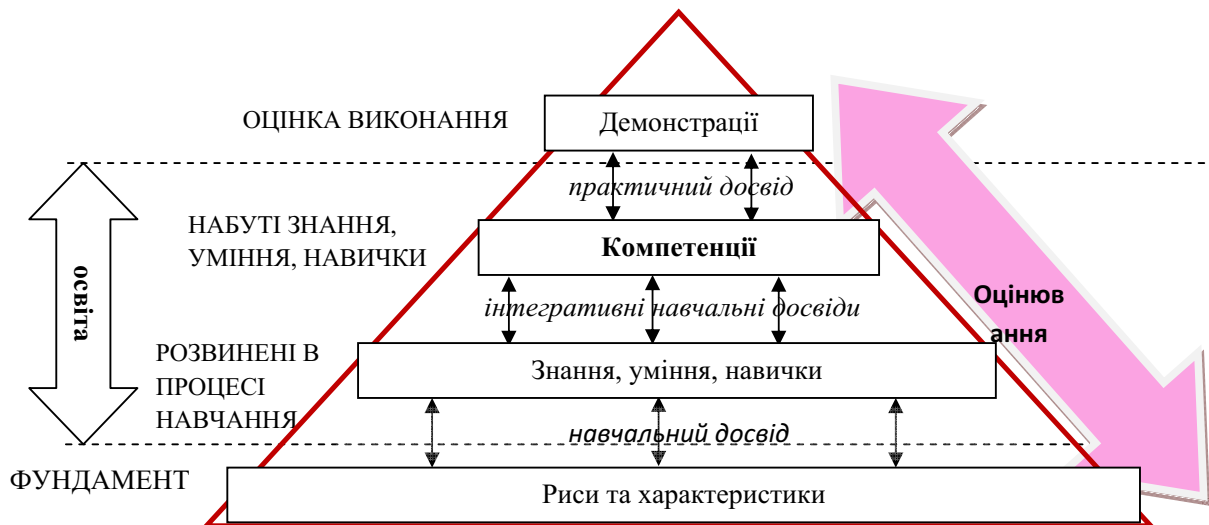
В США досить чітко розрізняють поняття компетенція та компетентність. В нашому дослідженні ми робимо наголос на компетенції, і спираємось при цьому на таке визначення даного терміну: «Компетенція є спроможністю застосовувати або використовувати набір¹ відповідних знань, навичок і здібностей, необхідних для успішного виконання

¹ Саме тому як компаніями і організаціями, так і університетами практикується складання словників компетенцій, що розкривають такий індивідуальний набір.

«критичних робочих функцій» або завдань у певній робочій обстановці» [19, с. 4]. Компетенцію не слід плутати з компетентністю: компетенція описує поведінку, але не намагається описати рівень продуктивності.

Компетенції часто служать основою для запровадження стандартів, які визначають рівень знань, умінь і навичок, що необхідні для успішності на робочому місці, а також можливі критерії вимірювання для оцінки компетентності досягнень. Так, за підтримки Департаменту праці США та Адміністрації з зайнятості та тренувань було забезпечено методичну допомогу з розробки і використання компетентнісної моделі для системи розвитку трудових ресурсів [19].

Вважається, що питання компетенцій є найбільш актуальним для осіб, які завершили середню школу та шукають місце роботи або розмірковують над вибором професії і місця для продовження навчання. Саме тому слід чітко усвідомлювати місце компетенцій в ієрархії результатів навчання, що демонструє рис. 2. Таке розуміння, судячи зі звіту Національної кооперативної робочої групи щодо компетентнісних ініціатив в освіті після завершення середньої школи, закладено в політику, що проводиться Департаментом освіти США щодо навчання на рівнях, що йдуть після завершення середньої школи [11]. Як бачимо, компетенції не є єдиними результатами навчання, але потребують оцінювання для того аби дати роботодавцеві та працівникові інформацію про рівень та якість володіння ними.

Джерело: складено за [11].

Рис. 2. Місце компетенцій в ієрархії результатів навчання після завершення середньої школи.

Відмінною рисою КП в освіті є те, що якість навчання вимірюється не кількістю годин, проведених студентом в аудиторії, а якістю набутих компетенцій. Слід звернути увагу на ту частину ієрархії результатів навчання (рис. 2), що знаходиться між навчальним та практичним досвідом, адже саме тут здобуваються компетенції, сюди час від часу особи, які здобувають чи підтримують індивідуальні компетенції, повертаються (що є одним з проявів циклічності у КП), саме тут знаходиться більша частина системи вищої освіти.

В цілому в США та інших країнах зараз розгорнулася жвава дискусія щодо відходу від вимірювання успішності та результативності навчання студента на основі кредитних годин до оцінювання компетенцій, вдосконалення чи заміни кредитно-модульної системи

[18]. Одним з аргументів на користь КП називають можливість врахування досвіду, що його студенти отримують за межами університету. Активно обговорюється і КП в середній школі [21].

Рівень володіння компетенцією. В педагогіці широко згадується 4 рівня навчання компетенціям, що запропонував Дж. Фловер: 1) несвідома некомпетентність, 2) свідомо некомпетентність, 3) свідомо компетентність, 4) несвідома компетентність² [12]. Більш раціональним в практиці застосування КП у ВНЗ є визначення трьох рівнів майстерності з компетенції, що на практиці застосовується в університеті Чикаго [10]:

- *рівень I* – рівень «новачка», або людини, яка може демонструвати компетенцію лише в умовах регулярного контролю і наставництва;
- *рівень II* – рівень самостійної демонстрації компетенції на мінімально необхідному рівні;
- *рівень III* – рівень, на якому виконавець досяг повної майстерності з компетенції, працює без нагляду, здатний проводити інструктаж інших і готовий до застосування компетенції до широкого спектру різних, у т.ч. нових, ситуацій.

Сучасні дослідники також виділяють 5 рівнів компетенції працівника, для чого застосовують індекс індивідуальної компетентності [9, с. 178]. За ним відбувається поділ концептуальних знань та прикладних навичок на п'ять рівнів двома великими бар'єрами – 1) навчальним; 2) бар'єром часу і повторення³ (рис. 3). Тут слід встановити взаємозв'язок між навчальним бар'єром і бар'єром часу та повторення з одного боку, та навчальним і практичним досвідом, що допомагають визначити місце компетенцій в ієрархії результатів навчання, з іншого боку (рис. 2).

Джерело: складено за [9, с.178].

Рис. 3. Структура індексу індивідуальної компетентності.

Як бачимо з рисунку 3, суб'єкти можуть просуватися в процесі набуття компетенції від рівня, на якому компетенція практично відсутня, до експертного рівня. При цьому слід враховувати те, що з часом людина може втрачати окремі складові компетенції, або вони можуть змінюватися під впливом НТП тощо, що вимагає періодичної підтримки здобутого рівня, що є ще одним з проявів циклічності у компетентнісному підході. На практиці це знаходить свій прояв⁴ у формі підвищення кваліфікації, атестації чи переатестації, які для окремих професій вже давно є обов'язковими.

² Найвищим проявом якої часом називають свідомо компетентність несвідомої компетентності.

³ Що закладає один з факторів циклічності у КП.

⁴ Форми можуть бути різними, але більшість з них передбачає проведення оцінювання, яке має бути забезпечено на високому якісному рівні.

Суб'єкти компетентнісного підходу в освіті. Дослідження практики застосування КП дало можливість вибудувати суб'єктну модель, на яку спирається галузь освіти у забезпеченні потреб ринку праці та самих працівників (рис. 4). Саме в цій моделі закладений найбільший фактор циклічності в КП. Каркасом цієї моделі є наступна логіка:

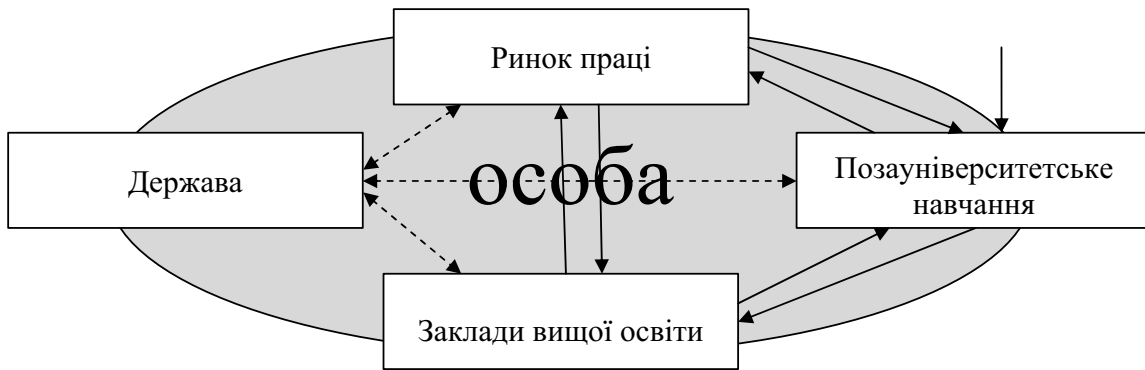

Рис. 4. Загальна модель взаємодії суб'єктів в межах компетентнісного підходу.

- Представники ринку праці (професійні спілки, асоціації роботодавців тощо) визначають для кожної з професій, посад повне коло компетенцій (знання, уміння, навички та їх застосування). Найкращим прикладом візуалізації застосування КП на найвищому державному рівні є модель компетентності Адміністрації з зайнятості та тренувань [19].
- Особи, що бажають здобути певну посаду, можуть набувати компетенції на всіх рівнях навчання – від доуніверситетського, університетського так і післяуніверситетського. Вони роблять вибір між постачальниками освітніх послуг – від безкоштовних до платних, що мають значну диференціацію за рівнем вартості послуг та відповідно їх якості.
- Заклади вищої освіти визначаються з колом компетенцій, які, навчаючись під їх керівництвом, можуть опанувати студенти, що засвідчує відповідний диплом певного ВНЗ. Часом навіть невеликі університети можуть визнаватися найкращими у світі для набуття певної компетенції та співпрацювати на цій основі з іншими університетами світу, в тому числі – з лідерами ринку. Оцінювання результатів навчання та корекція на цій основі процесу навчання кожного студента створює передумови для індивідуалізації здобуття особою бажаних компетенцій. Відповідальність за якість навчання є імперативом діяльності університетів на освітньому ринку.
- Позауніверситетське навчання (до якого можна віднести і практичний досвід, отриманий працівником під час роботи на різних посадах, в різних компаніях та організаціях чи іншим чином) відрізняється від університетського, як правило, якістю здобутих компетенцій і тим, що охоплює всі вікові категорії.
- Роль органів державного управління в цій моделі може бути різною, залежно від національних особливостей певної країни. Нами вбачається, що держава тут має виконувати передусім роль каталізатора у взаємодії між ринком праці, закладами освіти та особами, що набувають компетенції. Її завданнями може бути підтримка проведення науково-практичних досліджень у цій сфері, визначення вимог до акредитації освітніх закладів, координація роботи професійних організацій та взаємодії всіх суб'єктів на постійній основі. Іншим прикладом може бути координація зусиль щодо професійної орієнтації молоді, що також має певну періодичність.

Слід також віднести до суб'єктів КП в освіті і кінцевих споживачів компетенцій, які, зі свого боку, мають надавати ринку праці, працівникам, закладам освіти чіткі сигнали

щодо своїх очікувань та їх трансформації у часі. Цими споживачами, з нашої точки зору, є як роботодавці, так і самі працівники.

В процесі життя людина зустрічається з різними циклами: день змінює ніч, циклічно змінюються пори року; податки сплачуються раз на місяць / квартал / рік; навчання розбите на уроки, семестри. І таких прикладів багато. Всі вони демонструють повторення окремих явищ з певною періодичністю, і кожного разу фази циклу різні, хоча і мають певні однакові риси. Так і в навчанні люди повертаються знову і знову до процесу отримання знань, набуття компетенцій, але кожного разу виходять з чергового етапу освітнього циклу з новим досвідом. Фактично КП закладений в основу концепції навчання протягом життя, коли особи періодично повертаються до навчання для поглиблення та розвитку індивідуальних компетенцій. Такі періоди компактного набуття певних компетенцій під час послідовного завершення різних навчальних програм можуть свідчити про існування певної циклічності в освіті, заснованій на компетентнісному підході.

У компетентнісному підході можемо ідентифікувати наступні цикли:

- особа періодично звертається до закладів освіти для отримання нових знань, умінь, а саме навчання також характеризується циклічністю тощо;
- роботодавці періодично направляють працівників на навчальні програми для здобуття нових компетенцій, що є передумовою для можливості кар'єрного зростання;
- ринок праці звертається до дослідників та консультантів з метою визначення та уточнення меж компетенцій за окремими професіями;
- держава здійснює регулюючий, стимулюючий чи стримуючий вплив на всіх суб'єктів, встановлює правила конкуренції на ринку, здійснює моніторинг;
- ринок праці та держава, разом з представниками ВНЗ та професійних організацій, проводять оцінювання якості індивідуальних компетенцій, проводять сертифікацію осіб та самих закладів освіти.

Можливо ідентифікувати й інші цикли, довжина яких може бути різною, але головним є усвідомлення того, що в сучасних умовах суб'єкти в межах КП мають періодично, регулярно, циклічно вступати у взаємодію з різних питань. В середній школі навчання триває 11 років, на бакалаврському рівні – 4, на магістерському – 1-2, професійні вимоги та стандарти переглядаються, уточнюються, навчальні програми вдосконалюють тощо. Сукупна довжина циклів обмежується лише бажанням та спроможністю суб'єктів, тривалістю їх життя або існування як юридичної особи.

Міжнародний аспект у компетентнісному підході. Очевидно, кожний з національних ринків праці має індивідуальні особливості, як і рівні соціально-економічного розвитку, однак всі вони мають і спільні характеристики в розрізі компетенцій, якими мають володіти представники професій. Дослідники виокремлюють глобальні, загальні компетенції, що притаманні практично всім, але мають особливості залежно від професії. Глобалізація уніфікує вимоги до професій та посад. Тому доцільним є розвиток міжнародного співробітництва щодо ідентифікації змісту професійних компетенцій, яке має враховувати результати досліджень з цього напрямку, в тому числі міжнародних.

Ще більше простору для міжнародного співробітництва у КП відкриває освітній ринок, на якому з кожним роком поширюються процеси інтернаціоналізації. Університети США, успішно навчаючи на основі КП, займають провідні позиції у більшості міжнародних рейтингів університетів. Компетентнісний підхід у вищій освіті робить можливим мобільність викладачів, студентів та випускників як в межах країни, так і між країнами. Він уніфікує стандарти підготовки фахівців, але при цьому університетам залишається досить багато простору для пошуку власних унікальних маркетингових ніш в умовах загострення глобальної конкуренції в освіті. Організації, що проводять міжна-

родну акредитацію університетів та освітніх програм, в своїй діяльності спираються на принцип періодичності та КП.

Саме на компетентнісному підході значною мірою побудована співпраця між країнами ЄС в реалізації проекту Tuning [7]. Реалізація співробітництва в цьому напрямку покликана не лише забезпечити ринок праці працівниками з компетенціями згідно міжнародних стандартів, але й посилити конкурентні позиції освітніх систем у світовому масштабі.

Висновки. Окремі дослідники називають поширення практики застосування КП в навчальних програмах вищої освіти, які завершуються отриманням диплому, тихою революцією [17]. Одним з проявів такого тренду є широке розповсюдження масових відкритих он-лайн курсів, що створюють передумови для отримання дипломів тими студентами, хто опановує компетенції таким шляхом. На прикладі США можемо побачити, що зацікавлені в такому розвитку і Департамент освіти США, і 37 млн. американців, які мають певний досвід університетської освіти, отримали певні кредити, але не завершили навчання [17]. Очевидно, що зацікавлені в цьому і заклади освіти внаслідок розширення бази освітнього ринку.

Циклічність у КП проявляється по-різному, але об'єктивно є запорукою його успішного застосування, адже в сучасних умовах неможливо здобути всі необхідні компетенції та більше не повертатися до їх розвитку. Статика відсутня, є лише динаміка. Вона проявляється передусім у необхідності регулярної взаємодії всіх зацікавлених сторін у процесі визначення компетенцій та їх складових, навчання ним та їх оцінювання. Кожний з суб'єктів у своїй діяльності має враховувати фактор циклічності та час, який необхідний для цього.

Список використаної літератури

1. Бех І. Д. Компетентнісний підхід у сучасній освіті / Бех І. Д. – К. : Інститут проблем виховання НАПУ. – 2012. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.ipv.org.ua/component/content/article/8-beh/56-2012-09-04-22-32-01.html>.
2. Компетентнісний підхід у сучасній освіті: світовий досвід та українські перспективи: Бібліотека з освітньої політики / Під заг. ред. О. В. Овчарук. – К. : «К.І.С.», 2004. – 112 с.
3. Лунячек В. Компетентнісний підхід як методологія професійної підготовки у вищій школі // Публічне управління: теорія та практика. №1 (13). – 2013. – С. 155-162. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.kbuapa.kharkov.ua/e-book/putp/2013-1/doc/4/01.pdf>.
4. Петрожалко Ю. В. Особливості застосування компетентнісного підходу до вивчення курсу «Українська мова з професійного спрямування у ВНЗ України» // ЧДУ імені Петра Могили. Наукові праці. Педагогічні науки. Том 86. Випуск 73. – 2008. – С. 177-184. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://lib.chdu.edu.ua/pdf/naukpraci/pedagogika/2008/86-73-20.pdf>.
5. Салов В. О., Письменкова Т. О. Застосування компетентнісного підходу при впровадженні національної рамки кваліфікацій. / Салов В. О., Письменкова Т. О. – НГУ Науково-методична комісія з галузі знань 0503 «Розробка корисних копалин». [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.nmu.org.ua/ua/content/infrastructure/structural_divisions/met_komisija_a_galuzi_0503/Salov,%20Pismenkova.pdf.
6. Arasian P. W., Cruikshank K. A., Mayer R. E., Pintrich P. R., Raths J., Wittrock M. C. / Anderson, Lorin W.; Krathwohl, David R., eds. A taxonomy for learning, teaching, and as-

- sessing: A revision of Bloom's taxonomy of educational objectives. – Allyn and Bacon. – 2000. – 336 p. ISBN 978-0-8013-1903-7.
7. A Tuning Guide to Formulating Degree Programme Profiles Including Programme Competences and Programme Learning Outcomes. Bilbao, Groningen and The Hague. – 2010. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.unideusto.org/tuningeu/images/stories/documents/Tuning_Guide._Degree_programme_profiles.pdf.
  8. Albanese R. Competency-based management education. // *Journal of Management Development*. – Vol. 8, № 2, 1989. – P. 14-20.
  9. Bilal Succar, Willy Sher, Anthony Williams. An integrated approach to BIM competency assessment, acquisition and application // *Automation in Construction*, № 35. – 2013. – P. 174-189.
  10. Chicago State University. University Competency Dictionary. P. 1. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.csu.edu/humanresources/empdev/documents/WebsiteCompetencyDictionary.pdf>.
  11. Elizabeth A. Jones, Richard A. Voorhees, Karen Paulson. Defining and Assessing Learning: Exploring Competency-Based Initiatives. Report of the National Postsecondary Education Cooperative Working Group on Competency-Based Initiatives in Postsecondary Education. – 2002. – P. 23. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: nces.ed.gov/pubs2002/2002159.pdf.
  12. Flower J. «In the Mush» // *Physician Exec*. – Jan-Feb, № 25 (1). – 1999. – P. 64 - 6. PMID 10387273.
  13. Guerrero Dante, De los Ríos Ignacio. Professional competences: a classification of international models. // *Procedia – Social and Behavioral Sciences* № 46, WCES. – 2012. – P. 1290-1296.
  14. Hayes, J. L. A new look at managerial competence: the AMA model of worthy performance. // *Management Review*. – November, 1979. – P. 2-3.
  15. Hayes, J. L. The AMA model for superior performance: part II: how can I do a better job as a manager? // *Management Review*. – February, 1980. – P. 2-3.
  16. Hayes, J. L. The AMA model for superior performance: part III: how competent managers work with people. // *Management Review*. – March, 1980. – P. 2-3.
  17. Marguerite J. Dennis. Competency-based degrees – The quiet revolution? // *University World News*, Issue № 30. – 14 February, 2014. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.universityworldnews.com/article.php?story=20140212124833226>.
  18. Paul Fain. Hour by Hour. // *Inside Higher Ed*. – September 5, 2012. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.insidehighered.com/news/2012/09/05/credit-hour-causes-many-higher-educations-problems-report-finds?refresh>.
  19. Technical assistance guide for developing and using competency models – One solution for the workforce development system. – Personnel Decisions Research Institutes & JBS International. – 2012. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: https://www.careeronestop.org/CompetencyModel/Info_Documents/TAG.pdf.
  20. Webb's Depth of Knowledge Guide: Career and Technical Education Definitions. – 2009. – 13 p. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.aps.edu/rda/documents/resources/Webbs_DOK_Guide.pdf.
  21. Why We Need Competency-Based Education. Asia Society. – 24.02.2014. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://asiasociety.org/education/partnership-global-learning/making-case/why-we-need-competency-based-education?refresh>.

CYCLES IN COMPETENCE BASED APPROACH: MODERN INTERNATIONAL EXPERIENCE

Ilytskyy D. O.

PhD, Doctoral student at Chair of International Economics, Kyiv National Economic University named after Vadym Hetman.

Vasilkova N. V.

PhD, Associate Professor at Chair of Marketing, Kyiv National Economic University named after Vadym Hetman.

Abstract. *On the bases of generalization of world experience in the field the paper highlights the question of cyclicity within competency based approach to education. Comparative characteristics of the main competency models is laid down, identified the levels of competency possession. The subjective model of competency based approach to education is offered and identified the main directions of international cooperation within the field.*

Key words: *competency, competency based approach, subjective model, cyclicity, higher education, university management.*

Referances

1. Bekh I. B. Kompetentnisny pidhid u suchasnij osviti / Bekh I. B. – K. : Instytut problem vyhovannja NAPU. – 2012. [Electronic resource]. – Rezhym dostupu: <http://www.ipv.org.ua/component/content/article/8-beh/56-2012-09-04-22-32-01.html>.
2. Kompetentnisny pidhid u suchasnij osviti: svitovyj dosvid ta ukrajinski perspektyvy: Biblioteka o osvitnjoji polityky / Pid sag. red. O. V. Ovcharuk. –K. : «K.I.C.», 2004. –112 s.
3. Lunjachek V. Kompetentnisny pidhid jak metodologija profesijnoji pidgotovky u vyschij shkoli // Publichne upravlinnj: teorija ta praktyka. №1(13). – 2013. – S. 155-162. [Electronic resource]. – Rezhym dostupu: <http://www.kbuapa.kharkov.ua/e-book/putp/2013-1/doc/4/01.pdf>.
4. Petrozhalko Ju.V. Osoblyvosti sastosuvannja kompetentnisnogo pidhodu do vyvchennja kursu «Ukrajinska mova z profesijnogo sprjamuvannja u VNZ Ukrainy» // ChDU imeni Petra Mohyly. Naukovi pratsi. Pedagogichni nauky. Tom 86. Vypusk 73. – 2008. – S. 177-184. [Electronic resource]. – Rezhym dostupu: <http://lib.chdu.edu.ua/pdf/naukpraci/pedagogika/2008/86-73-20.pdf>.
5. Salov V. O., Pysmenkova T. O. Sastosuvannja kompetentnisnogo pidhodu pry vprovashzhenni natsionalnoji ramky kvalifikacij. / Salov V. O., Pysmenkova T. O. – NGU Naukovo-metodychna komisija z galusi znan 0503 «Rosrobka korysnyh kopalyn». [Electronic resource]. – Rezhym dostupu: http://www.nmu.org.ua/ua/content/infrastructure/structural_divisions/met_komisija_a_galuzi_0503/Salov,%20Pysmenkova.pdf.
6. Airasian P. W., Cruikshank K. A., Mayer R. E., Pintrich P. R., Raths J., Wittrock M. C. / Anderson, Lorin W.; Krathwohl, David R., eds. A taxonomy for learning, teaching, and assessing: A revision of Bloom's taxonomy of educational objectives. – Allyn and Bacon. – 2000. – 336 p. ISBN 978-0-8013-1903-7.
7. A Tuning Guide to Formulating Degree Programme Profiles Including Programme Competences and Programme Learning Outcomes. Bilbao, Groningen and The Hague. – 2010. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.unideusto.org/tuningeu/images/stories/documents/Tuning_Guide._Degree_programme_profiles.pdf.
8. Albanese R. Competency-based management education. // Journal of Management Development. – Vol. 8, No 2. – 1989. – P. 14-20.
9. Bilal Succar, Willy Sher, Anthony Williams. An integrated approach to BIM competency assessment, acquisition and application // Automation in Construction, # 35. – 2013. – P. 174-189.
10. Chicago State University. University Competency Dictionary. P.1. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.csu.edu/humanresources/empdev/ documents/WebsiteCompetencyDictionary.pdf>.
11. Elizabeth A. Jones, Richard A. Voorhees, Karen Paulson. Defining and Assessing Learning: Exploring Competency-Based Initiatives. Report of the National Postsecondary Education Cooperative Working Group on Competency-Based Initiatives in Postsecondary Education. – 2002 – P. 23. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: nces.ed.gov/pubs2002/2002159.pdf.
12. Flower J. «In the Mush» // Physician Exec. – Jan-Feb, № 25 (1). – 1999. – P. 64–6. PMID 10387273.
13. Guerrero Dante, De los Ríos Ignacio. Professional competences: a classification of international models. // Procedia - Social and Behavioral Sciences № 46, WCES. – 2012. – P. 1290 - 1296.
14. Hayes, J. L. A new look at managerial competence: the AMA model of worthy performance. // Management Review, November, 1979. – P. 2-3.

15. Hayes, J. L. The AMA model for superior performance: part II: how can I do a better job as a manager? // Management Review, February, 1980. – P. 2 - 3.
16. Hayes, J. L. The AMA model for superior performance: part III: how competent managers work with people. // Management Review, March, 1980. – P. 2-3.
17. Marguerite J. Dennis. Competency-based degrees – The quiet revolution? // University World News. – 14 February 2014. – Issue №:30. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.universityworldnews.com/article.php?story=20140212124833226>.
18. Paul Fain. Hour by Hour. // Inside Higher Ed. – September 5, 2012. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.insidehighered.com/news/2012/09/05/credit-hour-causes-many-higher-educations-problems-report-finds?refresh>.
19. Technical assistance guide for developing and using competency models – One solution for the workforce development system. – Personnel Decisions Research Institutes & JBS International – 2012. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: https://www.careeronestop.org/CompetencyModel/Info_Documents/TAG.pdf.
20. Webb's Depth of Knowledge Guide: Career and Technical Education Definitions. – 2009. – 13 p. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.aps.edu/rda/documents/resources/Webbs_DOK_Guide.pdf.
21. Why We Need Competency-Based Education. Asia Society. 24.02.2014. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://asiasociety.org/education/partnership-global-learning/making-case/why-we-need-competency-based-education?refresh>.

ЦИКЛИЧНОСТЬ В КОМПЕТЕНТНОСТНОМ ПОДХОДЕ: СОВРЕМЕННЫЙ МИРОВОЙ ОПЫТ

Ильницький Д. А.

Кандидат економічних наук, доцент, докторант кафедри міжнародної економіки Київського національного економічного університету імені Вадима Гетьмана.

Василькова Н. В.

Кандидат економічних наук, доцент кафедри маркетингу Київського національного економічного університету імені Вадима Гетьмана.

Аннотация. *На основе обобщения современного мирового опыта рассматривается вопрос существования циклов в пределах компетентностного подхода в образовании. Проведено сравнение основных моделей компетенций по различным подходам, определены уровни владения компетенцией. Предложена субъектная модель компетентностного подхода в образовании и идентифицированы направления международного сотрудничества в нём.*

Ключевые слова: : *компетенция, компетентностный подход, субъектная модель, цикличность, высшее образование, управление университетом.*

УДК 339.924: 331.556.4

МІГРАЦІЙНО-ВІЗОВА СКЛАДОВА СПІВРОБІТНИЦТВА УКРАЇНИ З ЄС В УМОВАХ ЕКОНОМІЧНОЇ ІНТЕГРАЦІЇ

Відякіна М. М.

Кандидат економічних наук, доцент кафедри світового господарства і міжнародних економічних відносин Інституту міжнародних відносин Київського національного університету імені Тараса Шевченка.

Анотація. *Актуалізація міграційно-візових відносин між Україною та ЄС спричинена як останніми розширеннями Союзу, так і підписанням політичної частини Угоди про Асоціацію. У зв'язку з асиметрією візових режимів ЄС та України, її мета у сфері візової політики полягає в досягненні повного скасування візового режиму стосовно українських громадян.*

Візова політика є складовою зовнішньої сфери державної імміграційної політики (адміністрації/імміграційного контролю), яка пов'язана з регулюванням імміграційних потоків. У межах системи Шенгенського співробітництва було запроваджено схему міграційного контролю у формі моделі концентричних кіл. Її ширша інтерпретація дозволяє простежити зміну ролі й місця України в системі європейських підходів до регулювання міграції. Так, Україна поступово торує шлях від кола країн, стосовно яких міграційна політика країн ЄС характеризується високим ступенем інституційної закритості, до кола, яке формують країни, що підписали угоду про асоціацію й досягли безвізового режиму.

Прогрес України у виконанні необхідних для запровадження безвізового режиму з ЄС критеріїв оцінюється у статті через Індекс лібералізації візового режиму Східного партнерства. Україна має достатньо високі показники виконання критеріїв ЄС (фактичне існування правового режиму) й демонструє готовність переходу до другої фази виконання Плану дій з лібералізації візового режиму, яка, судячи з успішного досвіду Молдови, може бути виконана за рік. Відтак, реальною видається перспектива набуття чинності безвізового режиму України з ЄС в найближчі півтора-два роки. Втім, враховуючи місце візової політики в системі державної міграційної політики, візові питання є лише вузькою ланкою співробітництва України та ЄС у міграційній сфері. Ефективне вирішення проблем, пов'язаних із зовнішніми міграціями, можливе лише за умов реалізації комплексу заходів спрямованих на загальну європейську інтеграцію.

Ключові слова: *імміграційна політика, візова політика, політика імміграційного контролю, ЄС, безвізовий режим, Шенгенський простір, план дій щодо лібералізації візового режиму, Східне партнерство.*

Постановка проблеми. Проблематика міграційно-візових відносин між Україною та ЄС була вперше поставлена в Угоді про партнерство і співробітництво між Україною та ЄС (1994 р.), декларувалася в документі Європейської комісії «Ширша Європа – сусідство: нові рамки відносин зі східними та південними сусідами» (2003 р.), дістала подальшого розвитку в планах дій «Україна – ЄС». Актуалізація міграційно-візових відносин між Україною та ЄС спричинена як останніми розширеннями Союзу, так і підписанням політичної частини Угоди про Асоціацію з ЄС.

У зв'язку з асиметрією візових режимів України та ЄС, мета України у сфері візової політики полягає у досягненні повного скасування візового режиму стосовно українських

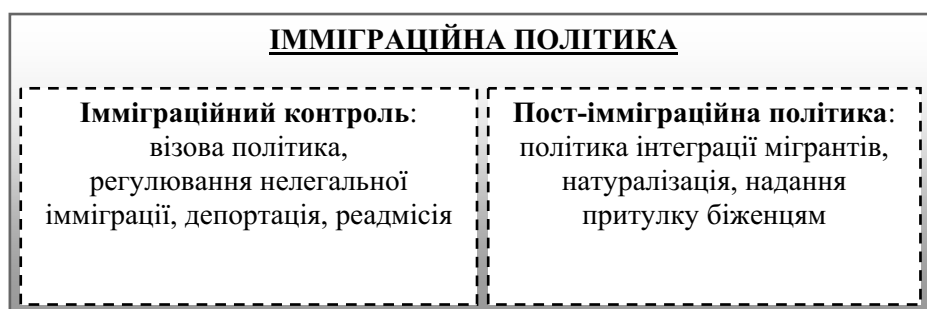
громадян з боку ЄС. В даному контексті актуальним є вивчення стану виконання «Плану дій щодо запровадження безвізового режиму для короткотермінових поїздок громадян України до держав-членів ЄС» (2010 р.) та перспектив лібералізації візового режиму ЄС для громадян України.

Мета статті полягає у вивченні основних тенденцій візової складової міграційних відносин України з ЄС, зокрема перспектив запровадження безвізового режиму на новому етапі економічної інтеграції.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Міграційна політика стала предметом наукових досліджень відносно недавно, відтак і завершена теорія міграційної політики ще не сформована. Одним із перших аналіз впливу різних наукових теорій на розвиток теорії імміграційної політики здійснив Е. Мейєрс, виокремлюючи підходи, які пов'язані з питаннями політики імміграційного контролю: марксизм, реалізм, лібералізм, підхід національної ідентичності, внутрішньополітичний підхід та інституціоналізм [7, с. 5].

Різноманітні аспекти міграційної політики держави знайшли відображення у працях зарубіжних учених Ф. Бовенкерка, Т. Боєрі, М. Кастельса, С. Кастла, М. Мікіч, Р. Мюнза, М. Пайора, Т. Хаттона (економічний напрям досліджень); Р. Брубейкера, Х. Лайтнер, Г. Куртена, Ж. Моней (культурологічні підходи); М. Вайнера, К. Джоппке, А. Зольберга, Е. Мейєрса, Д. Пападеметріу, С. Сассен, Я. Соисал, Г. Фрімена, Т. Хаммара (дослідження політологічного напрямку). Проблематиці формування та реалізації міграційної політики присвячені роботи науковців А. Гайдучького, Е. Лібанової, О. Малиновської. Разом з тим, впродовж тривалого періоду роль імміграційної політики, у тому числі й візової, в наукових дослідженнях істотно недооцінювалася. Т. Хаммар одним із перших визначив, що імміграційна політика держави складається з двох взаємопов'язаних галузей: іммігрантської політики та політики імміграційного контролю. Перша стосується інтеграції іммігрантів у приймаюче суспільство, остання – норм та положень щодо відбору, прийому та депортації іноземних громадян [6, с. 7]. Інші дослідники доповнили цей перелік проведенням антирасистської та антидискримінаційної політики [3, с. 2].

Основні результати дослідження. На сучасному етапі найпоширенішою складовою управління зовнішніми міграціями, зокрема у країнах Європейського Союзу, є імміграційна політика. Імміграційну політику можна умовно поділити на зовнішню сферу адмісії або імміграційного контролю (регулювання імміграційних потоків, куди відноситься й візова політика) і внутрішню сферу прав та інтеграції (управління етнічними відносинами, соціокультурна інтеграція, натуралізація, надання притулку біженцям) (рис. 1).

Джерело: [1, с. 30].

Рис. 1. Напрями імміграційної політики держави.

У рамках системи Шенгенського співробітництва свого часу було запроваджено схему міграційного контролю у формі моделі концентричних кіл. Дана система поступово транс-

формувався за рахунок диверсифікації та збільшення сфер і способів контролю над міграцією як в національних межах, так і поза кордонами Шенгенського простору та ЄС в цілому. Від початку до внутрішнього кола були віднесені всі країни-учасниці Шенгенської угоди та країни-члени ЄС, в яких контроль здійснюється безпосередньо на робочому місці або вибірково на внутрішніх кордонах. Координацію та посилення нагляду на зовнішніх кордонах здійснює Європейська агенція з управління оперативною співпрацею на зовнішніх кордонах країн-членів ЄС (Frontex). Друге коло утворюють країни-учасники ЄПС (найближчі сусіди Союзу). Попри те, що міграція не є конкретним предметом цього механізму співпраці, транзитний статус зазначених країн перетворює їх на невід'ємних учасників становлення загальноєвропейської системи управління міграцією. Дані країни здійснюють контроль міграційних переміщень в межах відповідних законів та угод про митне співробітництво. Від них також вимагається гармонізація міграційної політики відповідно до стандартів Шенгенської системи з питань, що стосуються візової політики, контролю та репатріації. Відтак, європейський міграційний контроль змістився на кордони транзитних країн і реалізується державними та/або приватними суб'єктами [9, с. 68]. Країни, що формують друге коло є одночасно буферними відносно міграційних потоків з Азії й Африки та суттєвим джерелом мігрантів для Європейського Союзу. Третє коло формують країни Південної Африки, однак ЄС прагне доповнити його країнами Азії й Латинської Америки. Регулювання міграції на зовнішніх кордонах окремих африканських країн здійснюється державними органами влади та/або приватними суб'єктами, як і у випадку попереднього кола. Крім того, між цими країнами та ЄС були укладені угоди про спільне управління міграційними потоками й реадмісію.

Ми пропонуємо ширшу схематичну інтерпретацію моделі концентричних кіл у галузі імміграційної політики ЄС з огляду на європейські підходи до регулювання імміграції громадян різних країн. Центральне коло утворюють країни-члени ЄС та/або ЄЕЗ, які одночасно є учасниками Шенгенських домовленостей. Громадяни цих країн мають повну свободу пересування, що є однією з основоположних свобод ЄС. Друге коло стосується країн ЄС/ЄЕЗ, які не є учасниками Шенгенської угоди (Велика Британія, Ірландія, Румунія, Болгарія, Кіпр, Хорватія). До третього кола відносяться країни, які імплементували Шенгенську угоду, однак не являються членами ЄС (Ісландія, Ліхтенштейн, Норвегія, Швейцарія). Наступні кола охоплюють різні категорії громадян третіх країн та розміщені залежно від діючого механізму співпраці цих країн з ЄС. Що далі від центру, тим менш ліберальною є імміграційна політика ЄС (рис. 2).

Запропонована схема дозволяє простежити зміну ролі й місця України в системі європейських підходів до регулювання міграції. Так, перебуваючи тривалий час у зовнішньому колі третіх країн, Україна поступово торує шлях до кола, яке формують країни, що підписали угоду про асоціацію, й стосовно чийх громадян діє безвізовий режим. Втім, попри суттєві трансформації, міграційна політика країн ЄС стосовно України характеризується порівняно високим ступенем інституційної закритості.

Діалог між Україною та ЄС щодо запровадження безвізового режиму для короткострокових поїздок українських громадян до країн Євросоюзу був офіційно розпочатий 29 жовтня 2008 року й охоплював чотири блоки питань: безпека документів (у т.ч. запровадження біометричних даних); боротьба з нелегальною міграцією та реадмісія; громадський порядок та безпека; зовнішні зносини [8].

На саміті Україна – ЄС 22 листопада 2010 р. у Брюсселі Україна отримала План дій щодо запровадження безвізового режиму для короткотермінових поїздок громадян України до держав-членів ЄС, ставши першою країною з-поза Балканського регіону, якій Європейський Союз надав подібний документ [8].

Джерело: [2, с. 93].

Рис. 2. Сфери інституційної відкритості імміграційної політики ЄС.

План дій, зокрема, передбачає запровадження паспортів з біометричними даними, вилучення з обігу паспортів старого зразка, посилення заходів боротьби з нелегальною міграцією, удосконалення управління кордонами, приведення законодавства та політики надання притулку у відповідність до міжнародних стандартів у цій сфері, поглиблення міжнародно-правової взаємодії у сфері боротьби з організованою злочинністю, незаконним обігом наркотиків та торгівлею людьми [5].

Виконання документа відбувається у 2 етапи. На першому етапі забезпечується ухвалення необхідного законодавства та державних програм у сферах, охоплених візовим діалогом. На другому – Європейська Комісія оцінює відповідність більш предметним критеріям, на підставі яких визначається ефективність та послідовність реалізації необхідних заходів. Рішення про перехід до другого етапу прийматиметься Радою ЄС на підставі підготовленого Європейською Комісією звіту про виконання українською стороною заходів, передбачених першим етапом Плану дій. Дотримання всіх критеріїв є підставою для Європейської Комісії внести пропозицію Європейському Парламенту та Раді щодо скасування віз на короткострокове перебування для громадян України (для власників біометричних паспортів) [5].

План дій, наданий Україні, було розроблено Європейською Комісією з урахуванням позитивного досвіду, що довів ефективність аналогічних «дорожніх карт», наданих балканським державам. За результатами виконання таких «дорожніх карт» безвізовий режим поїздок до ЄС запроваджено для громадян Сербії, Македонії, Чорногорії, Албанії та Боснії і Герцеговини.

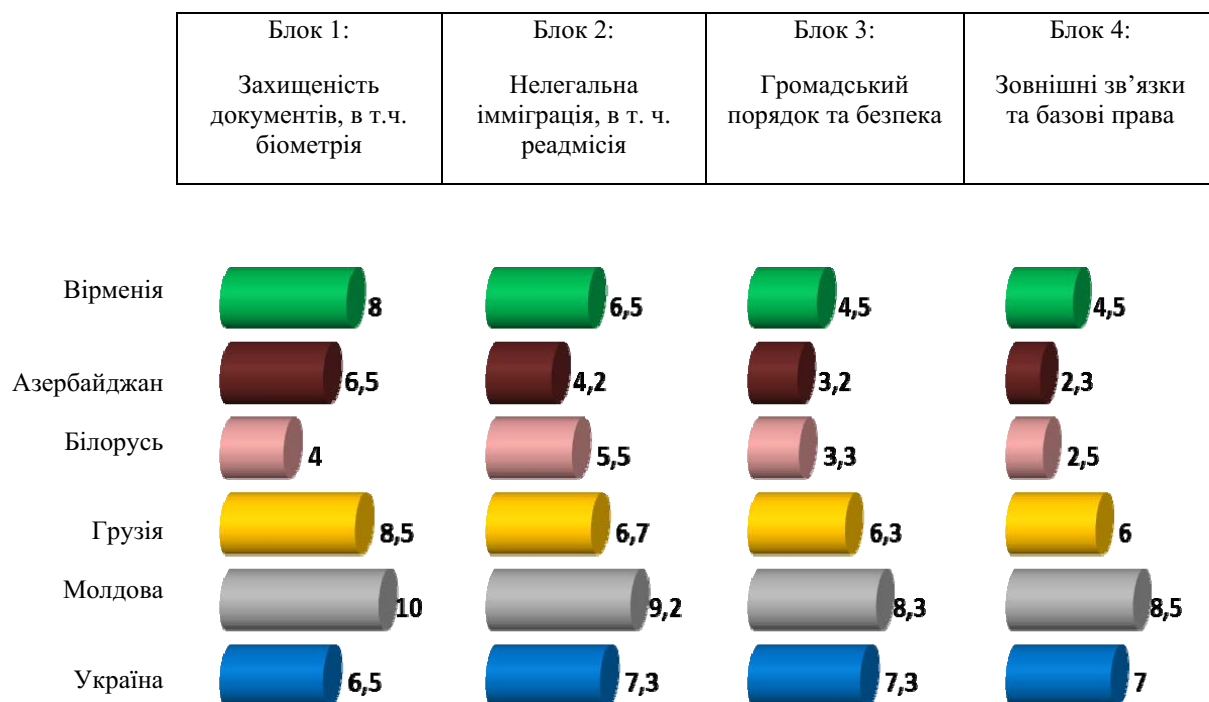
Першу оцінку виконанню Україною Плану дій було надано 16 червня 2011р.. Європейська сторона привітала звіт України про виконання першої фази Плану дій та закликала Україну завершити вирішення інших питань з тим, щоб відповідати вимогам стандартів першої фази [8].

9 лютого 2012 р. було оприлюднено другу доповідь Європейської Комісії про прогрес України у виконанні першої (законодавчої) фази Плану дій. На зазначеному етапі найбільш принциповими невіршеними питаннями залишалися удосконалення закону про запобігання дискримінації, реформування антикорупційного законодавства відповідно до рекомендацій GRECO, укладення угоди про співробітництво з Євроюстом та угоди про оперативне співробітництво з Європолем, приєднання до Протоколу 2001 року проти незаконного виготовлення та обігу вогнепальної зброї, її складових частин і компонентів, а також боєприпасів до неї [8].

15 листопада 2013 р. Єврокомісія оприлюднила третю Доповідь про прогрес України в імплементації першої фази Плану дій [8].

Оцінюючи прогрес України у виконанні необхідних для запровадження безвізового режиму з ЄС критеріїв, слід звернути увагу на Індекс лібералізації візового режиму Східного партнерства (рис. 3). Даний індекс, розроблений експертами Фонду Стефана Баторія спільно з Об'єднанням за Європу без віз, відображає прогрес країн Східного партнерства – Вірменії, Азербайджану, Білорусі, Грузії, Молдови та України – на шляху до безвізового режиму у відносинах з Європейським Союзом. Індекс дозволяє перевірити і порівняти прогрес кожної з країн Східного партнерства у кожній зі згаданих вище чотирьох сфер державної політики.

Наразі лише три з шести країн Східного партнерства отримали чіткий набір цільових показників, які повинні бути досягнуті для початку переговорів про безвізовий режим у відносинах з ЄС. Окрім України й Молдови (2010 р.), План дій з лібералізації візового режиму в 2013 р. отримала Грузія [4].

Джерело: [4].

Рис. 1. Індекс лібералізації візового режиму країн Східного партнерства.

Згідно з Індексом візової лібералізації країн Східного партнерства, виокремлюється чотири основні етапи підготовки держави до запровадження безвізового режиму з Європейським Союзом: підписання Угоди про спрощення візового режиму та реадмісію, візовий діалог, затвердження плану візової лібералізації та виконання необхідних критеріїв. Наразі Україна перебуває на останньому етапі даного процесу, поступаючись лише Молдові (для якої Європейський Союз запроваджує безвізовий режим з 28 квітня 2014 р.). Решта держав Східного партнерства, окрім Грузії, перебувають на першій стадії лібералізації.

Отже, серед держав Східного партнерства найсуттєвіший прогрес простежується лише у Молдові. Далекі від візової лібералізації Азербайджан та Білорусь (див. рис. 3).

Згідно з Індексом Україна має досить високі показники виконання критеріїв ЄС. Так, рівень відповідності української системи документації європейським стандартам в Індексі оцінюється у 6,5 балів з 10, реформування системи контролю за міграцією – 7,3, зрушення у сфері громадської безпеки та порядку – 7,3, а реформа зовнішніх відносин та гарантування прав людини – 7 балів. Отже, можемо зробити висновок про майже стовідсоткове виконання першої фази (прийняття законодавства), тобто про фактичне існування правового режиму, й прогрес щодо його імплементації.

Крім того, наприкінці березня 2014 року уряд України схвалив законопроекти для другого етапу лібералізації візового режиму з ЄС. Вже на початку квітня Верховна Рада України прийняла зазначені законопроекти, які, зокрема, стосуються посилення антикорупційної політики, захисту персональних даних, посилення боротьби з дискримінацією. Це фактично свідчить про готовність переходу до другої фази виконання Плану дій з лібералізації візового режиму, яка, судячи з успішного досвіду Молдови, може бути виконана за рік. Відтак, за сприятливих умов, цілком реальним є сценарій набуття чинності безвізового режиму України з ЄС вже до кінця 2015 року.

Висновки. Підтримка мобільності громадян та лібералізація візового режиму у безпечному середовищі в рамках програми Східного партнерства ЄС та Угоди про асоціацію є важливим напрямом співпраці України і ЄС, яке сприятиме розв'язанню існуючих проблем у міграційно-візових відносинах між Україною та Євросоюзом.

У рамках системи Шенгенського співробітництва були узгоджені окремі аспекти візової політики ЄС, запроваджено схему міграційного контролю у формі моделі концентричних кіл. Віддаленість від центрального внутрішнього кола означає зменшення ступеню інституційної відкритості імміграційної політики країн ЄС відносно третіх країн. Україна у даному разі відноситься до країн, підходи до яких є найменш ліберальними (не є членом ЄС; не імplementовано Шенгенську угоду; діє візовий режим стосовно її громадян). Таке становище України свідчить про широкий простір для дій у сфері регулювання міграційних потоків. Потенціал розвитку двосторонньої співпраці наразі поліпшується завдяки прогресу у візовому діалозі, зокрема у виконанні Плану дій щодо запровадження безвізового режиму для короткотермінових поїздок громадян України до держав-членів ЄС, що дозволяє висловити очікування про набуття чинності безвізового режиму України з ЄС вже в найближчі півтора-два роки.

Разом з тим, враховуючи місце і роль візової політики в системі державної міграційної політики, очевидно, що візові питання є лише вузькою ланкою співробітництва України та ЄС у міграційній сфері. Ефективне вирішення проблем, пов'язаних з міжнародними міграційними переміщеннями, можливе лише за умов реалізації комплексу заходів спрямованих на загальну європейську інтеграцію України.

Список використаної літератури

1. Відякіна М. М. Міграційна політика на регіональних ринках робочої сили / М. Відякіна, Р. Стаканов. – Черкаси: видавництво Ю. Чабаненко, 2013. – 354 с.
2. Відякіна М. М. Трудова міграція з України до ЄС: макроекономічний вимір : Монографія / М. М. Відякіна, Р. Д. Стаканов. – Київ : ТОВ «ДКС», 2011. – 198 с.
3. Dialogues on Migration Policy: [ed. by M. Giugni and F. Passy]. – Lanham : Lexington Books, 2006. – 250 p.
4. Eastern Partnership Visa Liberalisation Index [Electronic resource]. – Mode of access: <http://monitoring.visa-free-europe.eu/>.
5. EU – Ukraine visa dialogue: Action plan on visa liberalisation [Electronic resource]. – Mode of access: <http://iom.org.ua/en/legislation/migration-related-legislation/action-plan-on-visa-liberalisation.html>.
6. Hammar T. European Immigration Policy: A Comparative Study / T. Hammar. – Cambridge: Cambridge University Press, 1985. – 319 p.
7. Meyers E. International immigration policy: a theoretical and comparative analysis / E. Meyers. – New York : Palgrave Macmillan, 2004. – 288 p.
8. On visa liberalization dialogue [Electronic resource]. – Mode of access: <http://ukraine-eu.mfa.gov.ua/en/ukraine-eu/justice/visa-liberalization>.
9. West African Mobility and Migration Policies of OECD Countries. – Paris, OECD Publications, 2008 – 139 p.

MIGRATION AND VISA COMPONENTS OF UKRAINE-EU COOPERATION IN TERMS OF ECONOMIC INTEGRATION

Vidiakina M. M.

PhD, Associate Professor, Department of World Economy and International Economic Relations, Institute of International Relations, Kyiv National Taras Shevchenko University.

Abstract. *Recent revival of the Ukraine-EU visa relations has been caused by latest enlargements of the Union and signing of the political portion of the Association Agreement. Due to asymmetric EU and Ukraine visa regimes Ukraine's goal lies in achieving a visa-free regime for its citizens.*

Visa policy is a part of the immigration policy external sphere (admission /immigration control) related to immigration flows regulation. The broader interpretation of the concentric circles' model introduced through Schengen co-operation allows for observing Ukraine's changing position within the framework of the European approaches to migration management. Ukraine is gradually paving the way from the group of third countries experiencing high degree of institutional closeness, to that represented by countries that have signed the association agreements and achieved visa-free regime.

Ukraine's progress in fulfilling the EU visa-free regime criteria is evaluated with the Eastern Partnership Visa Liberalisation Index. Ukraine has a relatively high performance meeting the EU criteria (the actual existence of the legal framework) and has been demonstrating the readiness to pass on to the second phase of the Action Plan on visa liberalization, which can be completed in a year according to Moldova's experience. Therefore, the next year or two is a realistic prospect of the EU-Ukraine visa-free regime entry into force. However, given the visa policy place within the state migration policy, visa issues are just a narrow area of Ukraine-EU cooperation in the field of migration. International migration issues should be addressed by the set of measures aimed at the overall European integration.

Key words: *immigration policy, visa policy, immigration control policy, the EU, visa-free regime, the Schengen area, Action plan on visa liberalization, Eastern Partnership*

Referances

1. Vidiakina M. M. Mihnratsiyna polityka na rehionalnykh rynkakh robochoyi syly / M. Vidiakina, R. Stakanov. – Cherkasy : vydavnytstvo Yu. Chabanenko, 2013. – 354 s.
2. Vidiakina M. M. Trudova mihnratsiya z Ukrayiny do YeS: makroekonomichny vymir: Monohrafiya / M. M. Vidiakina, R. D. Stakanov. – Kyiv : TOV «DKS», 2011. – 198 s.
3. Dialogues on Migration Policy : [ed. by M. Giugni and F. Passy]. – Lanham: Lexington Books, 2006. – 250 p.
4. Eastern Partnership Visa Liberalisation Index [Electronic resource]. – Mode of access: <http://monitoring.visa-free-europe.eu/>.
5. EU-Ukraine visa dialogue: Action plan on visa liberalisation [Electronic resource]. – Mode of access: <http://iom.org.ua/en/legislation/migration-related-legislation/action-plan-on-visa-liberalisation.html>.
6. Hammar T. European Immigration Policy: A Comparative Study / T. Hammar. – Cambridge: Cambridge University Press, 1985. – 319 p.
7. Meyers E. International immigration policy: a theoretical and comparative analysis / E. Meyers. – New York : Palgrave Macmillan, 2004. – 288 p.
8. On visa liberalization dialogue [Electronic resource]. – Mode of access: <http://ukraine-eu.mfa.gov.ua/en/ukraine-eu/justice/visa-liberalization>.
9. West African Mobility and Migration Policies of OECD Countries. – Paris, OECD Publications, 2008 – 139 p.

МИГРАЦИОННО-ВИЗОВАЯ СОСТАВЛЯЮЩАЯ СОТРУДНИЧЕСТВА УКРАИНЫ И ЕС В УСЛОВИЯХ ЭКОНОМИЧЕСКОЙ ИНТЕГРАЦИИ

Видякина М. Н.

Кандидат экономических наук, доцент кафедры мирового хозяйства и международных экономических отношений Института международных отношений Киевского национального университета имени Тараса Шевченко.

Аннотация. *Актуализация миграционно-визовых отношений между Украиной и ЕС вызвана как последними расширениями Союза, так и подписанием политической части Соглашения об ассоциации. В связи с асимметрией визовых режимов ЕС и Украины, её цель в сфере визовой политики заключается в достижении полной отмены визового режима в отношении украинских граждан.*

Визовая политика является составной частью внешней сферы государственной иммиграционной политики (адмисии / иммиграционного контроля), связанной с регулированием иммиграционных потоков. В рамках системы Шенгенского сотрудничества была введена схема миграционного контроля в форме модели концентрических кругов. Её широкая интерпретация позволяет проследить изменение роли и места Украины в системе европейских подходов к регулированию миграции. Так, Украина постепенно прокладывает путь от круга стран, в отношении которых миграционная политика стран ЕС характеризуется высокой степенью институциональной закрытости, в круг, формируемый странами, подписавшими соглашение об ассоциации и достигшими безвизового режима.

Прогресс Украины в выполнении необходимых для введения безвизового режима с ЕС критериев оценивается в статье через Индекс либерализации визового режима Восточного партнерства. Украина имеет достаточно высокие показатели выполнения критериев ЕС (фактическое существование правового режима) и демонстрирует готовность перехода ко второй фазе выполнения Плана действий по либерализации визового режима, которое, исходя из успешного опыта Молдовы, может быть выполнено за год. Следовательно, реальной представляется перспектива вступления в силу безвизового режима Украины с ЕС в ближайшие полтора-два года. Впрочем, учитывая место визовой политики в системе государственной миграционной политики, визовые вопросы являются

лишь узким звеном сотрудничества Украины и ЕС в миграционной сфере. Эффективное решение проблем, связанных с внешними миграциями, возможно лишь при условии реализации комплекса мероприятий направленных на общую европейскую интеграцию.

Ключевые слова: *иммиграционная политика, визовая политика, политика иммиграционного контроля, ЕС, безвизовый режим, Шенгенское пространство, План действий о либерализации визового режима, Восточное партнерство.*

УДК 338

СУЧАСНІ РЕАЛІЇ: ПРОБЛЕМИ ПЕРЕОРІЄНТАЦІЇ ЕКСПОРТООРІЄНТОВАНИХ ПІДПРИЄМСТВ УКРАЇНИ З РОСІЙСЬКИХ НА ЄВРОПЕЙСЬКІ РИНКИ

Гудзь Ю. Ф.

Кандидат економічних наук, доцент кафедри фінансів Національний університет харчових технологій.

Анотація. Розглянуто необхідність формування нових наукових поглядів і теоретичних концепцій у сучасних складних геополітичних умовах щодо можливостей переорієнтації підприємств України з російських ринків на ринки країн Європейського Союзу. Проаналізовано підходи щодо удосконалення та поглиблення змісту переорієнтації експортоорієнтованих підприємств на нові європейські ринки, виходячи з особливостей сучасних зовнішньоекономічних умов. Висвітлено макроекономічні передумови, внутрішні та зовнішні чинники переорієнтації підприємств України з російських ринків на ринки Європейського Союзу та формування методів стимулювання експортної діяльності, що створюють середовище для реалізації зазначеного явища. Розроблено схему процесу переорієнтації підприємств України з російських ринків на ринки Європейського Союзу з подальшою можливістю стимулювання і підтримки експортної діяльності.

Ключові слова: експортоорієнтовані підприємства, диверсифікація виробництва, зовнішнє середовище, методи стимулювання експортної діяльності, переорієнтація підприємств України.

Постановка проблеми. Останні події свідчать, що на східних кордонах України завершилось формування агресивно-окупаційної та милітаризованої Російської держави, що вимагає нових адекватних стратегій та наукових підходів до зовнішньоекономічної діяльності українських підприємств у складних геополітичних умовах. Підписання політичної складової асоціації України з Європейським Союзом є одним із перспективних напрямів подолання наслідків анексії Криму та торговельно-економічних воєн із Російською федерацією. За 2013-2014 роки має місце суттєве зменшення обсягу реалізації продукції підприємств України на російських ринках. Важливим завданням на сучасному етапі для вітчизняних виробників є збільшення попиту на продукцію українських підприємств на зовнішньому європейському ринку та проведення широкомасштабної політики зміни експортного вектору з російських ринків на європейські. Вибір стратегії переорієнтації підприємств України з російських ринків на ринки Європейського Союзу дозволить швидко реагувати на різкі зміни попиту на продукцію, максимально ефективно використовувати виробничі потужності підприємств, підвищити ефективність використання факторів виробництва і збільшити прибутковість підприємств.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Від'ємне сальдо зовнішньоторговельного балансу України протягом останніх років свідчить про відсутність комплексного підходу до питань формування та використання експортного потенціалу суб'єктів господарювання на європейському ринку й недосконалість державного регулювання у цій сфері діяльності, що вимагає широкого дослідження. Досвід високорозвинутих країн та країн, які інтенсивно розвиваються, переконує у тому, що динамізм позитивного розвитку більшості національних економік значною мірою досягається завдяки проведенню ефектив-

ної експортної політики й залежить від рівня досконалості процесів, що пов'язані з формуванням і використанням експортного потенціалу суб'єктів господарювання, а також від добору методів та інструментів, які здатні забезпечити успішний перебіг цих процесів у складному геополітичному середовищі.

Вагомий внесок у розробку теоретичних і методологічних основ розвитку експортного потенціалу підприємств зробили такі зарубіжні вчені як: Ансофф І., Грайпл Е., Енгельхарт Д., Куїнн Дж., Ліндерт П., Харрод Р. Цьому питанню присвячені розвідки й вітчизняних науковців: Васильківського Д. М., Кириченко О. М., Коломійця В. В., Крушницької Г. Б., Ліпич Л. Г., Пирець Н. М., Скорнякової І. В., Стичішина П. П.

Так, у монографії «Управління міжнародною конкурентоспроможністю в умовах глобалізації» з'ясовуються проблеми та тенденції розвитку міжнародних конкурентних ринків, особливості реалізації на них вітчизняних товарів [1], а в монографії «Експертний потенціал обробної промисловості» обґрунтовано методологічні підходи до формування експортного потенціалу підприємств [2].

Незважаючи на значний обсяг напрацювань у зазначеній сфері, науковцями порушуються, в основному, питання щодо проблематики формування та використання експортного потенціалу підприємств, вказується на необхідність підвищення ефективності цих процесів, але не пропонуються шляхи, методи та інструментарій для розв'язання існуючих геополітичних проблем, пов'язаних з переорієнтації експортного потенціалу. До цього часу недостатньо досліджені теоретичні положення сутнісних характеристик експортного потенціалу, його класифікація, структуризація, моделювання, що необхідні для розробки універсального дієвого механізму формування та використання експортного потенціалу вітчизняних підприємств в умовах переорієнтації з одного сегментованого сектору ринку на інший. Усе це визначає актуальність обраної теми й спонукає до подальших досліджень вищезазначених питань.

Виділення не вирішених раніше частин загальної проблеми. Як свідчить практика, не вирішеними залишаються питання наукового обґрунтування і створення оригінальних, адаптованих до вітчизняних, умов господарювання, системи управління стратегією переорієнтації підприємств України з російських ринків на ринки Європейського Союзу та диверсифікації діяльності з урахуванням стану й тенденцій розвитку європейського ринкового простору, зростання економічного потенціалу підприємств у нестабільному зовнішньому середовищі. Їх вирішення надасть можливість трансформувати стихійний, інтуїтивний пошук ефективних шляхів виходу на європейські ринки у науково обґрунтований. Актуальність зазначених питань, їх недостатня розробка, теоретичне й практичне значення обумовили вибір даної проблеми для дослідження.

Мета статті. Дослідити і запропонувати конкретні заходи експортоорієнтованої політики для підприємств та методології їх використання з метою якісного розширення та інтенсифікації експортної діяльності на європейських ринках.

Основні результати дослідження. Аналіз стану експорту в Україні за останні роки свідчить про те, що донедавна спостерігалась чітка тенденція скорочення обсягів експорту українських товарів на світовий ринок, що викликано низькою конкурентоспроможністю українських товарів, непрозорістю системи стимулів розвитку експортних галузей (табл.1). Відсутність належного ресурсного забезпечення країни, велике технологічне відставання від розвинених країн та низький рівень доходу робить дешеву робочу силу єдиним джерелом конкурентних переваг, що не є перспективним у довгостроковому плані. Незадовільними є структура ринків експорту України, що характеризується високим ступенем залежності від економічного стану та торгівельної політики Росії, а також

структура експорту з чітким домінуванням сировинних матеріалів та напівфабрикатів. Падіння експорту товарів з України до Росії почалося з другого кварталу 2012 року і триває вже вісім кварталів поспіль. Загалом за цей час надходження від експорту впали на \$4,2 млрд. У липні – вересні 2013 року Російська Федерація ввела нові обмежувальні заходи, у зв'язку з планами України підписати Угоду про асоціацію з ЄС, внаслідок чого український експорт скоротився на \$576 млн., або – 13,1%. У третьому кварталі 2012 року Росія ввела утилізаційний збір і український експорт впав відразу на \$1,08 млрд., тобто на 20%. У середньому ж, за шість останніх кварталів експорт українських товарів до РФ втрачав по 14,6% відносно до аналогічного періоду минулого року.

Що стосується імпорту товарів з Росії, то тут визначальним фактором є поставки природного газу. Загалом політика України на скорочення його закупівель призвела до того, що за 9 місяців 2013 року імпорт товарів з РФ скоротився на \$4,05 млрд. доларів, тобто на 19,7%. Російський вчений В. Рогачов узагальнює експертний потенціал національної російської економіки, галузей і підприємств та вважає, що це здатність виробляти конкурентоспроможні товари й послуги на основі використання наявних порівнювальних національних переваг, що ґрунтуються на досягненні НТП [3, с. 48]. Зрозуміло, що перевагою російської економіки є їх здатність експортувати енергетичні носії в Європу.

Таблиця 1.

Динаміка географічної структури експорту товарів з України у 2002-2013 рр., млн. дол.

Роки	Географія експорту товарів						Всього
	СНД	Європа	Азія	Африка	Америка	Австралія і Океани	
2002	4377	6516	5068	1055	937	4.1	17957.1
2003	6048	9156	5401	1250	1219	4.7	23078.7
2004	8559	11764	8035	1758	2545	11.7	32672.7
2005	10740	10893	8403	2406	1831	13.7	34286.7
2006	12666	12629	8135	2374	2544	17.9	38365.9
2007	18615	14774	10364	2792	2686	15.7	49246.7
2008	23809	19733	15231	3902	4144	64.0	66883.0
2009	13474	10270	12132	2629	1124	24.6	39653.6
2010	18744	13839	13722	3019	2005	28.4	51357.4
2011	26177	18442	177388	3344	2552	29.8	227932.8
2012	25303	17424	17677	5638	2607	50.9	68699.9
2013	22033	17094	16840	5128	2152	65.0	63312.0

Джерело: [4].

Негативні дії Росії, що стримують розвиток експортоорієнтованої діяльності підприємств, на жаль, притаманні сьогодні і сучасному механізму зовнішньоекономічного регулювання в Україні. Серед них доцільно назвати: нераціональну експортну політику держави; недосконалу податкову систему; жорстко лімітовану грошово-кредитну політику, що залишає підприємства без обігового капіталу та інвестиційних ресурсів для розвитку виробництва; не виважену зовнішньоторговельну політику. Слід відзначити, що перевагою України є і її вигідне географічне розташування (наближеність до ринків збуту на Близькому Сході, у Північній Африці, країн СНД та ЄС), вихід до Чорного моря за на-

явності низки глибоководних портів, відносно розвинута, хоча й застаріла внутрішня логістична інфраструктура [5].

Згідно даних Державної служби статистики України в 2013 році частка експорту товарів із України до країн Європейського Союзу зросла до 26,5% загального обсягу експорту. В 2013 році експорт товарів із України до країн ЄС становив 16,759 млрд. доларів, що на 2,1% менше, ніж у 2012 році, імпорт товарів із країн ЄС – 27,038 млрд. доларів, що на 3,1% більше, ніж роком раніше. Дефіцит зовнішньої торгівлі з країнами ЄС у 2013 році становив 10,279 млрд. доларів, що на 12,91% більше дефіциту за підсумками 2012 року, коефіцієнт покриття експортом імпорту становив 0,62. Обсяг експорту товарів до країн ЄС у 2013 році в порівнянні з 2012 роком знизився на 362,7 млн. доларів, у той час як імпорт товарів із країн ЄС зріс на 812,1 млн. доларів.

Головними торговельними партнерами України залишаються Польща, на яку припадає 15,2% експорту і 15% імпорту з країнами ЄС, Італія – відповідно 14,1% і 7,7%, Німеччина – 9,6% і 25%, Угорщина – 9,3% і 5,2%. Найбільші обсяги українського експорту до країн ЄС становили чорні метали й вироби з них, на які припало 26,2% загального обсягу експорту до ЄС, а також руди, шлак і зола – 10,5%, зернові культури – 10,3%, електричні машини – 9%, насіння та плоди олійних рослин – 7,4%, палива мінеральні, нафта й продукти її перегонки – 6,3%, деревина та вироби з деревини – 3,6%.

Слід відзначити, що найбільш зацікавлені в подоланні тарифних і нетарифних бар'єрів українські експортери та імпортери агропродовольчої продукції, для яких можливі економічні втрати від зміни стандартів. Але ці втрати вони зможуть компенсувати зростанням прибутків через збільшення обсягів торгівлі внаслідок подолання вхідних бар'єрів та зростання іміджу українських підприємств, а також підвищення ефективності роботи української митниці [6, с. 6-7].

Процес реформування агропромислового комплексу України можна зробити ефективнішим через залучення іноземних інвестицій до модернізації наявних та створення нових підприємств із виробництва та переробки сільськогосподарської сировини [7].

Найбільші надходження імпорту з країн ЄС припадають на механічні машини – 12,6%, а також на паливно-мастильні, нафту і продукти її перегонки – 11,2%, засоби наземного транспорту, крім залізничного, – 10,2%, фармацевтичну продукцію – 8,6%, електричні машини – 6,9%, пластмаси та полімерні матеріали – 6,6%, папір і картон – 4,2%.

Згідно з даними Держстату, загалом експорт товарів з України за 9 місяців 2013 року впав на 9,3% – до \$46,29 млрд., а імпорт – на 10,1%, до \$56 млрд. За рахунок швидшого скорочення торгівлі з Росією частка експорту в цю країну в сумарному експорті зменшилася з 25,8% до 24,7%, імпорту – відповідно з 32,9% до 29,4%.

Звісно, вихід на європейські ринки на перших етапах вимагатиме від українських виробників максимальної переорієнтації на європейські стандарти. Але, це ще більше стимулюватиме українські підприємства до кращої якості продукції, з якою вони зможуть виходити на європейський ринок, що є набагато більший за російський. Україна та Європейський Союз вже підготували рішення про спрощену процедуру експорту українських товарів у ЄС та зняття обмежень на ввезення українських товарів у європейські країни.

Комітет Європарламенту з міжнародної торгівлі схвалив угоду про безмитний експорт українських товарів до ЄС, якою відкриває шлях для безмитного експорту з України до ЄС, починаючи з кінця квітня 2014 року. Європейські законодавці підтримали пакет розміром 695 млн. євро у вигляді щорічних торгових пільг для України, відкриваючи шлях для безмитного експорту з України до ЄС, починаючи з кінця квітня 2014 року. Фактично Євросоюз надає Україні необмежений доступ до 500 мільйонів споживачів у 28-ми краї-

нах блоку ще до того, як запропонована двостороння угода про вільну торгівлю набуде чинності. Причому Україна не повинна забезпечувати додатковий доступ до експорту товарів ЄС в Україну в обмін на цю домовленість до підписання угоди про вільну торгівлю.

Експортний потенціал підприємств на європейські ринки потрібно розглядати як інтегровану, динамічну сукупність конкурентоспроможних ресурсів, яку певна економічна система має та здатна створити, спроможна реалізувати на зовнішніх ринках у теперішньому та майбутньому часі. Водночас експортний потенціал і зовнішня торгівля є інструментами просування національних інтересів у масштабах світового господарства й індикаторами конкурентоспроможності продукції на світовому ринку [7].

Це змушує сучасних товаровиробників-експортерів замислюватися над новими перетвореннями та змінами у зовнішньоекономічній діяльності, загальній стратегії підприємства, яка виступає не лише в якості інструмента обґрунтування, вироблення й реалізації довгострокових цілей і завдань виробничого, науково-технічного, економічного, організаційного та соціального характеру, не лише як фактор, що регулює діяльність підприємства до тих пір, поки намічені цілі й завдання не будуть досягнуті, але і, одночасно, як засіб зв'язку підприємства з ринковим середовищем.

Як зазначає Ю. Воскобійник, на сучасному етапі ринкової економіки нарощування експортного потенціалу набуває особливого значення як джерело надходження валюти для вирішення виробничих та соціальних потреб, а також забезпечення підтримки багатьох галузей виробництва. Подальший розвиток експортноорієнтованих галузей виробництва є важливою умовою підвищення конкурентоспроможності товарів і послуг, що дозволить подолати невідповідність структури зовнішньої торгівлі тенденціям світового ринку. Україна, в цьому сенсі, має потужні можливості щодо збільшення й закріплення значного експорту аграрної продукції, обсяги якого постійно зростають [8].

Отже, експортна діяльність українських підприємств буде найбільш успішною тільки у тому випадку, якщо вихід підприємств на європейські ринки буде не лише добре продуманим, всебічно обґрунтованим, з урахуванням довгострокових цілей. А це свідчить про тісний зв'язок із стратегічним управлінням, що сприяє стабілізації й укріпленню позицій підприємств, забезпеченню довготривалої життєздатності при зміні вектора зовнішньоекономічної діяльності підприємств. Глобалізація, встановлюючи в економічному відношенні об'єктивно обумовлений процес суспільного розвитку та протиріч, ставить світове співтовариство перед такими серйозними проблемами, як стійкість розвитку міжнародної економіки, стабільність у системі міжнародних відносин й, зокрема, торговельно-економічних зв'язків як однієї з динамічних сфер цивілізаційного розвитку [9].

Щодо використання стратегічного маркетингового підходу, варто зазначити, що на рівні виробничих підприємств існують переважно примітивні спроби імітації маркетингового та стратегічного підходів на основі поточного вивчення європейських ринків і короткотермінового пристосування до їх змін, але залишаються не розвинутими стратегічні аспекти, пов'язані з довгостроковим розподілом ресурсів, удосконаленням та якісним розвитком переваг в цілому на підприємстві. Зокрема, більшість українських підприємств не розробляють стратегічні напрями експортного збуту продукції та не володіють інформацією про потенційні зовнішні європейські ринки. У багатьох випадках, на підприємствах продовжується планування експортної діяльності без врахування довгострокових цілей економічного розвитку.

Дослідження ринку – це систематичний збір, запис, аналіз й інтерпретація даних про продаж товарів чи послуг, а також організацію маркетингу. Деякі менеджери вважають, що методи та техніка проведення міжнародних маркетингових досліджень такі самі, як і до-

слідження внутрішнього ринку, а розбіжності – тільки в зовнішньому середовищі. Однак, саме зовнішнє середовище і визначає, які методи, техніку й види досліджень застосовувати на іноземному ринку. Хоча цілі маркетингових досліджень можуть бути схожими, проведення досліджень для зовнішнього ринку істотно відрізняється від досліджень для внутрішнього. Виділяють чотири основні причини, що викликають ці розбіжності: нові умови зовнішнього середовища; ширше поле дослідження; збільшення кількості залучених чинників; високий рівень конкуренції [10].

Значна частина науковців розглядає експортні можливості суб'єкта господарювання лише як здатність створювати та реалізовувати відповідні ресурси у перспективі, інші вважають, що це – наявні нереалізовані резерви, або наявні ресурси, що реалізуються тощо. Аналіз зарубіжних і вітчизняних підходів до класифікації експортного потенціалу підприємств доводить, що серед класифікаційних ознак, які зазвичай використовуються для досліджень, відсутні ті, що дозволяють встановити зв'язок між рівнями експортного потенціалу підприємства, а отже отримати повну інформацію для прийняття найоптимальніших управлінських рішень щодо методів й способів формування та реалізації конкурентоспроможного ресурсу суб'єкта господарювання на європейському ринку.

Пристаювання до нових стандартів і правил торгівлі, що неодмінно пов'язано з поглибленням відносин із ЄС у межах зони вільної торгівлі, потребуватиме від українських виробників збільшення витрат у короткостроковій перспективі. Однак у довгостроковій перспективі це сприятиме підвищенню конкурентоспроможності національної продукції і, як наслідок, закріплення своїх позицій на внутрішньому ринку, збільшення експорту на світові продовольчі ринки [11, с. 86].

Раціональне використання конкурентних переваг підприємств на європейському ринку є практично неможливим без відповідного поєднання ринкових і політичних механізмів з метою стимулювання експортної діяльності. Узагальнення результатів наукових та прикладних дискусій щодо застосування стимулювання експорту свідчить про неоднозначність його трактувань й очікуваних ефектів. Стимулювання експорту слід розглядати як систему економічних відносин суб'єктів стимулювання підприємств, яка враховуючи їх економічні інтереси та економічну відповідальність за результати стимулювання, спрямована на зростання обсягів експорту у кількісному і вартісному вираженні, вдосконаленні його якісних характеристик, перетворенні підприємств, що не здійснюють експортної діяльності, але мають експортний потенціал, в експортноорієнтовані підприємства через застосування комплексу форм та методів стимулювання.

Проблема адаптування до динамічно змінних вимог світового ринку вимагає від підприємств постійного розвитку у експортноорієнтованому промислово-виробничому напрямку. Структурнологічна модель переорієнтації підприємств України з російських ринків на ринки ЄС відображено на рис. 1 (стор. 99).

Основою експортного потенціалу підприємства є сукупність конкурентоспроможних ресурсів, яка об'єднує фінансову, виробничу, маркетингову, організаційно-управлінську, трудову, інноваційну та інформаційну складові. Запропонована структуризація дозволяє оцінити рівень розвитку та конкурентоспроможності експортного потенціалу підприємства на європейському ринку у цілому та кожного компонента його сукупного експортного ресурсу зокрема. Зміни на підприємстві повинні стосуватись: стратегічних та тактичних цілей, мінімізації експортних ризиків; покращення якості продукції; збільшення обсягів експорту. Слід виділити основні методи стимулювання експорту: економічні, що включають в себе фінансування, субсидювання, оподаткування, митно-тарифні методи й додатково стимульовані, до яких слід відносити інформаційні, консультаційні та організаційні методи.

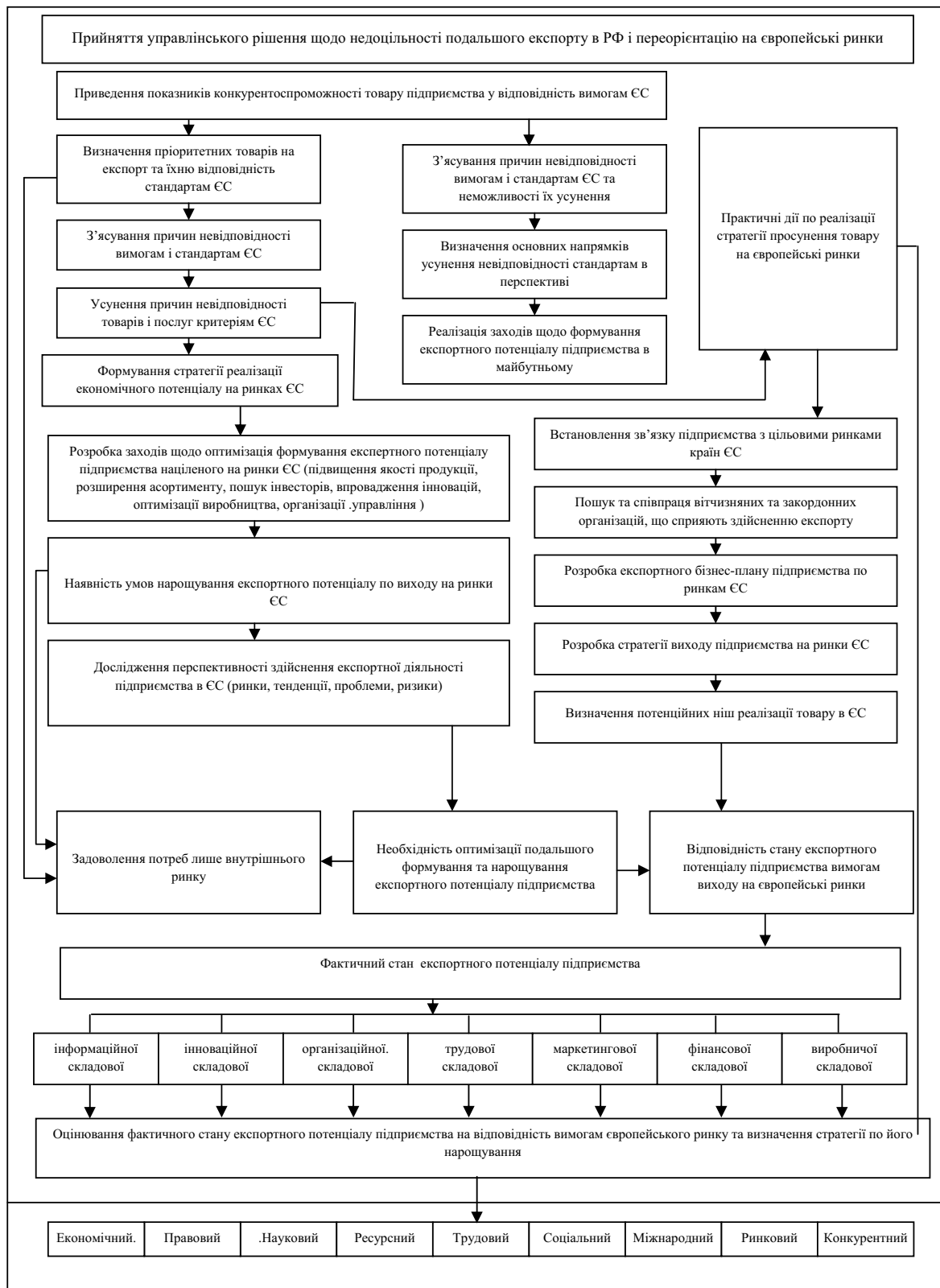

Рис. 1. Структурнологічна модель процесу переорієнтації підприємств України з російських ринків на ринки Європейського Союзу.

Аналіз закордонного досвіду використання регулятивного інструментарію впливу на розвиток експортного потенціалу підприємств дозволив з'ясувати, що політика високо-розвинутих країн щодо формування та ефективного використання експортного потенціалу

підприємств має комплексний характер й стосується усіх розвитку. Це вимагає постановки чітких цілей і формування стратегічних напрямів. Головні з них можна сформулювати наступним чином:

1. Реалізація довгострокової експортоорієнтованої стратегії підприємства, яка б передбачала: здійснення продуктових, технологічних, організаційно-управлінських та інфраструктурних інновацій, підвищення стабільності і завершеності технологічних циклів при створенні конкурентоздатної експортоорієнтованої продукції.

2. Покращення якості продукції, яка експортується, збільшення її переробки, оптимізація ціноутворення, гнучке використання сукупного потенціалу підприємства залежно від кон'юнктури зовнішніх ринків, залучення зовнішніх й внутрішніх інвестицій.

3. Подолання основних експортних перешкод та бар'єрів; системне акумулювання даних про наявний експортний потенціал підприємства шляхом автоматизації інформаційно-аналітичної діяльності на основі застосування новітніх інформаційних технологій, кадрове забезпечення і навчання персоналу підприємства, що працює з експортною продукцією.

4. Подолання впливу негативних чинників зовнішнього середовища шляхом формування захисту, обмежуючи кількість чинників зовнішнього середовища, що діють негативно, шляхом сегментації ринку й визначення тих позицій, де дія цих чинників є найслабкішою.

5. Розвиток системи управління для досягнення стратегічних цілей і завдань експортної діяльності та внутрішнього механізму її саморегуляції й забезпечення синхронізації управлінського впливу з динамікою дії негативних та позитивних чинників.

Для удосконалення державної та недержавної підтримки експортної діяльності підприємств на європейському ринку необхідно розробити механізм формування і використання їх експортного потенціалу й створити умови для його реалізації, зокрема шляхом забезпечення якісного обслуговування підприємств-експортерів та просування продукції вітчизняного виробництва на європейські ринки. В Україні державне регулювання характеризується недосконалістю нормативно-правового забезпечення, нерозвиненістю систем кредитування, страхування та гарантування експортної діяльності, недостатністю використання адміністративного-інституційного інструментарію його підтримки.

Структуру експортного потенціалу підприємства потрібно розглядати, враховуючи наявний експортний потенціал та можливий, якого можна досягти за рахунок підвищення рівня ефективності експорту через: зниження рівня витрат, підвищення рівня конкурентоспроможності й збільшення обсягу виробництва продукції. Для промислово розвинених європейських країн засоби стимулювання експорту відповідають в основному стратегічним цілям підприємства, що проявляється як на етапі виробництва продукції, так і в процесі її реалізації. Більш поширеним у світовій практиці є стимулювання окремих етапів експорту, що здійснюється як державою, так й недержавними виконавцями.

Основою експортного потенціалу підприємства є сукупність конкурентоспроможних ресурсів, яка об'єднує фінансову, виробничу, маркетингову, організаційно-управлінську, трудову, інноваційну та інформаційну складові. Запропонована структуризація дозволяє оцінити рівень розвитку та конкурентоспроможності експортного потенціалу підприємства на європейському ринку у цілому та кожного компонента його сукупного експортного ресурсу зокрема.

Незважаючи на те, що термін «потенціал» достатньо висвітлений у вітчизняній економічній літературі на рівні країни, регіону, господарюючої структури, які передусім розмежовуються на економічну, промислову, виробничу, експортну складові, у зарубіжній

науковій літературі, зокрема, американській та західноєвропейській, використовуються такі поняття, як «потенційні можливості фірми», «можливості експортування» [7, с. 137-143]. Під поняттям «економічний потенціал» розуміють здатність підприємств виробляти продукцію, товари, послуги, задовольняти потреби населення, забезпечувати розвиток виробництва та споживання [12, с. 432]. Під поняттям «експортний потенціал» [2, с. 9], розуміють здатність економічного суб'єкта виготовляти конкурентоспроможну на світовому ринку продукцію, яка може подолати наявні експортні бар'єри та бути ефективно проданою за кордоном.

До переваг цієї моделі можна віднести можливість її застосування для суб'єктів економіки різних рівнів, врахування їхніх не лише наявних, але й гіпотетичних можливостей, тобто спроможності як створення, так і реалізації відповідних ресурсів на зовнішніх європейських ринках. Використання такої моделі сприятиме виявленню сильних та слабких сторін суб'єктів господарювання при формуванні стратегії й тактики розвитку їх експортного потенціалу на європейському ринку.

Проблеми існують і у розвитку експортного потенціалу українських підприємств. Невідповідність світовим аналогам технічної та технологічної матеріально-виробничої бази вітчизняних підприємств призводить до зниження конкурентних переваг й рівня конкурентоспроможності експортної продукції; підприємствам сьогодні бракує власних обігових коштів за складного механізму залучення зовнішніх джерел фінансування.

Висновки. Стратегічною метою розвитку зовнішнього сектору економіки України є відновлення внутрішнього економічного зростання. Вагомим напрямом у здійсненні такої мети є ефективне проведення експортоорієнтованої політики в сторону європейських ринків, що передбачає оптимізацію структури експорту підприємств, розширення асортименту товарів та послуг, підвищення частки високотехнологічної продукції в її загальному обсязі, пошук нових ринків збуту на європейському просторі.

Для підвищення ефективності експортної політики держави необхідно розробити оптимальний механізм формування та використання експортного потенціалу підприємств, яке значною мірою визначає конкурентоспроможність країни на європейських ринках. Експортоорієнтована на європейські ринки політика українських підприємств повинна бути довгостроковою, далекоглядною у передбаченні майбутньої експортоздатності й життєздатності підприємства. Вище перелічені узагальнені стратегічні напрями розвитку підприємств повинні носити системний характер та застосуватись у контексті довгострокової стратегії зовнішньоекономічної діяльності.

Тому, враховуючи аргументи «за» і «проти» умовах щодо можливостей переорієнтації підприємств України з російських ринків на ринки Європейського Союзу, кожне підприємство повинне вирішити до якого ступеня йому доцільно диверсифікувати виробництво для виходу на європейські ринки. При цьому, потрібно враховувати стан зовнішнього середовища: стабільність економіки, кон'юнктуру зовнішнього ринку, платоспроможність населення, а також розміри самого підприємства.

Результативна експортоорієнтована політика підприємств на європейські ринки повинна ґрунтуватись на раціональному й ефективному здійсненні таких складових зовнішньоекономічної діяльності підприємств як: політика виходу на європейський ринок; міжнародні маркетингові дослідження; експортно-імпортні поставки товарів та послуг; валютно-фінансові операції; укладення зовнішньоекономічних договорів. Як свідчить практика, такі дії підприємств підкріплюються багатьма чинниками впливу на їх успішний чи неуспішний розвиток.

Список використаної літератури

1. Управління міжнародною конкурентоспроможністю в умовах глобалізації економічного розвитку: [монографія: у 2-х тт.] / Д. Г. Лук'яненко, А. М. Поручник, Л. Л. Антонюк та ін.; [за заг. ред. Д. Г. Лук'яненко, А. М. Поручника]. – К. : КНЕУ, 2006. – 526 с.
2. Скорнякова Т. В. Експортний потенціал обробної промисловості України: Управління процесом формування: [монографія] / Т. В. Скорнякова. – К. : Наук. світ, 2006. – 384 с.
3. Рогачов В. В. Экспортный потенциал России: состояние, ориентиры и условия развития / В. В. Рогачов // Внешнеэкономический бюллетень. – 2004. – № 5. – С. 46-52.
4. Державна служба статистики України. Офіційний сайт [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.ukrstat.gov.ua>.
5. Бистряков І. К. Економічний простір: аспекти методологічного значення / І. К. Бистряков, Л. Г. Чернюк. – К. : Вища школа, 2006. – 56 с.
6. Щербіна С. В. Розвиток зовнішньоторговельних перспектив агропромислового комплексу України в контексті Євроінтеграції / С. В. Щербіна [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.academy.gov.ua>.
7. Мельник Т. Експортний потенціал України: методологія оцінки та аналіз / Т. Мельник // Міжнародна економічна політика. – 2008. – № 8-9. – С. 221-224.
8. Воскобійник Ю. П. Особливості діяльності та напрями удосконалення біржового аграрного ринку / Ю. П. Воскобійник // Науковий вісник Національного аграрного ун-ту. – 2007. – № 110. – 4.2. – С. 192-197.
9. Андрійчук В. Г. Компаративність динаміки зрушень, характерних світовій економіці, міжнародній торгівлі, та реалії і потенційні можливості активізації розвитку виробничо-торговельної сфери України / В. Г. Андрійчук // Зовнішня торгівля: право та економіка. – № 5 (34). – К. : 2007. С. 9-14.
10. Основні напрямки дослідження міжнародних ринків [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://library.if.ua>.
11. Бабенко А. Г. Державне регулювання та підвищення конкурентоспроможності аграрного сектора / А. Г. Бабенко // Економіка АПК. – 2008. – № 5. – С. 85-88.
12. Экономическая энциклопедия / [под ред. Л. И. Абалкина]. – М. : ОАО Изд-во «Экономика», 1999. – 842 с.

UP-TO-DATE REALITY REORIENTATOIN PROBLEMS OF EXPORT ENTERPRISES IN UKRAINE FROM RUSSIAN TO EUROPEAN MARKETS

Gudz Y.F.

PhD, Associate Professor of Finance National University of Food Technologies.

Abstract. *There was regarded the necessity of forming new scientific views and theoretical concepts in today's complex geopolitical conditions as for the possibilities of re-orientation of enterprises in Ukraine from the Russian market to EU markets. It was analyzed the approaches as for the improvement and deepening the content of export reorientation enterprises into new European markets, based on the characteristics of modern foreign economic conditions.*

There were delighted macroeconomic assumptions, internal and external factors of reorientation enterprises in Ukraine from the Russian market to EU markets and created stimulating methods of export activities, which form the framework for the implementation of this process.

There was designed the scheme of the process of reorientation enterprises in Ukraine from Russian markets to the EU markets with the ability to stimulate and support export activities.

Key words: *export-oriented enterprises, diversification of production, the environment, methods of stimulating export activities reorientation of enterprises in Ukraine.*

Referances

1. Upravlyniya mizharodnoyu konkurentospromozhnistyu v umovah globalizatsii ekonomichnogo rozvytku: [monografiya: u 2-h tt.] / D.G. Lukyanenko, A.M. Poruchchnuk, L.L. Antonyuk ta in.; [za zag. red. D.G. Lukyanenko, A.M. Poruchchnuka] . – K. : KNEU, 2006. – 526 s.
2. Skornyakova T. V. Ekspostnyi potentsial obrobnoi promyslovosti Ukrainy; Upravlinnya protsesom formuvannya: [monografiya] / T. V. Skornyakova. – K. : Nauk. svit, 2006. – 384 s.
3. Rogachov V. V. Ekspostnyi potentsial Rosii: sostoyanie, orientiry i usloviya rasvitiya / V. V. Rogachov // Vneshneekonomicheskii ,byulen. – 2004. – № 5. – S. 46-52.
4. Derzhavna sluzhba stystyky Ukrainy. Ofistiinyi sait [Elektroni resurs]. – Rezhym dostupy : <http://www.ukrstat.gov.ua>.
5. Bustryakov I. K. Ekonomichniy prostir: aspekty metodologichnogo znacheniya/ I. K. Bustryakov, L. G. Chernyuk – K. : Vuscha shkola 2006 . – 56 s.
6. Scherbina S. V. Rozvizvitok zovnishn'otorgivel'nuh perspektiv agropromyslovogo kompleksu Ukrainu v konteksti Yevrointegratsii / S. V. Scherbina [Elektronnii resurs]. – Rezhum dostupu: <http://www.academy.gov.ua>.
7. Melnyk T. Ekspostnyi potentsial Ukrainy: metodologiya otsinky ta analis / T. Melnyk // Mizhnarodna ekonomichna polityka . – 2008. – № 8-9. – S. 221-224
8. Voskobiinuk Yu. P. Osoblyvosti diyalnosti ta napryamy udoskonalennya birzhovogo agrarnogo rynku / Yu.P. Voskobiinuk // naukovyi visnyk Natsionalnogo agrarnogo un-ty. – 2007. – № 110. – 4.2. – S. 192-197.
9. Andriychuk V. H. Komparatyvnist' dynamiky zrushen, kharakterystyky svitovii ekonomitsi, mizhnarodnoi tor-givli, ta realii i potensii mozhlyvosti aktyvizatsii rozvytku vyrobnycho-torgivelnoi sfery Ukrainy / V. G. Andriichuk// Zovnishnya torgivlya: pravo ta ekonomika. – № 5 (34). – K. : 2007. C. 9-14.
10. Osnovni napryamki doslidzhennya mizhnarodnix rinkiv [Elektronnii resurs]. – Rezhim dostupu: <http://library.if.ua>.
11. Babenko A. G. Derzhavne reguluvannya ta pidvyschennya konkurentospromozhnosti agrarnogo sektora / A. G. Babenko // Ekonomika APK. – 2008. – № 5. – S. 85-88.
12. Ekonomichna entsyklopediya / [pod red. L. I. Abalksna]. – M. : OAO Izd-vo Ekonomika, 1999. – 842 s.

СОВРЕМЕННЫЕ РЕАЛИИ: ПРОБЛЕМЫ ПЕРЕОРИЕНТАЦИИ ЭКСПОРТООРИЕНТИРОВАННЫХ ПРЕДПРИЯТИЙ УКРАИНЫ С РОССИЙСКИХ НА ЕВРОПЕЙСКИЕ РЫНКИ

Гудзь Ю. Ф.

Кандидат экономических наук, доцент кафедры финансов Национальный университет пищевых технологий.

Аннотация. *Рассмотрена необходимость формирования новых научных взглядов и теоретических концепций в современных сложных геополитических условиях относительно возможностей переориентации предприятий Украины с российских рынков на рынки Европейского Союза. Исходя из особенностей современных внешнеэкономических условий, проанализированы подходы к усовершенствованию и углублению содержания переориентации экспортно-ориентированных украинских предприятий на новые европейские рынки. Проанализированы макроэкономические предпосылки, внутренние и внешние факторы переориентации предприятий Украины с российских рынков на рынки Европейского Союза, а также формирование методов стимулирования экспортной деятельности предприятий, которые создают среду для реализации указанного процесса. Разработана схема процесса переориентации предприятий Украины с российских рынков на рынки Европейского Союза с дальнейшей возможностью стимулирования и поддержки их экспортной деятельности.*

Ключевые слова: экспортно-ориентированные предприятия, диверсификация производства, внешняя среда, методы стимулирования экспортной деятельности, переориентация предприятий Украины.

УДК 332.1(477)

ЗАКОРДОННИЙ ДОСВІД РЕАЛІЗАЦІЇ ТРАНСФОРМАЦІЙНИХ ПРОЦЕСІВ В КОНТЕКСТІ РЕАЛІЗАЦІЇ ПОЛІТИКИ РЕГІОНАЛІЗАЦІЇ

Матвієнко Р. О.

Кандидат економічних наук, доцент кафедри освіти дорослих Інституту перепідготовки та підвищення кваліфікації Національного педагогічного університету ім. М. П. Драгоманова.

Анотація. *Модернізація засад управління регіональним розвитком потребує наукових підходів до осмислення основ управління в цій сфері. Сучасне теоретичне підґрунтя динамічного, прогресивного розвитку регіонів в ЄС (країни ЄС розглядатимуться тут як такі, що досягли найбільшого прогресу в реалізації політики регіоналізації) зумовлене наявністю високого рівня правового, правозастосовчого та інституційного забезпечення і фундаментальними науковими розробками всіх важливих елементів регіональної політики, яка ефективно поєднує загальноєвропейські закономірності й національні особливості регіонального розвитку. Процес удосконалення теоретичних засад управління регіональним розвитком в ЄС на певному етапі спричинив виникнення, а на сучасному етапі – ствердження спільної регіональної політики.*

Ключові слова: *регіоналізація, регіональна політика, регіональний розвиток, Європейський Союз, регіон.*

Постановка проблеми. У Західній Європі проблематика регіоналізму загалом виникла в 60-х рр. ХХ ст. В ході діяльності Європарламенту було опубліковано три рапорти, а саме Монета в 1961 р., Біркельбаха в 1963 р., Россі в 1964 р. Саме вони надали поштовх для розбудови регіональної політики. У 1961 р. Європейською Комісією було організовано першу конференцію, де було затверджено рішення про спільну європейську регіональну політику. Визначалося, зокрема, що вирішити усі регіональні проблеми, що було накопичено у Європі, неможливо без паралельного їх вирішення у кожній державі. Після підписання угоди в Маастрихті (1992 р.) і створення Євросоюзу 1993 р. настав перелом і у регіональній політиці.

Мета статті – проаналізувати основні тенденції реалізації політики регіоналізації ЄС в контексті розвитку регіонів.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Питанням розробки методології та теорії стратегічного управління регіональним розвитком та економічного регулювання складними соціально-економічними системами присвятили свої праці такі відомі вітчизняні та російські вчені, як: А. Амоша, Т. Балабанов, В. Беседін, В. Геєць, А. Спіфанов, Е. Ліанова, С. Львовчкін, П. Мельник, М. Чумаченько та ін. Серед іноземних вчених, які протягом тривалого часу вели пошук ефективного управління територіями, слід відмітити дослідження: Дж. Александера, М. Белла, К. Блэкбурна, Р. Левайна, Р. Лукаса, а також лауреатів Нобелівської премії Р. Харрода, Р. Солоу, Т. Сарджента, К. Сімса.

Основні результати дослідження. В останні роки на території Європейського Союзу значення регіональної політики значно зросло, хоча раніше в ЄС регіональна політика розглядалася як другорядний напрям діяльності Союзу [1]. Тепер досвід показує, що обмежити негативні наслідки поточного розміщення продуктивних сил і використати мож-

ливості відсталих районів ЄС зміг би лише за умови проведення грамотної регіональної політики, хоча неминуче виникає і питання про характер наднаціонального регулювання регіональних процесів.

Головними причинами переходу країн ЄС до єдиної регіональної політики стали:

1. Прагнення до ліквідації асиметрії регіонального розвитку всередині Євросоюзу;
2. Децентралізований розвиток демократії.

В історії становлення регіональної політики умовно виділяється чотири етапи:

- з 1951 року до середини 70-х років;
- другий етап: з 1975 року до 1988 року;
- третій етап: з 1988 року до 1994 року;
- четвертий етап: з 1994 року по теперішній час.

Перший етап – від моменту підписання Паризького договору про створення Європейського співтовариства вугілля й сталі (ЄСВС) в 1951 році до 1975 року, року створення Європейського фонду регіонального розвитку (ЄФРР).

На процес розвитку регіонів у ЄС впливали історичні процеси, що рухалися у напрямку конвергенції у країн Західної Європи. Визначальною точкою європейської регіоналізації слід вважати ті засади співробітництва між країнами Європи, що було закладено в Паризькій угоді 1951 року, а також резюме Римського договору, що задекларував створення Європейського Економічного Співтовариства (1957 р.). У доповіді тогочасного міністра закордонних справ Бельгії П. А. Спаака, який став на чолі Міжнародного підготовчого комітету з резюме Римського договору, було названо три базові напрямки діяльності для майбутнього об'єднання [2]:

- підтримка рівних умов конкуренції через усунення наслідків політики протекціонізму і митних кордонів;
- визначення правил і процедур для конкурентної політики;
- підсилення заходів, що спрямовані на підтримку відсталих регіонів та забезпечення роботою безробітних.

Однак, через ряд причин у тексті Римського договору (1957) не було згадано ні про регіональну політику, ні про сам процес регіоналізації. У преамбулі тексту говориться про такі цілі, як усунення диспропорцій і робота над подоланням відсталості окремих регіонів. Також було проголошено потребу в гармонійному розвитку економічної діяльності і поступовості в рості рівня життя, але це мало здебільш декларативний характер, хоча у пунктах, що описували аграрну політику, було зроблено певні винятки. Так, у статтях 92 і 97 передбачалась можливість щодо надання тимчасової допомоги для регіону, якому потрібно подолати серйозні труднощі. Поява перших задумів щодо європейської регіоналізації, а також створення концепцій та основ загальноєвропейської регіональної політики нинішні дослідники зазвичай датують початком 1960-х років – саме тоді, за ініціативою Європейської Комісії (ЄК), підготували спеціальні доповіді, що містили вказівки про необхідність спільних дій щодо активізації та гармонізації європейського регіонального розвитку, а 6 грудня 1961 року Європейська Комісія організувала першу конференцію, що була присвячена саме регіональним проблемам [3].

В 1961 році в Брюсселі на конференції було виділено ряд регіональних проблем, підкреслені серйозні регіональні диспропорції, і було прийняте рішення про необхідність нової регіональної політики. Перший етап регіональної реформи почався згідно з рішенням Європейської Ради в 1964 році регіональна політика була включена в середньострокову програму економічної політики Співтовариства. У травні 1965 року КЕС представила Раді перший звіт по регіональній політиці Співтовариства, у якому підкреслювалася не-

обхідність подальшої координації регіональної політики на національному рівні за допомогою програм регіонального розвитку.

Другий етап розвитку регіональної політики почався з 1975 р. – утворення Європейського фонду регіонального розвитку (ЄФРР) і закінчився 1988 р., коли відбулася реформа структурних фондів Співтовариства.

В 1975 році був створений Комітет з регіональної політики, яким було визначено два основних напрями в регіональній політиці ЄС: координація національних та регіональних політик і створення інструментів їх проведення. До 1979 року кошти фонду розподілялися між країнами тільки у фіксованому співвідношенні, однак з 1979 року ЄФРР став виділяти додаткові кошти. Близько 70% коштів йшло на фінансування інфраструктурних проєктів, а інші – на фінансування проєктів в області промисловості та ремісничого виробництва [4].

Однак мали місце й певні невдачі – неможливість реанімації окремих районів, промисловість яких не відповідала сучасним потребам ринку, або не могла конкурувати через вичерпання місцевих ресурсів.

В цілому, на другому етапі регіональна політика в ЄС стала дуже активною, методи її значно ускладнилися. Нові методи втілювалися в зміні підходів до фінансового забезпечення, на основі складної класифікації регіонів.

На третьому етапі цілі регіональної політики в ЄС у цілому не зазнали принципових змін. В 1988 році ЄС почав радикальну реформу структурних фондів – був створений Європейський соціальний фонд (ЄСФ), Європейський фонд керівництва і гарантій в області сільського господарства (ЄФКГОСГ) і Секція керівництва й фінансування в рибальській галузі (СКФР), тобто, конкретизувалися сфери діяльності. Так ЄФРР виділяв виробничі інвестиції, інвестиції в інфраструктуру, інвестиції в охорону здоров'я, наукові дослідження й дослідницькі розробки, транс'європейські транспортні, енергетичні й телекомунікаційні мережі, експериментальні проєкти, технічна допомога (50% всіх відповідних виплат).

Разом з тим, Союз визначив чотири принципи реформи:

- концентрація – фонди повинні бути сконцентровані тільки в районах, що найбільш гостро потребують допомоги Союзу;
- програмний підхід – пріоритет у фінансуванні віддається не окремим проєктам, а програмам;
- партнерство – тісна взаємодія й співробітництво серед всіх владних рівнів: від місцевого до наднаціонального для вирішення проблем районів;
- додатковість – кошти фондів повинні використовуватися на додаток до своїх національних ресурсів [5].

Крім того, важливим напрямом реформи було спрощення процедур діяльності фондів і проведення гнучкої регіональної політики.

Нарешті, четвертий період був ознаменований переходом до функціонування регіональної політики згідно з програмними періодами і програмними завданнями.

Важливим було і те, що для структурних фондів було визначено три програмних періоди:

- 1) 1994 – 1999 р.;
- 2) 1999 – 2006 р.;
- 3) 2007 – 2013 р. [6].

В перший програмний період діяльність структурних фондів націлилася на виконання шести основних програмних завдань:

- програмне завдання 1: сприяння розвитку й структурному вирівнюванню відсталих в економічному плані регіонів;
- програмне завдання 2: переорієнтація регіонів, прикордонних районів або частин регіонів, що серйозно потерпіли від промислового спаду;
- програмне завдання 3: боротьба із застійним безробіттям і допомога у входженні в трудове життя молоді й особам, що ризикують бути витиснутими з ринку праці;
- програмне завдання 4: допомога працівникам обох статей в адаптації до змін у промисловості й змінам виробничих систем;
- програмне завдання 5: сприяння сільськогосподарському розвитку шляхом:
  - 5а: прискорення вирівнювання сільськогосподарських структур у рамках реформування загальної аграрної політики;
  - 5б: стимулювання розвитку й структурного вирівнювання сільських районів;
- програмне завдання 6: стимулювання структурного вирівнювання конкретних північних регіонів, де особливо низка щільність населення [7].

Виділялася особлива зона застосування політики вирівнювання, утворена наприкінці 80-х років з конкретною метою підтягування за рівнем розвитку Греції, Ірландії, Іспанії й Португалії до середнього рівня в ЄС.

Реформа визначала й форми взаємодії структурних фондів: для реалізації програмних завдань 1 і 5б поєднували зусилля всіх трьох фондів. Для виконання програмного завдання 2 ЄСФ працювала в співробітництві з ЄФРР. Фінансову підтримку виконання програмних завдань 3 і 4 надає тільки ЄСФ, завдання 5а – тільки ЄГФКСХ. Реалізація програмних завдань 5а й 5б припускає також участь СКФР [8].

Концепція «Європа регіонів» має інституціональні прояви. Так, з 1988 р. у ЄС працює Рада регіональних і місцевих співтовариств. Сильний резонанс мають рішення Зборів регіонів Європи (заснованих в 1985 р.) і конференцій «Європа регіонів» (засновані в 1989 р.), куди запрошують із виступами найбільш авторитетних політичних лідерів регіонального рівня. Збори регіонів Європи й конференції «Європа регіонів» на початку 90-х рр. висунули наступні принципи: введення принципу субсидіарності, що розуміється як відповідність рівня виконання того або іншого завдання її масштабу, у договірну базу ЄС; створення нового ефективного органу від регіонів; можливість для європейських регіонів звертатися в Європейський суд прямо, оминаючи національну державу [9].

Як ми вже відзначали вище, регіоналізація всередині ЄС іде за двома напрямками. До першого напряму відноситься формування міжнародних регіонів, у тому числі й прикордонних, регіонів (об'єднавчий процес); до другого – формування внутрішньокраїнних регіонів (свого роду процес диференціації).

На процеси регіональної диференціації у свою чергу також впливає цілий ряд факторів:

По-перше, це соціально-географічний і кліматичний фактори. Для внутрішньодержавної регіоналізації важливим аспектом стають природні умови. Як приклад можна привести Італію з її аграрним півднем і промисловою північчю.

По-друге, не останню роль грає конфесійно-етнічний фактор. Європа багатонаціональна й століттями сформовані діаспори не можуть залишитися без уваги.

Із цим фактором (по-третє) дуже тісно зв'язаний історичний аспект європейської регіоналізації. Свої культурно-історичні традиції характерні для кожної країни ЄС, практично для кожного субрегіону.

По-четверте, суттєвий фактор, що впливає на формування внутрішньодержавних регіонів – це концентрація населення.

Тепер, з огляду на перераховані вище фактори об'єднаного характеру в розвиткові процесів регіоналізації ЄС, розглянемо більш докладно два напрями регіоналізації в Європейському співтоваристві: міжнародну регіоналізацію й внутрішньодержавну регіоналізацію.

В основі першого напрямку регіоналізації – формування міжнародних регіонів – лежить процес визначення кордонів, статусу міжнародних кордонів і утворення прикордонних районів (регіонів). Процес утворення їх не випадковий. Прикордонні регіони – це частини територій двох і більше країн, що безпосередньо прилягають одна до одної й історично мають тісні економічні, промислові, культурні й етнічні зв'язки. Оскільки формування подібних регіонів йшло з часом, то зв'язки всередині них дуже міцні, незважаючи на приналежність до різних держав. Одними із класичних прикладів є Еускади (регіон, що утворився на межі Іспанії й Франції) і Саар-Лотарингія (регіон, що утворився на межі Німеччини й Франції). В основному ж у межах ЄС утворення прикордонних регіонів наперед пов'язане із промисловістю. Поява регіону Саар-Лотарингія обумовлена й історичними подіями в Європі [10].

Подібні історичні переходи територій від однієї країни до іншої й наявність родовищ корисних копалин вплинули на закріплення міждержавних зв'язків між прикордонними районами. Об'єднання регіонів, а також карликових держав відбувалося ще наприкінці ХІХ століття. На основі чорної металургії й присутності в районах залізної руди утворився не тільки район Саар-Лотарингія, але й більш широкий – Саар-Лотарингія – Люксембург.

Акцентування уваги на кордонах (як внутрішніх, так і зовнішніх) Європейського союзу сьогодні виправдане тим, що вони не є безперечними.

Необхідно враховувати й проблеми зовнішніх відносин, що виникали через кордони між країнами-членами ЄС (тут не мається на увазі зовнішній кордон). Ведуться також дискусії щодо доступу до об'єктів суспільного надбання або навіть до приватної власності, розташованих безпосередньо на лінії кордону. Відмова Данії виконувати деякі положення Договору ЄС, що дозволила датському уряду зберегти заборону на придбання в країні літніх будиночків нерезидентами Данії (акція спрямована проти німців), є, по суті, порушенням основного принципу єдиного ринку. Воно полягає в тому, що умови придбання всіх товарів, що виставляються на продаж, повинні бути однаковими в усьому ЄС. Виникають дискусії, подібні цій, а також дискусії щодо доступу до засобів для законного вирішення міждержавних проблем, що особливо зачіпає населення прикордонних районів. У таких місцевостях, як Верхній Рейн і Піренеї, стали виникати регіони, які можуть стати джерелом проблем для власних урядів, причому проблем несхожих на ті, з якими доводилося зіштовхуватися при влагодженні проблем з міждержавними етнічними мовними меншостями (фламандська мова, мова басків, мова іберійців, французька в деяких районах ФРН та німецька у Франції і т.д.) [11].

Щодо зовнішнього кордону, то основні конфлікти розгортаються відносно країн-членів, що проводять політику в інтересах власного народу на відміну від інших країн-членів ЄС. Наприклад, претензії німців на право володіння власністю в Чеській республіці, можуть ускладнити дискусії щодо важливості кордонів. Відхилення думок Іспанії й Англії щодо проблеми Гібралтару не є пріоритетним питанням, але сформована ситуація затримує підписання конвенції щодо зовнішніх кордонів. Існує велика кількість територіальних особливостей, що не дозволяють ЄС установити постійний режим на зовнішніх кордонах.

Серед держав, що займають особливе територіальне становище – Ліхтенштейн, Андорра, Гібралтар, острови Ла-Маншу, Антильські острови, Кайманові острови – розрізняють наступні типи [12]:

- суверенні мікродержави, що є анклавом на території ЄС;
- «вільні зони» і території, що не вважаються частиною національної держави;
- держави, пов'язані із країнами-членами, що не вважаються частиною ЄС або невідні у зону дії митних законів;
- колоніальні держави й заморські території з різними податковими режимами.

При розгляді Європейською Комісією проблем, пов'язаних із країнами, що займають особливе територіальне становище, постав цілий ряд різних поки ще не вирішених правових питань.

Державна політика й політика ЄС щодо внутрішніх і зовнішніх кордонів піднімає широкий спектр питань, що стосуються, наприклад, зв'язку між кордонами й громадянством, політизації культурної самосвідомості, доктрини територіального суверенітету, значущості мікродержав, співробітництва в області правозахисту й нагляду за населенням, а також того, до якого ступеню ЄС може стати співтовариством, побудованим на основі спільної безпеки, за допомогою розвитку політики, націленої на забезпечення взаємної безпеки.

Тепер перейдемо до аналізу другого напрямку регіоналізації - формування внутрішніх регіонів. Цей напрям тісно пов'язаний із системою місцевого управління в окремих країнах.

У країнах ЄС функціонують різноманітні моделі місцевого самоврядування. Їх формування відбувалося поступово протягом тривалого періоду. У цих моделях знайшли своє відображення політичні, економічні, соціокультурні та ментальні особливості окремих європейських країн і регіонів.

Але у всьому цьому різноманітті можна виділити два типи співвідношення «регіон-центр» у формуванні керівних органів місцевої влади.

Перший тип – співвідношення на користь регіонів - характерний в основному для великих (по території й кількості населення) країн. У цих країнах формування місцевої влади відбувається, як правило, на основі загальних виборів у регіональних співтовариствах з не вирішальним впливом на цей процес центральної влади. Такий порядок існує не тільки у федеративних державах (наприклад, Німеччина), але й у країнах з унітарним державним устроєм (наприклад, Франція).

Другий тип співвідношення «центр-регіон» у формуванні керівних органів місцевої (регіональної) влади – співвідношення на користь центра - функціонує в основному в невеликих (по території й чисельності населення) країнах Європейського Союзу.

Саме на розумінні таких взаємозв'язків і розходжень заснована й регіональна політика, що проводиться в цей час у Європейському Союзі.

Далі ми й переходимо до аналізу результатів єдиної регіональної політики Європейського співтовариства, що є одним з найважливіших наднаціональних інструментів регулювання процесів розвитку ЄС на сучасному етапі.

При характеристиці особливостей і результатів єдиної регіональної політики необхідно розглянути «ЄС-15» (склад ЄС до 2004 прийнято для аналізу через те, що в нових членах ЄС принципи регіоналізму використовуються не настільки давно, щоб можна було говорити про результати їхнього застосування), де країни доцільно умовно розділити на чотири більші групи:

Перша група – «країни зімкнення» («cohesion countnes») – Ірландія, Греція, Португалія й Іспанія. Зазначені країни традиційно є найбільш слабкорозвиненими країнами Європейського Союзу (це держави, де розташовані найбільш бідні регіони на території ЄС).

Другу групу утворюють Німеччина й Італія. Ці країни характеризуються значними внутрішніми розходженнями – між північчю й півднем Італії, а також між «старими» і «новими» землями Німеччини.

Третя група представлена територіями Фінляндії й Швеції.

Якщо проаналізувати становище в 15 країнах Європейського Союзу, то можна помітити, що регіональна політика практично у всіх країнах спрямована на створення умов, які дозволяють регіонам повністю реалізувати наявний у них потенціал і тим самим збільшити їхній внесок у розвиток національної економіки. Це є головним завданням регіональної політики країн-членів ЄС [13].

Для рішення регіональних проблем відповідно специфіки розглянутих п'ятнадцяти країн Європейського Союзу й зазначених вище шести програмних завдань регіональної політики в першому програмному періоді (1994-1999 р.) використовуються певні визначені механізми.

Відбір областей (регіонів) підтримки на рівні ЄС здійснюється на основі адміністративних регіонів NUTS (The Nomenclature of Territorial Unit for Statistics), які діляться за напрямками NUTS I, NUTS II, NUTS III. Рівень NUTS 1 включають суб'єкти федерацій, агреговані й автономні регіональні утворення, NUTS II - провінції, департаменти, округи, NUTS III – графства, префектури. На першому рівні виділяють 78 регіонів, на другому – 211, на третьому – 1093 [14].

У деяких країнах цей відбір має свої особливості. Так, не виділяють всі три рівні в певних країнах через маленьку площу території й невелику чисельність населення, наприклад, в Ірландії й Швеції й Данії.

Фінансування для виконання програмного завдання 1 (сприяння розвитку й структурному вирівнюванню відсталих в економічному відношенні регіонів) надається регіонам, що відповідають рівню II системи NUTS, де ВВП на душу населення за підсумком останніх трьох років був нижче (або в деяких особливих випадках приблизно дорівнює) 75% середніх показників в країнах ЄС. Притім, що критерій цей досить чіткий, він був трохи розмитий у зв'язку з рішеннями, які приймалися в минулому через політичні мотиви. Викликає деякий сумнів і статистична вірогідність цього показника й метод його розрахунку. Після переговорів між Комісією й країнами - членами ЄС, що ґрунтувалися на пропозиціях Комісії, був вироблений список регіонів, що відповідають критеріям відбору, що став частиною загальних правил.

Регіони, віднесені до Завдання 1, охоплюють чверть населення ЄС (25%) і містять у собі повністю території Греції, Ірландії й Португалії, у Бельгії виділена провінція Ено, у Німеччині – 5 нових земель (Браденбург, Макленбург-Передня Померанія, Саксонія, Соксонія-Анхальт, Тюрінгія), в Іспанії – Андалусія, Астурія, Кантабрія, Кастилія й Ліон, Ла-Манча, округ Валенсія, Естрамадура, Галісія, Мурсія, Канарські острови, в Франції – заморські Департаменти, Корсика й округи Валансьєн, Дуе й Овен (через сусідство з бельгійським Ено), в Італії – Аbruццо, Базиликата, Калабрія, Кампанія, Молізе, Апулія, Сардинія й Сицилія, у Нідерландах – Флеволанд, у Великобританії – Північна Ірландія, Північне Гебридське нагір'я, Шетландські, Оркнейські острови, в Австрії – провінція Бургенланд [15].

Для цілей програмного завдання 2 правила (розподілу ресурсів) визначають три критерії прийнятності стосовно територій застосування.

Завдання 3 (проблема тривалого безробіття й працевлаштування) особливо зачіпає молодих людей, що перебувають під загрозою виключення з ринку праці. Її рішення спрямоване на поширення принципу рівності шансів для чоловіків і жінок на ринку праці. Це завдання не має регіональної прив'язки.

Завдання 4 (допомога працівникам кожної статі в адаптації до змін у промисловості й змін виробничих систем) призначена для адаптації працівників до промислових змін і розвитку виробничих систем. Так само як і Завдання 3 воно не має регіональної прив'язки.

Завдання 5а, як і Завдання 3 і 4, поширюється на весь Європейський Союз. Вона передбачає [16]:

- поліпшення виробничих структур (сільське господарство й рибальство);
- грошову компенсацію в несприятливих зонах (сільське господарство);
- переробку й збут продукції (сільське господарство й рибальство);
- допомога в облаштуванні молодим селянам.

Для виконання програмних завдань 1, 2, 5б і 6 проводиться відбір областей, яким виділяються кошти, відповідно їх конкретних показників. Кожен регіон може фінансуватися не тільки в рамках одного програмного завдання 1, 2 або 5б. Навпаки, завдання 3, 4 і 5а актуальні у всіх регіонах.

У регіонах, віднесених до Завдання 5б (стимулювання розвитку й структурного вирівнювання сільських районів) проживає менше однієї десятої населення ЄС (8,8%), і сюди також відносяться ділянки територій всіх країн за винятком трьох, повністю віднесених до Завдання 1. Основним критерієм для виділення цих регіонів є низький рівень соціально-економічного розвитку, що вимірюється часткою ВВП на душу населення. Як і у випадку Завдання 2, передбачуваний список регіонів Завдання 5б був переданий країнами на обговорення в КЄС.

Завдання 6 (стимулювання структурного вирівнювання конкретних північних регіонів) віднесене тільки до Фінляндії й Швеції й охоплюють лише 0,4% населення країн ЄС. Це Завдання було передбачено Договором про приєднання нових країн і стосується регіонів із густиною населення менше 8 чоловік на квадратний кілометр. Список регіонів був визначений у протоколі до Договору.

Про значення й розуміння цілей скорочення міжрегіональних диспропорцій у розвитку регіонів свідчить той факт, що тільки чотири із семи напрямків, а також зона застосування «політики зімкнення» (для Греції, Іспанії, Португалії й Ірландії) до 2000 р. покривало регіони, де проживає більше половини населення Євросоюзу.

Підсумки розвитку регіонів ЄС до 2000 р. дозволили перейти до нового етапу реалізації цієї політики. В 2000 р. почався другий програмний період, що закінчиться в 2006 р. До 2000 року регіональна політика, як ми вже відзначали, концентрувалася на сімох основних напрямках, з яких п'ять повинні були привести до підвищення загального рівня розвитку окремих регіонів і три – до вирішення структурних специфічних проблем на всьому просторі Євросоюзу.

Нова регіональна політика, що набула чинності в 2000 р., значно зменшила число напрямків – із семи до трьох, а число проблемних регіонів зменшилось. Це свідчить про ефективність регіональної політики, що, переплітаючись із соціальною політикою, усе більше орієнтується на політику «зімкнення».

Висновки. Сучасна Європа являє собою в цей час сукупність різних форм і типів регіоналізації. У цьому процесі можна виділити два основних напрями: формування міжнародних, у тому числі й прикордонних, регіонів (умовно, його можна назвати – об'єднаним) і формування внутрішніх нових регіонів (умовно – процес диференціації). Обидва ці процеси взаємозалежні між собою. У першому відображається об'єктивний процес інтеграції європейського простору, що відбувається вже багато десятиліть і який в останні 15-20 років привів до утворення єдиної економічної, а багато в чому й політико-правової суспільної системи, що охоплює зараз більшість країн Європи. З іншого боку, у

процесах регіоналізації проявляється й історична специфіка різних європейських регіонів, їх соціокультурні, конфесійні й ментальні особливості. У цій специфіці відбилися принципи двох макросистем місцевого (регіонального) управління, засновані у свою чергу на двох основних правових системах світу – англосаксонської й німецької, континентальної.

Список використаної літератури

1. Геген, Д. У лабіринті Європейського Союзу [Текст] – Guide Pratique du Labyrinthe Communautaire : пер. з франц. : наук.-попул. вид. / Д. Геген; Пер. Г. Козлов. – К. : Основи, 1995. – 116 с.
2. Высшая школа Поль-Анри Спаак [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://hespraak.be>. – Назва з екрану.
3. Чередниченко В. В. Еволюція моделі європейського єврорегіонального співробітництва [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.nbuv.gov.ua/portal/soc_gum/vchu/N153/N153p100-108.pdf.
4. Мельник А. Ф. Державне регулювання економіки перехідного періоду: світовий досвід і проблеми України / А. Ф. Мельник. – Тернопіль : Збруч, 1995. – 180 с.
5. Reform of the Structural Policy: Result of the Berlin summit. Directorate-General for Regional Policy and Cohesion. European Commission. March (1999).
6. Гринько О. І. Перспективи регіоналізації і регіональної політики в Європейському Союзі / О. І. Гринько // Науковий вісник. – 2010. – № 6 (107). – С. 127-133.
7. Колишко Р. А. Регіональна політика України: європейський досвід та українські перспективи / Р. А. Колишко // Актуальні проблеми міжнародних відносин. – К., 2002. – Вип. 34, ч.1. – С. 50-54.
8. Додаткові статистичні показники і тренди [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://ec.europa.eu/regional_policy/sources/docofc/ofcial/reports/interim6_en.htm. – Назва з екрану.
9. Morgan, Roger. Regionalism in European Politics. Policy Studies Institute, London (2007), 206 p.
10. DG REGIO [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://ec.europa.eu/regional_policy/internationale/index_en.htm.
11. Reform of the Structural Funds 2000–2006. Comparative analysis. EU Structural Funds. European Commission, Brussels (1999).
12. Дружинин А. И. Регион как социокультурное, экономическое пространство и социологическое понятие / А. И. Дружинин // Тезисы докладов и выступлений на 11 Всероссийском Социологическом конгрессе. Российское общество и социология в XXI веке: социальные вызовы и альтернативы. – 2003. – Т. 2. – С. 695-696.
13. Jeffery, Charlie. The Regional Dimension of the European Union London (1997) 223 p.
14. Додаткові статистичні показники і тренди [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://ec.europa.eu/regional_policy/sources/docofc/ofcial/reports/inter6_en.htm. – Назва з екрану.
15. Орловська Ю. В. Критерії сталого регіонального розвитку у формуванні спільного європейського економічного простору / Ю. В. Орловська // Економічний простір. – 2007. – № 2. – С. 5-22.
16. Історія регіональної політики [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://ec.europa.eu/regional_policy/sources/docgener/panorama/pdf/mag21/mag21_en.pdf. – Назва з екрану.

FOREIGN EXPERIENCE OF REALIZATION OF THE TRANSFORMATION PROCESSES IN THE CONTEXT OF THE IMPLEMENTATION OF THE POLICY OF REGIONALIZATION

Matviienko R. O.

PhD, Associate Professor, Associate Professor, Department of adult education, National Pedagogical Dragomanov University.

Abstract. *The modernization of the regional development governing bodies requires the scientific approach to the government base in this sphere. The modern theoretical foundation of the strong and progressive regional development in EU (hereafter the countries of European Union will be considered as those that achieved the highest progress in the regional development policy implementation) is driven by well-developed legal, adoptive and institutional base as well as foundational scientific researches for all the significant elements of the regional politics that effectively combine common European regularities with the national aspects of the regional development. The improvement of the theoretical base in the regional development government on the certain stage resulted in the development and currently in the confirmation of the common regional policy.*

Key words: *regionalization, regional policy, regional development, European Union, region.*

References

1. Gegen, D. U labirynti Yevropejskogo Soyuzu [Tekst] = Guide Pratique du Labyrinthe Communautaire : per. z francz. : nauk.-popul. vy'd. / D. Gegen; Per. G. Kozlov. – K. : Osnovy, 1995. – 116 s.
2. Vysshaya shkola Pol'-Anry Spaak [Elektronnyj resurs]. – Rezhym dostupu: <http://he-spaak.be>. – Nazva z ekrana.
3. Cherednychenko V. V. Evolyuciya modeli yevropejs'kogo yevroregional'nogo spivrobotny'czstva [Elektronnyj resurs]. – Rezhym dostupu: http://www.nbu.gov.ua/portal/soc_gum/vchu/N153/N153p100-108.pdf.
4. Mel'nyk A. F. Derzhavne reguluvannya ekonomiky perexidnogo periodu: svitovij dosvid i problemy Ukrainy / A. F. Mel'nyk. – Ternopil' : Zbruch, 1995. – 180 s.
5. Reform of the Structural Policy: Result of the Berlin summit. Directorate-General for Regional Policy and Cohesion. European Commission. March (1999).
6. Gryn'ko O. I. Perspektyvy regionalizaciyi i regional'noyi polityky v Yevropejs'komu Soyuzi / O.I. Gryn'ko // Naukovyj visnyk. – 2010. – № 6 (107). – S. 127-133.
7. Kolyshko R. A. Regional'na polityka Ukrainy: yevropejs'kyj dosvid ta ukrajins'ki perspektyvy / R. A. Kolyshko // Aktual'ni problemy mizhnarodnyh vidnosyn. – K., 2002. – Vyp. 34, ch. 1. – S. 50-54.
8. Dodatkovy statistychni pokaznyky i trendy [Elektronnyj resurs]. – Rezhym dostupu: http://ec.europa.eu/regional_policy/sources/docofc/ofcial/reports/interim6_en.htm. – Nazva z ekrana.
9. Morgan, Roger. Regionalism in European Politics. Policy Studies Institute, London (2007), 206 p.
10. DG REGIO [Elektronnyj resurs]. – Rezhym dostupu: http://ec.europa.eu/regional_policy/internationale/index_en.htm.
11. Reform of the Structural Funds 2000–2006. Comparative analysis. EU Structural Funds. European Commission, Brussels (1999).
12. Druzhynyn A. Y. Regyon kak socyokul'turnoe, ekonomycheskoe prostranstvo y socyologycheskoe ponyatyie / A. Y. Druzhynyn // Tezysy dokladov y vystuplenyj na 11 Vserossyjskom Socyologycheskom kongresse. Rossyjskoe obshhestvo y socyologyya v XXI veke: sotsyalnye vyzovy y al'ternatyvy. – 2003. – T. 2. – S. 695-696.
13. Jeffery, Charlie. The Regional Dimension of the European Union London (1997) 223 p.
14. Dodatkovy statistychni pokaznyky i trendy [Elektronnyj resurs]. – Rezhym dostupu: http://ec.europa.eu/regional_policy/sources/docofc/ofcial/reports/inter6_en.htm. – Nazva z ekrana.
15. Orlovs'ka Yu. V. Kryteriyi stalogo regional'nogo rozvytku u formuvanni spil'nogo yevropejs'kogo ekonomichnogo prostoru / Yu. V. Orlovs'ka // Ekonomichnyj prostir. – 2007. – № 2. – S. 5-22.
16. Istoriya regional'noyi polityky [Elektronnyj resurs]. – Rezhym dostupu: http://ec.europa.eu/regional_policy/sources/docgener/panorama/pdf/mag21/mag21_en.pdf. – Nazva z ekranu.

ЗАРУБЕЖНЫЙ ОПЫТ РЕАЛИЗАЦИИ ТРАНСФОРМАЦИОННЫХ ПРОЦЕССОВ В КОНТЕКСТЕ РЕАЛИЗАЦИИ ПОЛИТИКИ РЕГИОНАЛИЗАЦИИ

Матвиенко Р. А.

Кандидат экономических наук, доцент кафедры образования взрослых Института переподготовки и повышения квалификации Национального педагогического университета им. М. П. Драгоманова.

Abstract. *Модернизация основ управления региональным развитием требует научных подходов к осмыслению основ управления в этой сфере. Современное теоретическое обоснование динамичного, прогрессивного развития регионов в ЕС (страны ЕС будут рассматриваться здесь как такие, которые достигли наибольшего прогресса в реализации политики регионализации) обусловлено наличием высокого уровня правового, правоприменительного и институционального обеспечения и фундаментальными научными разработками всех важных элементов региональной политики, которая эффективно объединяет общеевропейские закономерности и национальные особенности регионального развития. Процесс усовершенствования теоретических основ управления региональным развитием в ЕС на определенном этапе вызвал зарождение, а на современном этапе – утверждение общей региональной политики.*

Key words: *регионализация, региональная политика, региональное развитие, Европейский союз, регион.*

УДК 339.91

МЕХАНІЗМ ІНТЕГРАЦІЇ УКРАЇНИ В ЄВРОПЕЙСЬКИЙ РИНОК ПРАЦІ В УМОВАХ ПІДПИСАННЯ УГОДИ ПРО АСОЦІАЦІЮ МІЖ УКРАЇНОЮ ТА ЄС

Стаканов Р. Д.

Кандидат економічних наук, доцент кафедри світового господарства і міжнародних економічних відносин Інституту міжнародних відносин Київського національного університету імені Тараса Шевченка.

Анотація. З підписанням Угоди про Асоціацію, в Україні з'являється можливість поглибити свою інтеграцію до європейського ринку праці. Така інтеграція відіграє вагомую роль, зважаючи на те, що близько половини всієї трудової міграції спрямовується до ЄС, а частка грошових переказів з країн ЄС у загальних надходженнях від мігрантів становить понад 30%. В Угоді передбачається, що ЄС та Україна докладатимуть спільних зусиль для подолання причин виникнення міграції, запровадженні ефективної політики протидії нелегальній міграції, а робітникам з України та ЄС, що є легально працевлаштованими, гарантуються рівні права, а також декларується необхідність розширювати кількість двосторонніх угод щодо працевлаштування між Україною та країнами-членами ЄС. В Угоді окремо передбачено положення щодо тимчасової присутності фізичних осіб для цілей економічної діяльності, що дозволяє наймати «основний персонал», також надавати комерційні послуги за спрощеною процедурою перебування на території приймаючої країни. Однак, лібералізація доступу емігрантів з України стосується в першу чергу кваліфікованої міграції, що, загалом, відповідає загальній тенденції провадження імміграційної політики ЄС на сучасному етапі. Питання ж доступу на національні ринки праці основної частини трудових мігрантів з України і надалі залишаються сферою двосторонніх відносин між Україною та приймаючими країнами в ЄС.

Ключові слова: Угода про Асоціацію, ЄС, міжнародна трудова міграція, ринок праці, грошові перекази, міграційна політика ЄС.

Постановка проблеми. Підписання Угоди про Асоціацію між Україною та ЄС дає можливість поглибити інтеграцію України в Європейський ринок праці. Зважаючи на залежність України від зовнішньої міграції в умовах нестабільного розвитку інших форм міжнародних економічних відносин, а також на довгострокову потребу нових мігрантів в країнах ЄС, співпраця в сфері трудової міграції є об'єктивною та перспективною метою для обох сторін вже впродовж найближчих років.

Мета статті – дослідити зміни в міграційній ситуації між Україною та країнами ЄС в короткостроковій перспективі, з урахуванням довгострокових потреб економіки України та ЄС, що знаходить своє відображення, зокрема і в окремих положеннях Угоди про Асоціацію між Україною та ЄС, а також країнами-членами ЄС.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Міжнародна трудова міграція, глобальний та регіональні ринки праці, міграційна політика як окремих країн, так і регіональних об'єднань, а також міграційна політика України та ЄС досліджувались рядом українських та зарубіжних науковців, серед яких в першу чергу варто виділити Дж. Борхаса, В. Будкіна, М. Відякіну [1; 2], А. Вінтерса, А. Гайдучького [3], Р. Доббса, С. Дрінквотера, І. Івах-

нюка, Е. Лібанову, О.Малиновську, С. Метельова, Д. Рату, А. Румянцева, О. Старка, А. Філіпенка, Дж. Флореса, Р. Чамі.

Основні результати дослідження. Відповідно до даних міжнародної статистики, за кордоном лише легально перебувають 1,869 млн. українських громадян, що складає 4,1% від населення України [8]. Загалом же можна стверджувати про наявність стабільного перебування за кордоном до 3 млн. трудових мігрантів з України протягом року.

Міграція з Україною до ЄС складає менше половини [4] або за іншими даними 56% [8] від загального показника еміграції з країни. Серед країн ЄС ключовими країнами призначення міграції виступають Польща (12,2% від загальної кількості мігрантів), Італія (10,8%), а також Німеччина (8,2%). Переважно на території ЄС українці були працевлаштованими в Італії (13,4% від загальної кількості емігрантів), Чеській Республіці (12,8%), Польщі (7,4%), Іспанії (3,9%) та Португалії (3,0%) [1, с. 251]. Зважаючи на це, для України можливість вільного доступу до ринку праці ЄС відіграє вагомий роль для забезпечення стабільності як міграційного руху, так і підтримки платіжного балансу України за рахунок грошових переказів мігрантів, обсяг яких в 2013 р., лише за офіційними каналами, склав 8,5 млрд. дол. США [5], з них частка країн ЄС – 30,8% (2,3 млрд. дол.), що є меншим за показники еміграції в даному напрямі, а отже вказує на можливості подальшого збільшення абсолютних показників легальних грошових переказів за умови створення відповідних законодавчих умов, в тому числі за рахунок розвитку двосторонніх угод.

21 березня 2014 р. було підписано частину статей Угоди про Асоціацію між Україною та ЄС, а також країнами-членами ЄС [7]. Після завершення процедури підписання, а також ратифікації даного документу всіма сторонами, відбудуться вагомні зміни в ряді секторів економічної співпраці між Україною та ЄС. Певні зміни відбудуться також і в секторі трудової міграції між країнами.

В Розділі III Угоди в 16-18 статтях передбачено окремі моменти співпраці між Сторонами щодо гарантування права на міграцію та захист прав мігрантів в країнах призначення.

Стаття 16 Угоди [1] присвячена співробітництву у сфері міграції, притулку та управлінню кордонами. В даній статті декларується важливість спільного керування міграцією між країнами, включення важливих проблем міграційної сфери до національних стратегій економічного розвитку регіонів походження міграції. В цій статті передбачається, що ЄС та Україна докладатимуть спільних зусиль для подолання причин виникнення міграції, запровадженні ефективної політики протидії нелегальній міграції, співпрацюватимуть в реалізації прав біженців, відповідно до умов Конвенції ООН про статус біженців 1951 р., а також Протоколу щодо статусу біженців 1967 р.

Статтею 17 Угоди робітникам з України гарантуються рівні трудові права з правами місцевих громадян країн ЄС, відповідно до національно законодавства в таких країнах. Аналогічні зобов'язання бере на себе і Україна стосовно робітників з країн-членів ЄС.

Окрему увагу в Угоді (ст. 18) надано мобільності працівників. Так, передбачається, що для українських трудових мігрантів повинні бути збережені, а за можливості, і покращенні можливості для доступу на ринок праці ЄС. Акцент робиться, в першу чергу, на тих країнах, що вже підписали з Україною Угоди про працевлаштування робітників (наприклад, Угода між Урядом України та Урядом Республіки Польща про взаємне працевлаштування працівників, 1994 р. [6]), іншим же державам ЄС пропонується вивчити можливість укладання відповідних умов. Інші можливості, такі як розширення доступу для професійного навчання українців в ЄС, розглядатиме Рада Асоціації, при цьому вона враховуватиме поточний стан справ на ринку праці країн ЄС.

У випадку з рухом осіб загалом, то сторони (ст. 19 Угоди) підтверджують необхідність повного виконання Угоди між Україною та ЄС про реадмісію осіб (2007 р.), а також Угоди між Україною та ЄС про спрощення оформлення віз (2007 р.). Інституційно виконання даних угод контролюватимуться через Спільний комітет з питань реадмісії та Спільним комітетом реалізації угоди про спрощення візового режиму, відповідно. Робота по створенню режиму безвізових переміщень між Україною та ЄС продовжується з листопада 2010 р. в рамках Плану дій щодо лібералізації візового режиму.

В Угоді окремо передбачено положення щодо тимчасової присутності фізичних осіб для цілей економічної діяльності. Відповідно до положень статті 98, підприємства України та ЄС, при здійсненні свої економічної діяльності через дочірні підприємства, філії та представництва, що засновані на території ЄС та України, відповідно до законодавства приймаючої країни, мають можливість наймати працівників, що визначаються як «основний персонал». До основного персоналу, відповідно до Угоди відносяться такі категорії робітників:

- бізнес-відвідувачі. Фізичні особи, що працюють на керівних посадах та несуть відповідальність за заснування підприємства. Дані робітники не повинні отримувати оплату з боку приймаючої сторони в країні заснування такого підприємства;
- персонал, переведений в межах корпорації. Дана категорія включає в себе працівників, що працюють на підприємствах ЄС або України терміном не менше одного року та були тимчасово переведені на роботу в підрозділ підприємства, що працює на території іншої Сторони Угоди. До цієї категорії відносяться як керівники, так і спеціалісти.

Основний персонал має право працювати лише виключно на самі юридичні особи та їхні дочірні підприємства, філії та представництва. Дозвіл на роботу в такому разі не повинен перевищувати періоду працевлаштування даного працівника, але не більше трьох років. При цьому, для бізнес-відвідувачів тимчасове перебування не може перевищувати 90 днів протягом одного року. Також юридичні особи України та країн членів ЄС мають право приймати на роботу в свої відділення закордоном випускників-стажерів. В такому разі їхній тимчасовий в'їзд не повинен перевищувати один рік.

Аналогічно як і у випадку з бізнес-відвідувачами терміном на 90 днів протягом року, дозволений тимчасовий доступ на територію Сторін продавців бізнес-послуг. До даної категорії робітників відносяться фізичні особи, які є представником постачальника однієї зі Сторін та перебувають на території приймаючої країни з метою ведення переговорів щодо продажу послуг контрагенту на території приймаючої країни. При цьому, самі продавці бізнес послуг не мають права бути залученими до безпосереднього надання послуг місцевому населенню та отримувати заробітну плату за свою професійну діяльність з джерел в країні перебування.

Для надання послуг в ряді видів економічної діяльності (наприклад, юридичні, консультаційні, бухгалтерські, комп'ютерні, інженерні, туристичні послуги, технічні випробування та технічне обслуговування та ін.) Україна та ЄС дозволяють надавати послуги на своїй території та надають право тимчасового в'їзду (до 1 року) постачальникам таких послуг. Фізичні особи, що мають намір в'їхати на територію іншої країни для надання послуг повинні відповідати ряду критеріїв. Зокрема, вони повинні мати можливість підтвердити свою кваліфікацію (дипломом про вищу освіту або за допомогою інших документів, що можуть засвідчити наявність у них належних знань відповідно до законодавства приймаючої країни), оплата за надані послуги не повинна виплачуватись за рахунок приймаючої сторони, а лише в рамках оплати праці країною, що направила дану особу в якості свого представника. Загальний термін перебування постачальників договірних послуг в країнах перебування не повинно перевищувати 6 місяців протягом 1 року.

Також, відповідно до Угоди, Сторони гарантують можливість тимчасового перебування незалежних фахівців, згідно із зобов'язаннями за Угодою ГАТС Світової організації торгівлі для надання окремих категорій послуг. До незалежних фахівців відносяться особи, що залучені до надання послуг і при цьому вони є самозайнятими на території країни походження. Умовою для отримання права тимчасове перебування такого фахівця виступає відсутність підприємницької діяльності зареєстрованої в приймаючій країні, а також наявність договору про надання послуг споживачам на території приймаючої країни.

Максимальний термін перебування таких фізичних осіб на території приймаючої країни обмежується 6 місяцями (5 тижнями у випадку з Люксембургом) протягом 1 року, але не довше терміну дії договору. Також, незалежні фахівці повинні мати не менше 6 років досвіду роботи у відповідній сфері, а також мати можливість підтвердити свою кваліфікацію дипломом про вищу освіту або іншим документом, що підтверджує професійну кваліфікацію відповідно до вимог законодавства приймаючої країни.

До категорій послуг, що можуть бути наданими незалежними фахівцями відносяться юридичні, інженерні, комп'ютерні, перекладацькі послуги, а також послуги в галузі архітектури, управлінського консультування. Право на перебування в країні призначення не надає легальної можливості виконання інших робіт не передбачених договором про надання послуг.

Обмеженість угоди про мобільність працівників між даному разі визначається особливостями міграційної політики ЄС, яка ще знаходиться на стані формування і, у випадку з трудовою міграцією, вона не віднесена до виключної компетенції ЄС, відповідно, ЄС не може брати від свого імені зобов'язання по допуску іноземної робочої сили, як це відбувається у випадку з доступом українських товарів територію єдиного митного простору ЄС.

Зважаючи на те, що статті 16-18 Угоди не надають можливості вільного доступу на ринки праці країн ЄС, ефект від підписання даного договору буде значно обмеженим. У випадку з тимчасовою присутністю фізичних осіб для ведення комерційної діяльності, дані положення несуть певні позитивні наслідки для міграції кваліфікованих та висококваліфікованих робітників, а також бізнес мігрантів. Водночас, зважаючи на актуальну структуру трудової зайнятості українських мігрантів, коли ключовими секторами зайнятості для трудових мігрантів з України в ЄС виступають будівництво та робота домашньої прислуги, а також оптова й роздрібна торгівля, сільське господарство та промисловість [2, с. 111], дана лібералізація доступу економічних мігрантів з України на впливає на можливість вільного доступу на ринок праці ЄС для більшості з них.

Оскільки в ЄС відсутня спільна міграційна політики щодо трудової міграції з третіх країн, Україні і надалі необхідно розвивати пріоритетно двосторонні відносини та розширювати перелік угод про працевлаштування та гарантії соціального забезпечення в ключових країнах-імпортерах робочої сили в ЄС.

Висновки. ЄС є ключовим центром притягання для української трудової міграції, а також вагомим джерелом походження грошових переказів. Підписання та повноцінний вступ в силу положень Угоди про асоціацію між Україною та ЄС дасть можливість лібералізувати окремі аспекти трудової міграції між Україною та ЄС. Однак, лібералізація доступу емігрантів з України стосується в першу чергу міграції кваліфікованої міграції, що, загалом, відповідає загальній тенденції провадження імміграційної політики ЄС на сучасному етапі. Питання ж доступу на національні ринки праці основної частини трудових мігрантів з України і надалі залишаться сферою двосторонніх відносин між Україною та приймаючими країнами в ЄС.

Список використаної літератури

1. Відякіна М., Стаканов Р. Міграційна політика на регіональних ринках робочої сили / М. Відякіна, Р. Стаканов. — Черкаси: видавництво Ю. Чабаненко, 2013. — 354 с.
2. Відякіна М. М., Стаканов Р. Д. Трудова міграція з України до ЄС: макроекономічний вимір: Монографія / М. М. Відякіна, Р. Д. Стаканов // К.: «ДКС центр», 2011. с. 198.
3. Гайдучький А. Як Україні подвоїти ВВП? І яким шляхом піти країні? / [Електронний ресурс]. — Спосіб доступу: <http://gazeta.dt.ua/finances/yak-ukrayini-podvoyiti-vvp-i-yakim-shlyahom-piti-krayini.html>.
4. Дослідження потреб українських мігрантів [Електронний ресурс] / Благодійний фонд Арсенія Яценюка «Open Ukraine». — Режим доступу: <http://openukraine.org/file/b3Vlb-nVrcmFpbmVfZmlsZXMuMjA3.rar>.
5. Огляд приватних грошових переказів в Україну / Національний банк України // [Електронний ресурс]. — Спосіб доступу: <http://www.bank.gov.ua/doccatalog/document?id=73841>.
6. Угода між Урядом України та Урядом Республіки Польща про взаємне працевлаштування працівників / Верховна Рада України // [Електронний ресурс]. — Спосіб доступу: http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/616_026.
7. Угода про асоціацію між Україною та європейським союзом і його державами-членами / [Електронний ресурс]. — Спосіб доступу: <http://comeuroint.rada.gov.ua/comev-roint/doccatalog/document?id=56219>.
8. Migration profile. Ukraine / Migration policy centre // [Electronic resource]. — Mode of access: http://www.migrationpolicycentre.eu/docs/migration_profiles/Ukraine.pdf.

THE MECHANISM OF UKRAINE'S INTEGRATION INTO THE EUROPEAN LABOR IN TERMS OF ASSOCIATION AGREEMENT BETWEEN UKRAINE AND THE EU

Stakanov R. D.

PhD, Associate Professor at the Chair of World Economy and International Economic Relations of Institute of International Relations, Taras Shevchenko National University of Kyiv.

Abstract. *With the signing of an Association Agreement (hereinafter – Agreement), Ukraine gain an opportunity to deepen its integration into the European labor market. This plays an important role, given the fact that about half of all Ukrainian migration is directed to the EU and the share of remittances from the EU in total revenues from workers totals to more than 30%. The Agreement provides that the EU and Ukraine will make joint efforts to address the causes of migration and implementation of effective policy against illegal immigration, legally employed workers from Ukraine and the EU are guaranteed equal rights. It is declared the need to expand the number of bilateral employment treaties between Ukraine and EU Member States. The Agreement provides for the temporary presence of natural persons for the business matters, and possibility to hire a «key personnel». However, liberalization of immigrants' access from Ukraine concerns especially skilled migration, which is generally consistent with the actual trends in EU immigration policy. The problem of access to the national labor markets of the main part of labor migrants from Ukraine still remain in the competence of bilateral relations between Ukraine and the EU host countries.*

Key words: *Association Agreement, EU, international labor migration, labor market, remittances, EU migration policy.*

Referances

1. Vydjakina M., Stakanov R. Migration policy on regional labor markets / M. Vydjakina, R. Stakanov. – Cherkasy: publisher J. Chabanenko, 2013. – 354 p.
2. Vydjakina M., Stakanov R. Labour migration from Ukraine to the EU: a macroeconomic dimension: Monograph / M. Vydjakina, R. Stakanov / К. «DKS Center», 2011. P. 198
3. Haidutsky A. How can Ukraine double its GDP? And which way must go country? / [Electronic resource]. – Mode of access: <http://gazeta.dt.ua/finances/yak-ukrayini-podvoyiti-vvp-i-yakim-shlyahom-piti-krayini.html>.
4. Investigations Ukrainian immigrants / Yatsenyuk Charity «Open Ukraine». // [Electronic resource]. – Mode of access: <http://openukraine.org/file/b3BlbnVrcmFpbmVfZmlsZXMyMjA3.rar>.
5. Overview of private remittances in Ukraine / National Bank of Ukraine / [Electronic resource]. – Mode of access: <http://www.bank.gov.ua/doccatalog/document?id=73841>.
6. Agreement between the Government of Ukraine and the Government of the Republic of Poland on mutual employment of workers / Parliament of Ukraine / [Electronic resource]. – Mode of access: http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/616_026.
7. Association Agreement between Ukraine and the European Union and its Member States / [Electronic resource]. – Mode of access: <http://comeuroint.rada.gov.ua/komevpoint/doccatalog/document?id=56219>.
8. Migration profile. Ukraine / Migration policy centre // [Electronic resource]. – Mode of access: http://www.migrationpolicycentre.eu/docs/migration_profiles/Ukraine.pdf.

МЕХАНІЗМ ІНТЕГРАЦІЇ УКРАЇНИ В ЄВРОПЕЙСЬКИЙ РИНОК ТРУДА В УСЛОВІЯХ ПОДПИСАНИЕ СОГЛАШЕНИЯ ОБ АССОЦІАЦІЇ МЕЖДУ УКРАЇНОЮ І ЄС

Стаканов Р. Д.

Кандидат економічних наук, доцент кафедри мирового господарства і міжнародних економічних відносин Інституту міжнародних відносин Київського національного університету імені Тараса Шевченка.

Анотація. *С підписанням Соглашения об ассоциации, у України з'являється можливість углубити свою інтеграцію в європейський ринок праці. Така інтеграція грає важливу роль, улічуючи той факт, що навколо половини всієї трудової міграції з України направляється в ЄС, а частка грошових переказів з країн ЄС в загальних надходженнях від мігрантів в Україні становить більше 30%. В Соглашении передбачається, що ЄС і Україна будуть прикладати спільні зусилля для подолання причин виникнення міграції, а також впровадження ефективної політики протидії нелегальній міграції. Легально трудоустроєним працівникам з України і ЄС гарантуються рівні права, а також декларується необхідність розширювати кількість двосторонніх соглашень по трудоустройству між Україною і країнами-членами ЄС. В Соглашении окремо передбачено положення стосовно тимчасового присутства фізических осіб для цілей економічної діяльності, що дозволяє нанимать «основной персонал», також надавати комерційні послуги по спрощеній процедурі перебування на території приймаючої країни. Однак, лібералізація доступу емігрантів з України стосується в першу чергу кваліфікованої міграції, що, в загальному, відповідає загальній тенденції розвитку імміграційної політики ЄС на сучасному етапі. Питання ж доступу на національні ринки праці основної частини трудових мігрантів з України і в подальшому залишаться сферою двосторонніх відносин між Україною і приймаючими країнами ЄС.*

Ключевые слова: *соглашение об ассоциации, ЄС, міжнародна трудова міграція, ринок праці, грошові перекази, міграційна політика ЄС.*

УДК 339.944+338.46 (477)

РОЛЬ РОЗВИТКУ ІНФРАСТРУКТУРНИХ ОБ'ЄКТІВ УКРАЇНИ У ТРАНСКОРДОННОМУ СПІВРОБІТНИЦТВІ

Яремович П. П.

Кандидат економічних наук, старший викладач кафедри «Менеджмент зовнішньоекономічної діяльності» Київського економічного інституту менеджменту.

Анотація. *В умовах глобалізації світового господарства, розвиток інфраструктурних об'єктів в Україні набуває нових пріоритетних напрямів, поштовхом для чого є практичні дії української влади. Покращення інвестиційного клімату, вдосконалення законодавчої бази в галузі будівництва позитивно впливають на якість життя населення, сприяють вільному руху товарів, людей і капіталів через кордон. Вони також сприяють мобілізації місцевих ресурсів та підвищенню ефективності їх використання, об'єднують зусилля для вирішення спільних проблем у розвитку інфраструктурних об'єктів України.*

Важливу роль у реалізації стратегії розвитку інфраструктурних об'єктів нашої країни відіграють органи державної влади, бізнес, громадськість. Їх співпраця сприяє мобілізації внутрішніх ресурсів території, визначення та реалізації пілотних проектів, залучення фінансових ресурсів та інвестицій. Такий підхід вимагає створення регіональних та місцевих ланок взаємодії, організації коаліцій між різними групами інтересів, створення ефективних систем прийняття рішень, залучення до транскордонної співпраці, розвиток державно-приватного партнерства з метою ефективного інституційного та фінансового забезпечення розвитку інфраструктурних об'єктів в Україні в умовах євроінтеграційних процесів.

Державна підтримка розвитку інфраструктурних об'єктів дає можливість регіонам країни брати безпосередню участь у таких проектах. Окрім організації розробки та первинного відбору проектів обласні органи влади стають учасниками їх співфінансування, забезпечують діяльність системи моніторингу в межах своєї компетенції, що сприяє залученню інвесторів у вітчизняний транспортно-логістичний сектор, підвищує конкурентоспроможність наших підприємств на європейському ринку транспортно-логістичних послуг.

Ключові слова: *інфраструктурні об'єкти, розвиток, роль, транскордонне співробітництво, фінансове забезпечення.*

Постановка проблеми. За сучасних умов розвитку інтеграційних процесів України розвиток інфраструктурних об'єктів в нашій країні має можливість прискорювати процеси вирівнювання якості життя населення та сприяти досягненню вільного руху товарів, людей і капіталів через кордон. Воно також може сприяє мобілізації місцевих ресурсів та підвищення ефективності їх використання, об'єднувати зусилля для вирішення спільних проблем у розвитку інфраструктурних об'єктів України.

Мета статті – обґрунтувати раціональність та ефективність інституційного та фінансового забезпечення розвитку інфраструктурних об'єктів в Україні в умовах євроінтеграційних процесів.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Аналіз перспектив розвитку інфраструктурних об'єктів та їх трансформаційних змін свідчить, що визначальними складовими даних процесів є інституційне та фінансове забезпечення. Тематикою інституційного, фінансового та організаційно-правового забезпечення розвитку інфраструктурних об'єктів нашої країни найбільш ґрунтовно займаються українські вчені-економісти І. Журба, А. Румянцев, О. Рогач, А. Рибчук, А. Філіпенко, М. Хмара але ряд питань їх практичного застосування в умовах сьогодення залишаються невирішеними.

Основні результати дослідження. У сфері розвитку інфраструктурних об'єктів нашої країни державне управління здійснюють Кабінет Міністрів України, Міністерство інфраструктури України, місцеві державні адміністрації та органи місцевого самоврядування відповідно до їх компетенції. Інші центральні органи виконавчої влади беруть участь у сприянні розвитку інфраструктурних об'єктів нашої країни в межах компетенції, встановленої законодавством України, а також у разі необхідності вносять пропозиції щодо змін до законодавчих актів України з питань розвитку інфраструктурних об'єктів.

В цьому випадку координація співробітництва ведеться лише за окремими напрямками і не поширюється на всі сфери життєдіяльності. На жаль, в Україні не створилися сильні відокремлені єврорегіональні структури, як це спостерігається у країнах ЄС, які взяли б на себе всю поточну роботу щодо розвитку інфраструктурних об'єктів в Україні.

Реалізація стратегії розвитку інфраструктурних об'єктів нашої країни неможлива без мобілізації локальних гравців (органів влади, бізнесу, громадськості) навколо їх виконання, мобілізації внутрішніх ресурсів території, визначення та реалізації пілотних проєктів, залучення фінансових ресурсів та інвестицій. Це вимагає створення регіональних та місцевих мереж взаємодії, організації коаліцій місцевого та регіонального розвитку між різними групами інтересів, створення ефективних систем прийняття рішень, залучення до транскордонної діяльності або створення спеціалізованих професійних інститутів.

Важлива роль у розвитку інфраструктурних об'єктів нашої країни належить створенню та ефективному функціонуванню інфраструктури інституцій підтримки таких проєктів. Слід відзначити, що в останні роки в обласних та деяких районних центрах прикордонних областей України створені та функціонують агентства регіонального розвитку інфраструктурних об'єктів, інформаційно-консалтингові фірми та інші підтримуючі організації (зокрема Агенція регіонального розвитку та європейської інтеграції у Львові, Центр українсько-угорського регіонального розвитку в Ужгороді тощо). Лише у Львові і Львівській області їх функціонує більше двадцяти, не враховуючи бізнес-центри, бізнес-інкубатори та інші консалтингові структури, які можуть в рамках своєї діяльності сприяти розвитку інфраструктурних об'єктів в Україні. Однак рівень інституційного забезпечення підтримки розвитку інфраструктурних об'єктів у нашій країні ще далекий від рівня сусідніх країн Європи.

У сфері інституційного супроводу розвитку інфраструктурних об'єктів нашої країни на сьогодні розвивається за декількома напрямками. Перший – в межах двосторонніх контактів регіонів на основі підписаних міжрегіональних угод між органами місцевого самоврядування та державної влади. Другий – на основі взаємодії та співпраці відповідних інституцій по обидва боки кордону, насамперед Агенцій регіонального розвитку та торгово-промислових палат регіонів. Третім компонентом системи сучасного розвитку інфраструктурних об'єктів у нашій країні є діяльність громадських організацій, включаючи реалізацію проєктів за програмами міжнародної технічної допомоги. У більшості випадків згадані проєкти спрямовані на формування громадянського суспільства на східних

кордонах ЄС та подолання негативних історичних або культурних стереотипів у свідомості мешканців прикордоння. Ще одним джерелом руху розвитку інфраструктурних об'єктів України є підприємницьке середовище. Його активність розповсюджується, передусім, на розвиток міжнародних господарських логістичних комплексів, елементів виробничої інфраструктури, реалізацію великих інвестиційних проектів, розвиток придорожньої інфраструктури.

Розвиток інституційного забезпечення інфраструктурних об'єктів йде до його вищої організаційної форми – розбудови єврорегіональних міжнародних господарських логістичних комплексів, створення яких відбувається шляхом укладання угод про транскордонне співробітництво між органами місцевої влади прикордонних територій. На цій підставі формуються об'єднання адміністративно-територіальних одиниць муніципального і регіонального рівнів, зацікавлені в спільній реалізації різнопланових проектів у межах даної сукупності прикордонних регіонів.

Наразі зміна інституційних форм євроінтеграційної транскордонної кооперації здійснюється в руслі появи виважених концептуальних стратегій та концепцій розвитку прикордонних регіонів, які з'явилися як відповідь на виклик – розширення ЄС – і вже практично використовуються як один з потенційних інструментів створення «Європи без внутрішніх кордонів».

ЄС запропоновані чотири Програми Сусідства, в яких бере участь Україна, а також такі інституційні форми єврорегіонального співробітництва, як «Інтеррегіо», «Концепція спільного розвитку прикордонних територій України і Угорщини» завдяки якій з'являється можливість синхронізації регіональних пріоритетів розвитку із загальнонаціональними, визначеними в євроінтеграційній стратегії України та Плані дій «Україна – ЄС». Ці Програми вже сьогодні реалізуються в прикордонні, є одними з перших важливих кроків етапу практичного втілення принципів і механізмів транскордонної політики сусідства ЄС та втілення програм розвитку інфраструктурних об'єктів.

Аналіз сучасних програмних документів перерахованих концепцій показує, що вони при ідентифікації проблем розвитку інфраструктурних об'єктів у межах транскордонного співробітництва не завжди синхронізуються і враховують сегменти Лісабонської стратегії та План дій «Україна – ЄС», відсутня продумана стратегія конкурентоспроможності України у використанні її транзитного потенціалу. Новим потенціалом і одночасно новим інструментом розвитку інфраструктурних об'єктів в межах транскордонного співробітництва стало і білатеральне співробітництво України з країнами-сусідами – новими членами ЄС.

Зокрема йдеться про допомогу Словаччини, уряд якої запропонував Програму, спрямовану на співпрацю з тими країнами і регіонами, які визначені пріоритетами зовнішньої політики Словаччини поза межами ЄС. Чільне місце серед них відводиться Україні. Про це свідчить План допомоги Словаччини Україні при виконанні цілей Плану дій «Україна – ЄС», прийнятий урядом Словацької Республіки.

У рамках цього документа Україна наразі ще не ідентифікувала для себе можливості Словаччини в рамках білатеральної допомоги для реалізації і наповнення цілей Плану дій «Україна – ЄС». Але тим не менш План дій «Словаччина – Україна» – важливий перший приклад сучасних українсько-словацьких відносин, орієнтований на європейський рівень транскордонної співпраці й створення концепцій спільного розвитку прикордонних територій України та Словаччини слідом за Угорщиною, враховуючи транзитний потенціал нашої країни й перспективи розвитку мережі міжнародних господарських логістичних комплексів. Нові стратегії покликані мінімізувати негативний вплив на регіон різних тем-

пів європейської інтеграції, що демонструються різними країнами, виключити можливість ізоляції прикордонних регіонів як периферійних. Наразі перспективи розвитку інфраструктурних об'єктів нашої країни є не лише способом розвитку контактів між територіями сусідніх країн, але й формою та засобом поживлення ширших загальноєвропейських інтеграційних тенденцій.

Варто зазначити, що сьогодні держава активно сприяє розвитку інфраструктурних об'єктів шляхом реалізації державних програм фінансової підтримки створення міжнародних господарських логістичних комплексів. Значну фінансову підтримку надають міжнародні фінансові інституції, зокрема ЄС, в рамках проекту TRASECA. Варто також зазначити, що упродовж 1998-2002 рр. Європейською Комісією через програму «TACIS CBC» Україні було надано 22,5 млн. євро для фінансування проектів транскордонного співробітництва, що здійснювалися і здійснюються зараз на територіях Волинської, Львівської, Закарпатської, Івано-Франківської, Чернівецької та Одеської областей [1].

Розвиток інфраструктурних об'єктів, зокрема, міжнародних господарських логістичних комплексів в Україні спрямоване на досягнення наступних цілей:

- 1) сприяння економічному та соціальному розвитку;
- 2) підвищення ефективності транзитного потенціалу нашої країни;
- 3) сприяння транскордонному співробітництву;
- 4) створенню позитивного інвестиційного клімату.

У державній регіональній політиці, яка викладена у Державній стратегії регіонального розвитку на період до 2015 року, міститься розділ щодо сприяння розвитку інфраструктурних об'єктів. На підставі визначених у цьому документі пріоритетів розроблена концепція розвитку інфраструктурних об'єктів, зокрема, на підставі створення міжнародних господарських логістичних комплексів. Варто зазначити, що на вибір пріоритетів розвитку транскордонного співробітництва в Україні, у тому числі створення міжнародних господарських логістичних комплексів, мали вплив загальноєвропейські пріоритети, означені у програмах сусідства ЄС та рекомендаціях Ради Європи щодо розвитку міжнародних транспортних систем.

Державна програма розвитку інфраструктурних об'єктів, передбачає фінансову підтримку проектів, що розробляться в рамках чинного законодавства та відповідно до прийнятих методичних матеріалів: положення про порядок підготовки проектів розвитку міжнародної транспортної системи, положення про порядок конкурсного відбору проектів міжнародних господарських логістичних комплексів, типової методики відбору інфраструктурних проектів.

Така ситуація, на наш погляд, характеризується обмеженістю доступних державних кредитних ресурсів для будівництва інфраструктурних об'єктів. Крім того, потрібно зазначити, що значні обсяги інвестицій, потрібних для створення супутньої інфраструктури, служать бар'єром на вході в галузь для нових компаній. Тому, цілком логічно, що одним із дієвих механізмів рішення цієї проблеми може стати спільне використання державного і приватного капіталу. Першим кроком у цьому процесі має стати написання інвестиційного проекту який представляє собою обґрунтування економічної доцільності, необхідну проектно-кошторисну документацію, а також опис практичних дій щодо здійснення інвестицій. Обґрунтування стратегії фінансування інвестиційного проекту обов'язково має передбачати вибір методів фінансування, визначення джерел фінансування інвестицій та їх структури. Метод фінансування інвестиційного проекту виступає як спосіб залучення інвестиційних ресурсів з метою забезпечення фінансової реалізації проекту міжнародного господарського логістичного комплексу, який задовільнить попит на по-

слуги по експедируванню вантажів, які складають більше половини всіх логістичних послуг, що є хорошим стимулом для розвитку транспортно-логістичної інфраструктури. Варто зауважити, що ринок логістичних послуг України знаходиться на початковому рівні розвитку – він не сформований, не структурований і в більшості випадків непрозорий. Відсутня достовірна статистична інформація за обсягами ринку в Україні, структурі послуг і доходи. При відсутності саморегульованих організацій у сфері логістичного бізнесу відсутні стандарти логістичних послуг. Попит на якісні логістичні послуги в Україні значно перевищує пропозицію, а скільки-небудь серйозна конкуренція відсутня, при цьому забезпеченість складськими площами помітно відстає від загальносвітових тенденцій.

Окрім цього, система науково-методичного та аналітичного супроводження включає інституції міжнародної транспортно-логістичної системи, інформаційно-консалтингові організації, агенції регіонального розвитку, які формують транскордонну статистику руху товарів, здійснюють менеджмент і моніторинг транскордонного співробітництва проектів відповідно до методичних рекомендацій формування транскордонної статистики, організації інформаційних систем транскордонного співробітництва, формування системи моніторингу тощо.

Висновки. Таким чином було визначено, що у процесі державної підтримки розвитку міжнародних господарських логістичних комплексів безпосередню участь беруть регіони, на території яких реалізуються такі проекти. Окрім організації розробки та первинного відбору проектів обласні органи влади можуть стати учасниками співфінансування проектів і забезпечити діяльність системи моніторингу в межах своєї компетенції. З метою залучення інвесторів в транспортно-логістичний сектор країни і підвищення експортно-імпоротної конкурентоспроможності через розвиток логістики, уряду України необхідно постійно розробляти і схвалювати цільові програми розвитку транспортно-логістичної інфраструктури країни.

Проте, досвід країн-членів ЄС свідчить, що найбільш ефективно система державної підтримки розвитку інфраструктурних об'єктів реалізується через діяльність євро регіонів.

Список використаної літератури

1. Концепция развития транспортно-дорожного комплекса Украины на среднесрочный период и до 2020 года [Електронний ресурс] // Режим доступу: <http://mintrans.gov.ua/mintrans/control/uk/publish>.
2. Журба І. Є. Транскордонне співробітництво країн Центральної та Східної Європи в умовах розширеного ЄС (питання теорії та практики): монографія / І. Є. Журба. – Хмельницький : ХНУ, 2008. – 311 с.
3. Рибчук А. В. Глобальна виробнича інфраструктура світового господарства: теорія і практика: Монографія / А. В. Рибчук – Дрогобич : Вимір, 2009. – 436 с.
4. Філіпенко А. С. Міжнародні торговельні зв'язки України: генезис і структура. [Навч. посібник] / А. С. Філіпенко. – К. : Знання України, 2008. – 223 с.
5. Шнирков Олександр. Передумови та наслідки створення поглибленої зони вільної торгівлі між Україною та ЄС / Олександр Шнирков // [Електронний ресурс]. – Режим доступу: www.iir.kiev.ua/press.

THE ROLE OF THE DEVELOPMENT OF UKRAINE'S INFRASTRUCTURE FACILITIES IN INTERNATIONAL COOPERATION

Yaremovych P. P.

Candidate of Economic Sciences, a senior lecturer in «Foreign Economic Activity Management» Kyiv Economics Institute of Management.

Abstract. *Development of Ukraine's infrastructure objects takes priority areas in conditions of globalization of the world economy, the impetus for what is practical actions of Ukrainian authorities. Improving the investment climate and improving the legislative base in the field of building a positive effect on quality of life, promote the free movement of goods, people and capital across borders. They also contribute to the mobilization of local resources and increase of efficiency of their use, unite efforts to solve joint problems in the development of infrastructure objects of Ukraine.*

Public authorities, business community plays an important role in the development strategy of our country's infrastructure objects. Their cooperation facilitates the mobilization of domestic resources of the territory, the definition and implementation pilot projects to attract financial resources and investment. Such an approach requires the establishment of regional and local units of interaction, organization of coalitions between different interest groups, the creation of effective decision-making, involving cross-border cooperation, development of public-private partnership for effective institutional and financial support for the development of infrastructure objects in Ukraine under the European integration process.

The state support of development of infrastructure objects provides an opportunity to regions of the country to participate directly in these projects. Besides organization development and initial selection of projects, regional authorities are members of their co-financing, provide activity monitoring system within its jurisdiction, which helping to attract investors in domestic transport and logistics sector, improving the competitiveness of our enterprises in the European market of transport and logistics services.

Key words: *infrastructure projects, development, role, cross-border cooperation, financial support.*

Referances

1. Kontsepsiya rozvitiya transportno-dorozhnoho kompleksa Ukrayinu na srednesrochnuyi period I do 2020 hoda [Elektronnyy resurs] // Rezhum dostypu: <http://mintrans.gov.ua/mintrans/control/uk/publish>.
2. Zhyrba I. Transkordonne spivrobitnytstvo krayin Tsentralnoyi ta Shidnoyi Yevropy v umovach rozshyrennoho YS (pytannya teorii ta praktyky): monohrafiya / I. Zhyrba. – Kxmel'nyts'kyi : KHNU, 2008. – 311 s.
3. Rybchuk A. Hlobal'na vyrobnycha infrastruktura svitovoho hospodarstva: teoriya i praktuka: Monohrafiya / A. Rubchuk – Drohobuch : Vumir, 2009. – 436 s.
4. Filipenko A. Mizhnarodni torhovel'ni zvyazku Ukrayinu: henezus i struktura. [Navch. Posibnuk] / A. Filipenko. – K. : Znannya Ukrayinu, 2008. – 223 s.
5. Shnurkov O. Peredumovu ta naslidku stvorenniya pohlublennoyi zonu vil'noyi torhivli mizh Ukrayinoyu ta YS / Oleksandr Shnurkov // [Elektronnyy resurs]. – Ruzhum dostupu: www.iir.kiev.ua/press.

РОЛЬ РАЗВИТИЯ ИНФРАСТРУКТУРНЫХ ОБЪЕКТОВ УКРАИНЫ В ТРАНССТРАНИЧНОМ СОТРУДНИЧЕСТВЕ

Яремович П. П.

Кандидат экономических наук, старший преподаватель кафедры «Менеджмент внешнеэкономической деятельности» Киевского экономического института менеджмента.

Аннотация. *В условиях глобализации мирового хозяйства, развитие инфраструктурных объектов в Украине приобретает новые приоритетные направления, толчком для чего есть практические действия украинской власти. Улучшение инвестиционного кли-*

мата, совершенствование законодательной базы в области строительства положительно влияют на качество жизни населения, способствуют свободному движению товаров, людей капиталов через границу. Они также способствуют мобилизации местных ресурсов и повышению эффективности их использования, объединяют усилия для решения общих проблем в развитии инфраструктурных объектов Украины.

Важную роль в реализации стратегии развития инфраструктурных объектов нашей страны играют органы государственной власти, бизнес, общественность. Их сотрудничество способствует мобилизации внутренних ресурсов территорий, определение и реализация пилотных проектов, привлечение финансовых ресурсов и инвестиций. Такой подход требует создания региональных и местных звеньев взаимодействия, организации коалиций между различными группами интересов, создание эффективных систем принятия решений, привлечение к трансграничному сотрудничеству, развитие государственно-частного партнерства с целью эффективного институционального и финансового обеспечения развития инфраструктурных объектов в Украине в условиях евроинтеграционных процессов.

Государственная поддержка развития инфраструктурных объектов дает возможность регионам страны брать непосредственное участие в таких проектах. Кроме организации разработки и первичного отбора проектов областные органы власти становятся участниками их софинансирования, обеспечивают деятельность системы мониторинга в пределах своей компетенции, способствуют привлечению инвесторов в отечественный транспортно-логистический сектор, повышают конкурентоспособность наших предприятий на европейском рынке транспортно-логистических услуг.

Ключевые слова: инфраструктурные объекты, развитие, роль, трансграничное сотрудничество, финансовое обеспечение.

УДК : 327

СТВОРЕННЯ АСЕАН І ОСОБЛИВОСТІ ЇЇ ЕВОЛЮЦІЇ

Шинкаренко В. І.

Помічник ректора Київського національного університету імені Тараса Шевченка.
Науковий керівник: професор, доктор історичних наук Матвієнко В. М.

Анотація. *В статті йдеться про зародження, розвиток і поглиблення інтеграційних процесів у регіоні Південно-Східної Азії; розширення складу АСЕАН подано в контексті участі держав регіону в міжнародних відносинах постбіполярної доби. Початок другого десятиліття XXI в. АСЕАН зустріла в якості провідної політичної сили регіону й авторитетного учасника світових міжнародних відносин. Водночас очевидним є й те, що зі зростанням економічного потенціалу, який спостерігається в більшості учасників угруповання протягом достатньо тривалого часу, й інтенсифікації там процесу економічної інтеграції, буде неухильно збільшуватися й політична вага Асоціації. Висновки дослідження можуть бути задіяні фахівцями МЗС України й спеціалістами інших державних установ, науково-дослідницьких інститутів та центрів, які беруть участь у плануванні та здійсненні зовнішньої політики України в Азійсько-Тихоокеанському регіоні.*

Ключові слова: *регіональне співтовариство, міжнародна обстановка, світова політика, публічна дипломатія.*

Постановка проблеми. Нині Асоціація держав Південно-Східної Азії (АСЕАН) стала однією з найбільш авторитетних і динамічно прогресуючих організацій багатопрофільного співробітництва не лише в Азійсько-Тихоокеанському регіоні (АТР), але й на світовій арені. За роки свого розвитку Асоціація набула унікального досвіду колективного вироблення спільної лінії поведінки на міжнародній арені, а також практики спільного пошуку шляхів вирішення внутрішніх проблем Південно-Східної Азії (ПСА) на основі принципів консенсусу, взаємодопомоги, консультацій, довіри, терпимості, врахування інтересів усіх сторін-учасників.

Мета статті – Дослідження концептуальних засад міжнародно-політичної діяльності АСЕАН та наслідків впливу на них чинника глобалізації. Висновки статті можуть бути задіяні фахівцями МЗС України й спеціалістами інших державних установ, науково-дослідницьких інститутів та центрів, які беруть участь у плануванні та здійсненні зовнішньої політики України в Азійсько-Тихоокеанському регіоні.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. На жаль, по завершенні холодної війни головна увага аналітиків-міжнародників була прикута до політичних подій і процесів, які відбувалися вздовж її колишніх фронтів: у Центральній Європі, на Балканах і на Близькому Сході, де наслідки розпаду біполярної системи виявились надто драматично. У ПСА (тут і надалі мається на увазі геополітичний макрорегіон, що охоплює країни, розташовані на Індокитайському півострові й Малайському архіпелазі та об'єднані в АСЕАН) згорання холодної війни, на перший погляд, не ознаменувалось скільки-небудь вражаючими наслідками, за винятком урегулювання камбоджійського конфлікту. Не відбулося в ПСА й будь-якої істотної зміни державних кордонів, як це мало місце в Європі, не сталося й масштабних збройних конфліктів з величезною кількістю жертв серед мирного населення,

як на теренах колишньої Югославії та в Афганістані. Здавалося б, у Південно-Східній Азії історичний час завмер.

Тому здобувач творчо скористався методологічним підходом британських політологів-міжнародників Е. Пейна і Е. Гембла, що відводять роль ядра не цілим регіонам, а окремим державам, які визначальним чином впливають на характер регіоналізації в усіх її провідних центрах. Кожна з цих держав не лише сама виступає ініціатором і промоутером регіоналізації в певному просторі (як КНР і Японія в ПСА, ФРН і Франція – в ЄС), але й забезпечує просування інтеграційних проєктів в інших регіональних просторах (КНР прагне поглибити регіоналізацію Великої Східної Азії, Франція й ФРН сприяють регіоналізації Балкан і Середземномор'я загалом) У своєму дослідженні автор використав і методологічні напрацювання провідного російського фахівця з глобалізації та азійського регіоналізму й інтеграційних процесів – члена-кореспондента РАН й керівника Центру азійсько-тихоокеанських досліджень В. В. Міхеєва. В контексті теми даної статті її автором взято до уваги методологічний підхід російського науковця до глобалізації, що розглядається ним у трьох вимірах:

- 1) як об'єктивна тенденція світового розвитку;
- 2) як мета, що висувається політичним керівництвом держав світу;
- 3) як методологія аналізу світового розвитку й формулювання національних інтересів.

Варта на увагу й запропонована В. Міхеєвим концепція персоніфікації міжнародних відносин в АТР – нова світова тенденція, породжена глобалізацією й активно практикована державно-політичними елітами учасників АСЕАН. Дослідник також ґрунтовно розглянув варіанти відкритого й закритого регіоналізму в АТР, що розвивається на рівні форуму Азійсько-Тихоокеанського економічного співробітництва й на субрегіональних рівнях – АСЕАН, Східно-Азійського форуму та ін. [2].

З огляду на недостатнє вирішення з наукового погляду певних аспектів особливостей еволюції АСЕАН у контексті регіональної інтеграції, автором у даній статті визначено за цілі: визначити джерела, характер, форми й рівень інтеграції АСЕАН як регіонального міжнародно-політичного суб'єкта.

Основні результати дослідження. Перші спроби організації регіонального співтовариства держав ПСА відносяться до другої половини 1950-х рр. Серед них – пропозиція прем'єр-міністра Федерації Малайя Ізмаїла Абдула Рахмана, зроблена ним у 1958 р., про укладення Договору про оборону всіма незалежними країнами Індокитаю, окрім Демократичної Республіки В'єтнам, а також владою Південного В'єтнаму. Наступного року ним же був висунутий план Договору країн Південно-Східної Азії про дружбу і економічне співробітництво з можливістю приєднання до нього Південної Кореї, Тайваню й навіть Японії.

Однак усі ці пропозиції не дістали підтримки таких держав регіону як Бірма, Індонезія, Камбоджа і Лаос. Вони вважали, що членство в одному співтоваристві з учасниками двосторонніх і особливо багатосторонніх військово-політичних союзів прозахідної орієнтації, таких як, приміром, Організація Договору Південно-Східної Азії (СЕАТО), членами якої поряд із США, Великою Британією, Францією, Австралією й Новою Зеландією були Таїланд і Філіппіни, несумісне з популярною тоді серед молодих національних держав політикою неприєднання.

Не знайшовши інших партнерів у ПСА зі створення економічного й тим паче військово-політичного угруповання, Таїланд, Філіппіни і Малайя підписали в 1961 р. тристоронній договір про утворення Асоціації Південно-Східної Азії (АСА) задля розвитку взаємного співробітництва в соціально-економічній, культурній і науковій сферах. Спроба

об'єднання в союз саме цих країн була не випадковою: в своїй стратегії економічного розвитку вони дотримувалися моделі відкритої ринкової економіки за участю іноземного капіталу, основою їхньої внутрішньої політики був антикомунізм, а зовнішньополітичний курс будувався в розрахунку на партнерські відносини із Заходом, передусім США.

Але АСА за весь час формального існування до 1967 р. так і не змогла залучити до своїх рядів жодного нового члена з числа інших держав регіону, що, як і раніше, були не схильні пов'язувати себе зі співтовариством, ініціатори якого орієнтувались на військово-політичне співробітництво з країнами Заходу. До того ж вся діяльність організації, починаючи з 1962 р., була практично повністю паралізована в зв'язку з територіальним спором між Філіппінами й Федерацією Малайзія, що тоді перебувала в стадії формування, через включення до складу останньої Північного Борнео (Сабаху) й спровокований цим розрив дипломатичних відносин між ними у вересні 1963 р. з філіппінської ініціативи [1, с. 7].

Мертвонародженою, за визначенням офіційного джерела АСЕАН, виявилася й висунута в 1963 р. ідея створення ще однієї регіональної організації – Мафіліндо, покликаної об'єднати островні Філіппіни й Індонезію з близькою їм територіально, а щодо Індонезії також етнічно, лінгвістично й культурно Малайзією [2]. Реалізації цього плану завадили не лише згадані вище малайзійсько-філіппінські територіальні суперечності, а й підтримка окремими малайзійськими штатами мусульманських повстанців на південному філіппінському острові Мінданао, разом із індонезійською політикою «протистояння Малайзії» як «неоколоніалістській державі», що здійснювалася в грудні 1962 – вересні 1966 рр. та супроводжувалася розривом дипломатичних відносин на вимогу індонезійської сторони й навіть бойовими діями, хоча й вельми обмеженого характеру.

Але на початок другої половини 1960-х рр. чимало гострих проблем, що стояли перед державами ПСА, сягнули критичного рівня й не могли бути задовільно вирішені без взаємної підтримки й співробітництва. Причому більшість цих проблем, незалежно від того, який характер вони мали, – військово-стратегічний, політичний чи економічний, містили більш чи менш виражений міжнародний аспект. Серед головних чинників, які вплинули тоді на погіршення міжнародної обстановки в ПСА і посилення її напруженості, передусім, слід назвати розширення американської військової присутності в регіоні, повітряну війну США проти Демократичної Республіки В'єтнам (ДРВ) і наземні операції американських військ проти Народного фронту визволення Південного В'єтнаму, що в свою чергу спричинило наростання економічної і воєнної підтримки ДРВ з боку КНР і СРСР і, в кінцевому підсумку, сприяло перетворенню ПСА на нову гарячу точку в холодній війні.

Другою найважливішою причиною, що викликала ускладнення ситуації в регіоні, стала відкрита підтримка Пекіном в роки «культурної революції» близьких тоді йому по духу прокомуністичних сил, які збереглися в тих чи інших масштабах у багатьох країнах регіону, в т. ч. і в формі повстанських рухів, щоб забезпечити їм прорив до влади, чи, принаймні, використовуючи їх як загрозу існуючим там режимам, спробувати зробити останні більш прихильними до тодішнього китайського керівництва.

Ще одна проблема – міжнародно-економічного характеру полягала в погіршенні позицій держав ПСА у світовому господарстві. Це було пов'язане з розвитком довготермінової тенденції в міжнародній торгівлі: ростом диспаритету цін на сировину й готові вироби на користь останніх. Для країн регіону, що виступали в той час на світовому ринку переважно в якості продуцентів і експортерів сировини (головним чином натурального каучуку, олова, необробленої деревини та ін.) й водночас – покупців товарів виробничого та споживчого призначення, така ситуація загрожувала найсерйознішими наслідками.

Передусім важко було розраховувати на реалізацію планів модернізації господарства й поліпшення матеріального становища основної маси населення держав регіону, тобто

всього того, що вповні обґрунтовано вважалось необхідним для зміцнення національної незалежності, економічної самостійності й внутрішньополітичної стабільності цих держав. Лише виступаючи «єдиним фронтом» зі спільних позицій на всіх рівнях – на глобальних економічних форумах, у рамках міжнародних організацій виробників і експортерів сировини та продовольства, як і споживачів деяких продуктів, у контактах з іншими регіональними співтовариствами й у взаєминах з окремими країнами держави ПСА могли розраховувати на якийсь помітний успіх.

До того ж після жорстокої ліквідації спроби ліворадикального перевороту 30 вересня 1965 р. в Індонезії її новим військовим урядом на чолі з генералом Мохамедом Сухарто досить швидко було покладено край політиці конфронтації з Малайзією, врегульовані стосунки із Сінгапуром й натомість у жовтні 1967 р. розірвані дипломатичні відносини з КНР. Індонезійське керівництво наголосило, що країна не буде вступати у жодні військово-політичні блоки, а азійські проблеми мають вирішувати самі народи континенту, без зовнішнього втручання.

Що ж до власне США, то вони теж прагнули об'єднати своїх союзників у ПСА в єдиний блок, що мав гарантувати безпеку країн-учасниць на антикомуністичній і проамериканській основі. Ще в 1963 р. в ході дискусій у Вашингтоні перемогла точка зору американського політолога Р. Файфілда, який наголошував, що «було б добре, якби США приступили до пошуку шляхів для зміни деяких засад своєї воєнної політики в ПСА... Враховуючи національні почуття його учасників, договір міг би мати назву Асоціації держав Південно-Східної Азії (АСЕАН)» [7, с. 12].

Але невдовзі з'ясувалося, що країни ПСА розглядали своє об'єднання значно ширше, аніж просто слідування в руслі американських інтересів. Коли 8 серпня 1967 р. у Бангкоку на нараді міністрів закордонних справ Індонезії, Малайзії, Сінгапуру, Таїланду і Філіппін було проголошено створення АСЕАН, її головними цілями й завданнями значилися: прискорення економічного росту, соціального й культурного прогресу країн регіону; сприяння встановленню миру і стабільності в АТР на основі дотримання справедливості у відносинах між країнами та відданості принципам Статуту ООН; активізація співпраці та взаємодопомоги у різних сферах (але не військовій) та ін. [6].

Однак внутрішньополітичний антикомунізм і партнерство з державами Заходу, передусім США, у міжнародних відносинах країн-засновниць АСЕАН зробили неможливим приєднання до нового співтовариства Бірми, Камбоджі й Лаосу, які прагнули по можливості залишитися «над сутичкою» в Індокитаї й продовжували тоді дотримуватися політики нейтралітету.

Що ж стосується В'єтнаму, то ДРВ в ті роки розглядала АСЕАН як свого політичного й навіть воєнного супротивника, оскільки окремі її учасники на індивідуальній основі прямо чи опосередковано були залучені в бойові дії на боці США і сайгонського режиму. Зокрема, Таїланд і Філіппіни відрядили до Південного В'єтнаму свої військові підрозділи, хай і нечисленні, але з військових баз на їхній території туди доставлялися американські війська, техніка і боєприпаси, а з аеродромів здійснювали бойові вильоти бомбардувальники і винищувачі США. В зазначених країнах і в Сінгапурі ремонтувалась бойова техніка і спорядження США [7, с. 7-8].

Водночас сайгонська влада, відчуваючи політичну й військову підтримку учасників АСЕАН і неодноразово намагаючись увійти до Асоціації, максимум чого змогла добитися – це статусу спостерігача [8, с. 100-105]. В такому підході до сайгонського режиму знайшов прояв один із основоположних принципів колективної політики АСЕАН, притаманний їй від початку існування – прагматизм. Учасники Асоціації, попри свій антикомунізм,

справедливо вважали, що визнання цього політичного режиму, який веде широкомасштабну громадянську війну, зберігається при владі лише завдяки американській силовій підтримці й не визнаний більшістю світового співтовариства, не лише не додасть авторитету молодому угрупованню, а й невільно додасть йому конфронтаційного в міжнародному плані характеру з достатньо вираженим військовим характером.

Таким чином, та структура, яку в 1967 р. сформували Індонезія, Малайзія, Сінгапур, Таїланд і Філіппіни, мала, строго кажучи, не регіональний, а субрегіональний характер, хоча країни-засновники й цілком обґрунтовано розраховували, що розширення АСЕАН лише зміцнить її світовий авторитет. Ще влітку 1966 р., коли АСЕАН тільки проектувалася, а В'єтнамська війна вже була в розпалі, вище згаданий глава уряду Малайзії Ізмаїл Абдул Рахман наголосив, що метою процесу є створення регіональної Асоціації, яка включатиме Таїланд, Бірму, Індонезію, Сінгапур, Малайзію, Філіппіни, Камбоджу, Лаос і В'єтнам.

Він також додав, що країни й народи ПСА не мають іншого вибору, – незалежно від етнічних, культурних і релігійних коренів вони повинні об'єднатися й торувати, власними руками й власним розумом, новий шлях у майбутнє. Глава малайзійського уряду й дипломатії окремо ствердив, що народи регіону повинні прийти до глибокого й спільного усвідомлення, що не зможуть довго зберігати незалежність, коли водночас не мислитимуть і діятимуть як мешканці єдиної Південно-Східної Азії [9].

Однак створити в ПСА щось масштабніше, живучи за законами біполярного світу, було нереально. Доки вони діяли, до первісних членів АСЕАН 7 січня 1984 р., відразу ж після отримання незалежності від Великої Британії, приєднався лише мініатюрний султанат Бруней-Даруссалам.

Хоча головною метою АСЕАН, згідно певним офіційним документам цього угруповання, було «сприяння прискоренню економічного росту її учасників», а також «налагодження їхньої взаємодії та взаємодопомоги в справі вирішення спільних економічних проблем», рівень господарського співробітництва членів співтовариства в перше десятиліття його існування залишався вкрай низьким. Існування АСЕАН того періоду не було позначене не лише реальним зростанням взаємодії країн-учасників в економічній сфері, але навіть і якимись більш-менш серйозними, нехай суто організаційними, досягненнями у вказаній області діяльності.

Анабіозний стан АСЕАН пояснювався й відмінностями в рівнях розвитку, історичних традиціях, релігійних віруваннях та інертності мислення еліт країн-учасниць. Але перемога ДРВ у війні зі США й сайгонським режимом та прихід комуністів до влади в Камбоджі й Лаосі, а також виведення американських військ з баз у Таїланді пришвидшили проведення 23-24 лютого 1976 р. на індонезійському о. Балі наради глав держав-учасників організації. Тоді був підписаний «Договір про дружбу і співпрацю в Південно-Східній Азії», що передбачав створення Високої ради на рівні глав зовнішньополітичних відомств для мирного урегулювання можливих конфліктів між членами Асоціації [10].

Власне, це був початок самостійного курсу АСЕАН у світовій політиці, оскільки Договір підтверджував і розвивав першу глобальну ініціативу Асоціації 1971 р. – створення зони миру й стабільності в ПСА, а також містив принципи відносин держав-учасниць, що базувалися на взаємній повазі незалежності й національної ідентичності, відмові від методів примусу в міжнародних відносинах. Цим учасники АСЕАН позначили власне незалежне від США і країн Заходу бачення світових проблем та обґрунтували новий принцип у їй зовнішній політиці – регіоналізм, що мав на увазі пріоритет регіональних інтересів над позарегіональними й ставку на поступове витіснення зовнішніх сил із регіону. А під-

писана на Балі «Декларація згоди» відкрила шлях до укладення наступного року компромісної угоди про преференційоване торговельне урегулювання на 71 вид товарів. Це започаткувало процес лібералізації торгівлі в рамках АСЕАН [11].

Проте, незважаючи на неодноразові запевнення в тому, що АСЕАН є передусім економічним угрупованням, головною метою діяльності його учасників стало політичне співробітництво для ствердження власних позицій у регіоні. У другій половині 1970-х та у 1980-ті рр. відбувався активний обмін військовими делегаціями всередині АСЕАН, Індонезія і Малайзія підписали угоду про спільну боротьбу з комуністичними повстанцями в прикордонній смузі, аналогічну угоду уклали також Малайзія й Таїланд. Усі члени АСЕАН на двосторонній основі регулярно проводили військові маневри, здійснювали стандартизацію озброєнь.

Але негативний досвід СЕАТО й Організації центрального договору (СЕНТО) утримував учасників Асоціації від надання їй форми військово-політичного союзу, на чому наполягали США. Це можна розглядати як один із ключових моментів еволюції АСЕАН, коли стало очевидно, що натомість антикомуністичного вектора на перший план вийшов вектор регіональний. За словами багатолітнього лідера Сінгапура – Лі Куан Ю, це дозволило Асоціації залишитися позитивною й конструктивною силою для досягнення миру й прогресу.

Так, учасники АСЕАН сприйняли успіхи комуністів у В'єтнамі й Лаосі та лівих радикалів у Камбоджі як нову загрозу своїй безпеці й внутрішній стабільності. Але, маючи перед собою повчальний індокитайський досвід США, що не зуміли забезпечити досягнення своїх воєнно-стратегічних і політичних цілей, незважаючи на всю їхню військову, економічну й дипломатичну могутність, члени Асоціації вповні резонно передбачали, що гарантувати власну безпеку і внутрішню стабільність надійніше й дешевше, використовуючи політичні важелі й методи. Тому вони відмовились від тактики конфронтації з трьома країнами Індокитаю й передбачили для них можливість у подальшому приєднатися до АСЕАН.

Однак ця перспектива була реалізована лише через півтора-два десятиліття, й справа тут полягала не лише в неготовності (чи неможливості) В'єтнаму, Лаосу й Камбоджі до тісного співробітництва з державами, які все ще залишались для них ідеологічними супротивниками. Справа в тому, що після вторгнення В'єтнамської народної армії наприкінці грудня 1978 р. в полпотівську «Демократичну Кампучію», в середовищі консервативних еліт регіону вважалося, що В'єтнам порушив один із базових принципів АСЕАН: повагу до суверенітету й національної незалежності держав.

До того ж СРВ мала четверті за чисельністю Збройні сили в світі (майже 1,5 млн. чол.), й учасники АСЕАН не виключали, що ця могутня військова машина може бути використана офіційним Ханоем за межами «індокитайського трикутника». Та й союзницький договір СРВ із СРСР від 3 листопада 1978 р. був ще одним порушенням «правил поведінки», оскільки АСЕАН прагнула дотримуватися рішення не допускати прив'язаності до великих держав і наддержав.

Найгостріша дилема постала перед Таїландом, що намагався діяти в згоді зі своїми партнерами по АСЕАН, але добре усвідомлював, що в Асоціації немає військової сили, здатної протистояти гіпотетичній в'єтнамській агресії після окупації Камбоджі, зате такою силою володіла КНР. Якісні позитивні міжнародно-політичні зміни в ПСА почалися лише з приходом до влади в СРСР М. Горбачова й реалізацією ним «нового політичного мислення». Зниження рівнів військового протистояння між СРСР і США, кроки до нормалізації китайсько-радянських відносин, спроби розблокувати цілу низку регіональних конфліктів – все це істотним чином змінювало світовий політичний клімат.

Важливою відправною точкою стала промова, з якою М. Горбачов виступив 28 липня 1986 р. у Владивостоці. В ній, зокрема, йшлося про те, що не існує нездоланих перешкод до встановлення взаємоприйнятних зносин між країнами Східного Індокитаю (В'єтнам, Камбоджа, Лаос) і АСЕАН. За наявності доброї волі й за умови невторчання ззовні, наголошував лідер КПРС і СРСР, вони могли розв'язати свої проблеми – на благо водночас і загальноазійської безпеки.

Ситуація в Камбоджі й СРВ обговорювалася під час візитів до СРСР глави зовнішньополітичного відомства Таїланду Сітті Саветсіли (1987 р.), прем'єр-міністра Таїланду Прем Тінсуланона (1988 р.), міністра закордонних справ Індонезії Мохтара Кусумаатмаджа (1985 р.) й президента Індонезії Мохамеда Сухарто (1989 р.). Після переговорів індонезійський і таїландський міністри офіційно відзначили, що склалася краща атмосфера для вирішення камбоджійської проблеми й що вони відчували «щире прагнення Москви до поліпшення взаємин із країнами АСЕАН» [12, с. 86-87].

АСЕАН вимагала нормалізувати становище в Камбоджі шляхом виведення з'єднаних в'єтнамських військ і скликання міжнародної конференції. На рівні публічної дипломатії Асоціація продовжувала заперечувати силові методи вирішення конфлікту, й на 3-му її саміті в Манілі в 1987 р. були ухвалені відповідні поправки до Балійського договору 1976 р. Країнам Східного Індокитаю давали зрозуміти, що з досягненням миру в Камбоджі вони зможуть приєднатися до договору й включитися в процеси регіональної інтеграції [13].

Доба холодної війни й ідеологічно мотивованих зовнішніх втручань у справи ПСА завершувалася, антикомунізм як ідейна база співробітництва зі США виглядав архаїчно, а з розпадом СРСР для АСЕАН звужувалися можливості для маневру на світовій арені. Тому учасники АСЕАН були стурбовані протягом 1989 р. повідомленнями про те, що Сінгапур готується надати Сполученим Штатам право створювати на його крихітній території (687 км²) військові бази в порушення зобов'язання Асоціації зберігати регіон як зону миру. Але уряд Сінгапуру запевнив колег по АСЕАН у тому, що будь-яка така база може бути використана, як і під час В'єтнамської війни, лише для ремонту й обслуговування військової техніки.

А невдовзі – в 1991 р. Сенат Філіппін відхилив новий проект договору щодо перебування на території країни військових баз США, потреба в яких цілком відпала. Президент Корасон Акіно, що спершу заперечувала це рішення, все ж зажадала евакуації американців протягом трьох років, інфраструктура колишніх баз послужила основою для створення мережі міжнародного туризму. Щоправда, в 1999 р. була укладена американсько-філіппінська угода про перебування на території республіки підрозділів армії США для участі в спільних із філіппінською армією навчаннях.

Із закінченням холодної війни державам Східного Індокитаю й М'янмі (так із 18 червня 1989 р. став називатися Бірманський Союз), які прагнули членства в Асоціації, почали імпонувати принципи суверенної рівності, взаємоповаги й невторчання у внутрішні справи, проголошені в основоположних документах об'єднання. Коли вирішувались питання прийому зазначених держав до АСЕАН, ніхто не вимагав від них приводити політичні порядки й законодавство до якогось спільного стандарту, не ділив режими на більш і менш прийнятні за критерієм дотримання прав людини, не наполягав на прискореній демократизації. А країни-кандидати, передусім В'єтнам, прагнули подолати політико-дипломатичну самотність, у якій опинилися за підсумками холодної війни.

Успішне ж просування миротворчого процесу в Камбоджі спонукало учасників АСЕАН у Сінгапурській декларації в січні 1992 р. висловити бажання розвивати нові від-

носини дружби і співробітництва з державами Східного Індокитаю, а також взяти активну участь у міжнародній програмі відродження їхньої економіки. Адже в регіоні ПСА стрімко зростав політичний і економічний вплив КНР, де набирали успішних обертів реформи «чотирьох модернізацій», тому потенційних учасників АСЕАН слід було переконати, що співпрацювати з Асоціацією їм вигідніше, ніж із Пекіном [14, с. 127].

У кінцевому підсумку правлячі еліти держав-співзасновниць АСЕАН налаштувалися на сприйняття своїх найближчих сусідів на півострові Індокитай такими, якими вони є. Адже ідейні розбіжності можна пережити, особливо коли офіційні ідеології, що базуються на різних соціалістичних доктринах, не заважають ринковим перетворенням. Зрештою, «регіональна берлінська стіна» була спільними зусиллями демонтована: в травні 1992 р. В'єтнам і Лаос офіційно приєдналися до Договору про дружбу і співпрацю в Південно-Східній Азії й отримали в АСЕАН статус «постійних спостерігачів». 28 липня 1995 р. В'єтнам став 7-им повноправним учасником Асоціації, а 23 липня 1997 р. – Лаос і М'янма. Водночас, з огляду на збройні сутички в Пномпені між прибічниками першого прем'єр-міністра принца Ранаріта й другого прем'єра – лідера екс-комуністів із Народної партії Хун Сена, вступ цієї країни до АСЕАН був відкладений.

Той прикрий факт, що М'янма стала членом Асоціації, а Камбоджа – ні, свідчив про відсутність логіки в політичному виборі кандидатів на розширення. Адже М'янмою не лише управляв авторитарний режим, що відверто придушував будь-які демократичні прояви (військова хунта спершу в травні 1990 р. провела парламентські вибори, а потім зігнувала їхні результати), але ця країна виступала й одним із головних порушників прав людини. Лише після проведення в Камбоджі 26 липня 1998 р. виборів до Національної асамблеї, визнаних світовим співтовариством вільними й справедливими, королівство було прийняте до АСЕАН 30 квітня 1999 р. У 2002 р. заявку на отримання статусу спостерігача в АСЕАН подала щойно проголошена незалежною від Індонезії Демократична Республіка Східний Тимор, одна з найбільш азійських держав, що економічно орієнтується на Австралію.

Так з'явилася більш, ніж 600 млн. (на липень 2012 р.) АСЕАН-10, вона ж «Велика АСЕАН», яка ніби втілила мрію «батьків-засновників» про повну регіональну єдність. Але й у ПСА, і за її межами вистачало скептиків, що висловлювали сумніви в життєздатності організації, де представлені такі суспільно-політично різноманітні суб'єкти, як, приміром, Бруней-Даруссалам і В'єтнам. Якщо перший залишився відданий ідеалу абсолютної монархії, що сформувався у малайців-мусульман ще за Середньовіччя, то в другому при владі перебуває єдина юридично дозволена компартія, яка офіційно дотримується курсу на побудову «соціалістично зорієнтованої ринкової» економіки з пріоритетною роллю держсектора.

А контрасти в рівнях господарського розвитку, що були відчутні й у «першій п'ятірці» АСЕАН, в рамках «десятки» впадали в око ще більше. Така мікродержава як Республіка Сінгапур, за основними соціально-економічними параметрами вирвалася в групу світових лідерів, а Лаос і М'янма залишилися в числі найменш розвинених і найбільш проблемних країн.

Першим випробуванням «Великої АСЕАН» на міцність стала Азійська фінансово-економічна криза 1997-1998 рр., чимало аналітиків-міжнародників поспішили тоді поставити хрест на «солідарності Асоціації», передрікаючи, що її учасники «розійдуться по національним квартирам». «Десятка» ж не лише зібралася з силами й, за допомоги північних сусідів – «важковаговиків» (КНР, Республіки Корея і Японії), вибралася із зони фінансової турбулентності, а й вийшла на якісно новий рівень регіональної інтеграції.

Наприкінці 1998 р. на 6-му саміті АСЕАН у Ханой Таїланд виступив з ініціативою створення загальної системи соціальної безпеки для вирішення внутрішніх проблем, що становлять загрозу регіональній безпеці. А президент Південної Кореї Кім Те Чжун, що був першим із усіх корейських лідерів запрошений взяти участь у такому форумі, озвучив ідею створення «Групи перспективного планування співробітництва» в складі представників країн АСЕАН, КНР, Японії та Республіки Корея з метою колективного захисту від нових фінансових криз [15]. Так завершилося оформлення групи АСЕАН+3, хоча інституціолізована вона була наступного року.

По-друге, щоб відновити довіру бізнесу, прискорити подолання наслідків кризи й забезпечити економічне зростання, лідери країн АСЕАН вирішили активізувати реалізацію угоди про створення Зони вільної торгівлі – АФТА (ASEAN Free Trade Area), підписаної ще 28 січня 1992 р. на вищезгаданому 4-му саміті Асоціації з ініціативи господарів – Сінгапуру й Малайзії, які мали найрозвиненіші торговельні зв'язки в регіоні. Угода розглядалася як початковий етап економічної регіональної інтеграції на кшталт Євросоюзу й мала забезпечити створення до 2003 р. єдиного ринку товарів, у межах якого тарифи на промислові вироби не перевищували б 5% і були цілком ліквідовані до 2008 р. [16].

Проголошенню АФТА сприяла низка кардинальних змін на міжнародній і регіональній арені, зокрема, політика економічної й торговельної лібералізації в ПСА; акцент на стратегію росту, базовану на залученні іноземних інвестицій; участь АСЕАН (без Камбоджі, Лаосу і М'янми) у діяльності заснованого в 1989 р. Азійсько-Тихоокеанського економічного співробітництва (АТЕС). По суті, модель АФТА стала сукупністю класичної зони вільної торгівлі й митного союзу, оскільки зменшення тарифів мало поширюватися не лише на торгівлю всередині АСЕАН, але й на її відносини із зовнішніми партнерами.

Успішний розвиток інтеграційних процесів у ПСА дозволив у вересні 1994 р. на Бангкокській нараді міністрів економіки Асоціації ухвалити рішення скоротити термін формування АФТА на п'ять років – з 2008 р. до 2003 р. А на Ханойському саміті 1998 р. початок функціонування АФТА для «старих» членів АСЕАН – Брунею, Індонезії, Малайзії, Сінгапуру, Таїланду й Філіппін було перенесено на ще більш ранню дату – 1 січня 2002 р. Тоді ж було підтверджено продовження процесу лібералізації торгівлі послугами, прийняття короткострокових заходів для підвищення інвестиційної принадності ПСА й розширення промислового співробітництва країн-членів АСЕАН.

Зазначені зобов'язання супроводжувалися постановкою нової проміжної цілі – домогтися того, щоб уже до 2000 р. 90 % внутрішньої торгівлі в АСЕАН (стосувалося лише «старих» 6-ти членів) здійснювалося по знижених тарифах (у діапазоні від 0 до 5%). Рівень лібералізації, досягнутий до даного терміна, міг бути різноманітним в окремих державах, але не нижче позначки в 85%.

До 2002 р. уже 100% усіх тарифних позицій оподатковувалися мінімальною ставкою в 5% або нижче. При цьому «старі» члени Асоціації задекларували намір опуститися до нульового рівня тарифів у взаємній торгівлі, наскільки це виявиться можливим. Що ж стосується нових країн-членів АСЕАН, то для них були встановлені пізніші контрольні терміни лібералізації зовнішньоторговельного режиму: для В'єтнаму – 2003 р., Лаосу і М'янми – 2005 р. Під впливом негативних наслідків згаданої Азійської фінансово-економічної кризи 1997-1998 рр. лідери АСЕАН вирішили також скоротити в рамках формування Інвестиційної зони терміни лібералізації доступу іноземних інвесторів із членів Асоціації з 2010 р. до 2003 р. для основної «шістки», а для решти – з 2015 р. до 2010 р. [12, с. 90].

Щоправда, економічна інтеграція в рамках АСЕАН час від часу ускладнювалася напруженою у двосторонніх відносинах у трикутнику Сінгапур – Малайзія – Індонезія, який

ще називають «стратегічною основою АСЕАН». Глибинні причини конфліктів між цими державами, безперечно, сягають своїм корінням часів деколонізації та породжених нею взаємних територіальних претензій, а в постбіполярну епоху лежать у площині конкуренції за роль лідера Асоціації.

Таким чином, країни десятки продемонстрували зацікавленість у подальшій розбудові південно-східноазійського й азійсько-тихоокеанського регіоналізму, а також такої моделі АСЕАН, що буде здатна балансувати між необхідністю посилення позицій Асоціації й проведенням політики відкритого регіоналізму за допомогою ширшої організації, якою є АТЕС. У «Другій декларації згоди» майбутня Спільнота АСЕАН була представлена як динамічно розвинене об'єднання, відкрите зовнішньому світові, але при цьому націлене на мобілізацію внутрішнього потенціалу й таке, що надає дедалі більшого значення «людському вимірові» співробітництва.

Наступним кроком до Спільноти АСЕАН передбачалося ухвалення Статуту Асоціації, що дозволило б просуватися до регіональної інтеграції більш послідовно, але водночас позазійському обачно, не забуваючи про досвід Євросоюзу, але й не копіюючи його сліпо. Щоправда, варто було початися консультаціям щодо проекту Статуту, як розбіжності в поглядах «старих» і «нових» членів Асоціації виплюхнулись на поверхню.

Зокрема, Індонезія й Філіппіни, що позиціонували себе в якості регіональних осередків представницької демократії, заперечували можливість швидкої трансформації АСЕАН в організацію з наднаціональними повноваженнями й пропонували відійти від жорсткого дотримання таких принципів, як невтручання у внутрішні справи та односторонність у прийнятті рішень. В якості альтернативи офіційними Джакартою й Манілою висувалася ідея «гнучкого консенсусу», чи формула «10 мінус ікс», тобто ухвалення рішень більшістю голосів. Посилаючись на те, що лише третина спільно ухвалених рішень виконується на практиці, Індонезія й Філіппіни стверджували, ніби збереження усталених порядків завадить Асоціації адаптуватися до реалій ХХІ ст. й побудувати Спільноту АСЕАН.

Але члени так званого індокитайського «квартету» (Камбоджа, Лаос, М'янма і СРВ) на чолі з В'єтнамом були розчаровані недостатніми темпами реалізації програм (зокрема, «Ініціативи інтеграції АСЕАН» 2000 р. і «В'єтнамської програми дій» 2004 р.), покликаних наблизити «нових» членів Асоціації до рівнів економічного розвитку «старих». Ще в 2001 р. В'єтнам, Лаос і Камбоджа внесли на саміт «Великої АСЕАН» пропозиції щодо будівництва «трикутника розвитку» за їхньою участю, про активніше освоєння басейну Меконгу й про нові інфраструктурні проекти. Але й через десятиліття, коли в зоні АСЕАН ніби утвердилася тенденція до зростання обсягів взаємних інвестицій, виявляється вона вельми нерівномірно: на 2009 р. на Сінгапур припало \$ 2 млрд. прямих капіталовкладень, на Індонезію – \$ 1,4 млрд., на Таїланд – \$ 586 млн., а на всі держави індокитайського «квартету» разом – лише \$ 680 млн.

Тому на початку 2007 р., коли узгодження проекту Статуту АСЕАН завершувалося, прем'єр-міністр СРВ Нгуен Тан Зунг наголосив, що його країна отримує відчутні вигоди від членства в тій структурі, якою АСЕАН була й досі залишається [17]. Тому офіційний Ханой не схвалює жорсткішу структуру «десятки», зокрема, й формування органу із широкими повноваженнями в сфері прав людини та застосування санкцій проти окремих членів Асоціації. Крім того, в'єтнамський лідер наголосив, що дотримання принципів, первісно прийнятих в АСЕАН, таких як повага до суверенітету й невтручання у внутрішні справи, сприяло прискореному розвитку його країни.

Але ні для кого не було секретом, що «старі» члени АСЕАН піднімали тему санкцій проти порушників прав людини задля впливу на військовий режим М'янми, який протя-

гом 1992-2011 рр. очолювався генералісимусом Тан Шве. Однак на погляд трьох інших «молодих» членів АСЕАН, таким чином виникла загроза, що будуть легалізовані втручання і в їхні власні справи, після чого підтримувати позитивний імідж на міжнародній арені буде важче.

Проект Статуту АСЕАН після довгих дискусій був узгоджений у жовтні 2007 р., а 20 листопада того ж року, під час приуроченого до 40-річного ювілею Асоціації її 13-го саміту в Сінгапурі, підписаний лідерами десятки. В його сучасному вигляді Статут є суто рамочним документом, що фіксує загальні принципи діяльності об'єднання. І все ж, ухвалення Статуту виявилось відправною точкою нового етапу еволюції АСЕАН, її трансформації з багато в чому неформального «клуба» на повноцінну регіональну організацію, що набула міжнародної правосуб'єктності.

Чергова глобальна фінансово-економічна криза 2008-2010 рр. знову поставила країни «десятки» перед випробуванням їхньої інтеграційної життєздатності. 14-й саміт АСЕАН, що почався 27 лютого – 1 березня 2009 р. у відомому таїландському туристичному центрі Хуахін під гаслом «Хартія АСЕАН для народів АСЕАН», дав адекватні відповіді новим міжнародним викликам. Серед 24-х документів, підписаних чи ухвалених на саміті, вирізняється «Декларація «дорожньої карти» Спільноти АСЕАН на 2009-2015 рр.», що мала замінити «В'єтъянську програму дій» 2004 р.

Проте стверджувати, що АСЕАН іде шляхом регіональної інтеграції, уторованим Євросоюзом, зарано. Індокитайський «квартет», підтримавши на 12-му саміті Асоціації в січні 2007 р. поправку до «Другої декларації згоди» про те, що Спільнота АСЕАН буде сформована на п'ять років раніше – в 2015 р., водночас твердо висловився на користь того, щоб кожна країна-учасниця зберегла право на незалежну соціально-економічну політику, яка відповідає її конкретним цілям і національним інтересам. Цей же принцип зафіксовано й у преамбулі Статуту АСЕАН.

Висновки. Таким чином, початок другого десятиліття ХХІ в. АСЕАН зустріла в якості провідної політичної сили регіону й авторитетного учасника світових міжнародних відносин. Водночас очевидним є й те, що зі зростанням економічного потенціалу, який спостерігається в більшості учасників угруповання протягом достатньо тривалого часу, й інтенсифікації там процесу економічної інтеграції, буде неухильно збільшуватися й політична вага Асоціації. Висновки дослідження можуть бути задіяні фахівцями МЗС України й спеціалістами інших державних установ, науково-дослідницьких інститутів та центрів, які беруть участь у плануванні та здійсненні зовнішньої політики України в АТР.

Список використаної літератури

1. Payne A., Gamble A. The Political Economy of Regionalism and World Order / Anthony Payne, Andrew Gamble // Regionalism and World Order. – L. : Macmillan Press Ltd., 1996. – Р. 1-20.
2. Михеев В. В. Глобализация и азиатский регионализм: Вызовы для России / Василий Васильевич Михеев. – М. : РАН, Институт Дальнего Востока, 2001. – 224 с.
3. Бойцов В. В. Ассоциация стран Юго-Восточной Азии (АСЕАН): политическая составляющая и ее эволюция / В. В. Бойцов // Индокитай на рубеже веков (политика, идеология). – Московский государственный университет, Институт стран Азии и Африки при МГУ, 2001. – С. 3-17.
4. History and Evolution of ASEAN. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.adbi.org/files/2013.04.25.wp419.architecture.asean.free.trade.agreements.pdf>.

5. Орлов В. Г. АСЕАН и международные отношения в Юго-Восточной Азии (60-80-е годы XX века) : диссертация на соискание ученой степени кандидата исторических наук: специальность 07.00.15 «история международных отношений и внешней политики» / Василий Германович Орлов. – М. : РАН Институт востоковедения, 2010. – 189 с.
6. ASEAN Declaration [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <http://www.aseansec.org/history/leader67.htm>.
7. Халдин М. А. АСЕАН без иллюзий / М. А. Халдин. – М. : Международные отношения, 1983. – 176 с.
8. Страны АСЕАН в системе международных политических отношений / Отв. ред. Г. И. Чуфрин и др. – М. : Наука, 1993. – С. 100-105.
9. The Reluctant Politician: Ismail's Struggle to form Malaysia and ASEAN // New Straits Times-Malaysia News Online, 02. 01. 2007.
10. Treaty of Amity and Cooperation in Southeast Asia, Indonesia, 24 February 1976 [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <http://www.aseansec.org/1217.htm>.
11. Declaration of ASEAN Concord [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <http://www.aseansec.org/summit/concord.htm>.
12. Урляпов В. Расширение АСЕАН: мотивы, значение, последствия / В. Урляпов // Международная жизнь. – 2010. – № 10. – С. 85-95.
13. Protocol Amending the Treaty of Amity and Cooperation in Southeast Asia, Philippines, 15 December 1987 [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <http://www.aseansec.org/5116.htm>.
14. Малетин Н. П. АСЕАН: три десятилетия внешней политики (1967-1997 гг.) / Николай Павлович Малетин. – М. : МГИМО(У) МИД РФ, 1999. – 208 с.
15. Hanoi Declaration of 1998 [Электронный ресурс]. – Режим доступа: http://www.aseansec.org/summit/6th/prg_hdec.htm.
16. Singapore Declaration of 1992 [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <http://www.aseansec.org/summit/4th-sum.htm>.
17. Малетин Н. Долгая жизнь Балийского договора // Международная жизнь. – 2010. – № 10. – С. 78-84.

CREATION OF ASEAN AND PECULIARITIES OF ITS EVOLUTION

Shynkarenko V. I.

Assistant to the rector of the Kyiv National Taras Shevchenko University.
Scientific supervisor: prof., d.h.s. Matviyenko V.M.

Abstract. *The article spotlights origin, development and deepening of the integration processes in South-East Asia region; widening of ASEAN's composition is represented in context of region's states participation in international relations of the post-bipolar age. The beginning of the second decade of the XXI century ASEAN met as a leading political force in the region and authoritative website of international relations. However, the obvious is the fact that with increasing economic potential, which is observed in the majority of the group for quite a long time, and there is intensification of the process of economic integration will continue to grow and the political weight of the Association. Research findings could be used by experts and specialists MFA of Ukraine other government agencies, research institutes and centers that are involved in planning and implementing the foreign policy of Ukraine in the Asia-Pacific region.*

Key words: *regional commonwealth, international situation, world policy, public diplomacy.*

Referances

1. Payne A., Gamble A. The Political Economy of Regionalism and World Order / Anthony Payne, Andrew Gamble // Regionalism and World Order. – L. : Macmillan Press Ltd., 1996. – P. 1-20.
2. Mikheev V.V. Globalisation and Asian Regionalism: Challenges for Russia / Vasilij Vasilevich Mikheev. – M. : RAN, Institute of Fare East, 2001. – 224 s.
3. Boitsov V. V. Association of Southeast Asian Nations (ASEAN) and its political component evolution / V. V. Boitsov // Indochina at the turn of the century (politics, ideology). – Moscow: State universitet, Institute of Asian and African Studies of Moscow State University, 2001. – S. 3-17.
4. Association of Southeast Asian Nations (ASEAN) political component and its evolution Ассоциация стран Юго-Восточной Азии (АСЕАН): политическая составляющая и ее эволюция / V.V. Boitsov // Indochina at the turn of the century (politics, ideology). – Moscow State university, Institute of Asian and African Studies of Moscow State University, 2001. – P. 3-17.
5. History and Evolution of ASEAN [Electronic resources] / – Regime of access : www.aseansec.org/history/asn_his2/htm/
6. Orlov V.G. ASEAN and international relations in Southeast Asia (60-80-ies of XX century): a thesis for the degree of candidate of historical sciences: 07.00.15 specialty «History of International Relations and Foreign Policy»: specialty 07.00.15 «The history of international relations and foreign policy» / Vasily Hermanovitch Orlov. – Moscow: Russian Academy of Sciences Institute of Oriental Studies, 2010. – 189 p.
7. ASEAN Declaration [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <http://www.aseansec.org/history/leader67.htm>.
8. Khaldin M.A. ASEAN without illusions / M.A. Khaldin. – Moscow: International Relations, 1983. – 176 p.
9. ASEAN countries in the international political relations / Ed. G.I.Chufrin etc. – Moscow : Nauka, 1993. – P.100-105.
10. The Reluctant Politician: Ismail's Struggle to form Malaysia and ASEAN // New Straits Times-Malaysia News Online, 02. 01. 2007.
11. Treaty of Amity and Cooperation in Southeast Asia, Indonesia, 24 February 1976 [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <http://www.aseansec.org/1217.htm>.
12. Declaration of ASEAN Concord [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <http://www.aseansec.org/summit/concord.htm>.
13. Urlyarov V. Enhancing ASEAN motives, meaning, implications / V. Urlyarov // International Affairs. – 2010. – № 10. – P. 85-95.
14. Protocol Amending the Treaty of Amity and Cooperation in Southeast Asia, Philippines, 15 December 1987 [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <http://www.aseansec.org/5116.htm>.
15. Maletin NP ASEAN: Three decades of foreign policy (1967-1997 gg.) / Nikolai Pavlovich Maletin. – Moscow (University) of the MFA of Russia, 1999. – 208 p.
16. Hanoi Declaration of 1998 [Электронный ресурс]. – Режим доступа: http://www.aseansec.org/summit/6th/prg_hdec.htm.
17. Singapore Declaration of 1992 [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <http://www.aseansec.org/summit/4th-sum.htm>.

СОЗДАНИЕ АСЕАН И ОСОБЕННОСТИ ЕЕ ЭВОЛЮЦИИ

Шинкаренко В. И.

Помощник ректора Киевского национального университета имени Тараса Шевченко.
Научный руководитель: профессор, доктор исторических наук Матвиенко В. М.

Аннотация. В статье анализируется зарождение, развитие и углубление интеграционных процессов в регионе Юго-Восточной Азии; расширение состава АСЕАН представлено в контексте участия государств региона в международных отношениях постбиполярной эпохи. Начало второго десятилетия XX в. АСЕАН встретила в качестве ведущей политической силы региона и авторитетного участника мировых международных отношений. Одновременно очевидно и то, что с ростом экономического потенциала, который наблюдается у большинства участников группировки в течение достаточно длительного времени, и интенсификации там процесса экономической интеграции, будет неуклонно увеличиваться и политический вес Ассоциации. Выводы ис-

следования могут быть задействованы специалистами МИД Украины и специалистами других государственных учреждений, научно-исследовательских институтов и центров, участвующих в планировании и осуществлении внешней политики Украины в Азиатско-Тихоокеанском регионе.

Ключевые слова: *региональное содружество, международная обстановка, мировая политика, публичная дипломатия.*

УДК 330.341.1

МЕХАНІЗМ ВЗАЄМОДІЇ ІННОВАЦІЙНИХ СИСТЕМ УКРАЇНИ ТА ЄС

Крамаренко А. В.

Аспірантка кафедри світового господарства і міжнародних економічних відносин Інституту міжнародних відносин Київського національного університету імені Тараса Шевченка.

Науковий керівник: професор Філіпенко А. С.

Анотація. *Стаття присвячена аналізу механізму взаємодії інноваційних систем України та країн Європейського Союзу на основі структурного взаємодоповнення.*

Інноваційна система ЄС орієнтована за своєю структурою на розвиток міжнародного науково-технічного співробітництва. За останні роки ЄС постійно активізує шляхи пошуку співробітництва з Україною і тому це обумовлює необхідність дослідження особливостей формування інноваційних систем ЄС, урахування змін, що відбуваються у наднаціональній інноваційній політиці. Більш того, досвід ЄС в розвитку міжнародної науково-технічної інтеграції є унікальним та повинен використовуватись в Україні.

Основною задачею інноваційної політики ЄС є ліквідація різних проявів фрагментації. Інноваційна система ЄС має багатоплановий та багаторівневий характер та має можливість вбудовуватись у глобальну інноваційну систему шляхом співробітництва з третіми країнами. У процесі реалізації політичної частини Угоди про асоціацію між Україною та ЄС та наступного підписання Угоди про посилену зону вільної торгівлі будуть уточнюватися механізми інноваційної взаємодії між двома сторонами.

Ключові слова: *Інноваційна система, інноваційна система ЄС, інноваційна система України, інформаційно-аналітична система, співробітництво, стратегічне партнерство, «горизонт 2020», інтеграція, національний контактний пункт.*

Постановка проблеми. Сучасні інтеграційні процеси політичного характеру між Україною та ЄС все більше нагтовхують на необхідність обговорення стану інноваційного розвитку та формування відповідних механізмів взаємодії України з Європейським Союзом. Питання стратегічного партнерства слід розглядати в контексті двосторонніх заходів економічного процесу інноваційного розвитку в країні. Програма «Горизонт 2020» є важливим інструментом поступового входження України в європейську інноваційну систему та на європейські ринки.

Мета статті – проаналізувати основні механізми взаємодії інноваційних систем України та ЄС.

Основні результати дослідження. Інноваційна система розглядається як сукупність взаємопов'язаних структур, що займаються виробництвом та комерційною реалізацією наукових знань і новітніх технологій.

Поняття інноваційної системи складається з уособлення потоку технологій і інформації між людьми, підприємствами і установами, також інноваційна система є ключем до інноваційного процесу, що містить взаємодії між суб'єктами, які необхідні для того, щоб перетворити ідею в процес, продукт або послугу на ринку.

Визначальною рисою сучасних інноваційних систем є промислове використання результатів прикладних наукових досліджень як форми інтеграції науки і виробництва. Це

створює умови для застосування досягнень науково-технічного прогресу та розвитку організацій чи підприємств, користувачів інноваційної системи. При цьому конкурентний потенціал підприємств підвищується шляхом задоволення нових потреб споживачів і таким чином зростає попит на інноваційні розробки. Збільшення ринкової пропорції інноваційної продукції призводить до потреби комерціалізації результатів інноваційної діяльності шляхом надання форми товару, забезпечення виходу на ринок і сприяння реалізації. Такі умови сприяють науково-технічній співпраці, в результаті якої виникають нові організаційні системи такої взаємодії.

Під поняттям взаємодії слід розуміти взаємодію декількох національних інноваційних систем. Але не можливо визначати роль всіх інноваційних систем однаково. Наприклад, інноваційна система Великої Британії створена для підтримки початківців-розробників або малих чи середніх фірм, діяльність яких спрямована на вихід на міжнародні та локальні ринки, інноваційна система Німеччини розрахована на підтримку технологічного прогресу, а у Франції основною метою інноваційної системи держави є створення нових робочих місць.

Основними елементами інноваційної системи ЄС є учасники інноваційних процесів, об'єднання учасників інноваційних процесів, спеціально створені організації, що займаються підтримкою інновацій, специфічна міжнародне інноваційне середовище, охоплююче відносини різних учасників та неформальні інститути, загальний ринок знань та технологій, капіталу, праці, товарів і послуг.

В різних джерелах зустрічається дуже багато характеристик інноваційної діяльності України. З одного боку, країна з широкими можливостями розвитку агрокультури, але без належних інновацій, а з іншого – це країна, що має на меті стати простором майбутніх високотехнологічних кластерів. Насправді жодне з тверджень не є остаточним так, як агропромисловість може бути інноваційною, а статистика країн з високо розвинутими технопарками говорить про їх економічну бідність.

Механізм вирішення завдань інноваційної політики України базується на використанні програмно-цільового підходу, але існуюча система формування і реалізації програм не є ефективною. Необхідно здійснити переорієнтацію системи продукування інновацій на ринковий попит споживача. В Україні процес інноваційної діяльності ще недостатньо адаптувався до ринкових правил, залишаючись орієнтованим на продукування нових технологій і знань незалежно від попиту споживача. І відповідно відбувається низький рівень комерціалізації досліджень. [8, с. 28]

Інноваційний процес в Україні має отримати сучасний ринковий напрям, а саме – від замовника і споживача до виробника і розробника інновації, при цьому необхідно взяти до уваги вектор розвитку європейської інноваційної політики. [1, с. 27].

Для покращення розвитку сфери R&D на державному рівні чи в організаційних структурах, міжнародна організація UNESCO радить всім учасникам інноваційного процесу витратити не менш ніж 1% з ВВП на дослідну діяльність та розробки для країн, що розвиваються. Але для отримання стабільного інноваційного результату потрібно витратити близько 2 % від ВВП.

В 2011 році Україна наблизилась до цього показника в розмірі 0,73%, але все одно це гірше, ніж показник 2005 року – 1,17% відповідно.

Зацікавленість України для інноваційного співробітництва з ЄС полягає в таких чинниках:

- географічне положення;
- державна підтримка інноваційного сектору;

- підтримка інноваційних систем підприємствами України (близько 27% сектору R&D України);

- високий показник іноземних інвесторів (25%).

Порівнюючи приватну некомерційну сферу, в країнах ЄС – на цю сферу припадає близько 0,5-1% інновацій, а в Україні ця сфера практично відсутня – 0,002% інновацій.

Серед основних недоліків розвитку інноваційних систем в Україні відносяться: залежність від державних ресурсів, фінансової підтримки, високий рівень корупції в країні (Україна займає 144 місце за показником корумпованості влади в 2013 році). Україна знаходиться на складному шляху реформування інноваційної діяльності і реструктуризації інноваційних систем.

Показники інноваційної активності за головними сферами діяльності в Україні:

- Бізнес підприємства 55,7%.
- Державний сектор 37,9%.
- Науковий сектор 6,3%.

(ресурс – data.un.org)

Для поліпшення ситуації в науці, технологіях та інноваціях з урахуванням політичних особливостей, українськими вченими було розроблено стратегію інноваційного розвитку в умовах глобалізаційних викликів. В червні 2009 року ключові ідеї стратегії у формі концепції були ухвалені Верховною Радою України. Концепція містить опис кількох можливих сценаріїв науково-технічного та інноваційного розвитку країни на 2010-2020 роки. Україна має певний потенціал для досягнення передньої лінії технологічного рубежу. Українські експерти, що брали участь у програмі прогнозування, вважають, що за короткий період часу (3-5 років) цілком реально організувати промислове виробництво конкурентоспроможних матеріалів та виготовлених із них товарів – надтвердих матеріалів (гексаніт, циборит), п'єзокераміка, поглинаючі радіовипромінювання, протиударні та стійкі до тертя керамічні та композитні матеріали, сонячні елементи та інші функціональні матеріали. До цього переліку також входить створення наноструктурних компонентів альтернативної енергії, яка вважається перспективною тенденцією – сонячних батарей, суперконденсаторів, оксидних камер згорання, а також розробка сучасних матеріалів, запчастин та комплексних заходів безпеки для авіаційних та космічних апаратів, щоб запобігти їх пошкодженню, зношенню та корозії в жорстких умовах експлуатації.

Спільно з генеральним директором Європейської комісії «Дослідження та інновації» та державним агентством з питань науки інновацій та інформатизації України створено спільний комітет «Україна-ЄС» зі співробітництва в галузі науки та технологій. 23 листопада 2011 року відбулось перше засідання у м. Брюсселі, де розглядали ряд питань, а саме: співробітництво у сфері науки, технологій та інноваційної діяльності, співробітництво в рамках сьомої рамкової програми ЄС з розвитку наукових досліджень і технологій, двосторонньої діяльності з країнами – членами ЄС.

В Україні впроваджується інформаційно-аналітична система забезпечення науково-технічної та інноваційної діяльності «Інноваційна Україна» (ІАС). Відповідальним за реалізацію цього проекту визначено Державне агентство з питань науки, інновацій та інформатизації.

ІАС призначена для розширення інформаційного забезпечення науково-технічного та інноваційного розвитку економіки України та створення інформаційного ресурсу в мережі Інтернет для суб'єктів науково-технічної та інноваційної діяльності.

Згідно планів, функціональні можливості ІАС дозволяють використовувати систему для організаційної та інформаційної підтримки науково-виробничої кооперації на міжре-

гіональному рівні та для взаємовигідних зв'язків між підприємствами, що зацікавлені у інноваційних технологіях і є розробниками таких рішень.

Основу програмного комплексу системи створено ДП «Центр науково-технічної інформації та сприяння інноваційному розвитку України». За участю регіональних центрів науки, інновацій та інформатизації, забезпечено наповнення системи первинним масивом даних щодо суб'єктів науково-технічної діяльності, напрямів їх діяльності, завершених науково-технічних розробок, сформованих на основі проведених раніше досліджень.

Впровадження та супровід інформаційно-аналітичної системи «Інноваційна Україна» сприятиме утворенню єдиної мережі інформаційного забезпечення науково-технічного та інноваційного розвитку України.

Механізм інтенсифікації науково-технологічної взаємодії України з Європейським Союзом охоплює ряд інструментів, які можна розділити на внутрішні та зовнішні. До заходів, які доцільно здійснювати в Україні відносяться: перехід до інноваційної моделі економічного розвитку, основу якої становить переважно високотехнологічна структура національного виробництва, виробництво продукції з високим рівнем доданої вартості, винесення за межі країни ресурсоемних виробництв. При цьому високі технології та наукові знання забезпечують принаймні 50% всього економічного зростання. Створення економічних засад інноваційної моделі розвитку економіки України як передумови для поглиблення взаємодії з країнами ЄС, передбачає залучення інструментів податкової, а також грошово-кредитної політики. Особливе значення мають пропозиції адаптації успішного досвіду країн Європейського Союзу для України. До зовнішніх інструментів відноситься інституційна структура науково-технологічного співробітництва України з Європейським Союзом, яка включає двосторонні документи, зокрема положення, що стосуються співробітництва у науково-технологічній сфері та двосторонній торгівлі.

Для підвищення ефективності присутності України на ринку ЄС у процесі поглиблення ринкових реформ слід кардинально змінити структурні характеристики української економіки і підвищити рівень розвитку високих технологій, забезпечити прискорений розвиток таких науко- та технологоемних галузей як радіотехнічна, телевізійна, засоби зв'язку, а також аерокосмічна, виробництво нових матеріалів та точного приладобудування, фармацевтична, електронна та електротехнічна. Тобто тих виробів і технологій, які готові до ефективної конкуренції.

Європейський Союз, спираючись на підтримку державних та інтеграційних інститутів, фінансових й виробничих структур, формує панєвропейську інноваційну систему. Основними фінансовими інструментами її створення є рамкові програми ЄС, які визначають основні пріоритетні напрями науково-технологічної та інноваційної діяльності. Створення глобального наукового простору на сучасному етапі в ЄС та участь в ньому України розпочалося з шостої рамкової програми на 2002-2006 рр. Останньою була сьома рамкова програма ЄС з наукових досліджень на 2007-2013 рр., особливостями якої є значне підвищення її бюджету до 0,1% ВВП країн ЄС, спрощення роботи та правил для учасників та більша адаптованість до потреб промисловості.

Підтримка ЄС інноваційної діяльності відбувається за допомогою послідовних заходів – впровадження електронного уряду, стандартів та нової системи закупівель і державно-приватне партнерство.

Угода про науково-технічне співробітництво між Україною та ЄС була підписана 4 липня 2002 року. У відповідності з умовами цієї Угоди був створений спільний комітет з науково-технічного співробітництва. Перше засідання відбулося в м. Брюсселі 23 листопада 2011 року. Обидві сторони представили інформацію про поточні події щодо науко-

вої та інноваційної політики і програм в країнах ЄС та Україні відповідно. Розглядали інформацію щодо нинішнього рівня співробітництва України та ЄС у сфері науки та інновацій, відбувалось обговорення заходів, що здійснювали по лінії сьомої рамкової програми ЄС з дослідження та технологічного розвитку (FP7) і в українських національних програмах та діяльності в рамках двостороннього співробітництва з державами-членами ЄС. Сторони обмінялися інформацією про ІКТ та нанотехнології, матеріали дослідження, з метою заохочення та розширення майбутнього співробітництва у цих галузях і домовилися про спільну роботу по виявленню двох-трьох напрямів наукових досліджень та інноваційного співробітництва. [9, с. 26]

Україна була визначена як один з 11 ключових стратегічних партнерів і є єдиною країною у Східній Європі, якій запропонували приєднатися до ЄС у науковій та інноваційній програмі «Горизонт 2020». Участь України у програмі може покращити фінансування вітчизняної науки і дозволить здійснити модернізацію окремих галузей національної економіки.

Ініціатива від 1 січня 2014 року, орієнтована на підтримку досліджень та інновацій у всіх сферах суспільного життя - від фундаментальної науки до інновацій у реальному секторі економіки.

Програма ЄС «горизонт 2020» буде реалізована в період з 2014 по 2020 роки. Загальна сума фінансування для підтримки наукових досліджень та інновацій становить понад 70 млрд. євро. Україна знаходиться в числі провідних країн-партнерів ЄС у програмі «Горизонт 2020».

Таким чином, комісія, визначивши пріоритети фінансування протягом найближчих двох років, надає допомогу дослідникам і підприємствам з напрямом науково-дослідної діяльності в рамках ЄС. У 2014 і 2015 роках обсяг фінансування програми буде збільшено на 15 млрд. євро з метою підвищення інноваційного розвитку Європи, стимулювання заснованої на знаннях економіки та вирішення соціальних питань.

Серед основних пріоритетів програми є підтримка фундаментальних досліджень, підвищення конкурентоспроможності продукції, розвиток інформаційних і комп'ютерних технологій (ІКТ), нанотехнологій, нових матеріалів, матеріалознавства, біотехнологій та доквілля. «Горизонт 2020» буде також представляти собою пошук відповідей на найбільш нагальні соціальні проблеми в секторі охорони здоров'я, екології і демографії. Важливий акцент у програмі буде робитись на залучення інновацій на ринок, в тому числі в державному секторі. Це дозволить більш ефективно використовувати потенціал наукових інфраструктур і створювати передові технічні стандарти в Україні.

Передбачається, що програма підвищення ефективності науково-дослідної та інноваційної діяльності у спільному науково-дослідному просторі в Європі слугуватиме основним інструментом для створення інноваційного союзу.

Зокрема, 16 січня 2014 року у державному агентстві з питань науки, інновацій та інформатизації України відбулася презентація програми «Горизонт 2020».

Участь України у «Горизонт 2020» стане ще одним значним кроком у розвитку галузевого співробітництва з ЄС.

В 2013 році ЦЕРН (Європейська організація з ядерних досліджень) вирішила надати Україні статус асоційованого члена організації. Наразі завданням є приєднання до потужної європейської програми, яка об'єднає всі існуючі європейські ініціативи з наукових досліджень та інновацій. Це означає, що в науково-технічній сфері Україна стане повноправним партнером ЄС.

Україна повинна мати стратегічну політику позиціонування на європейському рівні, що здатна реагувати на динамічні зміни в світовій економіці з метою здійснення заходів щодо

забезпечення виходу української економіки на високий рівень міжнародної привабливості.

Співробітництво України з ЄС у сфері створення єдиного наукового, інноваційного, інформаційного та технологічного простору не має політичних умов. Воно може рухатися вперед, навіть якщо Україна не підпише угоду про асоціацію з ЄС. Україна має багато кваліфікованих дослідників у таких галузях, як авіаційна, космічна техніка тощо. Але у українських дослідників відсутній підприємницький досвід використання результатів своїх досліджень і трансформування їх у комерційні продукти.

Тому сьогодні Україна вважає активізацію науково-технічного співробітництва з Європейським Союзом як спосіб розвитку економічних знань, що включені до стратегії сталого розвитку ЄС до 2020 року.

Це стратегічна мета відповідає інноваційному вектору розвитку економіки країни – доступ до сучасних технологій і підвищення якості життя українського суспільства. І сьогодні Україна є найбільш активним партнером ЄС на шляху до реалізації науково-технічного співробітництва з усіх країн-учасниць Східного партнерства.

Спільний ефективний початок роботи двох проектів, що фінансуються ЄС у сфері ІКТ (інформаційно-комунікаційних технологій), відбувся у Салоніках, Греція, 20-21 лютого 2014 року. Дві українські команди національного інформаційного центру «Україна – ЄС», S&T співпраці ДП «Ukrtechinform» та ГО «Агенція європейської інновації» є партнерами проектів під назвою, відповідно, «активізації діалогу та співробітництва» між ЄС та ЕЕСА (European Electronic Component manufacturers association) в «Горизонт 2020». «Перспектива – Східний-горизонт» і є ініціаторами приведення ЄС-ЕЕСА до співробітництва та діалогу з питань політики в області ІКТ в «Горизонт 2020».

Ці проекти роблять логічним продовженням попередніх проектів у сфері ІКТ 7РП, які були реалізовані з 2009 р., а саме: «EXTEND», «SCUBE-ICT», «Істок-союз» і «PICTURE».

Проекти підтримки дій у сфері міжнародного співробітництва націлені на країни ЕЕСА (Energy Efficiency and Conservation Authority), які будуть сприяти створенню нових ідей і впливати на політику, щоб допомогти діалогу між ЄС, Східною Європою та Центральною Азією, щоб бути максимально корисними для обох сторін і паралельно будуть підтримувати організації з двох сторін, щоб успішно підготувати пропозиції щодо проведення спільних проектів, для досягнень відчутних результатів успішного співробітництва.

Крім того, співробітництво з «горизонт» і «ЕЕСА-2» буде концентрувати зусилля з партнерами проектів на наступному:

- підвищення рівня інформованості наукових зв'язків для участі в програми з STI (science technology information);
- участь у співпраці ключових учасників від Європейського Союзу і ЕЕСА для створення стійких «ІКТ спільнот», просування і зміцнення співробітництва між європейськими технологічними платформами (ЕТП);
- створення «віртуального простору співпраці»;
- розповсюдження в Європі можливостей країн ЕЕСА серед дослідних програми з особливим акцентом на можливості брати участь у реалізації цих програм;
- відповідність ЕЕСА соціальним проблемам;
- серед останніх інноваційних зрушень в регіональному відношенні є приклад Ужгорода, де створено інноваційну систему «національний контактний пункт», що діє в інтересах подальшого інноваційного розвитку. Національний контактний пункт діє на виконання наказу Міністерства освіти і науки у рамках програми Європейської комісії «Горизонт-2020». Усього в Україні створили близько 30 таких пунктів.

Для науковців Ужгородського національного університету це один із механізмів сприяння успішному написанню та поданню міжнародних наукових проєктів. Національний контактний пункт є офіційним джерелом забезпечення інформацією всіх охочих за затвердженими напрямками – пріоритетами програми «Горизонт 2020».

Національні контактні пункти поділено за відповідним тематичним спрямуванням. В УжНУ НКП створено з метою надання інформаційно-консультаційної допомоги з двох напрямів: 1) здоров'я; 2) харчова безпека, стале сільське господарство, морські дослідження та біоекономіка. Відповідно за посередництва НКП, створеного в УжНУ, набагато легше буде дізнаватися про доступні програми, що фінансуються ЄС, і приєднатися до їхнього виконання.

Висновки. В Україні сьогодні розробляється система загальнонаціонального пошуку та підтримки наукових проєктів, як це заведено в усьому світі. А національні контактні пункти забезпечують належний інформаційно-консультаційний супровід.

Тож за допомогою «національних контактних пунктів» набагато легше інтегруватися у європейську спільноту з власними розробками та вигравати проєкти.

Згідно з показниками Європейської системи інноваційного оцінювання в порівнянні між Україною та ЄС, спостерігаються високі показники витрат на інформаційно-комунікаційні реформи та в системі молодіжної освіти, де Україна перевищує середній показник ЄС.

Ситуація з взаємодією інноваційних систем України та ЄС полягає в гальмуванні першої через пряму залежність від державних ресурсів і саме тому знижується ефективність державних інноваційних реформ через застарілість інноваційної системи і недостатню модернізацію. Важливим кроком для покращення взаємодії інноваційних систем України та ЄС є обмеження державного втручання на рівні затвердження інституцій та надання можливості дослідним інститутам співпрацювати з підприємницьким сектором для розвитку подальшої інноваційної діяльності.

Список використаної літератури

1. Соловьев В. П. Инновационная деятельность как системный процесс в конкурентной экономике. / В. П. Соловьев – К. : Фенікс, 2006. – 560 с.
2. Спільний інноваційний простір України ЄС. Крок вперед. [Електронний ресурс]. // EurActive. – 2013. – Режим доступу: <http://www.euractiv.com/europes-east/eu-ukraine-inch-forward-common-i-news-531015>.
3. Україна серед ключових партнерів в головній програмі по розвитку науки та інновацій. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://uk.mfa.gov.ua/en/press-center/ukraine-digest/30-issue-29-january-31-2014/225-ukraine-among-key-partners-of-europes-major-scientific-innovation-program>.
4. Держінформнауки розпочинає широке впровадження інформаційно-аналітичної системи. [Електронний ресурс]. // Урядовий портал. – 24. 12. 2013. – Пресс-служба державного агенства з питань науки, інновацій та інформації. – Режим доступу: http://www.kmu.gov.ua/control/uk/publish/article?art_id=246937606&cat_id=244276429.
5. Розширена кооперація України з науки та техніки в рамках ІКТ. [Електронний ресурс]. // Інноваційна Україна. – 06.03.2014. – Режим доступу: <http://www.innov.org.ua/crivpratsia/prohramy-spivpratsi/2305-extending-international-science-and-technology-cooperation-of-ukraine-in-ict>.
6. Стратегія інноваційного розвитку України на 2010–2020 роки в умовах глобалізаційних викликів. [Електронний ресурс]. // Комітет з питань науки і освіти. – 2013. – Режим доступу: http://kno.rada.gov.ua/komosviti/control/uk/publish/article?art_id=47920.

7. Євген Білик. Зображення української інноваційної системи: R&D ефективність. [Електронний ресурс]. / Євген Білик // Beyondthe. EU. – 2014. – Режим доступу: <http://beyondthe.eu/rd-performance-ukraine>.
8. Стратегія інноваційного розвитку України на 2010-2020 роки в умовах глобалізаційних викликів. Проект. // Київ. – 2010. – 81 с.
9. Коломієць О. В. Програми та інструменти інноваційного розвитку економіки Європейського Союзу. Українські проєкції. / О. В. Коломієць / книга видана в рамках проєкту № 2604071 за підтримки Міжнародного фонду «Відродження». – К. : ФО-П Т. А. Кінько, 2007. – 64 с.
10. Угода про співпрацю України – ЄС в галузі науки та техніки. [Електронний ресурс]. // Копенгаген. – 2003. – Режим доступу: <http://ec.europa.eu/world/agreements/prepareCreateTreatiesWorkspace/treatiesGeneralData.do?step=0&redirect=true&treatyId=223>.

MECHANISM OF INTERACTION BETWEEN INNOVATION SYSTEMS OF UKRAINE AND THE EU

Kramarenko A. V.

Post-graduate student of world economy and international economic relations department of the Institute of International Relations of Kyiv National Taras Shevchenko University.
Scientific supervisor: professor Filipenko A. S.

Abstract. *The article is devoted to the analysis of the interaction mechanism between innovation systems of Ukraine and countries of the European Union on the basis of structural complementarity. Innovative system of the EU is focused on the structure of promoting international technical and scientific cooperation. In recent years the EU constantly activates the search path of cooperation with Ukraine and so it causes the necessity of study of formation features in the EU innovative systems, accounting changes supranational innovation policy. Moreover, the EU experience in the development of international scientific-technical integration is unique and should be used in Ukraine.*

The main task of the innovation policy of the EU is to eliminate the various manifestations of fragmentation. Innovative system of the EU is of multilayer and multilevel character and has the ability to integrate into the global innovation system through cooperation with third countries.

Innovative system of the EU according to their qualities practically corresponds to the concept of national innovation systems, if it is created on the basis of the integration group and is considered as spatial integration of education, based on the General institutional framework, markets and provides permanent integration of national innovation systems of the grouping member countries. But learning from experience for Ukraine is possible only on the level of a certain country or even at a lower structural level. Strategy of transition to lower structural level increases the amount of information available and requires powerful tools to process information, to make a realistic assessment. On the example of preparation of the European Innovation Scoreboard (Trendchart) collected data on more than 1400 innovative activities throughout Europe. Rather difficult to present a full picture, which would contain all events and even if it is possible to cope with large volumes of information, the activity takes place only in the context of the innovation system and is absolutely ineffective in a different context.

A selective approach is the way to resolve this situation in the existing heterogeneity between countries and a large number of strategic initiatives to support technological development and innovation. It takes into account the options of the European model, which has been under development for a long time and allows one to draw conclusions from the study of the processes

of growth and development in different countries. International innovation system of the EU is based Organization for economic cooperation and development (OECD).

Key words: *Innovative system, an innovative system of the EU, innovation system of Ukraine, information-analytical system, cooperation, strategic partnership, «Horizon 2020», integration, national contact point.*

Referances

1. Soloviev V.P. Innovazionnaya deyatel'nost' kak sistemnyi process v konkurentnoi ekonomiki. / V.P. Soloviev – K. : Feniks, 2006. – 560 p. Common innovation area between Ukraine and EU. Step forwad. [Electronic resource]. // EurActiv. – Rezhym dostupu: <http://www.euractiv.com/europes-east/eu-ukraine-inch-forward-common-i-news-531015>.
2. Ukraine among key partners of europes major scientific-innovation program. [Electronic resource]. – Rezhym dostupu: <http://uk.mfa.gov.ua/en/press-center/ukraine-digest/30-issue-29-january-31-2014/225-ukraine-among-key-partners-of-europes-major-scientific-innovation-program>.
3. Derjinformnauky rozpochynaє shyroke vprovadjennya informaciyno-analitychnoi systemy. [Electronic resource]. // Uryadoviy portal. –24.12.2013. – Press-slujba derjavnogo agenstva z pytan' nauki,innovacii ta informacii. – Rezhym dostupu: http://www.kmu.gov.ua/control/uk/publish/article?art_id=246937606&cat_id=244276429.
4. Extending international science and technology cooperation of ukraine in ICT. [Electronic resource]. // Innovacia Ukraina. – 06. 03. 2014. – Rezhym dostupu: <http://www.innov.org.ua/cpivpratsia/prohramy-spivpratsi/2305-extending-international-science-and-technology-cooperation-of-ukraine-in-ict>.
5. Strategy of Ukraine innovation development in 2010-2020 years in the condition of globalization calls. [Electronic resource]. // Komitet z pytan' nauki ta osvity. – 2013. – Rezhym dostupu: http://kno.rada.gov.ua/komosviti/control/uk/publish/article?art_id=47920.
6. Ievgen Bilyk. Sketching Ukrainian innovation system: R&D performance. [Electronic resource]. / Evgen Bilyk // Beyondthe.EU. – 2014. – Rezhym dostunu: <http://beyondthe.eu/rd-performance-ukraine>.
7. Strategy of Ukraine innovation development in 2010-2020 years. Project. // Kyiv. – 2010. – 81 p.
8. Kolomic' O. V. Programu ta instrumentu innovaciinogo rozvytku ekonomiky Evropeikogo Souzy. Ukrainsky proekcii. / O. V. Kolomic' / knuga vidana v ramkah proekty № 2604071 za pidtrymky Mijnarodnogo fondy «Vidrodjennya». – K : FO-P T.A. Kin'ko, 2007. – 64 p.
9. Agreement in cooperation between Ukraine and EU in the sphere of science and innovation. [Electronic resource]. // Copengagen. – 2003. – Rezhym dostupu: <http://ec.europa.eu/world/agreements/prepareCreate-TreatiesWorkspace/treatiesGeneralData.do?step=0&redirect=true&treatyId=223>.

МЕХАНИЗМ ВЗАИМОДЕЙСТВИЯ ИННОВАЦИОННЫХ СИСТЕМ УКРАИНЫ И ЕС

Крамаренко А. В.

Аспирантка кафедры мирового хозяйства и международных экономических отношений Института международных отношений Киевского национального университета имени Тараса Шевченко.

Научный руководитель: профессор Филипенко А. С.

Аннотация. *Статья посвящена анализу механизма взаимодействия инновационных систем Украины и стран Европейского Союза на основе структурного взаимодополнения. Инновационная система ЕС ориентирована по своей структуре на развитие международного научно-технического сотрудничества. За последние годы ЕС постоянно активизирует пути поиска сотрудничества с Украиной и поэтому это обуславливает необходимость исследования особенностей формирования инновационных систем ЕС, учета изменений, происходящих в наднациональной инновационной политике.*

Более того, опыт ЕС в развитии международной научно-технической интеграции является уникальным и должен использоваться в Украине. Основной задачей инновационной политики ЕС является ликвидация различных проявлений фрагментации. Инновационная система ЕС имеет многослойный и многоуровневый характер и имеет воз-

возможность встраиваться в глобальную инновационную систему путем сотрудничества с третьими странами. В процессе реализации политической части Соглашения об ассоциации между Украиной и ЕС и последующего подписания Соглашения об усилении зоны свободной торговли будут уточняться механизмы инновационной взаимодействия между двумя сторонами.

Ключевые слова: *Инновационная система, инновационная система ЕС, инновационная система Украины, информационно-аналитическая система, сотрудничество, стратегическое партнерство, «горизонт 2020», интеграция, национальный контактный пункт.*

УДК 330.341.424–026.15:005.921:91(100)

КРЕАТИВНІ ІНДУСТРІЇ ЯК СУЧАСНИЙ СЕГМЕНТ СТРАТЕГІЧНОГО РОЗВИТКУ КРАЇН СВІТУ

Лошковська Х. С.

Аспірант Державного вищого навчального закладу «Київський національний економічний університет імені Вадима Гетьмана».

Науковий керівник: Галенко О. М., професор Державного вищого навчального закладу «Київський національний економічний університет імені Вадима Гетьмана».

Анотація. *Творчі індустрії сьогодні є стратегічно важливими для економічного розвитку країн, вони сприяють зростанню інноваційного потенціалу міста, і можуть стати потужним інструментом для подальшого економічного зростання всієї держави. Креативні індустрії, це дієвий засіб, що змінює вигляд міст, покращує рівень життя громадян, сприяє економічному зростанню територій та зниженню соціальної напруженості. Сучасне креативне бачення міського розвитку тягне за собою необхідність нової політики по залученню і утриманню людських ресурсів. Сьогодні, необхідно говорити про створення таких робочих місць, які будуть привабливі для сучасного городянина. Тому, креативні індустрії, слід розглядати, як сукупний цикл створення, виробництва та розповсюдження товарів і послуг, заснованих на творчості та інтелектуальному капіталі. Поряд з наукою і високими технологіями креативні індустрії служать нарізним каменем інноваційної економіки та економіки знань.*

Ключові слова: *креативна економіка, креативні індустрії, культурні індустрії, креативні кластери, міста, економічний розвиток, економіка знань.*

Постановка проблеми. Впродовж декількох десятиліть спеціалістами в сфері економіки, культури, урбаністики та соціології досліджувалися проблемні питання та вивчалися теоретико-методологічні аспекти формування креативних індустрій, креативних кластерів та креативної економіки. В той же час ці області не можна назвати достатньо дослідженими та опрацьованими, тому питання розвитку креативних індустрій на тлі переходу від індустріальної економіки до креативної економіки сьогодні є актуальним.

Мета статті – зробити аналіз розвитку креативних індустрій як сучасного сегменту стратегічного розвитку країн світу.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Тему переходу суспільства до креативної економіки та розгляд креативних індустрій як системоутворюючого фактора суспільного розвитку, розвитку міст та регіонів розробляють та вивчають багато вчених, зокрема цьому присвячені роботи таких авторів як: Дж. Хоукінса, С. Леша, Дж. Юррі, Дж. Као, Р. Флоріди, Ч. Лендрі, М. Б. Гнедовського, Є. В. Зеленцової.

Основні результати дослідження. Поєднання понять «культура» і «індустрія» відбулося в той момент, коли з'явилися нові технічні засоби, що дозволяли тиражувати твори мистецтва, фотографії, репродукції, звукозаписи і т. д. З одного боку, індустрія робила твір доступним широкому колу людей, з іншого, звертала його в предмет масового споживання та комерційної експлуатації. У відомій праці «Твір мистецтва в епоху його технічної відтворюваності» (1936), німецький соціолог Вальтер Беньямін проаналізував трансформацію творів мистецтва як фізичних, так і естетичних об'єктів, у контексті роз-

витку техніки і технології. В епоху технічної відтворюваності твори мистецтва позбавляються своєї аури, своєї унікальності – стверджував він.

Поняття «культурна індустрія» ввели і зробили предметом широкого обговорення колеги Беньяміна, інші представники Франкфуртської школи соціології Теодор Адорно і Макс Хоркхаймер в розділі «Культурна індустрія: Просвітництво як обман мас», цей розділ увійшов до їх книги «Діалектика Просвітництва» (1947). Вони різко критикували процес залучення в маси культурної продукції і послуг у післявоєнній Америці і Європі. Навіть такий, здавалося б, позитивний момент як доступність і демократизація доступу до культури, вони оцінювали негативно, стверджуючи, що здешевлена промислова «розпродаж всього і вся» тільки підриває до неї будь-яку повагу. Цей критицизм базувався на концепції заперечення індустріального суспільства середини ХХ століття.

Наступ «постіндустріальної», «інформаційної» епохи істотно змінив весь контекст осмислення культурних індустрій. Головні риси цього контексту – різноманіття суб'єктів і пошук шляхів комунікації між ними – те, що завжди було в компетенції культури. Більше того, коли почався відтік виробництв з економічно розвинених держав, регіонів та міст в країни й регіони з більш дешевою робочою силою, культурні індустрії виступили рятівним антикризовим засобом. Те, що вважалося периферійним і витратним (підтримувалося лише державою і благодійністю), стало осмислюватися як потужний продуктивний ресурс. Спорожнілі фабрики і заводи стали центрами сучасного мистецтва, музеями, галереями, вони надали притулок незалежним творчим компаніям. Залучення культури та творчих ресурсів в програми міського розвитку перетворило вигляд європейських міст.

З точки зору форм бізнесу, творчі (креативні) індустрії засновані на пріоритеті малих і середніх підприємств, що виробляють творчі продукти і послуги. Водночас, це місцеві виробництва, орієнтовані на пошук виходу на глобальні ринки в умовах постіндустріальної економіки.

У міжнародному поділі праці країни сьогодні діляться не стільки на аграрні й індустріальні, скільки на індустріальні та постіндустріальні. У сучасній економіці пріоритетним стає не виробництво і технології, а креативність та інноваційність. Йдеться про новий тип економіки – креативну економіку (creative economy). Вибір стратегії розвитку – найважливіша проблема, що стоїть зараз і перед Україною також. Зараз ми зайняті практичною діяльністю, однак питання, як вписати творчі індустрії в економічний ландшафт нашої країни і як їх розвиток в Україні може змінити наші підходи у сфері культури та в сфері економіки, залишається відкритим.

Концепція «творчих індустрій» вперше виникла у Великобританії. З 1998 року розвиток творчих індустрій є пріоритетом британської національної політики, а також, в більшості випадків, – політики муніципального рівня. За останні роки ця концепція (і відповідна практика) поширилася дуже широко в усьому світі і є сьогодні однією з найпопулярніших інноваційних ідей, що мають відношення як до культури, так і до економіки.

Офіційне визначення творчих індустрій, прийняте департаментом культури, ЗМІ і спорту уряду Великобританії, звучить так: це діяльність, в основі якої лежить індивідуальне творче начало, навик або талант, і яка може створювати додану вартість і робочі місця шляхом виробництва і експлуатації інтелектуальної власності. Не обмежуючись одним визначенням, департамент пропонує також перелік конкретних видів діяльності, з яких складається творчий сектор економіки. У цей список входять: реклама, архітектура, художній і антикварний ринок, ремесла, дизайн, мода, виробництво кіно- та відеопродукції, програмування, в тому числі створення розважальних інтерактивних програм та

комп'ютерних ігор, музика, виконавські мистецтва, видавнича справа, телебачення, радіо та Інтернет [1]; [2].

Творчі індустрії є феноменом постіндустріальної епохи. Неодмінною умовою їх розвитку є певний рівень демократизації суспільства, наявність міської та громадянської спільноти, розвинена соціальна сфера і високий рівень доходу на душу населення. Творчі індустрії виникають там, де насичений ринок споживчих товарів, і залучають інвестиції не тільки тому, що створюють нові робочі місця, а ще й тому, що вони забезпечують швидкий обіг капіталу. Таким чином, більшість нових креативних міст зосереджені, головним чином, на забезпеченні високого рівня життя. Вони прагнуть поєднати економічну винахідливість зі стабільністю, стимулюючи передачу повноважень місцевим співтовариствам і підвищуючи стандарти якості міського обслуговування. Висока якість життя підвищує економічну і соціальну динаміку та використовується як інструмент у конкурентній боротьбі з іншими містами.

Якщо в 1950-і роки найприбутковішими у світі компаніями були «Ford», «Standart Oil» і «General Electric», то в 2000-ті роки це «Time Warner», «Disney», «News Corporation» і «Microsoft» – компанії, пов'язані з кіновиробництвом, масмедіа та інформаційними технологіями.

Про підтримку креативних індустрій на державному рівні вперше заявила Великобританія. Досвід був підхоплений іншими європейськими країнами, і вже сьогодні охопив практично всі розвинені країни Європи, Америки та Південно-Східної Азії. В останні роки в цій сфері успішно проявили себе Китай, країни Прибалтики та Латинської Америки.

Розвиток творчих індустрій відіграє величезну роль у глобальних економічних і політичних змінах. Якщо в 1950-і роки ВВП США становив понад 50% від світового ВВП, то сьогодні ВВП США становить близько 25% світового ВВП. Це пов'язано також і з розвитком творчих індустрій в таких країнах, як Індія, Китай, Південно-Східна Азія та Латинська Америка.

Розвиток креативних індустрій в Європі прямо пов'язане з перепрофілюванням міст. Коли в 1970-і роки промисловість пішла з багатьох європейських центрів, такі міста, як Манчестер у Великобританії, Ліон у Франції, цілий ряд міст з Рурської долини в Німеччині, зіткнулися з глобальними труднощами, пов'язаними із закриттям промислових виробництв – масовим безробіттям, деградацією міського середовища, і т. д.

У місті Шеффілд (Великобританія) почали розвивати креативні індустрії ще в 80-ті роки, коли традиційна металургійна та вугільна промисловість була згорнута через глобальні зміни в економіці. У 1988 році в центрі міста відкрито квартал креативних індустрій. Головною його метою було створення альтернативних робочих місць та індустрій після того, як в 1970-і роки Шеффілд залишився без традиційної для нього вугільної промисловості. До 1998 року Шеффілд став відомий не тільки у Великобританії, але і за кордоном, як приклад економічного відродження засобами культури і творчості.

Можна також розглянути аналогічний досвід Німеччини з перепрофілювання міст Рурської долини, де колишні промислові підприємства стали центрами туризму, культури і творчості. У 2010 році одне з міст Рурської долини Ессен, стає культурною столицею Європи.

У Китаї перейшли від локальних базарів до масштабних ярмарок, що представляють собою підприємства творчих індустрій та їх продукцію. В останні 4-5 років найбільш розвинені міста Китаю, такі як Шанхай, Пекін, Гуанчжоу прагнуть трансформувати економіку міст. Розвиток креативних індустрій підтримується на рівні державної та муніципальної

політики. Гонконг вже в 1996 році був світовим лідером з виробництва креативних продуктів, коли він ще був колонією Великобританії. Його експорт зріс з 24,4 млрд. доларів в 1996 до 27,7 млрд. доларів в 2005-му.

У Північно-західному регіоні Англії, де розташовані такі великі міста, як Ліверпуль і Манчестер, політику розвитку творчих індустрій здійснює спеціальне урядове Північно-західне агентство розвитку (North West Development Agency). Воно працює в тісній співпраці з незалежними некомерційними організаціями, які ведуть конкретну роботу з творчими кластерами на місцях. Наприклад, в Манчестері, це Служба розвитку творчих індустрій (Creative Industries Development Service). Аналогічні незалежні агентства діють і в інших містах, в тому числі і в малих.

У Лондоні вибудована приблизно така ж схема. Лондонське агентство розвитку (London Development Agency) – орган лондонської мерії, визначає загальну політику в галузі розвитку творчих індустрій в метрополії і фінансує незалежні агентства, які діють в конкретних районах міста, або в якомусь окремому секторі. Так, організація «Hidden Art of Hackney» веде роботу з дизайнерами, а «Paddington Development Trust» займається розвитком творчих індустрій в районі Паддінгтон. Всього в Лондоні існує більше двох десятків таких агентств. Вони вирішують різноманітні завдання, причому не останнє місце в їх діяльності займають питання управління нерухомістю, бізнес-планування та розробки інвестиційних проектів з метою організації нових творчих кластерів. Наприклад, агентство «City Fringe» займається вивченням містобудівної ситуації на кордонах лондонського ділового центру City і пошуком можливостей організації творчих кластерів у будівлях, які вийшли з експлуатації, частіше промислових.

Уряд всіх рівнів підтримує політику розвитку творчих індустрій, тому що бачить у ній ефективний спосіб економічного розвитку, створення нових робочих місць, вирішення соціальних проблем (особливо в бідних районах), а також перетворення міського простору.

Дійсно, як пише відомий британський експерт з розвитку міст Чарльз Лендрі, творчі підприємці зазвичай приходять в бідні, напівзруйновані і взагалі «проблемні» райони міста, тому що ціни на нерухомість там істотно нижче. Їх присутність досить швидко «облагороджує» район: тут виникають вулиці і квартали, де кипить життя, відкриваються нові кафе і магазини, упорядковуються будівлі і міська інфраструктура. Поступово такі місця стають відомі і популярні не тільки серед самих художників, а й серед широкої публіки. У результаті ціни на нерухомість тут починають зростати, і на місце творчих підприємців приходять більш консервативні компанії. У далекій перспективі такий район повністю займає істеблішмент, а художники і творчі підприємці, як бойовий загін відродження міст, йдуть далі, освоюючи нові території [3].

Висновки. Останніми роками креативні індустрії є одним з пріоритетів економічного розвитку в розвинених країнах Європи, Америки і Південно-Східної Азії. Якщо для Європи творчі індустрії були спочатку антикризовим засобом, то для країн Азії креативні програми стали «роботою на випередження», новим важелем впливу і позиціонування на світовій арені як провідних сучасних держав. Це частина стратегічного розвитку країн і міст, можливість поліпшення якості життя і людського капіталу і разом з тим – шлях здійснення культурної експансії, трансляції своїх цінностей і норм. Розвиток креативних індустрій у Південно-Східній Азії віддано на відкуп міській владі, основна стратегія їх розповсюдження – створення та підтримка творчих кластерів.

Будучи інноваційним напрямом для України, просування креативних індустрій пов'язане з рядом проблем і дефіцитів. Бракує, перш за все:

- розуміння значущості творчих індустрій для розвитку культури та креативної економіки;
- теоретичної бази – тема творчих індустрій практично не звучить і не висвітлюється в роботах по сучасній культурі і менеджменту;
- законодавчої бази, правових, фінансових і податкових механізмів підтримки та розвитку творчих індустрій;
- експертів-консультантів з питань як власне культури, так і оподаткування, права, фінансів та менеджменту такого роду підприємств;
- відсутності механізмів дотримання та захисту авторських прав.

На тлі цієї масштабної конкуренції перед українськими містами стоять нові питання, стають актуальними нові виклики. Як залучати таланти, як створювати міський простір для виробництва нових ідей, інновацій, стимулюючи не тільки дозвілля і споживання, але й творчість та креативний бізнес.

Список використаної літератури

1. Department for Culture, Media and Sport. Creative Industries Programme. Creative Industries Fact File. London, 2002.
2. Department for Culture, Media and Sport. Creative Industries Programme. Creative Industries Mapping Document. London, 2001.
3. Лэндри Ч. Креативный город / Пер. с англ. М.: Издательский дом «Классика XXI», 2005.

CREATIVE INDUSTRIES AS A STRATEGIC SEGMENT OF THE MODERN WORLD

Loshkovskaya K. S.

Postgraduate, state higher educational establishment (SHEE) Kyiv National Economic University named after Vadym Hetman.

Scientific adviser: Galenko O. M., PHD, professor, head of international accounting and auditing Kyiv National Economic University named after Vadym Hetman.

Abstract. *Creative industry today is strategically important to the economic development of countries, they contribute to the growth of the innovation potential of the city and can be a powerful tool for economic growth throughout the state. Creative industries is an effective means of changing the appearance of cities, improving the standard of living of citizens, promotes economic growth areas and reduce social tensions. Modern creative vision of urban development entails the need for new policies to attract and retain human resources. Today, it is necessary to talk about the creation of jobs that will be alluring for the modern city dweller. Therefore, the creative industry should be seen as the total cycle of creation, production and distribution of goods and services based on creativity and intellectual capital. Along with science and high-tech creative industries are a cornerstone of the innovation economy and knowledge economy.*

Key words: *creative economy, creative industries, cultural industries, creative clusters, cities, economic development, knowledge economy.*

Referances

1. Department for Culture, Media and Sport. Creative Industries Programme. Creative Industries Fact File. London, 2002.
2. Department for Culture, Media and Sport. Creative Industries Programme. Creative Industries Mapping Document. London, 2001.
3. Charles Landry The Creative City / Trans. from English. Moscow : Publishing House «Classic XXI», 2005.

КРЕАТИВНЫЕ ИНДУСТРИИ КАК СОВРЕМЕННЫЙ СЕГМЕНТ СТРАТЕГИЧЕСКОГО РАЗВИТИЯ СТРАН МИРА

Лошковская К. С.

Аспирант Государственного высшего учебного заведения «Киевский национальный экономический университет имени Вадима Гетьмана».

Научный руководитель: Галенко О. М., профессор Государственного высшего учебного заведения «Киевский национальный экономический университет имени Вадима Гетьмана».

Аннотация. *Творческие индустрии сегодня являются стратегически важными для экономического развития стран, они способствуют росту инновационного потенциала города, и могут стать мощным инструментом для дальнейшего экономического роста всего государства. Креативные индустрии, это действенное средство, которое меняет облик городов, улучшает уровень жизни их граждан, способствует экономическому росту территорий и снижению социальной напряженности. Современное креативное видение городского развития влечет за собой необходимость новой политики по привлечению и удержанию человеческих ресурсов. Сегодня, необходимо говорить о создании таких рабочих мест, которые будут привлекательны для современного горожанина. Поэтому, креативные индустрии, следует рассматривать как совокупный цикл создания, производства и распространения товаров и услуг, основанных на творчестве и интеллектуальном капитале. Наряду с наукой и высокими технологиями креативные индустрии служат краеугольным камнем инновационной экономики и экономики знаний.*

Ключевые слова: *креативная экономика, креативные индустрии, культурные индустрии, креативные кластеры, города, экономическое развитие, экономика знаний.*

УДК 911.375.3(188.8):339.9

МЕГАПОЛІСИ ЯК КЛЮЧОВІ ВУЗЛИ ЗОВНІШНЬОЕКОНОМІЧНОГО ПРОСТОРУ

Німченко Н. С.

Аспірант кафедри міжнародного обліку і аудиту Київського національного економічного університету імені Вадима Гетьмана.

Науковий керівник: Галенко О. М., доктор економічних наук, професор, завідувач кафедри міжнародного обліку і аудиту Київського національного економічного університету імені Вадима Гетьмана.

Анотація. У статті розглядаються мегаполіси як комплексні, динамічно розвинуті системи, що здійснюють взаємодію між зовнішньоекономічними процесами у глобальному масштабі. В якості одного з явищ глобалізації мегаполіси дуже гостро відчують на собі вплив глобальних політичних, економічних і міжнародних процесів. До проблем, які перешкоджають розвитку сучасних міст можна віднести відсутність строгості в концептуалізації статусу найважливіших міст світу, також різноманітність використовуваних методів оцінки для ефективного оцінювання міжнародного потенціалу сучасних мегаполісів, які здійснюють істотний вплив на економічну, політичну та міжнародні сфери людського існування. Основні результати дослідження показують, що у сучасному глобалізованому світі все більш очевидним стає суттєве посилення економічного та політичного значення світових міст, стрімке підвищення їх ролі у світовому господарстві та міжнародних відносинах. Саме тому в даній статті звертається увага на розроблення механізмів управління такими глобальними містами, останні як свідчить аналіз відповідних секторів вітчизняних наукових досліджень, не достатньо відображені у теоретичних розробках, що на даному етапі актуалізує питання, які розгорнуті у статті. Надвеликі сучасні міста, в яких концентрується фінансовий потенціал та соціальні інновації, мають потужні конкурентні переваги навіть перед деякими державами. При цьому, мегаполіси світового значення не тільки перетворюються на багато в чому автономні структурні елементи глобального ринку, але й все більш набувають ролі своєрідних «пультів правління» глобальною економікою.

Ключові слова: мегаполіс, глобалізація, зовнішні ефекти, міжнародні відносини, глобальні економічні системи.

Постановка проблеми. Мегаполіси сьогодні представляють собою комплексні інноваційні системи, що стрімко розвиваються під впливом світових урбанізаційних процесів, здійснюють взаємодію між економічними і міжнародними процесами локального і глобального масштабу. Діалектика глобального і локального виражається, з одного боку, в ослабленні ролі просторових чинників (наприклад, сьогодні більшість ділових питань можна вирішити за допомогою засобів електронної комунікації), з другого – в акумуляції окремими обмеженими за розміром територіями ресурсів, ключових процесів, потоків, смислів і символів (наприклад, формування національних кварталів у великих міських мегаполісах, концентрацією офісів фінансових організацій на певних вулицях окремих міст і т. п.). Можливість генерації вузлів глобальної економічної системи та управління ними забезпечить незаперечні конкурентні переваги певним територіям. Як один із феноменів процесу глобалізації мегаполіси безперервно відчують вплив глобальних по-

літичних, економічних а також міжнародних процесів [4]. У той же час вони самі ініціюють зміни, задають вектори і тенденції, що визначають хід процесів розвитку людства. Динамізм, багатовимірність і багатоаспектність розвитку сучасних світових міст виражаються не тільки в розширенні до неймовірних розмірів, високої концентрації населення, ресурсів, інфраструктури, але також у збільшенні економічного і політичного потенціалу, обумовленому швидким зростанням міжнародних тенденцій, це й паралельно, протікання різних процесів з чітко окреслені зворотним зв'язком. При цьому, методи та інструменти прогнозування та передбачення майбутнього для таких міст не вписуються в межі звичайного стандартного міжнародного простору, тому що йдеться про надскладну відкриту динамічну зовнішньоекономічну систему. Як свідчить аналіз відповідного сектору зарубіжних і вітчизняних досліджень, не достатньо відображені у науково-теоретичних та науково-практичних розробках, що на даному етапі актуалізує дані проблеми, які розглянуті у статті.

Мета статті – визначення особливих методичних вимог для розробки та моніторингу реалізації основних аспектів формування зовнішньоекономічного простору сучасних мегаполісів.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Визначення дійсної значимості окремих міст, процесів інтеграції світових мегаполісів в глобальну міжнародну систему, оперативне відображення динаміки змін у транснаціональних урбаністичних напрямках у всі часи було важливим завданням для багатьох науковців, таких як Дж. Аллен (*J. Allen*), Дж. Біверсток (*J. Beaverstock*), Ф. Бродель (*F. Braudel*), Н. Глікман (*N. Glickman*), Б. Деруддер (*B. Derudder*), М. Кастельс (*M. Castells*), Р. Коен (*R. Kohen*), Л. Мамфорд (*L. Mumford*), П. Нокс (*P. Knox*), П. Олдерсон (*P. Alderson*), Г. Рід (*H. Reed*), С. Сассен (*S. Sassen*), Н. Тріфт (*N. Thrift*), П. Тейлор (*P. Taylor*), Р. Флорід (*R. Florida*), Дж. Фрідман (*J. Freidman*), С. Хаймер (*S. Hymer*), М. Хойлер (*M. Hoyler*), П. Холл (*P. Hall*) та інші. Різні аспекти зовнішньоекономічного розвитку мегаполісів відображені у працях таких вітчизняних науковців як В. Бабаєв, О. Без'язичний, О. Берданова, В. Вакуленко, Н. Внукова, О. Карай, М. Лесечко, А. Поважний, С. Пухир, І. Санжаровський, В. Тертичка, Ю. Шаров та інших. Але незважаючи на появу різноманітних методик оцінки ролі міст у світовій економіці, зростання числа оцінюваних чинників, розвитку нових методів збору та обробки інформації, підвищення доступності даних для дослідження в розрізі глобальних мегаполісів, проблема ідентифікації ключових міст залишається відкритою як і раніше, що і робить дане дослідження особливо актуальним.

Основні результати дослідження. Сучасні мегаполіси як вузли глобального економічного простору, об'єднані один з одним та з іншими суб'єктами господарської діяльності, системою зв'язків, роблять значний вплив на розвиток зовнішнього середовища, визначаючи вектори його розвитку і формуючи тенденції глобального характеру та прогножуючи хід процесів загальносвітового розвитку. Просторова форма і функціональна специфіка великих мегаполісів залежить від економічної, соціальної та політичної структури суспільства, що їх населяє [1]. Вектори розвитку сучасних міст формуються в процесах щоденної активності окремих економічних суб'єктів, що конституюють внутрішнє середовище – підприємства, індивіди, домогосподарства, організації та установи. З другого боку, на функціонування і розвиток міста впливають тенденції та імперативи більш високого просторового рівня – регіонального, макрорегіонального, мегарегіонального і нарешті міжнародного. Мегаполіси самостійно розвиваються під впливом імперативів глобальної економічної системи, отримуючи імпульси від економічних суб'єктів, що функціонують в якості елементів зовнішнього середовища [5].

До проблем, які ускладнюють розвиток сучасних мегаполісів, належать відсутність строгості в концептуалізації статусу найважливіших міст світу і різноманіття використуваних науковцями досліджень, щодо зовнішньої сфери взаємодій даних мегаполісів, що роблять істотний вплив на розвиток економічної, політичної та міжнародної сфер людського буття. Вирішення означених питань ускладнюється й не так певними похибками, властивими в тій чи іншій мірі кожній із сучасних систем оцінки, скільки відсутністю ясного і чіткого уявлення про те, за допомогою яких показників (або їх сукупності) визначається значення міста в зовнішній системі глобальної економіки [2].

Багатогранність і багатоаспектність процесів стрімкого розвитку сучасних мегаполісів потребує комплексного і міждисциплінарного підходу, відповідно до якого можна виділити наступні ключові сфери аналізу:

- рівень інтеграції мегаполісів у систему світового господарства (передбачає оцінку ступеня включеності мегаполісу в систему транснаціональних зв'язків, на підставі чого здійснюється його ідентифікація як вузла глобального економічного простору і визначається його значимість у глобальній економічній системі);
- структура і характер функцій, які мегаполіс реалізує на глобальному рівні (дозволяє, на додаток до його статусу вузла глобального економічного простору більш точно позначити його роль у системі глобальних взаємодій);
- матеріальна і нематеріальна інфраструктура мегаполісу (визначає передумови і потенціал окремого мегаполісу для реалізації його ключових функцій, генерації мереж взаємодій, управління потоками товарів, послуг, інформації, акумуляції та розподілу ресурсів);
- характер відносин мегаполіса з зовнішнім середовищем (передбачає оцінку ефектів, що виникають при взаємодії мегаполісу як економічного суб'єкта з елементами структури глобального економічного простору).

Протягом усього періоду досліджень, присвячених аналізу ролі окремих мегаполісів в системі світової економіки, основну увагу вчені приділяли першим двом сферам [1]. Незважаючи на наявність обширної ідейно-теоретичної спадщини з проблем розвитку мегаполісів, питання про шляхи та способи формування вузлів економічного простору, характеру відносин мегаполіса з зовнішнім середовищем й досі залишається слабо вивченим. Глибоке вивчення ролі мегаполісів і процесів їх взаємодії з елементами зовнішнього середовища в контексті реалізації ними найважливіших функцій глобального значення практично не проводилося. Тим часом, доцільно припустити, що матеріальна і особливо нематеріальна інфраструктура мегаполісів є підставою для становлення мегаполісів як вузлів глобального економічного простору.

Найважливішим зовнішнім ефектом мегаполісу як вузлом глобального економічного простору в розглянутому аспекті є надання міжнародними організаціям доступу до глобальних ресурсів (матеріальних та інформаційних), можливості генерації і відтворення транснаціональних контактів і зв'язків. Великі світові організації головні офіси яких розташовані в таких містах як Лондон, Нью-Йорк, Токіо, мають можливість генерувати бізнес-ідеї, використовуючи доступ до повного обсягу інформації, здійснювати їх розробку та впровадження за допомогою високоспеціалізованих підрозділів, що здійснюють комплексну підтримку бізнес-процесів, просувати готові результати на міжрегіональні ринки, використовуючи сучасні електронні засоби і системи комунікації. Саме даний зовнішній ефект, обумовлений зосередженням на території мегаполісів сучасних систем обміну інформацією, інноваційної активності і транснаціонального бізнесу, формує передумови тенденцій світової глобалізації [3].

Також до позитивних зовнішніх економічних ефектів мегаполісів можна віднести генерацію значної частини національного та глобального ВВП, обслуговування глобальних

економічних операцій і бізнес-процесів на транснаціональному рівні, генерацію, акумуляцію і розподіл товарних, транспортних, інформаційних потоків високої щільності, формування та підтримка транснаціонального економічного середовища. Найбільш значущі зовнішні ефекти полягають в розмиванні меж національних економік, поляризації ділової активності, загостренні конкуренції з іншими центрами глобального значення. Вплив зовнішнього середовища на мегаполіси відбувається через розвиток таких тенденцій як глобалізація, інтернаціоналізація та віртуалізація економіки, трансформації науково-технологічної парадигми і економічного укладу, інтенсифікація урбанізації, зростання щільності мереж глобальних взаємодій, формування глобального інформаційно-комунікаційного простору.

Мегаполіси інтенсифікують процес генерації та впровадження технологічних інновацій, які згодом поширюються в зовнішньому середовищі, також концентрують інноваційні форми взаємодій і видів людської активності та формують динаміку передачі нових технологій у зовнішній простір. Інноваційні технології, що генеруються і впроваджуються на території мегаполісів, сприяють більш ефективному і раціональному використанню всіх видів ресурсів. При цьому негативним ефектом стає зростання конкурентного тиску на користь безперервного впровадження інновацій в глобальному масштабі. У свою чергу на розвиток мегаполісів як вузлів глобального економічного простору впливають наукові відкриття, трансформації науково-технологічної парадигми, тенденції розвитку техніки і технології.

Найважливішим зовнішнім ефектом функціонування мегаполісів є розмивання національного нормативно-правового простору, ініціювання і втілення в життя політичних рішень національного та транснаціонального рівнів, обумовлених потребами розвитку окремих агломерацій [8]. Зростання самостійності мегаполісів як політичних акторів і зростання їхнього політичного впливу не є однозначно позитивними чи негативними ефектами. До позитивних ефектів належать: координація діяльності міжнародного співтовариства у вирішенні найважливіших проблем людства, досягнення стабільності, безпеки і стійкості розвитку. До негативних – генерація конфліктів глобального значення, боротьба за посилення геополітичних позицій. Відповідно, основними джерелами тиску з боку зовнішнього середовища є геополітичні інтереси інших суб'єктів глобальної системи господарства, міжнародне нормативно – правове регулювання різних аспектів і сфер людської активності.

Завдяки високому ступеню розвиненості систем зв'язку та повідомлення, збору, зберігання, обробки і трансляції інформації мегаполіси формують глобальний інформаційно-комунікаційний простір, здійснюючи генерацію, акумуляцію і менеджмент інформаційних потоків високої щільності. У той же час, інформаційна функція мегаполісів знаходиться під впливом таких імперативів зовнішнього середовища як тенденції інформаційної політики окремих держав і міжнародного співтовариства, зростання значущості інформації та діяльності інформаційного характеру, розвиток міжнародних норм і стандартів в інформаційній сфері.

Розвиток таких тенденцій як глобалізація економіки, віртуалізація різних видів і форм людської активності, урбанізація, інтернаціоналізація виробництва призвело до істотної трансформації просторової організації світового господарства. Основними двигунами глобальної економіки сьогодні виступають окремі великі міста, що функціонують на транснаціональному рівні як центри концентрації та розподілу всіх видів ресурсів. Окремі мегаполіси грають ключову роль в просторово – територіальній організації глобальної економіки, визначаючи умови локалізації економічних агентів, територіальні диспропор-

ції, поєднуючи атрибути просторових відносин, формуючи системи горизонтальних і вертикальних зв'язків, мережі взаємодій, територіальні комплекси, генеруючи просторові процеси і визначаючи тенденції структурної трансформації гео економічного простору глобалізації [7].

Глобалізація як багатогранний і багаторівневий процес висуває нові імперативи міського та територіального розвитку. Ослаблення політичної та економічної ролі національних держав, пов'язане з тенденціями інтеграції та глобалізації, а також зі зростанням активності транснаціональних економічних суб'єктів, що обумовлене процесами приватизації, лібералізації та дерегулювання економіки, призвели до трансформації уявлень про структуру світового господарства і ролі сучасних мегаполісів, виступаючих продуктом фундаментальних гео економічних, геополітичних і технологічних змін [6]. З розвитком транспортних, інформаційних та комунікаційних систем міста отримали прямий доступ до глобальних ринків, що поряд з інтенсифікацією політичних, економічних, інформаційних, соціокультурних процесів, це забезпечило їм провідні позиції в системі глобального світового господарства. Сьогодні мегаполіси мають великі конкурентні переваги, обумовлені зовнішньо – економічними процесами, а також оснащені додатковими можливостями для реалізації інноваційних сценаріїв і парадигм інноваційного розвитку. Проте динаміка глобального розвитку часто вступає в протиріччя з локальними історично сформованими векторами розвитку сучасних великих міст. Дане протиріччя стає передумовою для виникнення проблем у різних сферах людської активності, таких як зростання просторової неоднорідності територій, посилення соціальної поляризації населення, нанесення необоротної шкоди навколишньому середовищу та інше [1]. Крім того, значна концентрація всіх видів ресурсів не тільки забезпечує переваги в розвитку, але і створює додаткові ризики і загрози. Необхідно також враховувати, що вузлові території глобального зовнішнього економічного простору є також місцем перетину безлічі національних економік, внаслідок чого діяльність господарюючих суб'єктів регламентована як нормами, встановленими національними державами, так і тими, які характерні для кожного окремо взятого мегаполісу.

На даному етапі мегаполіси, що мають важливе міжнародне значення, функціонують в якості інтегрованих систем на зовнішньому глобальному рівні мережевих структур, комплексних динамічно розвинених систем, що здійснюють взаємодію між зовнішньо-економічними і політичними процесами локального і глобального масштабу. Мегаполіси здатні забезпечити доступ до глобальної економіки великих територій, виступаючи полюсами зростання регіональних економік і вузлами різного роду мережевих структур, що функціонують на різних рівнях [4]. Сучасні тенденції і вектори суспільного розвитку обумовлюють необхідність розгляду мегаполісів у глобальному аспекті, тобто вивчення їх ролі в якості елементів глобального, а не тільки національного та регіонального економічного простору. Мегаполіси, що здійснюють істотний вплив на формування глобального економічного простору, одночасно розвиваються під впливом імперативів зовнішнього середовища, виражених у ключові тенденції загальносвітового розвитку. Таким чином, мегаполіси, як інтегровані на глобальному рівні структури, є одночасно і засобом, і результатом глобалізації світового господарства. Трансформація глобальної економіки, пов'язана із змінами в просторовій організації та масштабах розміщення людської діяльності, актуалізації нових напрямків наукового пошуку, пов'язаних із необхідністю аналізу взаємозалежності між розвитком глобальних світових міст та ключовими процесами глобалізації та оцінки ступеня керованості світового господарства невеликим числом центрів ділової активності.

Висновки. Розвиток таких тенденцій як глобалізація економіки, віртуалізація різних видів і форм людської активності, урбанізація, інтернаціоналізація виробництва призвело до істотної трансформації просторової організації світового господарства. Основними двигунами зовнішньої глобальної економіки сьогодні виступають окремі мегаполіси світу, що функціонують на транснаціональному рівні як центри концентрації та розподілу всіх видів ресурсів.

У сучасних концепціях глобалізації світова економіка розглядається як комплексна багаторівнева система, верхній рівень якої представлений мережею вузлів глобального значення, що формується найбільш впливовими в економічному, політичному і міжнародному плані мегаполісами, які виконують функції «воріт у глобальний світ» [5].

Великі мегаполіси, знаходячи все більшу самостійність у вирішенні політичних та економічних питань, формують систему зовнішніх взаємозв'язків із подібними мегаполісами, регіонами, макрорегіонами, що забезпечує матеріальні та організаційно-інституційні механізми перебігу глобальних процесів. Мегаполіси надають економічним суб'єктам різних рівнів глобальний простір, що характеризується високим ступенем інтеграції в систему транснаціональних взаємодій, де багатогранний і багатоаспектний процес глобалізації реалізується в конкретних формах. Розуміння ролі сучасних мегаполісів передбачає усвідомлення їх динаміки розвитку, комплексності мегаполісу як господарського суб'єкта. Розвиток мегаполісу є спонтанним процесом. Розмір і масштаб реалізованих функцій роблять мегаполіси масштабним інкубатором інновацій та акселератором зростання. Вони є фокусами глобалізації, ключових трендів світового розвитку, акумулюючи широкий набір людських умінь і можливостей, факторів креативності, міжнародної взаємодії, представляючи особливе середовище, що забезпечує підвищені фінансові можливості та переваги [3].

Для розуміння того, чому сучасні зовнішні аспекти взаємодії концентруються на обмежених за площею певних територіях, і виявлення факторів, що сприяють їх формуванню, необхідно прослідкувати взаємозв'язок окремих функцій і параметрів інфраструктури мегаполісів. Аналіз сучасних тенденцій розвитку великих міст, а також робіт зарубіжних дослідників, присвячених ролі мегаполісів у світовій економіці, дозволяє виявити і систематизувати ключові функції, властиві мегаполісам як вузловим елементам глобального економічного простору. Але нерозвиненість інфраструктури або відсутність окремих її елементів унеможливує виконання певних функцій і, як наслідок, інтеграцію сучасного мегаполісу в систему транснаціональних взаємодій. Тому перспектива дослідження процесів взаємодії мегаполіса з зовнішнім середовищем дозволяє не тільки оцінити можливості, імперативи і ефекти розвитку в даному напрямку дослідження, а й формує передумови для переходу до спрямованого впливу на інтенсивний розвиток сучасних мегаполісів на глобальному рівні.

Список використаної літератури

1. Антонюк В. С. Стратегия развития современного города // Труд и социальные отношения. – 2003. – № 4. – С. 7-12.
2. Батманова Е. С. Світова економіка та міжнародні економічні відносини. – Навч. пос. – 2009 рік.
3. Кастелс М. The Rise of the Network Society: The Information Age : Economy, Society, and Culture. / M. Castells. – 2nd ed. with a new preface. – Singapore: Wiley-Blackwell, 2010. – Vol. I. – 656 p.
4. Мегаполисы в условиях глобализации / Серия: Социальные и экономические аспекты глобализации / под. ред. И. Животовская. М. : ИНИОН РАН, 2008.

5. Попкова Е. Г. Формирование концепции нового качества экономического роста в условиях глобализации / Е. Г. Попкова. – Волгоград : РПК «Политехник», 2011. – 351 с.
6. Щербина О. В., Проблемы глобалізації світової економіки. // Фінансова консультація. – 2001. – № 15. – С. 14-17.
7. Сассен С. Глобальные города: постиндустриальные производственные площадки [Электронный ресурс] / С. Сассен // Прогнозис. – Режим доступа: <http://www.urban-club.ru/?p=77>.
8. Новый рейтинг экономической свободы (Гонконг) [Электронный ресурс] – Режим доступа: <http://www.gestion-law.com/content/view/240/111/>.

MEGACITIES AS A KEY NODES OF EXTERNAL ECONOMIC SPACE

Nimchenko N. S.

Graduate Student, Kyiv National Economic University named by Vadym Hetman.

Scientific adviser: Galenko O. M., PHD, professor, head of international accounting and auditing Kyiv National Economic University named after Vadym Hetman.

Abstract. *As one of the phenomena of globalization megacities still feel the impact of global political, economic and international processes. The problems that impede the development of modern cities include lack of rigor in the conceptualization of the status of the most important cities in the world and the variety used by scientists research for external data field interactions cities that have a significant impact on the economic, political and international spheres of human existence. The aim of the article is to identify specific methodological requirements to develop and monitor the implementation of key aspects of the formation of external spaces of modern cities. The main results of the study show that in today's world of globalization becomes more apparent significant strengthening of economic and political significance of global cities, the rapid increase of their role in the world economy and international relations. Therefore, this article draws attention to the development of mechanisms for managing such global cities, as evidenced by the recent analysis of the relevant sectors of national scientific research is not sufficiently reflected in the theoretical development, which at this stage are updated issues that are deployed in the article. Extra large modern city, which concentrates financial potential and social innovation with powerful competitive advantage even before some states. Thus, the metropolis of world importance, not only to become largely self-contained building blocks of the global market, but also increasingly become a sort of role «remotes government» global economy.*

Key words: *metropolitan city; globalization; external effects; international relations; global economic system.*

Referances

1. Antonjuk B. C. (2003). The development strategy of the modern city // Labour and social relationships.
2. Batmanova E.S. (2009). World Economy and International Economic Relations. – Navch.pos.
3. Kastels M. (Castells M.) (2010). The Rise of the Network Society : The Information Age : Economy, Society, and Culture. / M. Castells. – 2nd ed. with a new preface. – Singapore : Wiley-Blackwell. –Vol. I.
4. Megapolisy v uslovijah globalizacii / (2008). Series: Social and economic aspects of globalization / Comp. And Ed. I. Zhivotovskiy. M. INION.
5. Popkova, E. G.(2011). Formation of the concept of a new quality of economic growth in the face of globalization / EG Popkov. – Volgograd PKK «Polytechnic».
6. Shherbina O.V. (2001). Challenges of globalization of the world economy. // Financial Advice.
7. Sassen, S. (Sassen S.) (1990). Global'nye goroda: postindustrial'nye proizvodstvennye ploshhadki [Jelektronnyj resurs] / S. Sassen // Prognosis. – Rezhim dostupa: <http://www.urban-club.ru/?p=77>.
8. New ranking of economic freedom (Hong Kong) (Desember, 2012) // Gestion // <http://www.gestion-law.com/content/view/240/111/>.

МЕГАПОЛИСЫ КАК КЛЮЧЕВЫЕ УЗЛЫ ВНЕШНЕЭКОНОМИЧЕСКОГО ПРОСТРАНСТВА

Нимченко Н. С.

Аспирант кафедры международного учета и аудита Киевского национального экономического университета имени Вадима Гетьмана.

Научный руководитель: Галенко О. Н., доктор экономических наук, профессор, заведующая кафедрой международного учета и аудита Киевского национального экономического университета имени Вадима Гетьмана.

Аннотация. В статье рассматриваются мегаполисы как комплексные, динамично развитые системы, осуществляющие взаимодействие между внешнеэкономическим процессами в глобальном масштабе. В качестве одного из явлений глобализации мегаполисы очень остро ощущают на себе влияние глобальных политических, экономических и международных процессов. К проблемам, которые препятствуют развитию современных городов можно отнести отсутствие строгости в концептуализации статуса важнейших городов мира, также разнообразие используемых методов оценки для эффективного оценивания международного потенциала современных мегаполисов, которые осуществляют существенное влияние на экономическую, политическую и международные сферы человеческого существования. Основные результаты исследования показывают, что в современном глобализационном мире все более очевидным становится существенное усиление экономического и политического значения мировых городов, стремительное повышение их роли в мировом хозяйстве и международных отношениях. Именно поэтому в данной статье обращается внимание на разработку механизмов управления такими глобальными городами, последние как свидетельствует анализ соответствующих секторов отечественных научных исследований, недостаточно отражены теоретических разработках, на данном этапе актуализирует вопросы, развернутые в статье. Сверхбольшие современные города, в которых концентрируется финансовый потенциал и социальные инновации, имеют мощные конкурентные преимущества даже перед некоторыми государствами. При этом, мегаполисы мирового значения не только превращаются в во многом автономные структурные элементы глобального рынка, но и все более приобретают роль своеобразных «пультов правления» глобальной экономикой.

Ключевые слова: мегаполис, глобализация, внешние эффекты, международные отношения, глобальные экономические системы.

УДК [368:338.43]:339.5(043.3)

МІЖНАРОДНІ ПАРАМЕТРИ ОЦІНКИ ЕФЕКТИВНОСТІ СТРАХУВАННЯ АГРАРНОГО СЕКТОРА УКРАЇНИ

Пушко Р. О.

Аспірант Інституту міжнародних відносин Київського національного університету імені Тараса Шевченка
Науковий керівник: професор Румянцев А. П.

Анотація. *Стаття присвячена дослідженню міжнародних параметрів оцінки ефективності страхування аграрних підприємств України в умовах глобалізації. Особлива роль аграрного сектору в соціально-економічному розвитку країни обумовлюється унікальним поєднанням сприятливих природно-кліматичних умов та геостратегічним положенням, спроможністю України зайняти вагоме місце на міжнародному продовольчому ринку. Враховуючи це важливого значення набуває формування обґрунтованої та цілеспрямованої аграрної політики, принципи якої повинні відповідати вектору прискореної ринкової трансформації економічної системи нашої держави. Поряд з цим ця галузь є одним з найбільш ризикових економічних секторів, оскільки на її функціонування впливає ряд природних, біологічних та інших факторів. Зважаючи на це, переважне значення для ефективного розвитку аграрного сектору України має система забезпечення уникнення ризиків настання несприятливих подій, які можуть зашкодити його розвитку.*

Аграрне страхування, як один із надійніших способів уникнення ризиків, дає змогу найвигідніше поєднувати інтереси учасників ринку і держави, як сторони, першочерговим завданням якої є забезпечення стабільного економічного зростання, добробуту громадян та їхнього соціального захисту. Вже сьогодні ця галузь займає провідні позиції на зовнішніх ринках щодо експорту соняшникової олії та зернових культур. Її подальший розвиток залежить, насамперед, від визначення системи показників комплексного оцінювання ефективності страхування сільськогосподарських ризиків.

Ключові слова: *страхування, аграрний сектор, страхування аграрних ризиків, ефективність, ефективність страхових операцій.*

Постановка проблеми. Аграрний сектор є однією з важливих складових національної економіки. Його розвиток сприяє зміцненню економічно та соціальної безпеки держави, зростанню добробуту населення, підвищенню експортного потенціалу. Саме цей сектор, на нашу думку, є одним із базових для розвитку національної економіки. Ефективне функціонування аграрного бізнесу здійснює значний вплив на формування позитивного іміджу країни, підвищення її конкурентоспроможності.

Тому розвиток конкурентоспроможного аграрного виробництва в комплексному поєднанні з розбудовою сприятливих умов для розвитку сільського господарства є одним із важливих завдань вітчизняної економічної системи. Актуальність теми дослідження полягає в необхідності розробки комплексної системи міжнародних параметрів оцінювання ефективності здійснення страхових операцій в аграрному секторі з метою обґрунтування на цій основі перспектив подальшого розвитку системи аграрного страхування.

Мета статті – обґрунтування системи міжнародних параметрів оцінки ефективності страхування аграрного сектору України в умовах глобалізації. Це передбачає наявність наступних завдань: визначення сутності та особливостей розвитку аграрного сектору, до-

слідження пріоритетів та стримуючих чинників ефективного розвитку страхування сільськогосподарських ризиків, розробка міжнародних параметрів оцінювання ефективності страхової діяльності в цій сфері.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Проблеми формування та розвитку системи страхування аграрної сфери знайшли відображення в роботах багатьох науковців, зокрема: Горіславська І., Гутко Л., Калініченко Є., Матвієнко Г., Недбаєва С., Нечипорук Л., Позднякова Л., Свістунов О., Сініцина Т. та інших. Разом з тим, ефективний інструментарій та міжнародні параметри оцінювання ефективності здійснення страхування в аграрному секторі потребують більш глибоких досліджень.

Основні результати дослідження. Вітчизняний аграрний сектор за рівнем розвитку суттєво поступається розвинутих країнам світу, що підтверджується низькою економічною ефективністю сільськогосподарського виробництва [2]. У забезпеченні раціонального функціонування цієї сфери значна роль належить страховим операціям, що створюють підґрунтя для ефективного розвитку сільськогосподарського виробництва. Причини цього слід вбачати, по-перше, в можливості зниження ризиків та витрат аграрного сектору, по-друге, оптимізації взаємодії держави та інших суб'єктів господарювання, по-третє, сприянні вирішенню основних проблем агропромислового комплексу.

Страхування аграрного виробництва являє собою систему заходів щодо організованого спеціальними страховими державними і недержавними органами захисту майнових інтересів громадян, організацій та установ зв'язаних із виробництвом сільськогосподарської продукції у разі випадку певних подій за рахунок спеціально створених грошових коштів. Метою страхування в аграрному секторі економіки є стабілізація виробництва відшкодуванням втрат внаслідок несприятливих подій, настання яких не можна передбачити у часі та просторі. Об'єктивна економічна необхідність використання страхування в сільському господарстві пояснюється, насамперед, недостатніми можливостями держави і ринку забезпечити широку маневреність фінансовими ресурсами господарюючих суб'єктів [4].

При цьому кожен учасник страхових операцій в цій системі виконує відповідні функції. Так, до основних функцій держави належать планування та управління програмами державної підтримки страхування; державне перестраховування на випадок настання катастрофічних ризиків для страхових продуктів в рамках державної підтримки аграрного страхування; контроль за діяльністю страхових компаній; сприяння розробці нових продуктів для страхування всіх або більшості видів сільськогосподарської продукції. До компетенції страхових компаній відносять розробку страхових продуктів з урахуванням потреб сільськогосподарських виробників та політики держави в цій сфері, здійснення страхування та перестраховування ризиків як у державній системі, так і на приватному ринку перестраховування. Підприємства аграрного сектору, в свою чергу, через свої об'єднання, беруть участь у переговорах щодо розробки нових страхових продуктів та страхують ризики свого виробництва. Таким чином ефективність зазначених операцій повинна визначатися економічними вигодами, які отримують суб'єкти страхових відносин. Все вище зазначене вимагає розробки методики розрахунку ефективності страхування в аграрному секторі. Показники ефективності повинні розглядатися у розрізі трьох основних груп: загальні, конкретні, специфічні.

До загальних показників слід віднести наступні.

По-перше, динаміку кількості господарюючих суб'єктів у сільському господарстві, по-друге, динаміку обсягу та частки іноземних інвестицій у сільське господарство у загальному обсязі інвестицій,

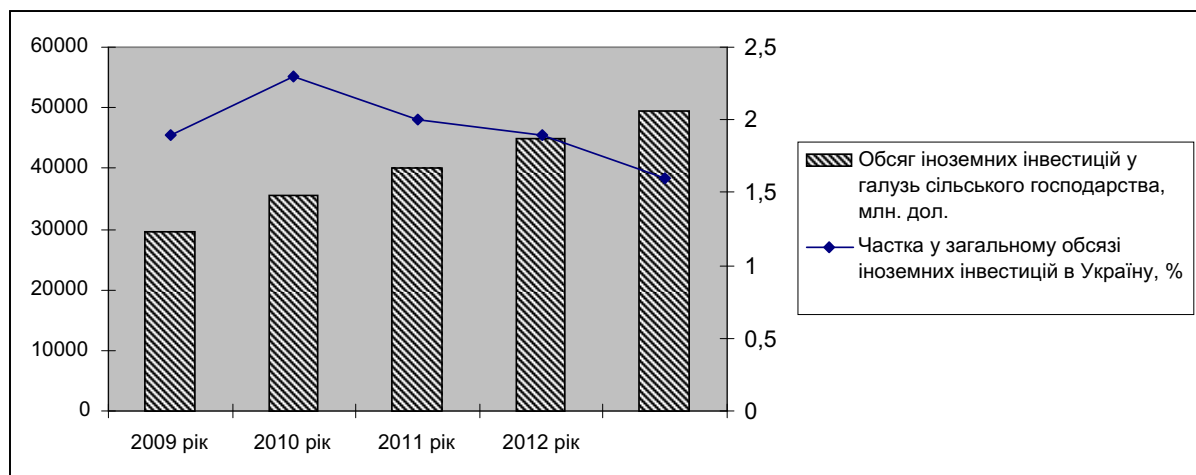
по-третє, динаміку показників рентабельності с/г діяльності та виробництва с/г продукції,

по-четверте, динаміку рівня рентабельності виробництва с/г продукції та кількості застрахованих с/г площ,

по-п'яте, частку експорту с/г культур у ВВП.

Такий вибір обумовлений рядом причин соціально-економічного характеру. Йдеться, насамперед, про те, що ефективність страхових операцій у найбільш загальному вигляді буде відображатися на кінцевих результатах господарювання виробників аграрного сектору, а отже впливати на привабливість сільськогосподарського виробництва для іноземних інвесторів, показники рентабельності підприємств сільського господарства, конкурентоспроможність їх продукції на світовому ринку. Система запропонованих показників повинна аналізуватися у динаміці. Так, кількість суб'єктів господарювання галузі сільського господарства протягом 2009-2010 рр. мала спадаючу динаміку, а з 2011 року демонструє зростання. Зокрема, це пояснюється поступовим покращенням умов господарювання в зазначеній сфері, підвищенням ступеня державного втручання з метою сприяння розвитку аграрного сектору, оптимізацією умов страхування.

Другим загальним показником є динаміка обсягу та частки іноземних інвестицій у сільське господарство у загальному обсязі інвестицій (рис. 1):

Рис. 1. Динаміка обсягу та частки іноземних інвестицій у сільське господарство України у загальному обсязі інвестицій у 2009-2013 рр.

Ситуація представлена на рис. 1 обумовлена наступними факторами. По-перше, створенням сприятливого інвестиційного клімату в аграрному секторі,

по-друге наданням у 2009-2010 рр. державних субсидій на страхові операції,

по-третє, розвитком з 2011 року взаємодії галузі сільського господарства з Міжнародною фінансовою корпорацією у напрямі покращення умов страхування сільськогосподарських виробників,

по-четверте, взаємодією в рамках проекту Європейського Союзу Тасіс «Вдосконалення управління ризиками фермерських господарств та малих і середніх підприємств в аграрному секторі».

Основним завданням останнього є допомога Україні в побудові системи страхування аграрних ризиків з метою забезпечення стабільності сільськогосподарського виробництва і виробників аграрної сфери. Проект, що здійснюється Міжнародною фінансовою корпорацією у партнерстві з Канадським Міністерством закордонних справ, торгівлі і розвитку,

покликаний сприяти розвитку сектора страхування у сільському господарстві України. Він тісно співпрацює з ключовими зацікавленими міністерствами і відомствами, а також з приватними структурами. Важлива для розвитку приватного сектору складова діяльності Проекту передбачає створення сприятливого законодавчо-нормативного поля. Співпрацюючи зі страховими компаніями та застосовуючи розробку нового продукту як основний інструмент розвитку, Проект посилює спроможність страхових компаній створювати програми страхування та надавати страхові послуги сільськогосподарським товаровиробникам. Розроблені нові продукти запускаються на ринок і в такий спосіб Проект працює безпосередньо з сільськогосподарськими товаровиробниками у рамках пілотних маркетингових програм та оцінює прийнятність цих продуктів для аграріїв.

Одним з ключових напрямів роботи Проекту є надання допомоги державним органам у розробці Концепції розвитку агрострахування в Україні та вдосконаленні законодавчо-нормативної бази, зокрема, підходів до страхування з державною підтримкою з метою стабілізації доходів товаровиробників. Іншим важливим напрямом роботи Проекту є допомога у нарощуванні технічної спроможності страхових компаній та вдосконаленні управлінських систем в агрострахуванні. Проектом створюється Депозитарій даних, який використовується при розробці нових страхових продуктів на основі актуарно збалансованих розрахунків. Проект співпрацює з банками у напрямі розширення та підвищення якості страхування предмету застави для отримання аграріями доступу до кредитних ресурсів. Проект співпрацює з Міністерством аграрної політики з питань розробки стандартизованих процедур та програм страхування сільськогосподарських культур та тварин. Впродовж 2009-2010 рр. Проект розробив низку продуктів для страхування озимих зернових (пшениці, жита, тритикале, ячменю) та озимого ріпаку [3]. У 2011 р. експерти проекту у співпраці із страховими та перестраховальними компаніями розробили нові стандартні страхові продукти для страхування ярих зернових (пшениці та жита) культур, а також технічних культур (кукурудзи та соняшника). Навесні 2012 року Проект запровадив новий страховий продукт по страхуванню цукрових буряків. За цей період впровадження стандартних страхових продуктів на ринок України за новими продуктами страхування озимих зернових було застраховано загалом 76 тис га; сума премій склала 32 млн. грн., а страхова сума – 1,9 млрд. грн. Наразі 7 страхових компаній впроваджують стандартні страхові продукти, розроблені фахівцями Проекту.

Паралельно з цим проект докладає великих зусиль для підвищення страхової культури сільськогосподарських товаровиробників шляхом захисту прав споживачів послуг агрострахування, сприяння розвитку їхніх представницьких структур і залучення їх до процесу ухвалення рішень щодо нових продуктів. З цією метою проводиться навчання та консультування аграріїв з питань вибору оптимального виду та предмету страхування, страхової компанії, а також тонкощів розуміння умов страхового договору. Все вище зазначене в свою чергу це є причиною поступового зростання рентабельності сільськогосподарської діяльності та виробництва продукції в цій сфері. Динамічне зростання рентабельності виробництва сільськогосподарської продукції знаходиться, на нашу думку, в залежності від обсягів застрахованих сільськогосподарських площ. Причини цього слід вбачати, насамперед, у сприянні страхування аграрного бізнесу оптимізації основних показників його функціонування.

Розробка системи конкретних показників ефективності страхування в аграрному секторі ґрунтується, насамперед, на економічних пріоритетах, що впливають на розвиток страхових компаній та виробників сільськогосподарської продукції в процесі їх взаємодії. Йдеться про кількість заключених страхових договорів, обсяги страхових премій та стра-

хових виплат, обсяги застрахованих угідь. Конкретні показники мають розглядатися в сукупності та динаміці, що дасть змогу оцінити їх вплив на ефективність страхової діяльності. До них віднесено: динаміку кількості договорів страхування та обсягів застрахованих сільськогосподарських угідь, динаміку загальних обсягів страхових премій та їх середніх відсоткових ставок, співвідношення постраждалих площ до загального обсягу застрахованих, співвідношення загальних площ сільськогосподарських угідь до застрахованих.

Починаючи з 2011 року ринок характеризується повільним відновленням, яке поступово поживляється з 2013 року. Причини цього слід вбачати в прийнятті в 2012 році Закону «Про особливості страхування сільськогосподарської продукції з державною підтримкою», який забезпечує формування економічних відносин щодо страхового захисту майнових інтересів сільськогосподарських товаровиробників страхових випадків, за рахунок грошових фондів, що формуються у страховика шляхом сплати страхувальником страхових платежів, частина яких компенсується за рахунок державних субсидій, та доходів від розміщення коштів цих фондів, яке визначається наявністю та особливостями ризиків, носіями яких є сільськогосподарські рослини і тварини.

У державному бюджеті 2012 року було передбачено 70 млн. грн. на часткову компенсацію страхових премій по одному страховому продукту (страхування озимих культур). На сьогодні зацікавленість виробників аграрного сектору у страхуванні ризиків є значною. Причини цього слід вбачати в незадовільних погодних умовах взимку і влітку 2011 та 2012 років. Державна підтримка розвитку страхування аграрного сектору використовується в різних формах у країнах світу з метою оптимізації функціонування галузі сільськогосподарства. Аналіз міжнародної практики агрострахування показує, що даний сегмент страхування розвивається досить швидко й працює ефективно лише при довгостроковій і масштабній підтримці з боку держави. У країнах, де уряд не приділяє уваги агрострахуванню, його розвиток відбувається повільно й безсистемно. Держави, зацікавлені в тому, щоб для відтворення виробництва сільськогосподарської продукції забезпечити страховий захист своїх сільськогосподарських товаровиробників та стабілізацію їхніх доходів у часі, зазвичай підтримують агрострахування. Одним із способів такої підтримки є застосування різних субсидій та інших видів фінансової підтримки агрострахування [1].

З іншого боку, деякі країни пішли шляхом суто державного агрострахування, коли держава бере на себе всі ризики щодо цього, створюючи державну страхову компанію, і фактично, вступаючи у конкуренцію на ринку фінансових послуг із приватним сектором. Проте такий підхід не є ефективним, що зумовило відмову від такої практики і переходу до системи, в якій агрострахування здійснюється за принципом партнерства між державою і приватним сектором. Серед можливих інструментів її реалізації слід виділити наступні: субсидування страхових виплат; компенсація адміністративних витрат страховиків на надання послуг сільськогосподарським виробникам; фінансування розробки страхових продуктів; фінансування освітніх і інформаційних заходів для виробників сільськогосподарської продукції; навчання, сертифікація і оплата послуг експертів по врегулюванню збитків; фінансування прикладних науково-дослідних робіт; субсидування перестраховування шляхом утримання державою частини або всіх ризиків і надання перестраховальної підтримки; субсидування страхових премій. Саме останній інструмент, на нашу думку, слід вважати найбільш доцільним для України, оскільки він передбачає компенсацію державою 30-65% суми платежу. Це дозволяє уникнути проблем з відволіканням оборотних ресурсів у виробника, який в іншому разі повинен спочатку внести страхову премію повністю, а потім чекати одержання компенсації її частини від держави у вигляді субсидії [5].

Специфічні показники ефективності страхування аграрного сектору повинні досліджуватися за допомогою системного методу, що передбачає аналіз системи страхування сільськогосподарських ризиків як цілісного утворення, що формується і функціонує у взаємодії основних елементів. До них віднесено:

а) частку страхування окремих сільськогосподарських культур у загальному обсязі страхових операцій;

б) співвідношення кількості виплат до кількості заяв про збитки;

в) динаміку кількості договорів агрострахування та середніх ставок премії в розрізі страхових компаній;

г) частку компаній-лідерів у загальній кількості страхових операцій на ринку агрострахування.

Висновки. Зважаючи на тісний зв'язок зазначених показників для оцінки ефективності страхування аграрних підприємств доцільно застосувати також системно-інтегративний підхід, що дозволяє виділити ступінь їх взаємодії і напрями її покращення. В цілому страхування цього виду діяльності покликане сприяти розвитку агропромислового комплексу України, підвищенню рівня рентабельності сільськогосподарського виробництва.

Список використаної літератури

1. Гутко Л. М. Досвід державної підтримки страхування ризиків сільськогосподарського виробництва / Гутко Л. М. // Економіка АПК. – 2009. – № 10. – С. 147-152.
2. Позднякова Л. О. Проблеми розвитку страхового ринку України і шляхи їх розв'язання в сучасних умовах / Позднякова Л. О. // Актуальні проблеми економіки. – 2010. – № 6. – С. 250-254.
3. Рынок агрострахования в Украине в 2012 году. Аналитическое исследование // Проект IFC «Развитие агрострахования в Украине». – 2013. – 35 с.
4. Свістунов О. Роль страхування в управлінні ризиками сільського господарства в Україні та напрями підвищення його ефективності / Свістунов О. // Економіка України. – 2006. – № 1. – С. 66-71.
5. Сініцина Т. Нормативно-правове забезпечення страхування врожаю сільськогосподарських культур в Україні / Сініцина Т. // Підприємництво, господарство і право. – 2010. – № 9. – С. 128-131.

INTERNATIONAL PARAMETERS OF ESTIMATION OF EFFICIENCY OF INSURANCE OF AGRARIAN SECTOR OF UKRAINE

Pushko R. O.

Candidate of the Institute of International Relations of Kyiv National Taras Shevchenko University.
Scientific supervisor: professor Rumiantsev A. P.

Abstract. *The article is devoted to the research of international parameters of estimation of efficiency of insurance of agrarian enterprises of Ukraine in the conditions of globalization. Special role of agrarian sector in socio-economic development of country is stipulated by the unique combination of favourable natural and climatic terms and geostrategic position, by possibility of Ukraine to take the adequate place at the international food market. Taking this into account forming of the grounded and purposeful agrarian policy is acquired importance. The main principles of this policy must answer the vector of speed-up market transformation of the economic system of our state. Next to it this industry is one of the most risky economic sec-*

tors, because of influence of natural, biological and other factors.

Because of it, the system of providing of avoidance of unfavorable events risks, which can harm his development, has priority importance for effective development of agrarian sector of Ukraine. Agrarian insurance, as one of more reliable methods of avoidance of risks, enables to combine interests of participants of market and state, as a side, the near-term task of which is providing of the stable economy growing, welfare of citizens and their social defense.

Already today this industry occupies leading positions on foreign markets in relation to the export of sunflower-seed oil and grain-crops. It's subsequent development depends of determination of the system of indexes of complex evaluation of efficiency of insurance of agricultural risks.

Key words: insurance, agrarian sector, insurance of agrarian risks, efficiency, efficiency of insurance operations.

Referances

1. Hutko L. M. Dosvid derzhavnoi pidtrymky strakhuvannia ryzykiv sil's'kohopodars'koho vyrobnytstva / Hutko L. M. // *Ekonomika APK*. – 2009. – № 10. – S. 147-152.
2. Pozdniakova L. O. Problemy rozvytku strakhovoho rynku Ukrainy i shliakhy ikh rozv'iazannia v suchasnykh umovakh / Pozdniakova L. O. // *Aktual'ni problemy ekonomiky*. – 2010. – № 6. – S. 250-254.
3. Rynok agrostrahovaniia v Ukraine v 2012 roku. Analiticheskoe issledovanie // Proekt IFC «Razvitie agrostrahovaniia v Ukraine». – 2013. – 35 s.
4. Svistunov O. Rol' strakhuvannia v upravlinni ryzykamy sil's'koho hospodarstva v Ukraini ta napriamy pidvyschennia joho efektyvnosti / Svistunov O. // *Ekonomika Ukrainy*. – 2006. – № 1. – S. 66-71.
5. Sinitsyna T. Normatyvno-pravove zabezpechennia strakhuvannia vrozhaiu sil's'kohospodars'kykh kul'tur v Ukraini / Sinitsyna T. // *Pidpriemnytstvo, hospodarstvo i pravo*. – 2010. – № 9. – S. 128-131.

МЕЖДУНАРОДНЫЕ ПАРАМЕТРЫ ОЦЕНКИ ЭФФЕКТИВНОСТИ СТРАХОВАНИЯ АГРАРНОГО СЕКТОРА УКРАИНЫ

Пушко Р. А.

Аспирант Института международных отношений Киевского национального университета имени Тараса Шевченко.

Научный руководитель: профессор Румянцев А. П.

Аннотация. *Статья посвящена исследованию международных параметров оценки эффективности страхования аграрных предприятий Украины в условиях глобализации. Особенная роль аграрного сектора в социально-экономическом развитии страны обуславливается уникальным сочетанием благоприятных природно-климатических условий и геостратегического положения, возможностью Украины занять весомое место на международном продовольственном рынке.*

Учитывая это важное значение приобретает формирование обоснованной и целеустремленной аграрной политики, принципы которой должны отвечать вектору ускоренной рыночной трансформации экономической системы нашего государства. Вместе с этим, данная отрасль является одним из наиболее рискованных экономических секторов, поскольку на ее функционирование влияет ряд естественных, биологических и других факторов.

Учитывая это, приоритетное значение для эффективного развития аграрного сектора Украины имеет система обеспечения избежания рисков наступления неблагоприятных событий, которые могут препятствовать его развитию. Аграрное страхование, как один из наиболее надежных способов избегания рисков, дает возможность выгоднее всего совмещать интересы участников рынка и государства, как стороны, первооче-

редным заданием которой является обеспечение стабильного экономического роста, благосостояния граждан и их социальной защиты.

Уже сегодня эта отрасль занимает ведущие позиции на внешних рынках относительно экспорта подсолнечного масла и зерновых культур. Ее последующее развитие зависит, в первую очередь, от определения системы показателей комплексного оценивания эффективности страхования сельскохозяйственных рисков.

Ключевые слова: страхование, аграрный сектор, страхование аграрных рисков, эффективность, эффективность страховых операций.

УДК 911.372.7:911.375.3:338.49:64.0-021.4

СТРАТЕГІЧНІ НАПРЯМКИ РОЗВИТКУ МІСТА В КОНТЕКСТІ РИНКОВИХ ВІДНОСИН

Ткаченко Н. Г.

Аспірант, асистент кафедри міжнародного обліку і аудиту ДВНЗ «Київський національний економічний університет імені В. Гетьмана».

Науковий керівник: Галенко О.М. доктор економічних наук, професор, завідувач кафедри міжнародного обліку і аудиту Київського національного економічного університету імені Вадима Гетьмана.

Анотація. *Основною метою реалізації соціального потенціалу міста є оптимальне задоволення потреб населення в послугах соціальної сфери. Пріоритетними напрямками в даному контексті вважаються: створення нормативно-правових, організаційних, інституційних умов для впровадження сучасних соціальних технологій, підвищення якості, розширення спектру послуг, що надаються в галузі медицини, освіти, соціального захисту населення, культурно-дозвільних послуг та ін.. Очікуваними результатами стратегічного планування соціальної сфери є: створення сприятливих економічних та організаційних умов для формування ринкової системи господарювання в соціальній сфері, спрямованої на задоволення соціальних потреб усіх верств населення і розширення спектру соціальних послуг; підвищення рівня охорони здоров'я, освіти, вдосконалення системи соціального захисту та підтримки населення. Розвиток економіки міста на основі реструктуризації підприємств, оновлення техніки і технологій, створення нових ефективних виробництв, сприяє виникненню конкурентоспроможних товаровиробників, ринкових відносин між ними.*

Ключові слова: *ринкова інфраструктура, якість міського середовища, соціальний потенціал міста, фінансово-економічний потенціал міста.*

Постановка проблеми. *Методологія формування комплексу повинна забезпечувати пріоритет відповідних потреб і передбачати при їх реалізації поєднання регіональних та галузевих інтересів на певному розрахунковому полі. У цьому випадку формування ринкової інфраструктури буде здійснюватися з позицій структурного підходу, шляхом розробки та реалізації комплексного плану її розвитку і розміщення, а основні показники цього плану почнуть розраховуватися виходячи з локальних (регіональних) районних вимог при обумовленому рівні ефективності складових її галузевих елементів. У цьому випадку можливе отримання певної системи нормативів, що відбивають регіональні умови функціонування ринку і сумірних з ним ресурсних можливостей муніципальної освіти. В системі муніципального управління необхідно мати моніторингову і прогнозну систему, яка постійно тримала б у полі зору всі можливі ризики і на основі апарату ризикового моделювання готувала попереджувальні рішення щодо коригування економічної та соціальної політики міської влади. Щоб перейти до стратегічного управління в реальному масштабі часу, слід провести моніторинг розвитку ринків з використанням спеціальних систем і методів їх відстеження, ранжувати можливі стратегічні рішення за ступенем їх терміновості і етапах реалізації. Стратегічний план міста спрямований на реалізацію цілей, визначених за рівнем управління міським господарством. Головною метою (місією)*

є створення сприятливих умов для життя населення, діяльності господарюючих суб'єктів та сталого розвитку міста.

Соціальний потенціал міста дозволяє розглядати особливості міста як складного соціально-інфраструктурного, системного комплексу, який визначає можливості людської активності, що реалізується в певних формах соціальних відносин і спирається на існуючі соціальні інститути та інфраструктуру міста.

Мета статті – основною метою реалізації соціального потенціалу міста є оптимальне задоволення потреб населення в послугах соціальної сфери. Пріоритетними напрямками в даному контексті вважаються: створення нормативно-правових, організаційних, інституційних умов для впровадження сучасних соціальних технологій, підвищення якості, розширення спектру послуг, що надаються в галузі медицини, освіти, соціального захисту населення, культурно-дозвільних послуг та ін. Очікуваними результатами стратегічного планування соціальної сфери є: створення сприятливих економічних та організаційних умов для формування ринкової системи господарювання в соціальній сфері, спрямованої на задоволення соціальних потреб усіх верств населення і розширення спектру соціальних послуг; підвищення рівня охорони здоров'я, освіти, вдосконалення системи соціального захисту та підтримки населення.

Метою самоорганізації міської спільноти є розвиток громадянського суспільства, формування соціального партнерства громадських об'єднань, бізнесу та органів влади у вирішенні проблем міста.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Обґрунтування використання інструментів стратегічного планування знайшло відображення у працях американських та європейських дослідників [1].

Різні підходи до стратегічного управління розвитком досліджують зарубіжні науковці: О. Алексеев, І. Ансофф, Е. Блейклі, Ж. Бобер, Дж. Брайсон, А. Брувер, Дж. Л. Гордон, Ж. Готтман, Л. Гудстейн, Ш. Гофер, К. Ендрюс, Б. Жихаревич, К. Крістенсен, Б. Крозбі, Г. Минезберг, М. Нордквіст, Г. Райт, В. Роринг, В. Рохчин, А. Стрикленд, А. Томпсон, та інші.

Також аспекти стратегічного планування розвитком відображені у працях таких вітчизняних науковців як В. Бабаєв, О. Берданова, Л. Бондаренко, О. Бойко-Бойчук, В. Вакуленко, О. Карай, В. Коломієць, В. Корженко, М. Лесечко, В. Мамонова, А. Поважний, С. Пухир, І. Санжаровський, В. Тертичка, та інших.

Основні результати дослідження. Пріоритетними напрямками муніципального управління може послужити формування системи взаємодії організацій міста з суб'єктами управління, міста; надання сприяння появі самостійних організацій, установ широкого спектру соціальних послуг, що забезпечують потреби населення, а також формування нормативно-правової бази для стимулювання комерційних організацій у спільних проєктах з громадськими організаціями, що мають соціальну значимість для міста. З метою підвищення ефективності управління містом пропонується професіоналізація муніципального управління, пріоритетними напрямками якої є: зниження бюрократичних витрат у системі управління, забезпечення економічної самостійності муніципальних установ, вдосконалення кадрової роботи, встановлення ефективного обміну інформацією та створення системи консалтингових заходів по муніципальному управлінню і розвитку міста. Фінансово-економічний потенціал є необхідною умовою ефективного управління розвитком міста та здійснення функцій управління, що реалізуються муніципальними органами влади. Основними напрямками зміцнення фінансово-економічного потенціалу міста є: збільшення доходів та оптимізація витрат місцевого бюджету, підвищення ефективності управління муніципальною власністю; підвищення конкурентоспроможності підпри-

ємств; розвиток малого підприємництва, інноваційної діяльності та розвиток торгівлі та споживчого ринку міста. Перетворення бюджету міста в ефективний інструмент стимулювання і підвищення стійкості соціально-економічного розвитку міста, є основною метою його оптимізації. Пріоритетними напрямками в області збільшення дохідної бази бюджету пропонуються: збільшення податкових надходжень, за рахунок фіскальних методів державного регулювання, підвищення якості податкового адміністрування, використання механізмів інвестиційного кредитування та інші. У оптимізації видаткової частини бюджету виділяють: перехід до адресної системи фінансування соціальних програм, економія поточних бюджетних коштів, проведення політики секвестру видатків бюджету, вдосконалення методології планування бюджетних витрат. Основою управління бюджетом міста є вдосконалення міжбюджетних відносин, що призводить до забезпечення збалансованості і стійкості бюджету міста, підвищення ефективності управління муніципальним боргом, реструктуризації кредиторської заборгованості [1]. Підвищення ефективності управління муніципальною власністю виявляє ряд проблем, пов'язаних з недостатнім використанням можливостей формування доходів бюджету міста за рахунок використання муніципальної власності, наявність бар'єрів для приватизації та інших способів реалізації управлінських повноважень щодо муніципальної власності, недолік оборотних коштів юридичних осіб для реалізації свого права власності на земельні ділянки та інші об'єкти. Тому в якості пріоритетних напрямків підвищення ефективності управління муніципальною власністю відзначають: забезпечення стійкого зростання доходів від використання муніципальної власності, оптимізація кількості об'єктів муніципальної власності, підвищення ефективності використання ресурсів муніципалітету. Основною метою підвищення конкурентоспроможності підприємств є створення умов для збереження і прискорення темпів розвитку економіки міста. До пріоритетних напрямків даного положення можна віднести формування політики, спрямованої на використання внутрішніх ресурсів підприємств, сприяння отриманню підприємствами державних замовлень, сприяння внутрішньорегіональної кооперації та інтеграції підприємств [2]. Розвиток малого підприємництва та інноваційної діяльності ставлять своєю метою створення сприятливих умов, що сприяють сталому функціонуванню та розвитку малого підприємництва та інноваційної активності, для підвищення ефективності та соціальної спрямованості економіки міста. Пріоритетними напрямами цієї точки зору можуть служити: участь у розробці пропозицій щодо вдосконалення законодавства, що визначає нормативно-правову базу підтримки малого підприємництва, зниження адміністративних бар'єрів для знову створюваних підприємств, їх інформаційне та методичне забезпечення, створення відповідної інфраструктури, стимулювання підприємницької та інноваційної діяльності шляхом створення і розвитку механізмів, що забезпечують фінансово-кредитну і майнову підтримку даних підприємств.

Основною метою розвитку торгівлі та споживчого ринку міста є вдосконалення його інфраструктури та забезпечення збалансованого попиту і пропозиції на товарному ринку. Для її реалізації пріоритетними напрямками виділяються: створення умов для розвитку галузі торгівлі, проведення маркетингових досліджень про стан, тенденції та перспективи розвитку споживчого ринку, створення інформаційної бази для суб'єктів споживчого ринку на основі використання сучасних інформаційних технологій, а також розробки інфраструктурних стандартів споживчого ринку, що відповідають сучасним вимогам розвитку економіки. Формування політики в галузі трудових відносин, заснованих на принципах соціального партнерства і орієнтованої на підвищення стандартів якості життя населення, є основною метою формування сприятливої політики в галузі трудових від-

носин. Значущими напрямами даної області є: вдосконалення інформаційного забезпечення при прийнятті рішень щодо регулювання рівня зайнятості населення міста, оптимізації структури коштів, що спрямовуються на створення та збереження робочих місць, вдосконалення системи стимулювання роботодавців, які сприяють раціоналізації структури зайнятості, системи соціального партнерства на ринку праці.

Підвищення якості міського середовища, відповідно до принципів сталого і гармонійного розвитку міста, характеризується наступними параметрами: екологічною безпекою, культурною наступністю містобудівних рішень, гармонією і різноманіттям міста, надійністю і безпекою транспортної та інженерної інфраструктури, комплексністю рішень житлової проблеми, ефективним використанням виробничих територій, розвиненістю і доступністю системи суспільних центрів. Формування якісного міського середовища здійснюється шляхом реорганізації та благоустрою території міста в її існуючих кордонах, містобудівною політикою та відповідними нормативами, соціокультурним потенціалом міста та організаційними методами впливу міської влади у вирішенні даних проблем. Розробка організаційно-економічного механізму розвитку міста в межах екологічної ємності є основною метою забезпечення безпеки середовища життєдіяльності та стійкості природного комплексу міста [3]. Пріоритетними напрямками в цій галузі є: вдосконалення системи управління в галузі охорони навколишнього середовища, транспортної інфраструктури, утилізації побутових і промислових відходів, розвиток об'єктів зовнішнього благоустрою, зниження ризику та наслідків надзвичайних ситуацій у місті. При вдосконаленні містобудівних рішень основна увага приділяється поліпшенню архітектурного вигляду міста на основі забезпечення культурної спадкоємності містобудівних рішень, розвитку екологічно чистих і комфортних зон проживання, створення умов для інвестування в будівництво, розвиток систем правового, функціонального і цінового зонування територій. Забезпечення безпеки і надійності транспортних зв'язків в умовах прогнозованого зростання міграції населення і збільшення обсягів пасажирських і вантажних перевезень, жорстких екологічних вимог, що пред'являються до них, є основою розвитку транспортної інфраструктури міста. Поставлена задача потребує розвитку єдиної транспортної системи міста, що забезпечує взаємодію та взаємодоповнюваність особистого і громадського транспорту, а також можливість альтернативного вибору споживачем видів транспортного обслуговування. Пріоритетними напрямками в галузі транспортної інфраструктури є: підвищення пропускної спроможності на транспорті, залучення інвестицій в оновлення і розвиток транспортної інфраструктури, вдосконалення системи управління та підвищення якості обслуговування пасажирів. Підвищення надійності та безпеки інженерної інфраструктури є завданням виробничої та екологічної безпеки інфраструктури міста. Пріоритетними напрямками в цій галузі є: забезпечення енерго- та ресурсозбереження в системі надання житлово-комунальних послуг населенню, розвиток інформаційної інфраструктури муніципальної системи управління, а також галузей інформаційно-комунікаційних технологій та сфери інформаційних послуг. Формування комфортної житлової середовища, що забезпечує комплексне вирішення житлової проблеми в місті, є чинником вироблення ефективної політики в галузі житлово-комунального господарства міста. Основними напрямками цієї політики стають: збереження, оновлення та модернізація житлового фонду, зниження вартості будівництва житла, вдосконалення тарифної політики на житлово-комунальні послуги, вдосконалення механізму правовідносин між виробниками та одержувачами житлових послуг. Поліпшення використання виробничих територій є основою перетворення виробничо-промислових зон в зони відпочинку громадян. Підвищення доступності соціального обслуговування закладається в основу розвитку

соціальної інфраструктури міста, що виявляється через культурно-побутове будівництво, підвищення комерційної привабливості сфери соціально-побутового обслуговування та залучення позабюджетних коштів для вирівнювання диспропорцій у розміщенні по території міста підприємств та переліку соціально-побутових послуг. Фінансування основних напрямків розвитку інфраструктури міста здійснюється на основі бюджетної підтримки, яка проявляється через: збільшення обсягів виробництва і поставок продукції з високими конкурентними перевагами; підвищення продуктивності праці і зниження виробничих витрат; підвищення рівня екологічної та техногенної безпеки виробництва та системи життєзабезпечення міста; поліпшення транспортного, інформаційного, комунального, освітнього та культурного обслуговування населення; підвищення ефективності виробництва за рахунок розвитку соціальної та інституційної інфраструктури; зростання рівня оплати праці в економіці і зайнятості населення міста, створення нових робочих місць і модернізація діючих. Форми муніципальної підтримки встановлюються нормативно-правовими актами міста і включають в себе: адресне надання бюджетних кредитів, придбання муніципальних цінних паперів, спеціальні податкові режими підприємствам і організаціям, розміщення і прийом муніципальних замовлень на виробництво продукції для потреб міста, реструктуризацію заборгованості перед бюджетом, різні пільги і преференції, які надаються учасникам ринку.

Висновки. Розвиток економіки міста на основі реструктуризації підприємств, оновлення техніки і технологій, створення нових ефективних виробництв, сприяє виникненню конкурентоспроможних товаровиробників, ринкових відносин між ними. Значний розвиток отримує також і споживчий ринок за рахунок розширення місцевого виробництва продукції, більш широкого товарного асортименту, якості обслуговування споживачів. Таким чином, реалізація стратегічних напрямків розвитку міста та їх взаємодія з ринковою інфраструктурою сприяє підвищенню ефективності дій на споживчому ринку і зумовлює основні методи оцінки ринкової інфраструктури.

Список використаної літератури

1. Осипов В. М. Особливості стратегування економічного розвитку агломерацій в Україні [Текст] / В. М. Осипов, І. Л. Парасюк, О. О. Ворожейкін // Стратегічні пріоритети. – 2012. – № 3 (24). – С. 82-86.
2. Шаров Ю. Стратегічне планування та реалізація політики на центральному, регіональному та місцевому рівнях [Навч. посіб.] / Ю. Шаров. – К. : НАДУ, 2004. – 56 с.
3. Андерсон А. Ворота в глобальную економіку [Монографія] / А. Андерсон, Д. Андерсон – Перевод с англ. под ред. В. М. Сергеева. – М. : ФАЗИС, 2001.
4. Хащієва Л. В. Практика стратегічного управління розвитком міст: аналіз зарубіжного досвіду [Текст]. Режим доступу: www.kbuapa.kharkov.ua/e-book/db/2009-2/doc/5/06.pdf.

STRATEGIC DIRECTIONS OF DEVELOPMENT OF THE CITY IN THE CONTEXT OF A MARKET ECONOMY

Tkachenko N.

Postgraduate, state higher educational establishment (SHEE) «Kyiv National Economic University named after Vadym Hetman»

Scientific adviser: Galenko O. M., PHD, professor, head of international accounting and auditing Kyiv National Economic University named after Vadym Hetman.

Abstract. *The main purpose of implementing social potential of the city is the best to meet the needs of the population in social services. The priorities in this context are: creation of legal, organizational and institutional conditions for the introduction of modern social technologies, improving quality, expanding the range of services provided in the field of medicine, education, social security, entertainment services, etc. The expected results of strategic planning is social: an enabling economic and organizational conditions for the formation of a market economic system in the social sphere aimed at meeting the social needs of all segments of the population and expanding range of social services, improving health, education, and improved social protection and popular support. Economic development of the city – based enterprise restructuring, renewal of equipment and technologies, new efficient production, contributes to competitive producers of market relations.*

Key words: *market infrastructure, the quality of the urban environment, social potential of the city, the financial and economic potential of the city.*

Referances

1. Osypov V. M. Osoblyvosti stratehuvannya ekonomichnoho rozvytku ahlomeratsiy v Ukrayini [Tekst] / V. M. Osypov, I. L. Parasyuk, O. O. Vorozheykin // Stratehichni priorityty. – 2012. – № 3 (24). – S. 82-86.
2. Sharov YU. Stratehichne planuvannya ta realizatsiya polityky na sentralnomu, rehionalnomu ta mistsevomu rivnyakh [Navch. posib.] / YU. Sharov. – K.: NADU, 2004. – 56 s.
3. Anderson A. Vorota v hlobalnyu ekonomyku [Monohrafiya] / A. Anderson, D. Anderson – Perevod s anhl. pod red. V. M. Serheeva. – M. : FAZYS, 2001.
4. Khashchiyeva L. V. Praktyka stratehichnoho upravlinnya rozvytkom mist: analiz zarubizhnoho dosvidu [Tekst]. Rezhym dostupu: – www.kbuapa.kharkov.ua/e-book/db/2009-2/doc/5/06.pdf.

СТРАТЕГИЧЕСКИЕ НАПРАВЛЕНИЯ РАЗВИТИЯ ГОРОДА В КОНТЕКСТЕ РЫНОЧНЫХ ОТНОШЕНИЙ

Ткаченко Н. Г.

Аспирант, ассистент кафедры международного учета и аудита ГВУЗ «Киевский национальный экономический университет имени В. Гетьмана».

Научный руководитель: Галенко О. Н. доктор экономических наук, профессор, заведующая кафедрой международного учета и аудита Киевского национального экономического университета имени Вадима Гетьмана.

Аннотация. *Основной целью реализации социального потенциала города является оптимальное удовлетворение потребностей населения в услугах социальной сферы. Приоритетными направлениями в данном контексте считаются: создание нормативно-правовых, организационных, институциональных условий для внедрения современных социальных технологий, повышение качества, расширение спектра услуг в области медицины, образования, социальной защиты населения, культурно-развлекательных услуг и др. Ожидаемым результатом стратегического планирования социальной сферы являются: создание благоприятных экономических и организационных условий для формирования рыночной системы хозяйствования в социальной сфере, направленной на удовлетворение социальных потребностей всех слоев населения и расширение спектра социальных услуг, повышение уровня здравоохранения, образования, совершенствование системы социальной защиты и поддержки населения. Развитие экономики города на основе реструктуризации предприятий, обновление техники и технологий, создания новых эффективных производств, способствует возникновению конкурентоспособных товаропроизводителей, рыночных отношений между ними.*

Ключевые слова: *рыночная инфраструктура, качество городской среды, социальный потенциал города, финансово-экономический потенциал города.*

УДК 336.71:339.9

РОЗМІЩЕННЯ ПРО ЯК ПРІОРИТЕТНИЙ НАПРЯМ ІНВЕСТИЦІЙНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ КОМЕРЦІЙНИХ БАНКІВ УКРАЇНИ В УМОВАХ ЄВРОІНТЕГРАЦІЇ

Ігнатченко Н. М.

Здобувач кафедри світового господарства і міжнародних економічних відносин Інституту міжнародних відносин Київського національного університету імені Тараса Шевченка.

Науковий керівник: Румянцев А. П. професор кафедри світового господарства і міжнародних економічних відносин Інституту міжнародних відносин Київського національного університету імені Тараса Шевченка.

Анотація. *Концептуальні підходи та наукові гіпотези щодо становлення й розвитку інвестиційної діяльності комерційних банків України, а також підвищення ефективності взаємодії вітчизняного банківського сектору зі світовим фінансовим середовищем в умовах європейської інтеграції вимагають формалізації комплексу заходів як національного, так і глобального характеру.*

Результатом аналізу теоретичних положень та практичних аспектів світового досвіду банківської інвестиційної діяльності стало виокремлення використання механізмів IPO як ключової форми банківської діяльності в Україні у сфері іноземного інвестування. Адже на сучасному етапі розвитку банківської системи України навіть у короткостроковій перспективі може виникнути проблема обслуговування накопиченого зовнішнього боргу, яка особливо гостро постане перед банками у випадку дефолту по іноземним зобов'язанням. В такому випадку, вартість фінансових ресурсів для українських компаній на зовнішніх ринках може зрости у декілька разів.

Аналогічна загроза для комерційних банків може виникнути при несприятливій кон'юнктурі на міжнародних фінансових ринках. За такої ситуації банки не зможуть розміщувати нові випуски єврооблігацій через відсутність інвесторів на ринку. Така ситуація склалася у період 2007-2008 рр., коли міжнародна криза ліквідності, спровокована іпотечною кризою у США, поступово поширюючись, вплинула майже на всі сфери фінансових ринків, а також на нормальне функціонування банківських систем багатьох країн, включаючи країни Європейського Союзу. Неможливість рефінансувати свої минулі запозичення може призвести до дефолту банків, якщо не будуть знайдені інші джерела фінансування, зокрема, розміщення акцій через депозитарні розписки на європейському фінансовому ринку.

Ключові слова: *інвестиційний банкінг; фінансове посередництво; пакет цінних паперів; первинне публічне розміщення; депозитарні розписки; фондова біржа.*

Постановка проблеми. В умовах посткризового розвитку економіки України та її банківської сфери простежується різке зростання попиту на інвестиційні ресурси. Інтенсивність економічних процесів потребує значних обсягів фінансування у стислі строки. Дедалі більше українських банків зіштовхуються з проблемою нестачі грошових ресурсів за надто швидких темпів кредитування клієнтів та розширення своєї діяльності. Залучення грошових потоків через внутрішні канали банків є надто дорогим у порівнянні з цінами на фінансові ресурси на європейському фінансовому ринку. Зокрема, залучення фінансових ресурсів через нарощення обсягів клієнтських депозитів не є ефективним ви-

ходом із ситуації через декілька причин, основними з яких є висока ціна залучення таких ресурсів та їх короткостроковість. Саме тому українські банки починають залучати кошти, відкриваючи для себе європейські канали фінансування, зокрема шляхом застосування механізмів IPO (розміщення акцій через депозитарні розписки, розміщення через випуск акцій дочірньої компанії, зареєстрованої закордоном, або поєднання обох форм випуску).

Мета статті – обґрунтувати пріоритетні напрями інвестиційної діяльності комерційних банків України на світовому ринку капіталів в умовах поглиблення євроінтеграційних процесів України.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Окремим аспектам дослідження проблем залучення та використання механізмів первинного публічного розміщення, тобто відчуження цінних паперів на підставі опублікування в засобах масової інформації або оголошення в будь-який інший спосіб повідомлення про продаж цінних паперів, зверненого до заздалегідь невизначеної кількості осіб, присвячені праці як вітчизняних, так і зарубіжних вчених. Зокрема, у працях представників західної економічної школи Н. Кларка, Е. Меровіша [10], Т. Везеля [14], а також вітчизняних науковців І. Бережної [1], А. Васильєвої [2], М. Диби [3], Г. Карчевої [4] розглядаються питання оцінки вартості залучених коштів, специфіки процесів первинного публічного розміщення в країнах ЄС та в країнах, що розвиваються, визначені особливості правовідносин учасників. Але цим працям бракує комплексності та системності, а питання оцінки ефективності використання залучених коштів від здійснення первинного публічного розміщення комерційними банками України на європейських торговельних майданчиках майже не розглянуті.

Основні результати дослідження. З метою підвищення ефективності інтеграції вітчизняних банків у світовий фінансовий простір доцільно розробити напрями оптимізації стратегії комерційних банків на основі поєднання та взаємодоповнення екзогенних та ендогенних факторів впливу, пріоритетів оптимізації інвестиційної діяльності та основних стратегічних цілей, які мають бути досягнуті.

Необхідно відмітити, що після того, як кредитно-фінансова установа прийняла управлінське рішення про розміщення акцій, вона стає перед вибором форми та місця розміщення. На вибір форми розміщення пряий вплив справляє вибір місця розміщення. Якщо кредитно-фінансова установа вирішила розміщувати акції закордоном, тоді перед нею постає вибір: розміщення акцій через депозитарні розписки, розміщення через випуск акцій дочірньої компанії, зареєстрованої закордоном, або поєднання обох форм випуску. Найчастіше українські кредитно-фінансові установи використовують третій варіант, тобто проводять реструктуризацію бізнесу, створюючи компанію в юрисдикції з м'яким податковим кліматом і починає випускати депозитарні розписки [1, с. 87].

Суть депозитарної розписки полягає у тому, що депозитарій зобов'язується в країні емітента знерухомити пакет цінних паперів, які є забезпеченням депозитарної розписки, на рахунку зберігача (депозитарію). Своїй появі депозитарні розписки зобов'язані загальноприйнятій нормі законодавства, яка забороняє в більшості країн обіг цінних паперів на іноземних майданчиках напряму [8]. На початок 2012 р. в обігу знаходилося 3483 депозитарні програми, для порівняння, у 2010 р. цей показник становив 2855. Значний приріст програм відбувся за рахунок емітентів з Азії. Між іншим, найстаріший випуск депозитарних розписок, які досі знаходяться у обігу – це випуск японської компанії SONY (від січня 1970 р.).

Перші депозитарні розписки для українських емітентів були випущені в 1998 р. компанією Centrenergy. Bank of New York Mellon, що забезпечив першим емітентам безкоштовний випуск розписок. На етапі сьогоднішнього дня України BNYM працює лише з одним зберігачем – ING Bank [2, с. 122].

Другим у списку найкрупніших депозитаріїв у світі є Deutsche Bank. У червні 2007 р. Deutsche Bank запустив свою першу програму депозитарних розписок для українського емітента, випустив розписки для ОАО «Мотор Січ». Пізніше були випущені депозитарні розписки для холдингу IMG (нині НАСК «Оранта»). Крім того, представники Deutsche Bank неодноразово заявляли про те, що вони збираються відкрити в Україні ліцензованого зберігача (рис. 1).

Джерело: [12].

Рис. 1. Частки найкрупніших депозитаріїв України у загальному обсязі випущених депозитарних програм 01. 01. 2013 р..

Протягом певного періоду Україна активно готувала проект закону про українські депозитарні розписки. Ідея створити ринок, на якому були б розміщені емітенти із країн СНД, а також наші компанії, які вже розмістилися у Варшаві, Лондоні або Франкфурті-на-Майні, в принципі є правильною, але не має на даний момент економічного підґрунтя. По-перше, в Україні регулятор ринку цінних паперів досі не може домогтися реалізації положень закону, який передбачає можливість для українських фондів вкладати кошти в акції іноземних емітентів. На шляху рішення цієї проблеми стоїть Національний банк України, який не хоче легалізувати ще один канал для відтоку капіталу закордон.

Запровадження депозитарних програм здійснюється в декілька етапів, а саме:

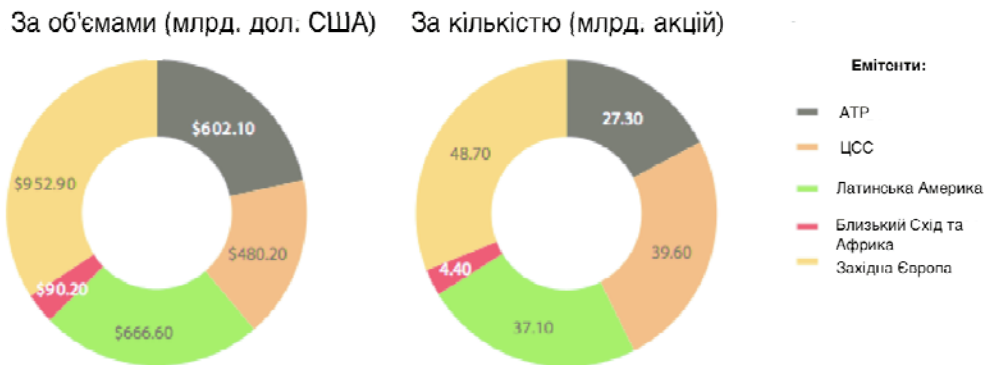
1. Вибір юридичного та фінансового консультанта. Вартість послуг такого консультанта коливається в межах 30-50 тис. дол. США.
2. Підготовка документів до Комісії з цінних паперів та фондового ринку. У разі позитивного рішення, майбутній емітент додатково надає устав компанії, річні звіти, квартальні та поточні фінансові звіти, інформаційні матеріали тощо. Якщо компанія планує випуск розписок на фондовому ринку США, то вартість підготовки звітності такої компанії за рік може перевищити декілька мільйонів дол. США.
3. Ведення переговорів з банком-депозитарієм на предмет підписання договору на обслуговування. Середня комісія серед банків-депозитаріїв становить 5 центів за депозитарну розписку. Таку комісію традиційно платить інвестор, який купує депозитарну розписку. Ініціатор випуску несе витрати, пов'язані із знерухомленням пакету в кастодіанта.
4. Остаточна реєстрація заяви потенційного емітента в КЦПФР.
5. Підписання договору з банком-депозитарієм і передача його до КЦПФР.
6. Переговори з банком-андеррайтером або агентом по розміщенню. Тільки після підписання договору з андеррайтером КЦПФР надає остаточний дозвіл на випуск депозитарних розписок.

7. Передача потенційним емітентом пакету акцій в банк-кастоді, який його знерухоплює, і сповіщає про це банк-депозитарій, після чого банк-депозитарій випускає розписки і передає їх інвестору [10].

Загалом, процедура публічного розміщення на зарубіжних фондових ринках є доволі дорога. Так, за підрахунками експертів консалтингової компанії Capital One Adviser, для того, щоб виконати розміщення на Варшавській фондовій біржі компанія повинна заплатити у середньому від 300 до 600 тис. євро залежно від обсягу емісії.

Протягом 2012 р. абсолютним лідером світового ринку депозитарних розписок стали країни Тихоокеанського регіону (1799 ДП, +174). Емітенти з цього регіону зареєстрували 58,6% від загальної кількості депозитарних програм. На другому місці знаходяться країни Західної Європи (962 ДП, +83), на третьому – країни Східної Європи (384, +14). Лідерами за вартісними та кількісними обсягами депозитарних розписок, які обертаються на зарубіжних ринках, є країни Західної Європи (рис. 2).

Джерело: [13].

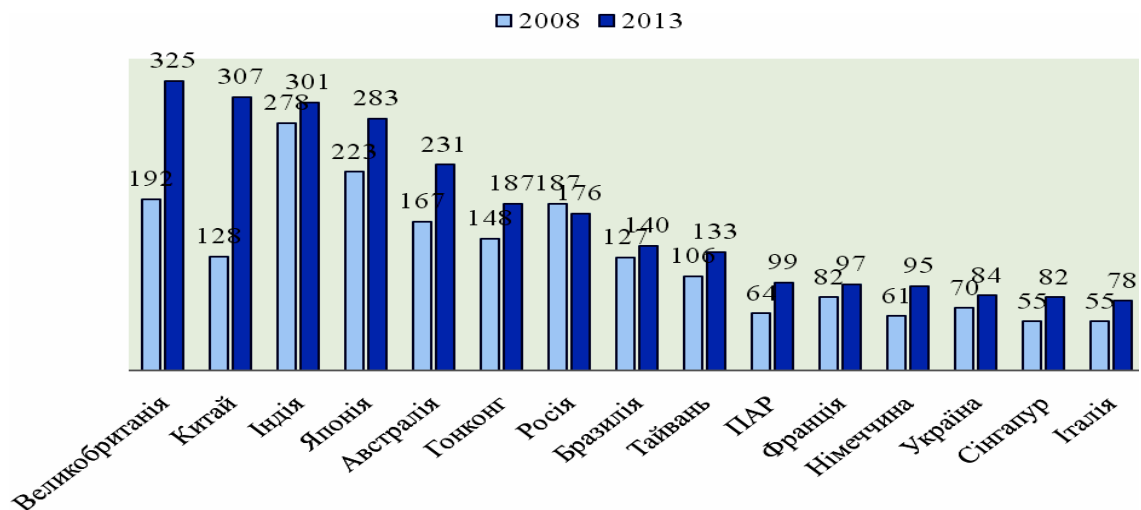
Рис. 2. Показники ліквідності міжнародних регіональних ринків депозитарних розписок, на 01. 01. 2013 р.

Серед країн-лідерів за кількістю депозитарних програм знаходяться Індія, Китай, Великобританія, Японія та Австралія. Якщо до 2008 р. абсолютним лідером за кількістю випущених депозитарних програм була Індія, то у 2012 р. її обігнали Великобританія та Китай. За період 2008-2012 рр. Великобританія збільшила випуск депозитарних програм майже вдвічі, а Китай – в 2,5 рази, тоді як Індія – лише на 10% (рис. 3). Зокрема, за кількістю програм депозитарних розписок в число перших 15 країн увійшла і Україна. Станом на 01.01.2013 р. емітентами із України було зареєстровано 84 програми, з них 4 – у 2012 р. (Банк Форум, KSG Agro, Mega bank, TMM Real Estate).

На американській біржі прийшлося близько 86% від загального об'єму торгів ДР на біржах, на європейські – лише 11%. Структура випуску депозитарних розписок за видами ринку у 2012 р. виглядала наступним чином:

- 1) OTC – 55%;
- 2) NYSE – 8%;
- 3) Лондонська фондова біржа – 5%;
- 4) NASDAQ – 5%;
- 5) Люксембурзька фондова біржа – 3%;
- 6) PORTAL – 2%;
- 7) OTCQX – 1%;
- 8) інші – 1%;
- 9) не мають ринку – 28%.

Найкрупніші програми торгувалися на біржових ринках, на які припадає лише 23% депозитарних програм. Галузями-лідерами за вартістю зареєстрованих депозитарних розписок стали компанії таких галузей як нафто- та газовидобувна, металургійна та банківська. На них прийшлося близько 30% від загального обсягу випущених депозитарних розписок. Лідерами за обсягами випущених депозитарних розписок стали ті ж самі галузі, але дещо в іншому порядку: нафто- та газовидобувна, банківська, металургійна [9].

Джерело: [11].

Рис. 3. Країни-лідери за кількістю зареєстрованих депозитарних програм у 2008 та 2012 рр.

Українське законодавство містить ряд обмежень, які ускладнюють процес розміщення акцій українських емітентів закордоном:

- обмеження щодо валюти, у якій встановлюється номінальна вартість акції (лише українська гривня);
- необхідність отримання ліцензії НБУ та дозволу НКЦПФР, для отримання якої необхідно виконати ряд вимог. При цьому, НКЦПФР власне самостійно приймає рішення про те, як і на яких біржах та торгово-інформаційних системах за межами України можуть бути розміщені акції українських емітентів [3, с. 22].

Саме тому українські компанії виходять на іноземні ринки шляхом створення закордоном холдингової компанії. Зокрема, до основних країн, де українські компанії створюють холдинги для подальшого виходу на зарубіжні ринки, відносяться Кіпр, Данія, Великобританія, Люксембург, о. Мен, Нідерланди, Канада, Франція.

Основними фінансовими консультантами та андеррайтерами для українських емітентів виступають такі інвестиційні підрозділи транснаціональних банків як Dragon Capital, Davento PLC, Concord Capital, ING, Ренессанс Капітал, Альфа Капітал, Phoenix Capital, J.P. Morgan, UniCredit SpA, Delphi Capital. Зокрема, Dragon Capital та Concord Capital забезпечують більше 60% українського ринку консалтингових послуг у сфері IPO. До основних фондових бірж, на яких обертаються депозитарні розписки українських емітентів, належать Warsaw Stock Exchange, London Stock Exchange, NYSE, TSX, Deutsche-Borse (табл. 1).

Таблиця 1.
Основні розміщення депозитарних розписок українських емітентів
на міжнародних ринках капіталу

Компанія-емітент	Сума залученого капіталу, млн. дол. США	% розміщених акцій від загальної кількості	Дата розміщення	Біржа	Андеррайтер / Фінансовий консультант
Ukrproduct Group	11.30	–	2005	Aim (LSE)	Metropol UK ltd
Cardinal Resources	20.00	–	2005	Aim (LSE)	–
XXI Century Investments	138.70	36.00%	2005	Aim (LSE)	ING
Дніпрозот	7.30	10.00%	2005	Deutsche Borse	Concorde Capital
Motor Січ	18.70	6.00%	2007	Deutsche Borse	Concorde Capital
United Media Holding	45.00	15.00%	2008	Deutsche Borse	Concorde Capital
Astarta Holding	31.50	–	2006	WSE	ING
TMM Real Estate Development	105.00	13.10%	2007	Deutsche Borse	Concorde Capital
Dragon – Ukrainian Properties	208.00	100.00%	2007	Aim (LSE)	Zimmerman
Ferexpro	218.72	12.00%	2007	LSE	J.P. Morgan
Kernel Holding	218.00	33.00%	2007	LSE	ING
Landkom International	110.00	54.00%	2008	Aim (LSE)	–
Миронівський хлібопродукт	322.00	19.00%	2008	LSE	UBS та Morgan Stanley
Агрохолдинг Авангард	188.00	20.00%	2010	LSE	–
MILKILAND N.V.	80.00	24.00%	2010	WSE	UniCredit SpA

Джерело: [7].

Щодо результатів виходу українських компаній на зарубіжні ринки, то вони є доволі неоднозначними. Зокрема, деякі з компаній лише втратили від проведеного IPO (наприклад, Ukrproduct Group), деякі залучили непоганий капітал для подальшого розвитку власної компанії (наприклад, Ferexpro). В липні 2013 р. Біржова рада Української біржі схвалила запуск Ринку залучення капіталу, який передбачає проведення на біржі IPO ряду невеликих українських компаній. Основне завдання нового ринку сприяння залученню інвестицій, насамперед для невеликих і зростаючих компаній [7].

Крім того, у першій половині 2014 р. в Україні запрацює ринок міні-IPO, саме тоді планується проведення низки розміщень невеликих українських компаній. Проведення таких міні-IPO є новим кроком у розвитку фондового ринку, коли компанії виходять і стають публічними не в зв'язку зі своїми розмірами або кількістю акціонерів, а тому що хочуть залучити кошти для свого розвитку з ринку. Розмір залучених коштів буде встановлений на рівні не менше ніж 8 млн. грн.

Переважаюча частка (до 80%) українських підприємств-емітентів акцій при залученні капіталів на зовнішніх ринках в останні роки надають перевагу Варшаві, і загалом кожен п'ятий долар, що залучався вітчизняними кредитно-фінансовими установами на ринку акцій, надійшов від розміщень на WSE. Також понад 80% розміщень (за обсягами) було проведено компаніями, які зареєстровані в юрисдикціях з м'яким податковим кліматом [6, с. 175].

Це є загальною проблемою для ринку і серйозним сигналом для українських регуляторів фінансового ринку та Національного банку України, які повинні сприяти більш швидкій зміні національного законодавства для детінізації важливого для економічного розвитку держави процесу виходу українських кредитно-фінансових на IPO, насамперед, щодо прискорення процедур подвійного лістингу. Відповідний комплекс законодавчих, нормативно-правових та контрольно-регулятивних заходів необхідно здійснити для реалізації подальшого запобігання наявним у теперішній практиці схемам розміщень через дочірні компанії в офшорних юрисдикціях, шляхом яких фактично відбувається виведення найбільш прибуткових та привабливих активів з України в іноземні холдингові структури та втратою контролю за ними з боку вітчизняних контролюючих та регулюючих державних органів.

Крім того, можна стверджувати про те, що Україна є чистим-експортером послуг у сфері міжнародного розміщення. Саме тому, ще жодна іноземна компанія не провела IPO на українській біржі. Цьому перешкоджають ряд факторів, починаючи від насамперед політичної, економічної нестабільності та відсутності чіткої законодавчої бази, і закінчуючи низьким рівнем ліквідності на українському фондовому ринку [5].

Висновки. Аналіз розвитку банківської діяльності в Україні у сфері іноземного інвестування показав, що механізми розміщення IPO на європейських торговельних майданчиках являють собою не лише ефективний інструмент залучення фінансових ресурсів з міжнародного ринку позичкових капіталів, а й можуть нівелювати потенційну загрозу для комерційних банків та вітчизняної банківської системи в цілому за умов швидкого збільшення обсягів та значної концентрації запозичених фінансових ресурсів з-за кордону.

Список використаної літератури

1. Бережна І. Ю. Поняття та роль інвестиційної діяльності та інвестиційного процесу на сучасному етапі економічного розвитку / І. Ю. Бережна // Науковий вісник ЧДЕУ. – Черкаси – 2011. – № 1 (9). – С. 86-92.
2. Васильєва Т. А. Банковское инвестирование на рынке инноваций : монографія / Т. А. Васильєва. – Сумы : Изд-во СумГУ, 2007. – 513 с.
3. Диба М. Вплив глобалізації на банківську систему України / М. Диба, Є. Осадчий // Вісник Національного банку України. – 2011. – № 11. – С. 19-23.
4. Карчева Г. Основні проблеми розвитку банківської системи України в посткризовий період та шляхи їх вирішення / Г. Карчева // Вісник НБУ. – 2010. – № 8. – С. 26-30.
5. Качмар С. І. Теоретичні підходи до визначення сутності інвестиційного банкінгу / С. І. Качмар // Вісник університету банківської справи національного банку України. – 2010. – № 3 (9). – С. 149-152.

6. Кривцун І. М. Інвестиційна діяльність комерційних банків / І. М. Кривцун // Економічний простір. – 2011. – № 45. – С. 171-176.
7. Обзор IPO украинских компаний с 2005 по август 2013 года / [Электронный ресурс] : доклад PWC. – 2013. – Режим доступа: http://www.pwc.com/en_UA/ua/services/capital-arkets/assets/an_overview_of_ukranian_ipos_rus.pdf.pdf (database: 22. 09. 2013).
8. Fixed Income Handbook, November 2006. – Kyiv : Concord Capital, 2006. – 76 p.
9. Global IPO update 2012 / [Electronic resource] : report, by Ernst & Young. – 2012. – Rezhym dostupu: [http://www.ey.com/Publication/vwLUAssets/Global_IPO_update_4_Quartal_2012/\\$FILE/2012%20Year%20End%20Global%20IPO%20update.pdf](http://www.ey.com/Publication/vwLUAssets/Global_IPO_update_4_Quartal_2012/$FILE/2012%20Year%20End%20Global%20IPO%20update.pdf) (database: 22. 05. 2013).
10. Noel Clark, Mervosh Edward M. Business International's: Guide to Eurobonds / N.Clark, E.Mervosh // Blue Ridge Summit, PA: Tab Books, 1992. – 384 p.
11. Private equity backed IPO activity / [Электронный ресурс] : report, by Ernst & Young. – 2012. – Режим доступа: <http://www.abvcap.com.br/Download/Research/1832.pdf> (database: 12. 01. 2013).
12. The depositary receipt market, 2012 Yearbook market review / [Электронный ресурс] : report, by BNY Mellon. – 2013. – Режим доступа: <http://www.adrbnymellon.com/files/MS36751.pdf> (database: 28. 09. 2013).
13. The depositary receipt market, 2013 Meadyear market review / [Электронный ресурс] : report, by BNY Mellon. – 2013. – Режим доступа: <http://www.adrbnymellon.com/files/MS37869.pdf> (database: 28. 10. 2013).
14. Wezel T. Foreign Bank Entry into Emerging Economies : An Empirical Assessment of the Determinants and Risks Predicated on German FDI Data / T. Wezel // Deutsche Bundesbank, Discussion Paper Series 1: Studies of the Economic Research Centre. – 2010. – № 4. – 18 p.

IPO PLACEMENT AS A PRIORITY INVESTMENT ACTIVITIES OF UKRAINIAN COMMERCIAL BANKS IN CONDITIONS OF EUROPEAN INTEGRATION

Ignatchenko N. M.

Postgraduate, World Economy and International Economic Relations Department of the Institute of International Relations of Kyiv National Taras Shevchenko University.

Scientific Supervisor: Rummyantsev A. P., professor of the department World Economy and International Economic Relations Department of the Institute of International Relations of Kyiv National Taras Shevchenko University.

Abstract. *Conceptual methods and scientific hypotheses concerning the formation and development of the investment activities of commercial banks in Ukraine, as well as increase the efficiency of interaction of the domestic banking sector to the global financial environment in terms of European integration require the formalization of a set of measures, both national and global.*

The result of the analysis of theoretical positions and practical aspects of international experience investment banking was the separation of the mechanisms of IPO as a key form of banking in Ukraine in the field of foreign investment. Indeed, at the present stage of development of the banking system of Ukraine, even in the short term can be a problem servicing the accumulated debt, which appear particularly sensitive to the banks in case of default on foreign obligations. In this case, the cost of funds for Ukrainian companies in foreign markets can increase several times.

A similar threat to the commercial banks may be under unfavorable conditions in international financial markets. In such a situation, banks can not post new Eurobond issues due to lack

of investors in the market. This is the situation in the period 2007-2008, when the international liquidity crisis, triggered by the mortgage crisis in the United States, gradually extending influenced almost all areas of the financial markets and the normal functioning of the banking systems of many countries, including the European Union. The inability to refinance their past borrowing could lead to default of banks, if not found other sources of funding, including the placement of shares through depository receipts on the European financial market.

Key words: *investment banking, financial intermediation, the package of securities, initial public offering, depository receipts, stock exchange.*

References

1. Berezna I.Yu. Ponyattya ta rol' investytsiynoyi diyal'nosti ta investytsiynoho protsesu na suchasnomu etapi ekonomichnoho rozvytku / I.Yu.Berezna // Naukovyy visnyk ChDEU. – Cherkasy – 2011. – № 1 (9). – S. 86-92.
2. Vasylyeva T. A. Bankovskoe ynvestyrovanye na rynku ynnovatsyy : monohrafiya / T. A. Vasylyeva. – Sumy : Yzd-vo SumHU, 2007. – 513 s.
3. Dyba M. Vplyv hlobalizatsiyi na bankiv'sku systemu Ukrayiny / M. Dyba, Ye. Osadchyy // Visnyk Natsional'noho banku Ukrayiny. – 2011. – № 11. – S. 19-23.
4. Karcheva H. Osnovni problemy rozvytku bankiv'skoyi systemy Ukrayiny v postkryzovyy period ta shlyakhy yikh vyrishennya / H. Karcheva // Visnyk NBU. – 2010. – № 8. – S. 26-30.
5. Kachmar S. I. Teoretychni pidkhody do vyznachennya sutnosti investytsiynoho bankinhu / S. I. Kachmar // Visnyk universytetu bankiv'skoyi spravy natsional'noho banku Ukrayiny. – 2010. – № 3 (9). – S.149-152.
6. Kryvtsun I. M. Investytsiyna diyal'nist' komertsyinykh bankiv / I. M. Kryvtsun // Ekonomichnyy prostir. – 2011. – № 45. – S.171-176.
7. Obzor IPO ukraynskykh kompanyy s 2005 po avhust 2013 hoda / [Electronic resource]: doklad PWC. – 2013. – Rezhym dostupu: http://www.pwc.com/en_UA/ua/services/capital-arkets/assets/an_overview_of_ukrainian_ipos_rus.pdf.pdf (database: 22. 09. 2013).
8. Fixed Income Handbook, November 2006. – Kyiv: Concord Capital, 2006. – 76 p.
9. Global IPO update 2012 / [Electronic resource] : report, by Ernst & Young. – 2012. – Rezhym dostupu: [http://www.ey.com/Publication/vwLUAssets/Global_IPO_update_4_Quartal_2012/\\$FILE/2012%20Year%20End%20Global%20IPO%20update.pdf](http://www.ey.com/Publication/vwLUAssets/Global_IPO_update_4_Quartal_2012/$FILE/2012%20Year%20End%20Global%20IPO%20update.pdf) (database: 22. 05. 2013).
10. Noel Clark, Mervosh Edward M. Business International's: Guide to Eurobonds / N. Clark, E. Mervosh // Blue Ridge Summit, PA: Tab Books, 1992. – 384 p.
11. Private equity backed IPO activity / [Electronic resource] : report, by Ernst & Young. – 2012. – Rezhym dostupu: <http://www.abvcap.com.br/Download/Research/1832.pdf> (database: 12. 01. 2013).
12. The depository receipt market, 2012 Yearbook market review / [Electronic resource] : report, by BNY Mellon. – 2013. – Rezhym dostupu: <http://www.adrbnymellon.com/files/MS36751.pdf> (database: 28. 09. 2013).
13. The depository receipt market, 2013 Meadyear market review / [Electronic resource] : report, by BNY Mellon. – 2013. – Rezhym dostupu: <http://www.adrbnymellon.com/files/MS37869.pdf> (database: 28. 10. 2013).
14. Wezel T. Foreign Bank Entry into Emerging Economies: An Empirical Assessment of the Determinants and Risks Predicated on German FDI Data / T. Wezel // Deutsche Bundesbank, Discussion Paper Series 1: Studies of the Economic Research Centre. – 2010. – № 4. – 18 p.

РАЗМЕЩЕНИЕ ИРО КАК ПРИОРИТЕТНОЕ НАПРАВЛЕНИЕ ИНВЕСТИЦИОННОЙ ДЕЯТЕЛЬНОСТИ КОММЕРЧЕСКИХ БАНКОВ УКРАИНЫ В УСЛОВИЯХ ЕВРОИНТЕГРАЦИИ

Игнатченко Н. Н.

Соискатель кафедры мирового хозяйства и международных экономических отношений Института международных отношений Киевского национального университета имени Тараса Шевченко.

Научный руководитель: Румянцев А. П., профессор кафедры мирового хозяйства и международных экономических отношений Института международных отношений Киевского национального университета имени Тараса Шевченко.

Аннотация. *Концептуальные подходы и научные гипотезы становления и развития инвестиционной деятельности коммерческих банков Украины, а также повышения эффективности взаимодействия отечественного банковского сектора с мировым финансовым пространством в условиях европейской интеграции требуют формализации комплекса мероприятий как национального, так и глобального характера.*

Результатом анализа теоретических положений и практических аспектов мирового опыта банковской инвестиционной деятельности стало выделение использования механизмов IPO как ключевой формы банковской деятельности Украины в сфере иностранного инвестирования. Ведь на современном этапе развития банковской системы Украины даже в краткосрочной перспективе может возникнуть проблема обслуживания возрастающего внешнего долга, которая особенно остро возникает перед банками в случае дефолта по иностранным обязательствам. В таком случае, стоимость финансовых ресурсов для украинских компаний на внешних рынках может вырасти в несколько раз.

Аналогичная угроза для коммерческих банков может возникнуть при неблагоприятной конъюнктуре на международных финансовых рынках. В такой ситуации банки не смогут размещать новые еврооблигации из-за отсутствия инвесторов на рынке. Такая ситуация сложилась в период 2007-2008 гг., когда международный кризис ликвидности, спровоцированный ипотечным кризисом в США, постепенно распространяясь, повлиял почти на все сферы финансовых рынков, а также на устойчивое функционирование банковских систем многих стран, включая страны Европейского Союза. Отсутствие возможностей рефинансировать свои предыдущие заимствования может привести к дефолту банков, если не будут найдены другие источники финансирования, в частности, размещение акций через депозитарные расписки на европейском финансовом рынке.

Ключевые слова: *инвестиционный банкинг, финансовое посредничество; пакет ценных бумаг; первичное публичное размещение; депозитарные расписки; фондовая биржа.*

ЗМІСТ

Андрійчук В. Г., Іванов Є. І. Черговий раунд переговорів країн-членів СОТ і гіпотетичні можливості впливу його результатів на умови розвитку світової торгівлі та зовнішньої торгівлі України зокрема	4
Монастирський Г. Л. Адаптація муніципального управління в Україні до демократичних стандартів у контексті європейської інтеграції	15
Кіщак І. Т., Шевчук С. П. Транспортні коридори в системі транскордонного співробітництва України	23
Чичкало-Кондрацька І. Б. Соціально-економічні наслідки поглиблення інтеграційних процесів між Україною та ЄС	31
Панухник О. В. Регулювання інтеграції населених пунктів в Україні на основі впровадження досвіду ЄС	41
Скрипчук П. М., Хоменко А. Є. Тенденції та закономірності розвитку світової продовольчої галузі	50
Мазуренко В. П. Впровадження мережевої парадигми як запоруки високої конкурентоспроможності країни	60
Ільницький Д. О., Василькова Н. В. Циклічність у компетентнісному підході: сучасний світовий досвід	73
Відякіна М. М. Міграційно-візова складова співробітництва України з ЄС в умовах економічної інтеграції	84
Гудзь Ю. Ф. Сучасні реалії: проблеми переорієнтації експортоорієнтованих підприємств України з російських на європейські ринки	93
Матвієнко Р. О. Закордонний досвід реалізації трансформаційних процесів в контексті реалізації політики регіоналізації	105

Стаканов Р. Д. Механізм інтеграції України в європейський ринок праці в умовах підписання Угоди про Асоціацію між Україною та ЄС	116
Яремович П. П. Роль розвитку інфраструктурних об'єктів України у транскордонному співробітництві	122
Шинкаренко В. І. Створення АСЕАН і особливості її еволюції	129
Крамаренко А. В. Механізм взаємодії інноваційних систем України та ЄС	143
Лошковська Х. С. Креативні індустрії як сучасний сегмент стратегічного розвитку країн світу	153
Німченко Н. С. Мегаполіси як ключові вузли зовнішньоекономічного простору	159
Пушко Р. О. Міжнародні параметри оцінки ефективності страхування аграрного сектора України	167
Ткаченко Н. Г. Стратегічні напрямки розвитку міста в контексті ринкових відносин	175
Ігнатченко Н. М. Розміщення ІРО як пріоритетний напрям інвестиційної діяльності комерційних банків України в умовах євроінтеграції	181

**АКТУАЛЬНІ ПРОБЛЕМИ
МІЖНАРОДНИХ ВІДНОСИН**

Збірник наукових праць

**ВИПУСК 119
(частина II)**

Заснований в 1996 році.

Засновник: Інститут міжнародних відносин
Київського національного університету імені Тараса Шевченка.

Свідоцтво про державну реєстрацію: К1 № 292 від 05.11.1998 р.

Науковий редактор: **Дорошко М. С.**, доктор історичних наук, професор.

**Рекомендовано до друку Вченою Радою Інституту міжнародних відносин
Київського національного університету імені Тараса Шевченка.
Протокол № 10 від 13 травня 2014 року.**

Підписано до друку 28. 05. 2014 року.
Наклад 1000 прим.

Відділ оперативної поліграфії
Інституту міжнародних відносин
Київського національного університету імені Тараса Шевченка
Тел. 483–11–25
Сайт: <http://journals.iir.kiev.ua>